

ДРУГІ
КОНСТИТУЦІЙНІ
ЧИТАННЯ

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
міжнародної наукової конференції
молодих учених, аспірантів і студентів*

*присвячена пам'яті
академіка права
Ю.М. Тодики*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

ДРУГІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЧИТАННЯ

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
міжнародної наукової конференції
молодих учених, аспірантів і студентів
присвячена пам'яті академіка права
Ю.М. Тодику*

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2009

ББК 67.5
Д75

При оформленні обкладинки використано фотокартку
Я.О. Пекарського

Художник-оформлювач
Б.Є. Захаров

Редакційна колегія:

Голова – проф. А.П. Гетьман.

Члени: доц. Ю.Г. Барабаш, доц. К.Є. Солянік,
проф. В.П. Колісник, доц. Ф.В. Веніславський, доц. С.Ю. Лукаш,
доц. О.Г. Кушніренко, доц. Т.М. Слінько, О.О. Любченко, Д.О. Копій.

Другі Конституційні читання: Збірка тез наукових доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів присвячена пам'яті академіка права Ю.М. Тодики / За заг. ред. проф. А.П. Гетьман. Нац. юрид. акад. України. – Харків: Права людини, 2009 р. – 376.

ISBN 978-966-8919-68-8.

У збірці містяться тези наукових доповідей та повідомлень студентів-учасників міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів присвяченої пам'яті академіка права Ю.М. Тодики, що відбувалась 29-30 травня 2009 року у НЮАУ імені Ярослава Мудрого.

ББК 67.5

ISBN 978-966-8919-68-8

© колектив авторів, 2009

© Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, 2009

© Б.Є. Захаров, художнє оформлення, 2009

Секція I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Адашис Людмила Іванівна,
Академія митної служби України,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

«Політична система суспільства» — є відносно новим поняттям, що використовується у вітчизняній правовій науці для аналізу політичної сфери життєдіяльності суспільства. Основоположні ідеї про політичну систему суспільства були сформовані на рубежі 60-70-х рр. Як зазначає І. С. Дзюбка, вітчизняні дослідження політичної системи українського суспільства почалися у 60-ті роки, тоді ж, у 1967 році, було видано книгу «Політична організація суспільства». Структурними елементами політичної організації суспільства в цей час розглядалися держава, партії, профспілкові, молодіжні і кооперативні організації. Наприкінці 70-х років коло суб'єктів політичної організації суспільства розширилося, що змусило вчених шукати більш повне визначення, так з'явилося поняття «політична система суспільства».

В юридичній науці існує багате розмаїття підходів до визначення поняття політичної системи. Це пояснюється, по-перше, одноманітним тлумаченням її ідеї в успадкованій нами радянській державно-правовій науці. По-друге, трактуванням політичної системи суспільства у вузькому і широкому значеннях.

Радянська державно-правова наука пояснювала політичну систему на основі класової структури суспільства і сутності держави. А аналогом поняття «політична система суспільства» були поняття «політична організація суспільства» чи «політична система розвинутого соціалізму». Так Н.Н. Разумович стверджував, що політична

система є складовою політичної організації суспільства, і існування першої необхідно для використання, охорони і розвитку історичних завоювань трудящих державної влади, держави.

Прибічники широкого розуміння політичної системи суспільства (С. А. Комаров, І. П. Лільнський) тлумачать її як сукупність взаємопов'язаних державних, суспільних та інших організацій, що покликані розвивати організаційну самостійність і політичну активність особистостей в процесі реалізації ними політичної влади. А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, В. П. Пастухов вважають, що саме широке розуміння політичної системи суспільства є більш змістовним і тому дозволяє повніше розуміти її сутність і призначення.

Прихильники вузького розуміння (Е. М. Чиркін, М. Н. Марченко) ототожнюють поняття політичної системи з поняттям політичної організації. О. В. Петришин зауважує, що широке розуміння цього поняття більше цікавить політологію, з теоретичної ж точки зору, потрібно розглядати її вузьке поняття, оскільки саме воно виокремлює її інституціональний аспект. При цьому він виокремлюючи наступні її елементи: держава, політичні партії, об'єднання (блоки) політичних партій і рухів. О. Ф. Скакун під політичною системою суспільства розуміє впорядковану на основі права систему всіх політичних явищ, які функціонують і взаємодіють (чи протидіють) в суспільстві з метою завоювання, утримання чи участі в політичній владі; а також механізм організації і функціонування політичної влади. Юридична енциклопедія визначає політичну систему суспільства як сукупність державних і недержавних інститутів, які здійснюють владу, управління суспільством, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому.

У конституційному праві політичну систему суспільства визначають як сукупність правових норм, що встановлюють конституційно-правовий статус політичних інститутів суспільства та регулюють відносини між ними. Інститутами політичної системи є держава та її органи, політичні партії, громадські організації, органи місцевого самоврядування. Зокрема Ю. М. Тодика зазначав, що в конституційне право термін «політична система» був введений Конституцією Болгарії у 1971 році, що закріплювала деякі принципи «соціалістичної політичної системи». В. В. Молдован та В. Ф. Мелешенко визначають політичну систему суспільства як сукупність правових норм, які за-

кріплюють її структурні та функціональні характеристики як складного інституційного утворення, серцевину якого складають норми Конституції України. Вважаючи суб'єктами політичної системи – державу, політичні партії, громадські об'єднання і трудові колективи. В. А. Шувалова визначає політичну систему як цілісну й упорядковану сукупність державних і недержавних інститутів, відносин і принципів, що покладені в основу політичного життя конкретної країни і беруть участь у ньому; відносячи до її структурних елементів державу, політичні партії, підприємницькі структури, профспілки, різноманітні асоціації, ЗМІ, церкву. Вважаємо, що віднесення церкви до елементів політичної системи є спірним питанням. Вочевидь у суспільствах, де існує державна релігія, церква має право приймати участь в політичному житті держави. В країнах, де світська влада відокремлена від церкви, релігійні організації не повинні вважатися елементом політичної системи. Тому, на нашу думку, не слід включати до політичної системи суспільства такі інститути, які з принципових міркувань повинні перебувати за межами безпосередніх відносин політичної влади.

Проаналізувавши розмаїття наукових поглядів на визначення поняття «політична система суспільства», слід зробити висновок, що у конституційній галузі права її більш доцільно розглядати у вузькому значенні. А зважаючи на бурхливий розвиток української державності та її інститутів, слід окреслити наступну дефініцію цього поняття: політична система суспільства – це система впорядкованих і врегульованих нормами права політичних інститутів, що взаємодіють (чи протидіють) у здійсненні влади (чи боротьбі за неї). При цьому серед основних її інститутів необхідно відзначити державу та її органи, політичні партії та їх об'єднання. Тому, саме влада та відносини з приводу її завоювання і здійснення характеризують сутність політичної системи суспільства та її інститутів. Як зазначав Ю. М. Тодика, гарантування державою свободи політичної діяльності визначило характер і стратегію відносин держави з елементами політичної системи, насамперед з політичними партіями. Отже, роль політичних партій у політичній системі суспільства полягає в тому, що вони являють собою первинні політичні інститути, знаходяться серед пересічних громадян, є своєрідними посередниками між народом, який реалізує за їх допомогою повноваження єдиного джерела влади, і державою як спеціально створеним та відносно відокремленим інсти-

тутом публічної влади в загальнонаціональному масштабі. Тому питання про існування політичних партій та їх участь у виборчому процесі для здобуття цієї влади – це питання суті політичної системи суспільства.

Бігун В'ячеслав Степанович

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
кандидат юридичних наук, науковий співробітник

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОСУДДЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

З-поміж низки філософсько-правових проблем правосуддя у цьому обмеженому обсягом викладі апробовуються дві. По-перше, розмежування понять правосуддя та судочинства. По-друге, значення тлумачення такого ключового терміно-поняття правосуддя як *право* в зв'язку з положенням Конституції України про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Даний аналіз має на меті юридично обґрунтувати положення Конституції України про те, що характеристика здійснення правосуддя в Україні як такого, що здійснюється виключно *судами*, не є винятковою для визначення правосуддя, а доповнюється й іншими *змістовними* характеристиками, закладеними у Конституції України. Для цього ми звернемося до положень Конституції України 1996 року щодо правосуддя та їх тлумачення і конкретизації, аналізу в рішеннях, правових позиціях Конституційного Суду України (КСУ), в яких визначається поняття *правосуддя*, вказуються формальні та змістовні характеристики цього поняття.

Розмежування понять правосуддя і судочинства. Першим питання є питання про те, чи розмежовується поняття *правосуддя* і *судочинства*. За тлумаченням КСУ «відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних,

кримінальних та інших справ» (абз. 1 п. 3 Ухвали КСУ № 44-з від 14 жовтня 1997 року).

За наведеним тлумаченням мета правосуддя – діяльність із розгляду та вирішення справ. Характерним для такої діяльності є те, що вона є *державною* і здійснюють її *суди* в процесуальній формі, встановленій законом. Зазначене положення повторюється і *конкретизується новим смислом*, для прикладу, у цивільному та кримінальному судочинстві (ця тема розкрита автором в інших опублікованих фрагментах дослідження, присвячених меті правосуддя; далі наведено окремі результати щодо теми цього викладу).

Наступним розглянемо питання *змісту* правосуддя, звернувшись до наступної правової позиції КСУ. «Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (абз. 6 п. 9 Рішення КСУ (2003) у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). Цю позицію, акцентуючи на «дотриманні справедливості», КСУ повторив у рішенні в справі про призначення судом більш м'якого покарання (2004).

Зазначені правові положення дають підстави стверджувати про наявність *формальних* і *змістовних* сутнісних ознак *правосуддя*. Формальною ознакою правосуддя є його здійснення в формі судочинства судами як державними органами, а змістовною – відповідність вимогам справедливості і забезпечення ефективного поновлення в правах.

Якщо перша ознака акцентує увагу на правосудді *як процесі*, здійснюваному судами, то друга – на результаті, який може визначатися *як мета*. Правосуддя, як процес, може розглядатися і як мета, що полягає в розгляді та вирішенні судом справ без акценту на результаті, натомість процесі; в такому разі поняття правосуддя є тотожним поняттю судочинства. Водночас, правосуддя може розглядатися і як діяльність суду (судочинство), що *здійснене* у відповідності до вимог справедливості і таке, що *забезпечило* ефективне поновлення в правах. В останньому випадку йдеться про правосуддя як мету.

Іншими словами, розмежування понять *правосуддя* і *судочинство*, з-поміж іншого, полягає в тому, що правосуддя характеризується метою як істотною характеристикою (не будь-яке судочинство є чи здійснює правосуддя, але лише те, як досягає мети правосуддя). Інакше, судочинство і правосуддя – тотожні поняття.

Тлумачення терміно-понять право і правосуддя. Наступним проблемним питанням є питання про те, як тлумачення терміно-поняття *право* впливає на тлумачення терміно-поняття *правосуддя*. Одним із напрямів думки в відповіді на це питання є акцентування на «суді за правом», тобто положенні про те, що спеціальна судова діяльність, судочинство має ґрунтуватися на праві. Сумісним є положення про те, що правосуддя відбувається у процесуальних формах, встановлених законом. У цьому викладі ми звернемося до іншого напрямку думки, зокрема пов'язаному з питанням про те, чи уможлиблює Конституція України тлумачення правосуддя як такого, що може здійснюватися не лише судами.

Традиційним у цьому зв'язку є тлумачення положення частини першої статті 124 Конституції України згідно з яким правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Водночас, аналіз конституційних положень Конституції України, їх конкретизації та тлумаченні в правових позиціях КСУ, дозволяє припускати положення про те, що правосуддя в Україні здійснюють не лише суди, але й інші органи та особи. Так, відповідно до Конституції України правосуддя здійснюють виключно суди в різних формах судочинства, тоді як судочинство, зокрема кримінальне, є також і діяльністю органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду (судді), а також діяльністю інших учасників кримінального процесу – підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту своїх конституційних прав, свобод та законних інтересів. Таке розуміння судочинства як форми правосуддя піднімає питання про *змістовну* участь інших осіб у здійсненні правосуддя, що є предметом філософсько-правових досліджень як складу суб'єктів, так і *змісту* та *обсягу* поняття правосуддя.

Не буде перебільшенням стверджувати, що в частині змістовного аналізу правосуддя, його здійснює саме суддя, радше ніж суд, як інституція. Тобто, «саме в суді право існує в усій його повноті» (С. Максимов), водночас, саме суддя й *інші суб'єкти судової діяльності* здійснюють це право, втілюючи (чи заперечуючи) ідею правосуддя. Тобто, якщо йдеться про здійснення ідеї правосуддя, то виникає питання, чи не здійснюється ідея *правосуддя* з позицій широкої суб'єктності не лише за допомогою держави як інструменту, але й права як інтерсуб'єктивної категорії, феномена дійсності. (Цьому

питанню присвячена інша частина авторського дослідження, викладеного окремо.)

Підсумовуючи, відзначимо, що вирішення філософсько-правових проблем розмежування понять правосуддя та судочинства зумовлено як формальними, так і змістовними характеристиками поняття правосуддя. Аналіз положення Конституції України про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, охоплює не лише суб'єктний склад правосуддя, але й змістовний, пов'язаного із терміно-поняттям *право*. В процесі ж здійснення права (чи правосуддя) активну роль відіграють не лише суди як інституції, та судді, але й інші учасники судової діяльності, що не суперечить *змістовним* характеристикам правосуддя (які закладені й в конституційному праві України).

Борисенко Дмитро Вікторович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс, 11 група

РОЗПОДІЛ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ СУЧАСНОСТІ

Проблема розподілу влад між вищими державними органами є досить вагомим з огляду на те, що теперішня система за відносно недовгий час існування цілком довела свою неспроможність вирішувати нагальні проблеми, які постають перед українським народом у різних сферах суспільного життя, що особливо гостро відчувається під час світової економічної кризи.

Однією з основних проблем, на нашу думку, є нечітке розмежування повноважень Президента та Кабінету Міністрів України. Особливо це проявляється в сфері регулювання зовнішньою політикою. Згідно п. 3 ч. 1 ст. 106 Конституції Президент України «представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України». Тобто Президент керує зовнішньою політикою. До того, ж це підтвердив у відповідному рішенні Конституційний Суд України. З іншого боку, в п. 1 ч. 1

ст. 116 Конституції говориться, що КМУ «забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України». Таким чином виходить, що Президент керує КМУ в питаннях зовнішньої політики, хоча формально стоїть поза триадою влади. До того ж, згідно з Конституцією КМУ здійснює внутрішню політику, а відокремлення органів, які уповноважені керувати зовнішньою і внутрішньою політикою держави на наш погляд є алогічним і може призводити до дестабілізації; як, наприклад, економіка ніколи не може бути відокремлена від політики, так і принципи та цілі проведення зовнішньої політики не можуть різнитися з принципами та цілями внутрішньої політики. Таким чином, стабільний розвиток можливий тільки у тому разі, якщо погляди Президента та Прем'єр-Міністра повністю співпадатимуть, а як показує сучасна ситуація, на це не слід дуже розраховувати. Суперечності ж у поглядах цих посадових осіб призводять до дестабілізації у сфері виконавчої політики в цілому. Відтак, слід більш чітко розмежувати повноваження зазначених вище органів (прийняти Закон «Про статус Президента України», де б чітко визначалися його повноваження) або взагалі реформувати цю систему, взявши за основу інший підхід щодо повноважень та компетенції вищих органів державної влади (скажімо модель Президентської республіки).

Слід також звернути увагу на сучасний стан Верховної Ради України. Згідно з Конституцією ВРУ призначає посадовий склад КМУ, інших посадових осіб, здійснює парламентський контроль та інше. Тобто парламент відіграє досить вагому роль у сфері виконавчої влади, хоча первинно є органом законодавчої влади. Такі вагомні важелі, які має ВРУ щодо виконавчої влади несуть у собі латентну можливість узурпації двох гілок влади в одних руках. За цим губиться істинне призначення парламенту – видання законів(актів вищої юридичної сили) та парламентський контроль за їх додержанням. Ті, кого ми обираємо для здійснення законодавчої функції, в подальшому фактично стають у керма виконавчої влади. Лідери політичних партій та блоків отримують можливість «під себе» приймати закони, розраховуючи на отримання певних важелів щодо керівництва виконавчою владою. На думку автора це може ставати досить вагомою перепорою у налагодженні ефективної та стабільної співпраці між вищими дер-

жавними органами. Таким чином слід розділити законодавчу та виконавчу гілки влади, забрати в ВРУ можливість формувати уряд.

Першим кроком у виході з ситуації що склалася, може бути прийняття суттєвих змін до Конституції України. Надалі наведена спроба виявити найбільш вагомні недоліки нинішньої системи та запропонувати можливі шляхи вирішення нагальних проблем нашої держави.

Натомість потрібно віднайти іншу, більш стійку до криз модель. В останні роки в зарубіжних країнах відслідковується тенденція до посилення ролі виконавчої влади, що красномовно говорить про необхідність реформування існуючої системи. Тому такою моделлю на нашу думку є президентська республіка з жорстким розподілом повноважень. За такої умови буде чітко зрозуміло, хто за що відповідає. Виборці, обираючи Парламент, розраховуватимуть на відповідну програмну лінію в прийнятті законів. Президента ж обиратимуть з розрахунку на його політику щодо реалізації виконавчої влади, до того ж це більш вірно відповідає його статусу як голови держави.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Вовк Д.О.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права

ВИХІДНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Модель відносин держави і церкви України і досі залишається суперечливою та недосконалою. Ця ситуація не в останню чергу обумовлюється відсутністю чіткого розуміння вихідних засад цієї моделі, що є необхідною умовою гармонізації як міжконфесійних, так і державно-церковних взаємин. До даних засад ми відносимо наступні положення:

1. У відносинах з державою церква виступає як інститут громадянського суспільства, про що, з урахуванням виділених в літературі рис громадянського суспільства, свідчать такі ознаки будь-якого

церковного утворення: 1) його виникнення обумовлюється необхідністю задоволення релігійно-етичних прагнень людини, що, як і свобода, власність, безпека, є життєво необхідними для індивіда та спільноти; 2) формування церкви або релігійної громади відображає виникнення соціальних зв'язків між людьми з питань задоволення релігійних прав останніх; 3) церковна діяльність охоплює відокремлену сферу релігійних відносин; 4) реалізація цих відносин пов'язана із використанням індивідами свого права мати та сповідувати свою релігію; 5) церква виступає формою організаційної інституціоналізації відповідної релігії; 6) функціонування церкви відбувається на засадах самоврядування та на основі власної системи норм; 7) церковне життя врегульоване правом із метою захисту прав і свобод членів церковної общини та інших осіб. Саме розуміння церкви як інституту громадянського суспільства дозволяє обґрунтувати її незалежність, автономність від політичної влади, а з іншого боку, відкриває шлях до усвідомлення можливості співпраці держави і церкви у сферах, в яких їх діяльність спрямована на виконання аналогічних завдань (соціальна, освітня, гуманітарна тощо).

2. Світськість держави, її нейтральність щодо релігії не означає того, що вона є байдужою щодо релігії та обмежує свої стосунки з релігійними громадами лише визнанням їх відокремленості від держави, оскільки така позиція веде до дискримінації віруючих порівняно з громадянами, які дотримуються атеїстичних поглядів. Зважаючи на те, що церква є інститутом громадянського суспільства, обов'язком держави є не тільки не втручатись у діяльність церкви та попередження конфесійних конфліктів, а й здійснювати юридичні, управлінські, організаційні та інші заходи, спрямовані на розвиток недержавного релігійного сектора задля забезпечення повноцінної реалізації громадянами права на сповідання власних релігійних переконань, не порушуючи при цьому конституційний принцип рівності усіх громадян у правах і перед законом.

3. Рівність релігійних об'єднань перед законом, що впливає з нейтралітету держави у питаннях віри, не означає їх рівності в історичному і культурному значенні для певного суспільства. Утримуючись від втручання у міжцерковний діалог, держава може диференційовано підходити до своїх взаємин з різними церквами. Історичний досвід та конфесійна карта України дозволяють стверджувати, що найбільш тісною була і є взаємодія держави і християнських, а особ-

ливо православних церков. З урахуванням цього, на нашу думку, не є порушенням прав інших релігійних громад особливий статус в українському законодавстві християнства в цілому і православ'я зокрема. Серед проявів такого статусу можна виділити: сформульоване саме на основі християнської традиції положення преамбули Конституції України щодо усвідомлення відповідальності перед Богом (саме в християнському формулюванні категорії Бога); визнання вихідними днями православних свят Різдва Христового, Великодня, Трійці та ін.

4. При визначенні моделі державно-церковних відносин в Україні потрібно враховувати, що в історії нашої держави фактично відсутній досвід автономного співіснування держави і церкви. Якщо до революційних подій 1917 р. державно-церковні відносини можна було охарактеризувати як стан підпорядкованості церкви державі, то у радянські часи ці взаємини мали риси державно-церковного антагонізму. Лише після здобуття Україною незалежності розпочався процес нормалізації цих стосунків. Потрібно також враховувати, що українське суспільство є посттоталітарним і знаходиться у стадії трансформації соціальної, політичної, економічної, правової систем, що обумовлює недостатній ступінь забезпеченості прав людини і громадянина, низький рівень правової культури, слабкість громадянського суспільства. Вважаємо, що в таких умовах для України є неприйнятними більшість форм кооперації держави і церкви, у т.ч. матеріальна підтримка церкви з боку держави, релігійна освіта у державних навчальних закладах тощо, оскільки в умовах відсутності міцної демократичної традиції це може призвести до порушень свободи віросповідання та спроб повернутися до симфонічної моделі відносин держави і церкви, а фактично – до практики втручання держави у церковні справи.

5. Головним принципом, на основі якого мають розвиватися відносини держави і церкви, є принцип верховенства права, що є вираженням ідеї примату права над державою і пріоритету природних прав людини у суспільстві. Цей принцип закладає безумовні вимоги, яких має дотримуватися держава у своїй діяльності й у даному випадку означає, що вплив держави на церкву можливий лише з метою забезпечення якомога повної реалізації прав і свобод людини і громадянина, утвердження у суспільстві свободи віросповідання та підтримання правопорядку. Особливе значення у цьому аспекті має Конституція України. Закладені в ній принципи державно-церковних

стосунків і діяльності механізму держави в цілому створюють необхідні можливості для побудови, мовою Т. Джефферсона «розділового муру» між державою і церквою, що з одного боку оберігає державну владу від оцерковлення, а з іншого – охороняє церкву від етатизації.

Волкова І.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 18 група

ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ

Відповідно до ст. 35 Конституції України, церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави. На основі практики Європейського Суду з прав людини сформульовано два основні принципи режиму відокремлення держави і церкви: принцип неототожнення і принцип нейтральності.

Принцип неототожнення означає, що державна релігія та навіть будь-яка система, яка ототожнює певну релігію чи ідеологію з державою, повинна бути заборонена. Згідно з цим принципом, жодна офіційна релігія чи привілейована церква не може існувати в демократичній державі. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова (ч. 3 ст. 35 Конституції України).

Принцип нейтральності вимагає неупередженості держави щодо існуючих релігій та ідеологій, однак він також покладає на державу обов'язок поважати принципи свободи та недискримінації.

На практиці в Україні порушуються ці принципи. Зокрема місцеві органи влади видають правові акти, що встановлюють дискримінаційні положення, спричиняють конфлікти між релігійними громадами. На всіх рівнях влади простежується підтримка чиновниками окремих конфесій.

Режим відокремлення держави і церкви передбачає невтручання органів державної влади у внутрішньоцерковні справи, зокрема у створення Єдиної Помісної Православної Церкви. Посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування не по-

винні підтримувати одну зі сторін у внутрішньоцерковних конфліктах (у разі «розколу» релігійної громади).

Разом з тим релігійні організації зобов'язані не втручатись у справи держави та у виборчий процес, зокрема вони не можуть здійснювати передвиборчу агітацію, фінансувати політичні партії.

Режим відокремлення церкви від держави не означає відсутність контролю держави за діяльністю релігійних організацій. Тому потрібно не лише перевіряти релігійну громаду під час реєстрації статуту, а й здійснювати моніторинг її діяльності. Також контроль держави повинен полягати у правовій регламентації діяльності релігійних організацій та вирішенні між ними конфліктів у судовому та адміністративному порядку.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування і релігійні організації повинні співпрацювати у соціальній сфері. Така співпраця не є порушенням режиму відокремлення держави і церкви, оскільки релігійні організації входять до структури громадянського суспільства.

Отже, на сьогодні важливим завданням держави є побудова державно-церковних відносин на демократичних засадах, неупереджене арбітрування у вирішенні міжконфесійних конфліктів, адже конфесійний мир є одним з найважливіших факторів стабільності у суспільстві.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Дидикин Антон Борисович

Новосибирский государственный университет,
заместитель заведующего кафедрой правоведения,
кандидат юридических наук

МОДЕЛИ ОБЪЯСНЕНИЯ В ФИЛОСОФИИ ПРАВА: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Вопрос о специфике и основных процедурах юридического объяснения становится особенно актуальным для исследований в сфере

аналитической философии права во второй половине XX века в связи с необходимостью осмысления лингвистической природы правовых феноменов и структуры правовой реальности. В этом смысле аналитический подход к пониманию сущности права наиболее адекватно был сформулирован в работах английского философа и правоведа Герберта Харта, в том числе в его полемике с Р. Дворкиным, а также в исследованиях представителей «концептуального натурализма» (Дж. Финнис, Л. Фуллер) и «правового реализма» (Б. Лейтер). Кроме того, к истокам аналитической традиции в современной философии права следует относить различные концепции «лингвистической философии» (Дж. Л. Остин, Г. Райл, С. Хэмпшир), правовой позитивизм И. Бентама и Дж. Остина и неокантианскую концепцию «нормативизма» Г. Кельзена.

Гипотетико-дедуктивная модель объяснения у Г. Кельзена основывается на постулате о существовании «основной нормы» как вершины нормативного правопорядка, которая хотя и является априорно заданной категорией юридического мышления, но имеет прообраз в виде реально действующих правовых норм. Поскольку право в теории Г. Кельзена принадлежит сфере «должного», объяснение правового поведения предполагает соотнесение «фактических действий» с «долженствованием», выраженным в содержании правовой нормы. Тем самым для выявления объективного смысла человеческих действий необходимы процедуры толкования правовых норм, результатом которых являются «суждения», наделяющие правовым значением конкретные действия субъектов правоотношений.

Многие положения «нормативизма» впоследствии используются для интерпретации права в качестве языкового феномена, доступного для концептуального и логического анализа. В частности, Г. Харт отмечает необходимость анализа не только логической структуры правовых норм, но и регулируемого ими правового поведения. Но для его модели объяснения характерно введение эмпирического критерия — наличие всеобщего стандарта поведения. Поэтому различие между неправовым состоянием («чувство принуждения») и правовым состоянием («иметь обязательство») можно провести при условии, что возникновению «обязательства» всегда предшествует регулирующее воздействие «правил». Отсюда в зависимости от последствий могут быть разделены моральные предписания (словесное осуждение, призывы к чувству стыда и раскаяния) и правовые правила (санкции, иное дав-

ление со стороны общества). Г. Харт вводит модель двухуровневой правовой системы, которая характеризуется единством «первичных» и «вторичных» правил. При этом «первичные» правила регулируют поведение людей на основе запретов и дозволений, в том числе с установлением санкций. А роль «суверена» в обществе выполняют «вторичные» правила, которые являются условием существования правовой системы и обеспечивают легитимность власти государства. Каким же образом связаны правовые правила и фактические ситуации? Исходной предпосылкой модели объяснения у Г. Харта является утверждение о наличии в правовых высказываниях человеческого поведения *дескриптивного* содержания (описание действий) и *аскриптивной* формы, которые *приписывают* юридические свойства социальным фактам. То есть эмпирический факт (событие, действие, состояние) получает правовую интерпретацию в контексте действующих правовых норм и в результате становится «юридическим фактом» как основой возникновения правоотношений.

Однако если правило охватывает лишь часть случаев, то остается сфера «неопределенности», то есть возможны четыре типа фактических ситуаций: 1) «определенность» с точки зрения правил; 2) «определенность» с точки зрения прецедентов; 3) «неопределенность» с точки зрения правил; 4) «неопределенность» с точки зрения прецедентов. Тем самым возможны следующие модели юридического объяснения конкретной ситуации:

1. *«Правовой концептуализм»*: предполагается формальное следование правовому правилу, что требует установления единого значения правила, применимого к любой ситуации. То есть разрешение споров в каждой ситуации предполагает нахождение компромисса конфликтующих интересов сторон.

2. *«Правовой реализм»*: индивиды сами находят компромисс, а о содержании действующего правила они могут узнать лишь после его нарушения (*ex post facto*). Поэтому целью правоприменения становится предсказание возможных «рациональных» действий судьи в каждой ситуации, разрешаемой судебным прецедентом.

3. *«Правовой морализм»* (Р. Дворкин), фактически связанный с критикой теории Г. Харта. При принятии решения судья должен руководствоваться не правилами и не прецедентами, а правовыми принципами, состоящими из фундаментальных ценностей правовой системы. В данном случае предлагается модель «судейского усмотрения»,

основанного на сложившейся правовой традиции и «принципиальной интерпретации» правовых норм, позволяющей из множества прецедентов выбрать один и применить правовые принципы. В этом смысле правовые предписания, по мнению Р. Дворкина, тесно связаны с их моральной интерпретацией.

Позиция Г. Харта – синтез объяснительных моделей «концептуализма», «реализма» и «морализма». Он признает минимальное моральное содержание правовых правил и свободу судейского усмотрения там, где фактическая ситуация не подпадает под общие правила. Таким образом, аналитическая реконструкция моделей юридического объяснения в современной философии права позволяет выявить специфику и взаимосвязь функционирования права в системе законодательства и правоприменении.

Евсеев Александр Петрович

Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, кандидат юридических наук, ассистент

ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ТРУДАХ Ю. Н. ТОДЬКИ

Понятие правовой культуры в последние годы прочно вошло в состав ключевых категорий юридической науки, а сама она стала предметом широких научных дискуссий. И не случайно, поскольку исследования в области правовой культуры помогают глубже понять закономерности конституционно-правового развития, выявить особенности правосознания наций и отчасти предугадать поведение людей, вовлеченных в правовую среду. Заметная роль в исследовании этого «пограничного» феномена, принадлежащего одновременно и сфере права, и сфере культуры, принадлежит выдающемуся украинскому ученому Ю. Н. Тодьке (1942-2007 гг.).

Среди наиболее важных моментов его концепции можно отметить следующие:

1. Идею о конституционной культуре как первооснове культуры общеправовой. По мнению Ю. Н. Тодьки, любые внешние проявления осведомленности об уголовных, гражданских и иных правовых нормах

теряют смысл, если индивид игнорирует основные, доминантно-правовые положения, закрепленные в конституционном тексте. Ведь именно в Конституции содержится каталог прав человека, а также наиболее важные гуманистические принципы, которые в идеале должны определять поведение не только государства, но и каждого отдельного индивида. Поэтому если граждане пренебрежительно отзываются о конституционных предписаниях, это первый признак того, что правовое неблагополучие неминуемо охватит и другие отрасли.

2. Предостережение об одинаковой опасности как конституционного нигилизма, так и конституционного идеализма (по выражению Ю. Н. Тодыки, «конституционной эйфории»). Дело в том, что к середине 1990-х – началу 2000-х гг., времени создания основных трудов Ю. Н. Тодыки, посвященных проблемам правовой культуры, правовой нигилизм, т. е. негативное отношение к праву, уже признавался в качестве опаснейшего фактора существования Украинского государства. Однако конституционный идеализм (завышенные ожидания от права и политиков) рассматривался тогда как пройденный этап, эпизод «перестроечного» прошлого. Ю. Н. Тодыка же одним из первых подчеркнул, что украинское общество еще не раз будет подвержено конституционным иллюзиям. Иными словами, он предугадал сегодняшнюю ситуацию, когда миллионы наших сограждан убеждены в том, что достаточно принять новую Конституцию (или, скажем, избрать нового президента) и все проблемы решатся сами собой. Выдающийся ученый понимал, что право, в том числе и конституционное, – это пусть и важный, но все же один из факторов, определяющих, наряду с экономикой, геополитикой, историческими традициями, жизнь социума. Поэтому подлинные изменения к лучшему станут возможны не тогда, когда бесконечное количество раз будет меняться правовая надстройка, а тогда, когда постепенно, исподволь начнут эволюционировать сами общественные отношения.

3. Тезис о необходимости учета психологического фактора при внесении изменений в Конституцию Украины. Конечно, «стабильность, – писал Ю. Н. Тодыка, – не означает неизменяемости». Однако, по его мнению, поправки в действующую Конституцию должны вноситься в нормальной социально-психологической атмосфере. В противном случае, всегда будет существовать риск того, что данные изменения: а) окажутся поверхностными и несовершенными с точки зрения юридической техники; б) не воспримутся массовым созна-

нием. Ситуация с конституционной реформой 2004 г., думается, как нельзя лучше подтвердила правоту его слов.

4. Убежденность в полезности широкой профессиональной подготовки будущих юристов, еще более окрепшая после присоединения нашей страны к Болонскому процессу. «Украинскому юристу, — писал Ю. Н. Тодыка, — сложно выжить, будучи узкопрофильным специалистом». Ученый связывал необходимость широкой подготовки студентов с переходным этапом, на котором оказалась украинская правовая система, с необходимостью оперировать сложными теоретическими конструкциями в повседневной юридической деятельности (от избирательных хитросплетений до нюансов договора лизинга) и, быть может, самое главное — с общей непредсказуемостью судьбы молодого специалиста после окончания вуза.

5. Поддержку западной и, кстати говоря, не особо популярной у нас идеи о «политической вовлеченности» («political involved»). Всегда с известной долей скептицизма относящийся к американским концепциям, Ю. Н. Тодыка как-то очень быстро уловил и воспринял идею о том, что в государственно-правовых исследованиях главным является не собственно конституционно-правовой институт, взятый сам по себе, в отрыве от социальной практики, а то, каким образом он, этот институт, воспринимается (или не воспринимается) массовым правовым сознанием, укладывается ли он в национальную правовую культуру или нет. «Народовластие, — писал Ю. Н. Тодыка в своей последней посмертной работе «Проблемы функционирования местных Советов и их исполнительных органов» (2009 г.), — недостаточно провозгласить и гарантировать «сверху»; оно во многом определяется готовностью к нему и заинтересованностью в нем хотя бы активной части членов общества».

Таковы некоторые политико-правовые идеи этого ученого — одного из главных в юриспруденции Украины на рубеже XX-XXI веков. Ю. Н. Тодыка застал приход нового конституционного права и успел наметить первые его черты. Он сформировал сильную научную школу. Через свои работы он повлиял даже на тех исследователей, которые не были знакомы с ним лично. Найденные им формулировки и сделанные прогнозы до сих пор поражают точностью и дальновидностью. В личном же плане это был чрезвычайно добрый, тихий, интеллигентный человек. Таким его запомнили ученики и коллеги. Именно таким он останется с нами.

Ірха Юрій Богданович

здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України,
науковий консультант судді Конституційного Суду України

ВІЛЬНІ ВИБОРИ І ЛЕГІТИМНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

1. Належне функціонування державної влади не можливе без визнання її діяльності народом. Усвідомлення народом того, що саме він безпосередньо формує владу в державі та є її джерелом належить до основних ознак демократії.

Отримання відповідного кредиту довіри від народу є однією із передумов ефективного управління державою і є запорукою її стабільного розвитку. Легітимність державної влади, тобто стан, коли вона визнається більшістю народу законною і справедливою, прямо залежить від рівня виконання нею своїх обов'язків у сфері дотримання, забезпечення, охорони та захисту прав і свобод людини.

Між державною владою та правами і свободами громадян існує тісний взаємозв'язок. З одного боку, права і свободи набувають свого практичного втілення лише за умови їх визнання та дотримання чинною владою, з іншого боку, влада набуває своєї легітимності переважно серед тих громадян, права і свободи яких вона повноцінно захищає та не порушує. В умовах сучасного демократичного розвитку держав, в аспекті закріпленого Загальною декларацією прав людини принципу «воля народу повинна бути основою влади Уряду», велика увага приділяється питанням забезпечення реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами (державою). Найбільш поширеною, ми б сказали основоположною, формою такої участі є вибори вищих представницьких органів державної влади (парламенту та глави держави).

2. Демократичні вибори є підставою для правової легітимації державної влади в країні. Легітимність влади дає можливість державі здійснювати власні владні повноваження відносно своїх громадян, а громадянам формувати позицію щодо діяльності владних інституцій.

Використовуючи процедуру виборів громадяни мають можливість спонукати державну владу враховувати їх власні узагальнені інтереси. Одночасно, під час виборів відбувається процес селекції політичних лідерів. Адже громадяни наділяють владними повноваженнями тих осіб, яким вони особисто довіряють визначати основні

напрямки зовнішньої і внутрішньої політики держави, вважаючи їх гідними здійснювати певні політико-правові функції.

Для того, щоб вибори відповідали своєму прямому призначенню, вони повинні відбуватися вільно. Вибори, які не є вільними не забезпечують основного — фіксації, а відтак і можливості подальшої легальної реалізації, волі народу, а тому за суттю, їх не можна вважати виборами. Вільні вибори є гарантією легітимності державної влади.

3. Інститут вільних виборів є досить складним явищем і означає, що в процесі організації та проведення виборчої кампанії повністю виключається будь-який примус щодо участі або неучасті громадян як у виборах в цілому, так і власне у самій процедурі голосування.

На необхідність створення умов для вільного волевиявлення виборців під час голосування наголошується зокрема у нормах Загальної декларації прав людини, Пакті про громадянські та політичні права, Протоколу № 1 до Європейської конвенції з основоположних прав і свобод людини. Вимоги щодо проведення вільних виборів також містяться у рішеннях Європейського суду з прав людини, Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії), Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ тощо.

Україна як повноправний член міжнародної спільноти імплемтувала інститут вільних виборів у своє внутрішнє законодавство, нормативно закріпивши його у Конституції України і розкривши у законах України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України». Відповідно до положень названих законів виборцям забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні. Застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному виявленню волі виборця, забороняється.

4. Формально-юридичне закріплення обов'язку проведення вільних виборів ще не є абсолютною гарантією того, що вибори в державі дійсно відбудуться вільно. Кінцевим показником вільності виборів є сприйняття народом їх офіційно оприлюднених результатів, які підтверджуються рішеннями системи виборчих комісій. а також, за необхідності, відповідними рішеннями судів загальної юрисдикції.

5. З огляду на наближення виборів Президента України, а також можливих дострокових виборів парламенту, вважаю за необхідне звернути увагу на деякі проблемні питання проведення вільних виборів в нашій державі.

Насамперед необхідно вирішити давно наболілу проблему якості списків виборців, оскільки, незважаючи на вимоги закону України «Про Державний реєстр виборців», це питання досі знаходиться «на порядку денному». Крім того, варто посилити юридичну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права, оскільки через незнання закону та м'якість покарань, що призначаються судами, виборчі права громадян не отримують належної охорони та захисту з боку держави.

Особливої уваги заслуговують питання щодо вдосконалення законодавчого регулювання проведення передвиборної агітації, політичної реклами, механізму формування дільничних і окружних виборчих комісій та їх взаємодії під час виборчого процесу.

Висновок: Проведення виборів в умовах точного і неухильного додержання норм Конституції та законів України, які гарантують виборцям вільне волевиявлення, забезпечує демократичне утвердження державної влади, а також формує у громадян почуття відповідальності за свій вибір та сприяє прогресивному розвитку держави і суспільства в цілому.

Науковий керівник: к.ю.н., професор, декан юридичного факультету Міжнародного Соломонового університету
Мартиненко П.Ф.

Клочко Маріанна Іванівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії держави та права

МОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Україна конституційно проголошена правовою державою, що зумовлює зростання впливу права на життєдіяльність держави, суспільства й особистості. Досягнення ефективного впливу права вимагає вирішення багатьох проблем: від економічних і соціальних, внутрішньополітичних і міждержавних до національних і конфесійних. Водночас зусилля держави доцільно спрямувати на удосконалення правової

системи, законодавчої техніки, підвищення якості законів, їх мовного оформлення. Саме втілення ідеї закону в мовну форму є вихідним пунктом матеріалізації закону й основою набрання ним чинності.

Кожна галузь національної правової системи має свій термінологічний арсенал, що дозволяє оптимально врегулювати відповідну сукупність суспільних відносин. Це повною мірою стосується мови конституційного права й законодавства, яка має відповідати загальним нормам мови, але має свою специфіку, що визначається політико-правовим характером відносин, що регулюються конституційним правом.

Конституційне право як сукупність правових норм носить об'єктивний характер. Оскільки учасниками конституційних відносин у більшій частині є громадяни, які не мають спеціальної юридичної освіти, мова конституційного права має бути не тільки професійно точною, але й доступною, зрозумілою, оптимально поєднувати в собі загальноповсякденну та необхідну професійну лексику. Досягти цього досить непросто. Тим більше, що, реалізуючи завдання максимального «спрощення» тексту конституції, дуже легко завдати шкоди юридичній точності того чи іншого поняття, терміна, дії і т.д. На думку професора В. В. Маклакова, в європейських країнах із романською правовою системою можна спостерігати тенденцію до загальнодоступного використання слів та порівняно простих формулювань в їхніх конституціях; те ж стосується й японського конституційного досвіду; дещо складнішою є ситуація з конституційно-правовою термінологією в країнах германської правової системи, зокрема це проявляється в досить ускладнених словесних конструкціях.

У тексті конституційних актів треба дуже обережно підходити до вживання тих чи інших термінів та понять, особливо останнє стосується нових (раніше не вживаних ні в конституції, ні в законах) термінів. Введення нового терміна в конституційно-правову практику має бути послідовним і комплексним. Зовсім небажаним є вживання термінів, які мають неоднозначне (двоєке) розуміння. В зв'язку з цим, важливе значення для конституційного процесу України 1991-1996 років мала група ініціатив Української Правничої Фундації щодо належного забезпечення стану української юридичної термінології в цілому, і термінологічного апарату нової Конституції України. Так, за її ініціативи було створено Українську комісію з питань юридичної термінології, в складі якої – окрему експертну групу з опра-

цювання проекту Конституції України. Цією експертною групою з метою перевірки термінологічно-мовного матеріалу на відповідність нормам української мови, уніфікації та унормування правничої термінології, а також словосполучень і синтаксичних конструкцій, що мають стійкий характер і потребують однакового вживання у правничих текстах, забезпечення єдності термінологічно-мовного оформлення тексту проектів Конституції України, проектів інших актів, було проведено термінологічно-мовну експертизу проекту Конституції України (Акт експертизи від 10 березня 1996 р.).

Слід відмітити, що Конституція України, Конституція АРК, закони про вибори до різних ланок державного механізму, до органів місцевого самоврядування та інші акти конституційного законодавства викладені на достатньо зрозумілій для населення мові. Конституційне законодавство в меншій мірі, ніж інші галузі (наприклад, фінансове, податкове, земельне, екологічне) користується мовою спеціальних професійних термінів, що слід розглядати як позитивне явище, оскільки норми конституційного права (наприклад виборчого) адресуються найбільш широкому колу громадян.

Але це не означає, що Конституція України, інші джерела конституційного права не використовують власну термінологію, притаманну специфіці нормативного регулювання державно-правових відносин. І навіть нормативні приписи, викладені, здавалося б, простою і зрозумілою мовою, потребують спеціальних роз'яснень. Так, практика функціонування органів конституційної юрисдикції країн СНД свідчить про те, що їм доводиться тлумачити такі немовби прості терміни, як «законодавство», «вибори», «парламентарій», оскільки вони неоднозначно сприймаються суб'єктами конституційно-правових відносин.

Мова конституційного законодавства буде вдосконалюватися під впливом загальнокультурних факторів, поглиблення конституційно-правових досліджень, подальшої інтеграції української правової системи до світової, запозичення нової термінології, яка складається в європейських країнах. Все це вимагає від законодавців, вчених виваженого підходу до використання термінологічних новацій, врахування того, наскільки нові терміни й поняття відображають специфіку української державно-правової дійсності. Необхідна цілеспрямована робота юристів та лінгвістів у формуванні юридичної термінології. Цьому сприяє «Юридична енциклопедія», «Російсько-український словник термінів з теорії держави і права», «Юридичний словник-

довідник». Є нові видання, присвячені юридичній термінології. Але роботу в цьому напрямку, безумовно, слід продовжувати.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Дашковська О.Р.

Кравченко Вадим

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри конституційного права України

КОНТРОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Останнім часом посилилась увага науковців до питань контрольної діяльності суб'єктів конституційного права. Насамперед, акцентується увага на питаннях конституційного контролю, контрольної діяльності Верховної Ради України та таких спеціалізованих інституцій, як Рахункова палата та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини тощо. Натомість потребує більш детального дослідження та з'ясування зміст категорії «контроль», як елемент нормативної техніки, яка використовується при написанні Конституції.

Про значну актуальність такої проблематики може також свідчити і одне із останніх рішень Конституційного Суду України, а саме рішення від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009. Нагадаємо, що йшлося про справу за поданням Верховної Ради АРК відносно конституційності низки положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві» від 16 травня 2007 року № 1026-V. Зокрема, скарги вказували на те, що цим законом обмежені повноваження АРК у частині здійснення державного архітектурно-будівельного контролю (*далі – ДАК*), який передано від інспекції ДАКу в АРК до територіального органу Державної архітектурно-будівельної інспекції України. При цьому одним із основних аргументів відносно неконституційності було те, що згідно п. 4 ст. 137 Конституції України серед питань, з приводу яких АРК вправі здійснювати нормативне регулювання, зазначається і таке, як містобудування і житлове господарство.

Суд відмовив скаржникам, висловивши низку принципових позицій, серед яких можна відмітити такі:

– «нормативне регулювання є формою впорядкування суспільних відносин і має здійснюватися його суб'єктами у визначених законом межах. Однак АРК Конституцією України, законами України не надані повноваження щодо нормативного регулювання державного контролю у сфері містобудування. На відміну від нормативного регулювання державного контролю його здійснення у сфері містобудування слід розглядати як одну із державних виконавчих функцій»;

– «ДАК є виокремленою частиною державного містобудівного контролю і відображає потребу в дотриманні всіма суб'єктами державних стандартів, норм, правил, архітектурних вимог і технічних умов при затвердженні та реалізації містобудівної документації і проєктів конкретних об'єктів».

Все це, як уже зазначалось, свідчить про нагальну потребу більш детальної розробки теорії контрольної діяльності суб'єктів конституційного права. На цьому етапі дослідження варто зауважити, що в чинній Конституції поряд із терміном «контроль» використовується ще і близький йому за змістом термін «нагляд» (відносно завдань прокуратури (п. 3-5 ст. 121 Конституції)). Однак, за формальними ознаками, можна зробити висновок, щорозробники Конституції не проводили особливої різниці між двома цими категоріями, судячи хоча б із того, що ці два терміни використовуються як ідентичні у п. 9 «Перехідних положень» Конституції: «Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію *нагляду* за додержанням і застосуванням законів... – до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо *контролю* за додержанням законів...»

Перед з'ясуванням методологічних засад цього питання варто виділити випадки, відносно яких в Конституції використовується термін «контроль», суб'єктів контрольної діяльності та об'єкти контролю. Найчастіше цей термін вживається відносно характеристики повноважень органів влади, тобто наявності у них спеціальних повноважень з контролю, та взаємовідносин між ними. А саме:

– щодо контролю Верховної Ради за виконанням Держбюджету (п. 4 ст. 85), за діяльністю КМУ (п. 13), за використанням позик, одержаних Україною (п. 14), та здійснення парламентського контролю взагалі (п. 33);

– щодо контрольних функцій комітетів Верховної Ради (ч. 1 ст. 89);

- щодо контролю Рахункової палати за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням (ст. 98);
- щодо контролю Ради НБУ за проведенням грошово-кредитної політики (ст. 100);
- щодо контролю Уповноваженого ВРУ з прав людини за додержанням конституційних прав (ст. 101);
- щодо контролю РНБОУ за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони (ч. 2 ст. 107);
- щодо підконтрольності КМУ (ч. 2 ст. 113); місцевих державних адміністрацій та їх голів (ч. 5,6 ст. 118);
- щодо контролю територіальних громад та їх органів, а також обласних та районних рад за виконанням програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевих бюджетів, та контролю за діяльністю комунальних підприємств (ч. 2, 3 ст. 143);
- щодо підконтрольності органів місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 143).

Одного разу термін «контроль» використаний при формулюванні гарантії конституційного права у достатньо загальному вигляді: «Держава... здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт» (ч. 4 ст. 42).

Системне тлумачення норм Конституції дає змогу зробити висновки, що термін «контроль» використовується в різних випадках із різним смисловим навантаженням (наприклад, контроль Уповноваженого і контроль КМУ), і тому слід оцінювати його використання в тому чи іншому випадку залежно від конституційного статусу відповідного суб'єкта та специфіки правовідносин, які виникають в межах певної системи, елементом якої є цей суб'єкт.

Кретьова І.Ю.

Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, студентка, 10 факультет, 4 курс, 2 группа

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА КАК ПОЛИТИКО-ПРАВОВАЯ ПРОБЛЕМА

Участие личности во всех сферах общественной жизнедеятельности обеспечивается системой прав и свобод, в которых выражены

основные притязания человека на достойную жизнь и благополучие. От степени реализации прав человека зависит благополучие общества и процветание государства.

Проблема прав человека в современном мире имеет как внутрисударственное, так и международное значение. Национальные институты защиты прав и свобод человека дополняются международно-правовыми институтами, то есть человек становится субъектом международного права. Это свидетельствует об осознании мировым сообществом огромной роли, которую играют права и свободы человека в обеспечении эффективного национального и международного развития на современном этапе.

В современной Украине права и свободы человека пока не стали действительно высшей ценностью государства, что обусловлено как предшествующей историей, так и современными проблемами страны. Нынешняя власть еще далеко не преодолела сформировавшиеся веками традиции недооценки человека, его прав и свобод. В свою очередь, гражданское общество в лице политических партий и других институтов недостаточно активно проявляет себя в защите прав и свобод личности. Поэтому идея прав и свобод человека, закрепленная в Конституции Украины, пока не стала, к сожалению, новым «общественным договором», выражающим общее согласие об общем благе.

Необходимо время для того, чтобы государство не декларативно, а на деле уважало, соблюдало и защищало права и свободы человека, как свою высшую ценность. Требуется длительная и напряженная работа политических партий и других институтов гражданского общества, чтобы права и свободы человека стали определять смысл, содержание и применение законов, деятельность исполнительной, законодательной и судебной властей, местного самоуправления.

В конечном счете, задача гражданского общества, политических партий как одного из его институтов состоит в том, чтобы сделать Конституцию Украины, провозгласившую права человека высшей социальной ценностью, реально действующим законом. Безусловно, достижение этой цели зависит от зрелости и созидательной силы формирующегося в Украине гражданского общества, которое должно усвоить гуманистические и демократические ценности. Важно, чтобы была создана система правовых процедур и институтов, основанных на глубоком уважении к правам и свободам человека и гражданина.

Україне предстоит достаточна об'ємна робота по формуванню у населення осознання значимости прав человека, поскольку українському обществу необходимо осознать, что сутью исторического процесса, его смыслом и движущей силой является развитие человеческой личности путем расширения ее прав и свобод. При этом важно донести до людей понимание того, что все структуры и институты общества и государства являются только инструментами, обеспечивающими права и свободы человека и гражданина.

Украинское государство и политическая элита должны быть заинтересованы в политически и экономически активной личности, создании условий для обеспечения прав граждан. Дело в том, что соблюдение прав и свобод человека не только способствует раскрытию созидательного потенциала личности, ее совершенствованию, но и укрепляет стабильность государства и его конституционный строй.

Сегодня должны концептуально меняться отношения между гражданином и властью, поскольку права и свободы личности — главная цель и важнейший инструмент любого демократического, правового, социального государства, стремящегося обеспечить благосостояние и безопасность общества. Соответственно, признание, соблюдение и защита прав и свобод человека в Украине должны стать главной обязанностью государственной власти. При этом украинскому государству надо изжить традиционное отношение к человеку как к подданному, зависимому и послушному исполнителю команд со стороны государственных институтов. К сожалению, практика свидетельствует, что надо пройти достаточно длинный путь исторического развития, когда между государством и гражданином установятся равноправные, партнерские отношения. И положение ст. 3 Конституции Украины о том, что государство отвечает за свою деятельность, что утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства — это тот идеал, к которому надо стремиться и государству, и формирующемуся в Украине гражданскому обществу.

Таким образом, для решения сложных задач общественного развития необходимо создать надлежащие условия для саморазвития личности, полноценного функционирования в Украине демократических правовых институтов государства, эффективного развития рыночных механизмов. Современные преобразования в Украине

будут только тогда результативными, когда создадутся условия для внутреннего самосовершенствования и саморазвития отдельных личностей, образующих общество. Чем больше в Украине свободных и ответственных граждан, тем выше зрелость и созидательный потенциал гражданского общества. Соответственно, усилия государственных органов и общественности должны быть направлены на всемерное обеспечение прав личности.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Стешенко Т.В.

Куліш Наталя Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Дискримінація — розрізнення, що ґрунтується на підставах, які належать до особистих характеристик особи чи групи, має наслідком обмеження прав людини, які знищують рівність можливостей при здійсненні трудової діяльності, або інших занять. Будь-яка країна зобов'язана забезпечити всім людям, які перебувають і проживають на її території, права людини без будь-яких розрізень за ознаками раси, статті, мови, релігії, політичних переваг, соціального або національного походження, народження, стану здоров'я, віку іншими ознаками.

У сучасному суспільстві проблема дискримінації, це не лише перелік поодиноких злочинів, які були вчинені на ґрунті ненависті та дискримінації, адже в останні часи спостерігається тенденція щодо зростання цих злочинів. Отже, для подолання дискримінації необхідна, послідовна, цілеспрямована ефективна політики держави в цій сфері, а не хаотичні дії різних органів влади, які лише демонструють неефективність цих заходів. З рештою, органи державної влади ніколи серйозно не стикалися з цією проблемою, а деякі і зараз вважають цю проблему не істотною.

Україна є учасницею багатьох міжнародно-правових договорів з прав людини, що містять норми мета, яких подолати дискримінацію (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про економічні, культурні та соціальні права, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок). Україна також є державою-учасницею договору ООН, спрямованого на викорінення та заборону расової дискримінації, – Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Стаття 24 Конституції України гарантує громадянам право на захист від дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Стаття 26 Конституції України також гарантує іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, рівні права і свободи з громадянами України.

Міністерство внутрішніх справ, Генеральна прокуратура та Служба безпеки України повинні приймати безпосередню участь у розслідуванні расистських злочинів. Починаючи з вересня 2007 р., під тиском міжнародної спільноти, в Україні були створені нові департаменти, що займаються вирішенням проблеми расизму. У травні 2007 р. Міністерство внутрішніх справ України розробило план заходів по боротьбі з розповсюдженням у країні расизму та ксенофобії. Втім, переконані, що уряд повинен вжити значно ефективніші та рішучіші дії у боротьбі з расовою дискримінацією, ксенофобією та нетолерантністю. Оскільки, представники етнічних, релігійних та расових меншин в Україні часто не мають змоги скористатися своїми правами, які їм гарантує Конституція України, а також закони України.

Проаналізувавши рекомендації міжнародних урядових організацій (ООН, Ради Європи, ОБСЄ), практику Європейського суду з прав людини, ознайомившись з досвідом країн Центральної та Західної Європи, Європейського Союзу, а також виходячи з аналізу фактів дискримінації, можна стверджувати, що держава повинна вжити такі дії проти дискримінації, як: 1) Держава повинна виз-

нати серйозність проблеми та необхідність вжити узгоджених заходів для її розв'язання. Створити міжвідомчий урядовий орган, що буде відповідати за боротьбу з расовою дискримінацією у відповідності з міжнародними стандартами та буде здійснювати координацію діяльності різних міністерств; 2) Покласти край безкарності злочинів на ґрунті расизму. Для досягнення цієї мети необхідно: проводити моніторинг та реєстрацію випадків расових нападів по всій Україні та доводити цю інформацію до відомих урядових відомств, неурядових організацій та широкої громадськості (цей моніторинг повинен спиратись на чітку методологію щодо того, що становить расовий напад, у відповідності до міжнародних стандартів); переглянути законодавство відносно злочинів на расовому ґрунті та забезпечити їх відповідність міжнародним стандартам; 3) Протидіяти расизму та ксенофобії в суспільстві. Зокрема, прийняти всеохоплюючий державний план дій для координації діяльності різних міністерств та відомств стосовно протидії будь-яким проявам расової дискримінації в українському суспільстві, включаючи випадки расизму серед посадових осіб. План дій має включати термінові заходи для протидії настроям ворожнечі та упереджень по відношенню до етнічних та національних меншин. Здійснити ініціативи щодо протидії расистським ідеологіям та ксенофобії, та просувати толерантність у школах та засобах масової інформації. До розробки та виконання плану дій необхідно залучати організації громадського суспільства, а також забезпечити адекватне фінансування для його виконання; 4) Покласти край расовій дискримінації з боку посадових осіб. Переглянути процедури керівництва та практику їх виконання, прийняті в правоохоронних органах, по відношенню до перевірки документів, з метою забезпечення здійснення перевірки документів у недискримінаційний спосіб. Проводити розслідування та переслідування усіх випадків вимагання з боку працівників міліції, які користуються відсутністю відповідних документів у деяких людей. Запровадити систему, яка забезпечує ретельне, своєчасне, прозоре та незалежне розслідування скарг на прояви дискримінації з боку працівників правоохоронних органів та інших посадових осіб, і повідомити широку громадськість про цю систему.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Магомедова Д.А.

СКФ РПА МЮ РФ г. Махачкала, преподаватель

РЕЛИГИОЗНЫЙ ЭКСТРЕМИЗМ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

России экстремизм известен давно. В последнее время очень много говорится о росте экстремизма, угрозе, которую он представляет для отдельных стран и мирового сообщества в целом. Появилась даже своеобразная мода на экстремизм.

В настоящее время религиозный экстремизм, в частности исламский, одна из главных угроз мировому порядку, которая из года в год возрастает.

Разрушение единого конституционно – правового пространства стало отправным моментом, поводом для создания националистических, фашистских, религиозных и тому подобных образований и структур, якобы вставших на защиту интересов населения, но по сути преследовавших свои меркантильные интересы.

Нельзя согласиться с бытующим мнением, что у государства не было возможностей правового характера, чтобы вести соответствующую борьбу с экстремизмом. Конституция РФ, ФЗ и ряд нормативных актов позволяют активно бороться со всеми проявлениями экстремистского характера. Так, исчерпывающую правовую базу дает Конституция РФ (статьи 6, 13-15, 17, 19, 29); как закон прямого действия она в данном смысле самодостаточна. Указ Президента РФ от 23.03.1995 № 310 «О мерах по обеспечению согласованных действий органов государственной власти в борьбе с проявлениями фашизма и иных форм политического экстремизма в РФ» также имеет высокий правовой потенциал, а ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности», несмотря на ряд недостатков, открывает новые возможности целенаправленной борьбы с экстремизмом и его крайними проявлениями.

В энциклопедическом словаре экстремизм (от лат. Extremism - «крайний») определяется как приверженность к крайним взглядам, мерам (обычно в политике). Однако данное определение расплывчато и не отражает все особенности этого сложного явления. Не совсем ясно, какие взгляды следует признавать «крайними», а какие – нет, и кто будет это определять. Под «взглядами» с определенным приближением

можно понимать идеологию, идейные убеждения, не всегда связанные с какими — либо практическими, тем более противоправными действиями. А меры, в свою очередь, предусматривают совершение каких-либо конкретных действий, в том числе насильственных, направленных на свержение конституционного строя или дестабилизацию ситуации в стране.¹ Однако даже если законодатель исчерпывающе ответит на этот вопрос, проблема реализации вновь принятых и уже действующих нормативных актов не будет решена из — за отсутствия в системе государственных экспертных учреждений соответствующих направлений судебной экспертизы.² В современной научной литературе экстремизм в его широком значении определяется как идеология, предусматривающая принудительное распространение ее принципов, нетерпимость к оппонентам и насильственное их подавление.

В создавшихся условиях одной из самых важных проблем, стоящих перед российским государством, является вопрос обеспечения основных прав человека: на жизнь, на обеспечение безопасности жилища, а также соблюдение прав по отношению к лицам, участвующим в экстремистских действиях с той и другой стороны.

Эффективная контртеррористическая политика, уважение к правам человека и соблюдение законности неразрывно связаны между собой.

Среди различных примет нашего времени заметное место, к сожалению, занимает вооружённый экстремизм. По ряду причин он стал явлением не только национальным, но и международным, крайне опасным для отдельного человека, каждого общества, государства и всего человечества. Причём эта опасность не только не уменьшается, но, напротив, даже усиливается. А если учесть, что вооружённый терроризм может стать обладателем современного оружия массового поражения, то становится ясно, что борьба с терроризмом всех форм и разновидностей — дело всех государств, народов и всего мирового сообщества.

Политической власти и общественности нашей страны необходимо решать две группы задач, связанных между собой. Одна из них относится к обеспечению основных прав человека в РФ вообще, другая — к правовому положению жертв вооружённых конфликтов в России³.

¹ В.В. Бирюков « Еще раз об экстремизме» // Адвокат 2006 год.

² А.Г. Залужный. Экстремизм: сущность и способы противодействия // СПП.

³ Председатель комиссии при Президенте РФ по военнопленным, интернированным и без вести пропавшим В.А. Золотарёв. «Право и политика» № 2, 2001.

Опасность экстремизма существует далеко не только в России. В принципе эта опасность висит над всеми демократическими государствами. Это как дремлющий вирус – при благоприятных для него условиях он в мгновение ока сгрызет тот на самом деле очень тонкий слой «цивилизованности», который сегодня покрывает «тело» демократических стран и который кажется пока очень прочным⁴.

Следует отметить, что пока в целом российская ситуация в политико-правовой области не может быть признана удовлетворительной. Многие положения законов, соответствующие статьи Уголовного кодекса процессуально не закреплены; на общегосударственном уровне отсутствуют или не проработаны нормативные правовые акты, обеспечивающие реализацию конституционных норм. При противодействии такому опасному социально-политическому явлению, как экстремизм, особый упор важно сделать на формирование законодательной базы, позволяющей обеспечить основные права граждан в условиях внутригосударственных кризисных ситуаций.

Эффективная борьба с международным экстремизмом и терроризмом невозможна без объединения усилий мирового сообщества.

Петлевич Наталія Степанівна

ПП «Адвокатське бюро – Юридичний центр», адвокат

ДО ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ ОСОБИСТОСТІ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

«Нема нічого більш важливого для визначення правової епохи, ніж розуміння людини, на яке та орієнтується»⁵

Сучасні антропологи права, зокрема Б. Вишеславцев, А. Кауфман, С. Максимов, зазначають, що саме особистість як філософсько-правова категорія являє собою той образ людини, з яким корелює право,

⁴ Краснов М.А. Политический экстремизм и права человека.

⁵ Г. Радбрух «Людина в праві» / Проблеми філософії права. Том II. – Київ-Чернівці: Рута, 2004. – С. 71

тобто є тою визначальною ідеєю для його розвитку, яку право прагне втілити і, більше того, яка безпосередньо обґрунтовує право.

Поняття «особистість» зазвичай вживається як синонім поняття «особа», яке законотворча мовна традиція обрала офіційним терміном. Проте у філософії права продовжуються дослідження правового людинорозуміння та пізнання різних його граней.

Зміст «особистості» як філософсько-правової категорії є ширшим за зміст «особи». Перша являє собою комплексний континуум внутрішнього досвіду, або внутрішнього Я (inner experience, Erlebnis) та зовнішнього проявлення, об'єктивації (manifest or objectified form, Erfahrung), поєднання духовної і соціальної компонент (Дж. Левлі, С. Максимов); остання є формальною конструкцією. Духовна компонента передбачає самоусвідомлення і розвиток свідомості, світоглядних цінностей, автономію, соціальна – відповідальне самопроявлення, дію та взаємодію з іншими.

Яким є розуміння особистості в Конституції України?

Формально дане поняття присутнє лише у ст. 23: кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Зі змісту ст. 23 можна констатувати, що особистість мислиться як потенціал, закладений у кожному, що потребує свого проявлення. Таке положення відповідає філософському тлумаченню даної категорії, адже особистість мислиться як динаміка становлення і взаємодії, що несе сама в собі причину й ціль свого розвитку.

На разі практика Конституційного суду не містить тлумачень ст. 23, а лишень посилань на неї при обґрунтуванні рішень. Але аналіз інших статей Основного закону, правових принципів, прав, свобод та обов'язків людини, які в ньому передбачено, доповнює і розширює вищезгадане пізнання. Адже, як зазначено у практиці Конституційного суду, цілісне розуміння формується на основі «букви й духу» Конституції.

Безумовно аналіз розуміння людини починається із ст. 3 Конституції, яка закріплює положення про найвищу соціальну цінність держави – людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Саме такий найвищий ступінь визнання покладено у взаємовідповідальний зв'язок держави і людини.

Другий розділ Конституції містить і гарантії, що стосуються духовної компоненти особистості та гарантії соціальної компоненти (наприклад статті 27 (право на життя), 28 (право на повагу гідності), 29 (право на свободу та особисту недоторканість), 30 (недоторканість житла), 55 (право на захист) та інші).

Стверджуючи принцип свободи й рівності у гідності та правах, невідчужуваності та непорушності (ст. 21), невичерпності передбачених прав і свобод (ст. 22), Основний закон України формує цілісний правовий образ людини з високими стандартами прав і свобод та їх гарантій. Конституція закріплює передумови розвитку особистості і орієнтується на людину як особистість, що характеризується високою правосвідомістю та активною й відповідальною участю у суспільних праввідносинах.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Козловський А.А.,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
Національного транспортного університету, м. Київ.

Прийма Сергій Васильович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії держави і права

СУБ'ЄКТИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ

Проблема визначення кола осіб, що мають повноваження з тлумачення основного закону держави поєднується з загальнотеоретичним питанням «Чи всі суб'єкти можуть здійснювати тлумачення норм права?». Це питання, на перший погляд, є простим і таким, що має однозначну позитивну відповідь. Проте воно припускає більш поглиблене дослідження кола суб'єктів, які мають право здійснювати інтерпретаційну діяльність щодо конституції.

Ще Г.Ф. Шершеневич зазначав, що тлумачити закони можуть і повинні всі, хто зобов'язаний здійснювати власну поведінку відповідно до велінь норм права. Загалом більшість сучасних правознавців визнає суб'єктом тлумачення будь-яку особу, зазначаючи лише, що

результати такого тлумачення з погляду їх юридичної значимості є різними. Проте не всі автори вважають за доцільне окремо зупинитися на суб'єктах тлумачення, розглядаючи їх лише при дослідженні офіційного та неофіційного видів тлумачення норм права.

Як стверджує німецький дослідник П. Хеберле, теорія тлумачення конституції ставить зазвичай два питання: про завдання та цілі інтерпретації конституції; про методи (способи) інтерпретації конституції (правила тлумачення). Однак постає третє питання: про учасників тлумачення конституції, котрому приділяється замало уваги і котрий викликається практикою. Осмислення цього питання надає дуже широке та загалом змішане коло учасників тлумачення. Теорія конституційного тлумачення є занадто сфокусованою на закритій спільноті інтерпретаторів-юристів, кут сприйняття звужений ще й тим, що вона спрямована насамперед на конституційно-судову трактовку та на формалізовану процедуру. Навіть сьогодні тлумачення конституції свідомо сприймається як справа певного «закритого товариства» – гільдії професійних компетентних інтерпретаторів і формальних учасників конституційного процесу. Однак слід погодитись з П. Хеберле, що тлумачення основного закону є більшою справою всього суспільства, ніж справою вказаної гільдії, адже зміст конституції будується разом з цим суспільством і є відповідним показником певного етапу його розвитку.

Основний закон є «правовим паспортом» відповідного суспільства, він закріплює загальні засади та загальнолюдські цінності, відображає правовий статус його членів. Саме цим конституція відрізняється від інших законів і саме тому вона має особливості при тлумаченні. До того ж, завдяки інтерпретації основного закону громадськість відображає свою небайдужість, чим перешкоджає «приватизації» конституції та конституційного процесу деякими політичними силами.

Отже, доцільним є перехід від закритої спільноти суб'єктів тлумачення конституції до спільноти відкритої. Оскільки до процесу тлумачення конституції залучені потенційно всі державні органи, всі суспільні сили, всі громадяни. Кількість інтерпретаторів конституції є необмеженою. Так, Ю.М. Тодика зазначав, що до кола суб'єктів інтерпретаційної діяльності входять не лише державні та недержавні структури, але і приватні особи, які, у свою чергу, поділяються на юристів та неюристів. До останніх належать, наприклад, журналісти, філософи, соціологи, політологи тощо, які здійснюють тлумачення конституції через засоби масової інформації, інші канали зв'язку.

У цьому випадку поняття інтерпретації зводиться до формули: кожен індивід, який реалізує норму, також тлумачить її. Кожен, хто займається діяльністю, що регулюється правовою нормою, є непрямым, а в деяких випадках і безпосереднім інтерпретатором конституційних норм. Громадяни, державні органи та громадськість є інтерпретуючими продуктивними силами; вони діють принаймні як попередні інтерпретатори, відповідальність же залишається в конституційного суду, котрий тлумачить остаточно.

Слід більш детально зупинитися на такому суб'єкті тлумачення основного закону, як конституційні суди. Конституційні суди є особливим суб'єктом правотлумачної діяльності через те, що вони: (1) створюються зі спеціальною метою – обмежити всі інші органи в довільному розширенні чи звуженні меж правових норм; (2) наділяються такими повноваженнями, які завжди вимагають тлумачення конституції; (3) є єдиним органом, уповноваженим основним законом на його офіційне тлумачення; (4) мають у своєму складі суддів, законодавчою вимогою обрання яких є, зокрема, наявність стажу практичної, наукової чи педагогічної роботи за фахом; (5) видають акти тлумачення, авторитет яких є високим і з тієї причини, що вони акумулюють в собі силу професійного та доктринального тлумачення.

Таким чином, у підсумку можна навести перелік, хоча і приблизний, суб'єктів, які здійснюють тлумачення конституції в Україні:

1) органи державної влади, основне місце серед яких посідає Конституційний Суд України, та органи місцевого самоврядування;

2) учасники судового процесу (залежно від галузі судочинства):

а) сторони в справі: позивач і відповідач; підсудний; стягувач і боржник; особа, що заявила конституційне подання (Президент, не менш як 45 народних депутатів, Верховний Суд, омбудсмен, Верховна Рада АРК) чи звернення (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи) тощо;

б) інші учасники процесу: треті особи, представники сторін, адвокат, цивільний позивач, потерпілий, спеціаліст; залучені Конституційним Судом України до участі в розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти та перекладачі;

3) сторони правовідносин (залежно від сфери) – фізичні та юридичні особи: працівники, роботодавці, профспілки; продавець і покупець; відправник, перевізник та отримувач; замовник і підрядник; заявник і дозвільний відділ органів внутрішніх справ тощо;

4) демократична, плюралістична громадськість: засоби масової інформації, громадські ініціативи, політичні партії, церкви, видавництва, педагоги, батьківські комітети та багато інших;

5) дослідники-правознавці, які, досліджуючи практику інших суб'єктів тлумачення, самі залучені до інтерпретації Конституції України.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Погребняк С.П.

Ребус Юлія

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, 4 факультет, 2 курс, 5 група

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОЗАХИСНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ**

Малодослідженою, але перспективною сферою наукових пошуків є площина взаємодії недержавних правозахисних організацій та державних правоохоронних органів. Конституція України в ст. 3 закріпила, що людина, її права і свободи є найбільшою соціальною цінністю держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком.

В Україні державним органом, що покликаний наглядати за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами влади – є прокуратура України (ч. 5 ст. 121 КУ). Ця функція – дуже широка, у зв'язку з чим проблеми ефективніше вирішуються із залученням інститутів громадянського суспільства, основне місце серед яких займають правозахисні організації.

Згідно з принципом гласності в роботі прокуратури правозахисні організації мають право отримати в передбачених законом рамках данні про її діяльність, стан законності і правопорядок.

Перспективними цілями співпраці є: покращення якості скарг щодо захисту прав і законних інтересів, які направляються; проведення систематичного моніторингу найгрубших порушень прав людини і стеження за реакцією органів прокуратури на результати; створення робочих груп з членів організацій і співробітників прокуратури для аналізу і вдосконалення законодавства.

Українське законодавство не містить вичерпного переліку форм і напрямків участі громадських організацій у діяльності установ з виконання покарань. Правозахисні організації – це ланка, що може дати шанс швидше адаптуватись засудженим в суспільстві після звільнення. Правило № 61 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями вимагає залучення правозахисних організацій до виправлення засуджених та здійснення контролю громадськістю за діяльністю пенітенціарних установ.

Співпраця правозахисних організацій з органами внутрішніх справ може здійснюватись у напрямках: формування суспільної думки про авторитет органами внутрішніх справ; підвищення правової культури співробітників органами внутрішніх справ; взаємообмін інформацією, профілактичні роботи з потерпілими.

Суперечливе ставлення до правозахисних організацій з боку правоохоронних органів – це особлива проблема для України. З одного боку законодавство закріпило офіційну точку зору держави, що правозахисні організації відіграють важливу роль в захисті прав людини, з іншого – між правоохоронними органами і правозахисними організаціями панує недовіра і навіть неприязнь.

Співпраця недержавного сектору з владними органами буде ефективною тоді, коли обидві інституції зрозуміють, що функціонують задля спільної мети – захисту прав і свобод людини.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Романенко Люсія Тарасівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 5 група

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ РЕФЕРЕНДУМІВ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

Протягом останніх років виборче законодавство України та практика його застосування суттєво наблизились до демократичних стандартів виборів. У той же час, удосконалення правового регулювання

виборів не супроводжувалось внесенням змін до закону, що визначає не менш важливу, ніж вибори, форму народовладдя – Закону «Про всеукраїнські та місцеві референдуми». На сьогоднішній день більшість положень цього закону не відповідає ані Конституції України, ані демократичним стандартам. Більше того, низка його норм, яка регламентує порядок формування та діяльність комісій з проведення референдумів, їх повноваження, організацію голосування, підрахунку голосів, оскарження рішень, пов'язаних з підготовкою та проведенням референдумів, не кореспондується з аналогічними нормами виборчого законодавства, що також не відповідає загальноєвропейським тенденціям у правовому регулюванні виборчого та референдарного процесів. Фактично, за таких обставин втілити в життя положення статті 5 Конституції України на практиці видається доволі складним завданням.

В умовах інтеграції України в Європейське співтовариство необхідно на основі дослідження загальних підходів до правового регулювання референдумів у країнах ЄС створити фундамент для пошуку шляхів врегулювання тих проблем правової регламентації референдарного процесу, навколо яких в Україні точаться найбільш активні дискусії. Незважаючи на конституційне закріплення, на відміну від європейських країн, інститут референдуму не застосовується в Україні як форма народного законотворення.

Парламентами попередніх скликань Верховної Ради було здійснено багато спроб перегляду Закону «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» у напрямку, зокрема, приведення його положень у відповідність до Основного Закону України. Але, жодна з цих спроб не виявилась вдалою з огляду на відсутність у політиків спільного бачення відповідей на ряд важливих запитань, наприклад – щодо предмету всеукраїнського референдуму (можливості проведення законодавчих референдумів, внесення на референдуми питань зовнішньополітичного курсу тощо), суб'єктів і порядку їх ініціювання, тощо. У цьому випадку Україна не є єдиним винятком із загальноєвропейської практики, адже в деяких країнах Східної Європи (наприклад в Чехії) спірні питання референдарного процесу досі не вирішено, що має наслідком відсутність відповідного законодавчого регулювання.

Досить важливим і дискусійним є питання про предмет референдуму. У зв'язку з цим виникає необхідність у науковому дослідженні цього питання. Чинники, що впливають на визначення предмета ре-

ферендуму у законодавстві певної держави, зазвичай обумовлені специфікою її політичної системи, сформованої під впливом історичних обставин.

Питання, що виносяться на референдум, є важливим елементом функціональної складової інституту. Якщо їх перелік чітко зазначений у законодавстві, то проблем з визначенням предмету референдуму не виникає.

Зазвичай на референдум виносяться питання пріоритетного політичного чи конституційного значення, пов'язані з формою правління, конституцією, суверенітетом та міжнародними відносинами. При цьому, якщо рішення референдуму є факультативним, то предметне поле референдуму значно розширюється за рахунок об'єднання досить широкого кола питань, рішення яких можуть прийматися народним голосуванням.

Як правило, на референдуми виносяться такі питання: прийняття конституції; внесення змін до конституції; прийняття законів або інших правових актів; дострокове припинення або збільшення строків повноважень державних органів; питання, що стосуються міжнародних відносин, у тому числі – передачі суверенних повноважень міжнародним організаціям; питання, що мають ключове значення для держави і суспільства.

У більшості європейських країн питання, що становлять предмет референдуму чітко вказані в конституції. Так, наприклад в Австрії до таких питань належать референдуми з приводу законопроектів, питань перегляду Конституції та переобрання президента. Законодавство більшості європейських країн закріплює проведення референдуму як одну із стадій процесу змін до Конституції (Австрія, Данія, Італія, Литва тощо). Референдум може проводитися як щодо повного перегляду Конституції (Австрія, Ірландія, Іспанія), та і часткового (Данія, Ірландія).

У багатьох країнах-членах Євросоюзу предметом референдуму можуть бути питання, що мають важливе значення для суспільства і держави. Досить поширеними є референдуми, що стосуються міжнародного життя держави та договорів, укладених нею (Данія, Польща, Словаччина). В Австрії і Латвії практикуються референдуми щодо виборів та дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб держави. Також у деяких країнах законодавство передбачає, що самі правила організації та проведення референдуму мо-

жуть бути предметом обов'язкового народного голосування (Латвія, Мальта). Зазвичай народне голосування щодо цієї проблематики розглядають як різновид конституційного референдуму. Причиною введення відповідних норм є прагнення обмежити вплив парламенту на можливість народу приймати публічно-владні рішення шляхом визначення правил проведення референдуму.

Зазвичай необхідність проведення референдумів щодо питань внутрішнього і зовнішнього життя держави пов'язана з законодавчими нормами, які зобов'язують виносити на національний референдум питання, що стосуються державно-владних повноважень у різних сферах життя.

Для врегулювання питань, які виникають у зв'язку з проведенням референдуму в Україні необхідно, запозичивши досвід європейських країн, створити окремий самостійний розділ в Конституції України, який би закріплював процедуру проведення референдуму, питання, які виносяться на референдум, суб'єкти, які уповноважені проводити референдуму. Внаслідок цього виникає питання щодо узгодження норм Конституції України та нормативно правових актів у сфері регулювання проведення референдумів.

Семеніхін Ігор Вікторович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри теорії держави і права

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЗАКОНОТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ

Аналізуючи світовий досвід та сучасний стан розвитку вітчизняної правової системи, можна зробити висновок, що домінуюча роль нормативно-правового акту як основного джерела права не виключає існування і взаємодії інших джерел права, таких як правовий звичай, судовий прецедент, нормативно-правовий договір, правова доктрина. Останню традиційно відносять до вторинних (субсидіарних) джерел права, які у правозастосуванні відіграють допоміжну роль, їх вико-

ристання є факультативним і віднесенено на розсуд самого правозастосовувача. Правова доктрина впливає на правозастосовну та правотворчу практику шляхом розробки та вдосконалення юридичної техніки, понятійно-категоріального апарату, яким користується законодавець, шляхом залучення вчених-юристів до надання науково-експертної, науково-консультативної допомоги, висновків з питань доктринального тлумачення і застосування тих чи інших правових норм. Як справедливо зазначають Р. Давід і К. Жоффре-Спіннозі, ми дедаліше відвертіше визнаємо провідну роль доктрини і судової практики у формуванні та еволюції права, і жоден юрист не вважає, що лише законодавчі тексти важливі для знання права. В деяких країнах правова доктрина поряд із іншими факторами здійснює безпосередній вплив на законодавця, який нерідко в законах лише втілює ті тенденції, позиції, що вже сформувався в доктрині. В той же час серед науковців, що обґрунтовують необхідність підвищення ролі правової доктрини в правотворчій і правозастосовній практиці як одну з необхідних умов поліпшення якості законодавчих і правозастосовних актів, не існує єдиного підходу до визначення самого поняття «правова доктрина». Поняття «правова доктрина» використовується для позначення таких явищ: думки вчених з тих чи інших питань правотворчості і правореалізації; авторитетне наукове дослідження провідних юристів-теоретиків і практиків; вчення, філософсько-правова теорія; наукові праці найбільш авторитетних дослідників в сфері держави і права, наукові коментарі. Конституційну ж правову доктрину можна охарактеризувати як формалізовану певним чином систему фундаментальних ідей, поглядів, концепцій, теорій, що визначають основні напрямки конституційного розвитку держави, сутність, природу, значення і місце Конституції в функціонуванні і розвитку правової системи, держави, суспільства в цілому.

В конституційному праві правова доктрина в системі джерел права займає особливе місце. По-перше, слід зазначити, що саме в Конституції здійснюється об'єктивізація правової доктрини. Безпосередньо в тексті Основного закону закріплено ряд доктринальних положень, що пов'язано із правоутворюючим характером доктрини, її здатністю здійснювати вирішальний вплив на зміст Конституції, особливо в тих випадках, коли обґрунтування конституційних новел знаходиться за межами діючих правових норм. Процес формування Основного закону та конституційного законодавства незалежної України відбу-

вався здебільшого на оригінальній основі, на базі якісно нових засад, принципів. Наступність стосовно попереднього конституційного та іншого законодавства була значно обмежена. Деякі спроби новелізувати попередню Конституцію 1978 р. та конституційне законодавство в цілому не мали успіху. Саме правова доктрина виступає в цьому випадку в якості концептуальної бази конституційних та інших галузевих правових норм, слугує теоретичною платформою для законодавця. Доктрина зазвичай передує правовому формулюванню юридично обов'язкових варіантів поведінки, пояснює їх необхідність та доцільність, узгоджує їх із релігійними, моральними, етичними, політичними традиціями, установками, що панують в суспільстві. В той же час, як справедливо зазначає А. Селіванов, недалеким від істини може бути невтішний висновок про те, що все менше ми можемо спостерігати наявність у законотворчості доктринального підходу з боку суб'єктів законотворчої ініціативи, визнання правової доктрини не має своєї належної ваги, оскільки нею рідко керуються у законотворчій практиці. Звичайно це призводить до значного погіршення якості законопроектів. За часів незалежності України прийнято сотні законів, проте однією з головних зараз є проблема якості нового вітчизняного законодавства. В українському законодавстві є чимало прогалин, недоліків законодавчої техніки, а колізії (змістовні, темпоральні, ієрархічні), внутрішні суперечності стали поширеним явищем. Багато юристів-теоретиків і практиків звертають увагу на недостатню наукову обґрунтованість законопроектів, їх декларативність, відсутність плановості у прийнятті законів, наявність диспропорцій у співвідношенні між законами та підзаконними актами на користь останніх тощо. Безсумнівно, це є однією з причин недостатньої ефективності вітчизняного законодавства. Цілком слушно зазначив Голова Верховної Ради України В.М. Литвин: «Проблема з проблем – системність і якість законів. Правда, ми нерідко заспокоюємо себе тим, що низка якість законів компенсується їх невиконанням, що в нас панують не закони, а юристи. Зате виконання лобістських законів забезпечується предметним супроводом починаючи з розробки і особливо після їх підписання». Дійсно, процес законотворення часто відбувається без участі професійних розробників-юристів, а коли створюються авторські колективи, то не часто можна побачити елементи доктринального права при розробці нормативно-правового акта. Як зазначає А. Селіванов, у кращому випадку роль юридичної науки

вбачають у проведенні наукової експертизи, і, як вказують вчені-правознавці, спостерігається втрата актуальності використання наукових позицій у взаємодії із законотворенням.

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що зміщення позицій правової доктрини в правотворчій і правозастосовній практиці є необхідною умовою ефективного функціонування і подальшого розвитку, вдосконалення не тільки галузі конституційного права, а й правової системи в цілому.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Петришин О.В.

Старчук Оксана Володимирівна

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
старший викладач кафедри цивільного права і процесу,
аспірант 2 року навчання кафедри трудового,
господарського та екологічного права

**МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ
ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Побудова в Україні правової держави та формування громадянського суспільства відноситься і до правового регулювання праці, її основних принципів. Перехід України до ринкової економіки характеризується новими підходами організації праці, які відображені у Конституції України та інших нормативно-правових актах про працю. Ці зміни зобов'язують учених, які працюють у сфері трудового права дослідити конституційні принципи правового регулювання праці на сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи принципи міжнародно-правового регулювання праці і на їх основі сформулювати принципи трудового права України в умовах переходу України до ринкової економіки.

Основним Законом за кожною людиною визнано право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина сама для себе обирає чи на яку погоджується (ст. 43).

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю; вона також гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб тощо.

Більшість принципів суспільної організації праці були закріплені у Конституції СРСР 1936 р. і, відповідно, мали найвищу юридичну силу. Так, наприклад, визначальним принципом суспільної організації праці, який був закріплений у Конституції, був принцип «від кожного – за здібностями, кожному за працею», який і був галузевим принципом трудового права [9, 287-288].

Представники першої точки зору, М. Г. Александров, Л. Я. Гинцбург, В. І. Прокопенко, ототожнюють суб'єктивні права громадян у сфері праці з принципами трудового права як галузі права.

Дана точка зору нами підлягає критиці, бо суб'єктивні права та обов'язки громадян у сфері праці, що закріплені Основним Законом є елементами правового статусу громадян, а не принципами права. Наявність поряд з суб'єктивними правами та обов'язками у сфері праці юридичних гарантій їх дотримання, що закріплені у Конституції України, розглядаються нами як конституційні принципи правового регулювання праці.

Пізніше, М. Г. Александров відмовившись від формулювання принципів трудового права як трудові права та обов'язки громадян прийшов до висновку, що трудові права та обов'язки громадян є принципами правового регулювання соціалістичної організації суспільної праці (міжгалузеві принципи), які характерні не лише для трудового права, а й колгоспного права.

Протилежної думки притримується В. С. Венедиктов, який зауважує, що принципи суспільної організації праці і трудового права не можна визначати як основні трудові права і обов'язки громадян, оскільки право не може бути одночасно і його принципом, тому і право на конкретно визначене соціальне благо не може бути керівною ідеєю правового регулювання трудових правовідносин.

Ми поділяємо позицію автора про те, що право як сукупність норм не може бути одночасно принципом права, бо принцип є базою (основою) для формування права як системи норм.

Друга точка зору полягає у тому, що система конституційних принципів правового регулювання праці, які розглядаються як кон-

кретні суб'єктивні права і обов'язки громадян, а також їх юридичні гарантії, можуть водночас розглядатися як галузеві принципи трудового права так і принципи окремих інститутів трудового права України.

Ми не поділяємо цієї позиції, так як принципи правового регулювання праці, які закріплені у Конституції України регулюють не лише суспільні відносини, які входять до предмета трудового права України, а й суспільні відносини, врегульовані нормами інших галузей права. Наприклад, принцип свободи праці знаходить свій прояв і конкретизується у трудовому, цивільному, адміністративному праві, тобто у тих галузях права, які пов'язані з працею.

У період розбудови правової держави в Україні та формування громадянського суспільства Конституція України (1996 р.) запропонувала новий підхід до визначення змісту основних прав і свобод людини та громадянина. Тому, згідно Основного Закону конституційними принципами правового регулювання праці є: 1) свобода праці та захист від безробіття; 2) забезпечення права на освіту; 3) забезпечення права на охорону здоров'я; 4) соціального партнерства та договірного встановлення умов праці; 5) забезпечення права на свободу об'єднання для здійснення і захисту прав і свобод; 6) забезпечення права у будь-яких не заборонених законом формах та способами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити такі висновки:

1) Приймаючи новий Трудовий кодекс України, при визначенні принципів трудового права потрібно враховувати конституційні принципи правового регулювання праці, тобто система принципів трудового права повинна будуватися на основі прав-принципів, оскільки Конституція України передбачає, що в Україні визнаються і гарантуються права і свободи людини і громадянина згідно загальноновизнаним принципам і нормами міжнародного права;

2) Конституційні принципи правового регулювання праці потрібно формулювати не як саме суб'єктивне трудове право чи трудовий обов'язок, а як їх забезпечення, тобто їх юридичні гарантії, які закріплені у Конституції України та регулюють не лише трудові та тісно пов'язані з трудовими відносини, а й відносини, врегульовані нормами інших галузей права.

Ткаченко Дарина Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 2 курс

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Як основа всієї правової системи України Конституція займає пріоритетне місце в системі джерел національного права. Реальність Конституції України, як і конституції будь-якої держави, обумовлюється і залежить від втілення її положень у життя.

В умовах становлення правової держави, розвитку демократичних засад, безумовно, постає питання про взаємовідповідальність держави та особи, які пов'язані між собою не лише взаємними правами, але й відповідальністю та зобов'язаннями. Основні види відповідальності особи в достатньому обсязі врегульовані Конституцією України та чинним законодавством. Поділ юридичної відповідальності на 4 традиційні види – кримінальну, цивільно-правову, адміністративну та дисциплінарну – не є на сьогодні достатньо повним. Відповідальність же держави перед особою фактично не закріплена. Безумовно, що будь-яке правило без примусового здійснення закладених в ньому приписів, нормою права не є, тому дотримання Конституції, створення системи її правової охорони неможливе без введення спеціальних заходів конституційної відповідальності.

Конституційна відповідальність є гарантією самостійності функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, демократичної організації влади, а також прогресивного розвитку суспільства в цілому, важливим фактором утвердження і забезпечення законності публічної влади, чинником, що закріплює у правосвідомості громадянина уявлення про справедливість та легітимність влади.

Конституційно-правовій відповідальності, як самостійному виду юридичної відповідальності, притаманні риси й ознаки, властиві юридичній відповідальності в цілому, зокрема, настання несприятливих наслідків для суб'єктів конституційно-правових відносин у разі порушення ними вимог Конституції та інших норм конституційного права. У той же час конституційно-правовій відповідальності властиві

також і специфічні характерні ознаки. Конституційна відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що передбачає вид і міру обов'язку суб'єкта конституційно-правових відносин за порушення конституційно-правових норм, яка характеризується складною структурою, своєрідністю санкцій, надзвичайно широким колом суб'єктів, часто носить політико-правовий характер та головним призначенням якого є захист Конституції України та забезпечення її верховенства.

Підставами відповідальності є нормативні та фактичні умови. Нормативна основа передбачає можливість юридичної відповідальності, а реальною вона стає лише за наявності юридичних фактів.

Підставами позитивної відповідальності є виконання суб'єктом конституційних відносин певних функцій. Позитивна відповідальність настає з моменту отримання державними органами та посадовими особами державно-владних повноважень. Фактичною підставою відповідальності в ретроспективному плані є: нормативні підстави, тобто ті законодавчі акти, в яких передбачені можливості та умови притягнення до даного виду відповідальності, та фактичні підстави, тобто юридичний факт неправомірної поведінки у конституційно-правовій сфері.

Позитивна відповідальність розглядається як етап оцінки, внаслідок якої може настати одна із форм ретроспективної відповідальності. Ретроспективна відповідальність настає, в свою чергу, лише у тому випадку, коли не спрацював механізм позитивної відповідальності.

У конституційній сфері, де надзвичайно висока концентрація потенціалу політичних відносин, об'єктивно необхідне існування як політичної, так і конституційно-правової відповідальності. Ці два види відповідальності тісно пов'язані спільною метою – забезпечити належне здійснення публічної влади.

Політичний характер конституційної відповідальності враховується тоді, коли норми права взагалі не порушуються. У цьому разі конституційна відповідальність пов'язується з тими діями, що розцінюються як негативні в політичному плані. Прикладом такого виду відповідальності є колективна відповідальність уряду перед парламентом, передбачена ст. 87 Конституції України. Притягнення уряду до такого виду відповідальності визначається не критеріями законності дій Кабінету Міністрів України або його окремих членів, а до-

держанням політики, яка визначається передусім на підставі волевиявлення депутатів парламенту, оцінки дій уряду тощо.

Як засіб забезпечення приписів правових норм, завдяки вище переліченим підставам та з'ясуванню співвідношення конституційно-правової відповідальності з політичною, конституційна відповідальність реалізується: безпосередньо в межах конституційно-правових відносин; через конституційно-правові норми у поєднанні з нормами інших галузей права; на підставі норм інших галузей права, які забезпечують виконання приписів норм конституційного права; внаслідок порушення норм інших галузей права, зокрема кримінального; на підставі притягнення до політичної відповідальності. Санкція є обов'язковим атрибутом ретроспективної юридичної відповідальності, в даному відношенні конституційно-правова відповідальність не є виключенням.

Конституція України та конституційні закони не можуть бути єдиним джерелом конституційно-правової відповідальності. В системі конституційного права України не вистачає інтеграційної ланки, яка б впорядкувала всі складові конституційно-правової відповідальності, якою може стати розробка та прийняття закону України «Про конституційну відповідальність», де були б чітко визначені юридичні підстави притягнення до даного виду відповідальності та регламентувалися процедури притягнення до конституційно-правової відповідальності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кичун В.І.

Топильницький Максим Володимирович
Луганський державний університет внутрішніх справ
ім. Е.О. Дідоренка, слухач магістратури

ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН НА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РІВНІ

Маючи своїм предметом нормативні встановлення щодо реалізації державної влади, її розподілу між органами влади та іншими

політичними структурами, наука конституційного права обов'язково звертається не лише до аналізу фундаментальних принципів організації та функціонування суспільства в середині держави, які визначають розвиток сучасних демократичних держав, а й до висвітлення того, як впливає міжнародне визнання держави в світовому співтоваристві на механізм захисту прав та свобод громадян.

Саме тому питання конституційно-правового регулювання взаємодії норм внутрішньодержавного та міжнародного права складають невід'ємну частину як загальної теорії конституційного права, так і тих спеціальних досліджень, які ставлять на меті характеристику тих чи інших конституційно-правових інститутів таких, як механізм захисту прав та свобод громадян.

Питання про вплив визнання держави в якості суб'єкта міжнародного права на механізм захисту прав та свобод громадян на міжнародно-правовому рівні має не тільки істотне теоретичне, але й велике практичне значення. На думку дослідника питань визнання сучасних держав Кокорева Р.С, дослідивши міжнародно-правові ознаки держави, можна визначити, чи є та або інша територіальна організація населення суверенною державою, суб'єктом, що володіє якістю міжнародної правосуб'єктності, а отже, і породжуваними нею правами.

В ряді вітчизняних авторів, які внесли значний внесок у формування основ міжнародно-правової концепції визнання держави в якості суб'єкта міжнародного права та його впливу на інші інститути права, стоять імена таких видатних правознавців, як Фельдман Д.І., Бобров Р.Л., Лазарев М.І., Кожевников Ф.І., Талалаєв А.М. та інші. Серед творів зарубіжних авторів, в яких даються характеристики правового положення держави в міжнародно-правовому полі, особливої уваги заслуговують Вержбицький Д.Н, Дурденевський В.Н, Денбінський Л. та інші. Таким чином, саме в працях дослідників міжнародного права містяться первинні елементи правової концепції впливу визнання держави на механізм захисту прав та свобод громадян на міжнародно-правовому рівні.

Згідно положень статті 55 Конституції України, кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Одразу виникає питання, що витікає з наступних положень зазначеної статті Конституції України: «членом або учасником яких є Україна». Тобто, звернення громадян України до відповідних міжнародних установ за захистом своїх прав, після використання всіх національних засобів правового захисту, членом або учасником яких не є Україна, не буде мати юридичних наслідків для нашої держави, навіть в разі визнання її винною в порушенні прав особи, яка звернулася за захистом. Відповідне положення зазначене в багатьох діючих конституціях.

Оскільки міжнародно-правове визнання держав на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин — це політико-правове явище, за допомогою якого визнанні держави виражають свій намір вступити в відносини з державою, виникнення якої є наслідком розвитку процесів реалізації права народів, що борються за незалежність, на самовизначення, яка відповідає вимогам світового порядку, і підтримувати з нею відносини на постійній, тимчасовій основі або тільки для одного конкретного випадку.

В міжнародній практиці склалася тенденція, що громадяни невизнаних незалежних держав можуть звертатися за захистом своїх прав та свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, але рішення зазначених органів та установ не будуть мати юридичних наслідків для невизнаних держав, оскільки вони не знаходяться під їх юрисдикцією в наслідок невизнання світовим співтовариством, а відтак і відсутності договірних відносин щодо визнання юрисдикції міжнародної судової установи чи відповідного органу міжнародної організації.

Слід зазначити, що дійсно право на судовий захист надається всім без винятку, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті згідно до положень ст. 6 Європейської конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» 1950 р. та ст. 14 Міжнародного пакту «Про громадянські та політичні права» 1966 р. Але виникають такі ситуації, коли і міжнародні судові

установи та відповідні органи міжнародних організацій не можуть припинити порушення прав громадян, це стосується випадків відсутності юрисдикції.

Таким чином, підбиваючи підсумки дослідження проблеми впливу визнання держави на механізм захисту прав та свобод громадян на міжнародно-правовому рівні, можемо зазначити наступне: в процесі структурних трансформацій у механізмі захисту прав та свобод громадян під дією політичних чинників спостерігається порушення прав та свобод громадян в зазначених територіальних утвореннях. Втім, сам факт невизнання нових незалежних держав, що утворилися шляхом реалізації права народів та націй на самовизначення, на основі політичного, правового або міжнародного статусу утвореної держави суперечить положенням ч. 2 ст. 1 Статуту ООН та виступає в якості інструменту впливу на нові держави з метою підпорядкування політико-правовому режиму частини держав – учасниць світового співтовариства, а як наслідок – порушення прав громадян.

Науковий керівник: Г.Б. Сорока

Трач Ірина Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України,
2 курс, 19 група

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Участь громадськості у процесі прийняття законодавчих актів є невід'ємним елементом демократичної держави.

У сучасному українському суспільстві ніхто не поставить під сумнів існування прихованого лобізму на усіх рівнях влади. Проте питання про те, чи потрібне сьогодні Україні законодавче регулювання цього явища, все ще викликає протилежні відповіді. Лобіювання передбачає існування конфлікту інтересів між різними суспільними групами, створює значні можливості для зловживань. Втім, уникнути цього явища не можливо. Саме тому, природно, що у бага-

тьох країнах світу законодавці намагаються визначити правові рамки здійснення лобістської діяльності.

До недавнього часу термін «лобізм» мав досить негативне забарвлення. Таке розуміння нав'язувалось радянською ідеологією. Зокрема, «Краткий политический словарь» (Москва, 1978) визначає термін «лобі, лобісти» (від англ. lobby – кулуари) – як систему контор і агентств великих монополій чи організованих груп при законодавчих органах США, що здійснюють тиск (аж до підкупу) на законодавців і державних чиновників з метою прийняття рішень (певних законопроектів, отримання урядових замовлень, субсидій) в інтересах організацій, які вони представляють. У той час як «The Blackwell Encyclopedia of Political Science» (1991) розглядає «лобізм» як спроби організацій або окремих громадян впливати не тільки на прийняття, відхилення чи зміну законів у парламенті, а також спроби впливати на адміністративні рішення уряду, спираючись на підтримку не тільки обраних депутатів, а й різних політичних партій, державних і недержавних установ та громадськості (через засоби масової інформації).

Щодо конституційних основ лобістської діяльності в Україні, то хоча вона прямо не передбачена Основним Законом України, є ряд норм з яких випливає відповідне право громадян. Зокрема, Конституцією України передбачено наступне: народ є єдиним джерелом влади, народ здійснює свою діяльність безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 5); гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань (ч. 1 ст. 34); кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч. 2 ст. 34); право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ч. 1 ст. 36); громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38); усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ч. 1 ст. 40); кожен має право на вільний вибір професії (ч. 1 ст. 43).

Яка ж мета легалізації цього явища? Законодавче регулювання лобізму може забезпечити над ним державний та громадський контроль. До тих пір, поки це не буде зроблено, лобізм буде тісно пе-

реплітатися із корупцією. Легалізація лобізму допоможе виявити інтереси, що стоять за тим чи іншим проектом закону чи рішенням, визначити, хто його лобіює та хто стоїть за лобістами, відкрити реальних авторів державних рішень, виявити ступінь залежності чи незалежності представників влади; надасть громадянам більше інформації про їх діяльність.

Закон про лобізм повинен: 1) визначити цю діяльність, як легальний демократичний шлях взаємодії влади та суспільства; 2) створити законодавчий бар'єр для зловживань та корупції; 3) захистити органи державної влади від незаконного впливу; 4) «вивести із тіні» лобістів; 5) сприяти підвищенню професіоналізму та відповідальності посадових осіб при розробці та реалізації державної політики; 6) надати можливість громадянам знати, хто і що лобіює в органах влади; 7) створити ефективні механізми контролю; 8) сприяти оформленню інтересів різних суспільних груп; 9) визначити легальні форми лобіювання.

Звичайно, що не можна сподіватися, що такий закон вирішить усі проблеми, але він значно удосконалив механізми боротьби із корупцією та забезпечить створення додаткового загального механізму впливу громадськості на законодавчий процес.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Трескін Дмитро Олександрович

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара, студент

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку української держави визначається тривалою політичною кризою, яка охопила майже всі сфери суспільного життя. Очевидним є те, що вихід з існуючого стану можливий лише у правовий спосіб шляхом прийняття нових або внесенням змін до діючих нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання неупорядкованих суспільних відносин, що мають політичний характер.

Це й обумовлює актуальність обраної теми, оскільки чітке визначення поняття конституційно-правової відповідальності та її видів, закріплення підстав, процедури застосування тощо може в сукупності з іншими ухваленими законодавчими ініціативами розв'язати існуючу політичну кризу в Україні.

Проте, якщо поняття конституційно-правової відповідальності є відносно визначеним, то вчення про види цього інституту конституційного права розроблені на достатньо низькому рівні. Предметом дослідження даної роботи є види конституційно-правових відносин, пов'язані з відповідальністю вищих посадових осіб та вищих органів державної влади.

Конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, визначений нормами конституційного права, що передбачає негативну реакцію держави на конституційний делікт, за вчинення якого суб'єкт конституційного правопорушення зазнає визначених санкцій у межах чинного конституційного законодавства, або заохочення державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів.

Дослідженню інституту конституційно-правової відповідальності та її видів присвячені роботи Ю. Тодики, Л. Наливайка, А. Червяцовой, В. Демиденка, О. Сушинського, А. Агапова та інших вчених-конституціоналістів.

Проте більшість з них проводять класифікацію конституційно-правової відповідальності на позитивну (проспективну) та негативну (ретроспективну). При цьому висловлюються сумніви щодо існування позитивної конституційно-правової відповідальності у зв'язку зі складністю відмежування її від відповідального виконання посадових обов'язків.

В той же час наукою конституційного права не розроблено дієвих інструментів та чіткої процедури притягнення до конституційно-правової відповідальності вищих колегіальних органів та вищих посадових осіб державної влади за вчинення конституційних деліктів.

Важливість розгляду та визначення перелічених вище категорій юриспруденції полягає в тому, що притягнення суб'єкта конституційного делікту до конституційно-правової відповідальності в багатьох випадках є лише однією зі стадій притягнення до юридичної відповідальності іншого виду (кримінальної, адміністративної, дис-

циплінарної, цивільної, матеріальної), а не кінцевою метою. З цієї точки зору конституційно-правову відповідальність слід розглядати як засіб, необхідну умову притягнення до юридичної відповідальності вищих посадових осіб та вищих органів державної влади.

Автор пропонує ідею виокремлення колективної (колегіальної) конституційно-правової відповідальності в спеціальний підінститут конституційного права. Підставою для цього є те, що вищі органи державної влади з закріпленням у Конституції України та конституційному законодавстві колективним статусом мають особливий колегіальний характер діяльності, функціонування та прийняття управлінських рішень, тому і відповідальність за вчинення протиправних дій повинна поширюватися на всіх учасників колегіального органу у відповідній мірі, враховуючи участь членів складу колегіального органу в підготовці, обговоренні та ухваленні протиправних рішень. Згідно з визначенням до суб'єктів колективної (колегіальної) конституційно-правової відповідальності слід відносити такі вищі органи державної влади як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України тощо.

При обґрунтуванні колегіальної відповідальності не має значення, був чи не був причинний зв'язок між діями кожного учасника складу колегіального органу і рішенням складу органу в цілому. Воно не потребує прив'язки до вкладу, частки, питомої ваги діяння окремого учасника складу у спільне діяння. Для встановлення відповідальності складу колегіального органу, причинний зв'язок необхідно встановлювати не між діями кожного учасника складу колегіального органу і спільним результатом чи між діями окремих учасників і рішенням складу колегіального органу в цілому, а між легітимністю цього рішення і/або наслідками, які настали. У цьому і полягає сутність колективного делікту.

Стосовно існування субсидіарної (солідарної) конституційно-правової відповідальності автор стверджує про неможливість застосування категорій цивільного права та проведення аналогії законодавства з цього питання, оскільки в ст. 541 та 619 Цивільного кодексу України існує чітко визначений майновий характер відповідальності суб'єктів правопорушення, до того ж ототожнювати ці поняття (солідарна та субсидіарна відповідальність) неможна, оскільки вони є принципово різними за змістом.

Вважаю за необхідне наголосити на тому, що до конституційно-правової відповідальності може бути притягнений лише той державний орган, який має відповідну компетенцію та право займатися правотворчою діяльністю для регулювання суспільних відносин в державі (як приклад, Верховна Рада України). В той час як державні органи, які за функціями є організаційними та не мають відповідного обсягу владних повноважень, до конституційно-правової відповідальності притягатися не можуть (прикладом слугують допоміжні та дорадчі органи вищих посадових осіб та вищих органів державної влади).

З метою подолання політичної кризи пропонується в новій редакції Конституції України передбачити розділ, присвячений конституційно-правовій відповідальності, її видам, підставам притягнення та процедури застосування.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Чукаєва В.О.

Філатова Н.Ю.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 3 курс

ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Конституційний Суд України є важливим гарантом верховенства Конституції України, забезпечення законності і додержання прав і свобод людини і громадянина. Важливим повноваженням даного органу є тлумачення Конституції та законів України, адже правильне розуміння смислу і значення окремих їх норм забезпечує однакове їх застосування на практиці будь-яким суб'єктом. Про актуальність даного питання свідчить значна кількість публікацій вітчизняних вчених-теоретиків права та конституціоналістів В.Є. Скоморохи, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодици, В.П. Тихого, В.В. Копейчикова тощо.

В літературі з конституційного права тлумачення Конституції визначається як надане уповноваженим конституцією органом загально-

обов'язкове роз'яснення понять, формулювань, норм, що містяться у тексті конституції. Однак Закон України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) не містить нормативного визначення офіційного тлумачення, а визначає лише його підстави. Аналіз ст.ст. 93, 94 даного закону дає можливість резюмувати, що Конституційний Суд має: 1) з'ясувати, роз'яснювати, офіційно інтерпретувати положення Конституції і законів; 2) надавати офіційне роз'яснення у разі неоднозначного застосування положень Конституції і законів судами, іншими органами державної влади, якщо це може призвести або призвело до порушення прав і свобод.

Тлумачення конституційних норм здійснюється згідно з чітко визначеною процедурою. Однак відкритими залишаються питання щодо мети, меж і обсягу тлумачення норм Конституції і законів, а також природи і юридичної сили висновків конституційного суду з питань тлумачення і їх виконання.

Сьогодні проблема інтерпретації нормативно-правових актів розглядається не лише у площині власне юридичних досліджень, а й із запозиченням методології і окремих надбань філософії права. Зокрема доволі активно ведеться розробка не лише семантичних, логічних, граматичних та інших способів інтерпретації, а й герменевтичних. Тому для глибокого аналізу поставлених проблем необхідно звернутись до класиків філософської герменевтики – Г. Гадамера, П. Рікера та інших.

У філософській герменевтиці процес інтерпретації поділяють на три стадії – розуміння, тлумачення і аплікація (застосування) правової норми. Стосовно першої стадії, то тут вирішальним є правильне застосування і поєднання окремих способів інтерпретації – граматичного, телеологічного, логічного, системного, історико-політичного та інших. Так, у справі щодо повноважності Верховної Ради України народні депутати звернулися з клопотанням дати в порядку офіційного тлумачення статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України відповіді на ряд питань. Надаючи висновок по даній справі, Конституційний Суд України використав системний підхід, співставивши текст зазначених статей з іншими положеннями Конституції.

В рамках проблеми власне розуміння норм Конституції і законів України постає питання щодо з'ясування волі законодавця і його мети, які були покладені в основу інтерпретованої норми. В Законі про це не зазначається, однак доктрина і законодавство зарубіжних

країн свідчать про інше. Так, в Австрії, Італії та деяких інших країнах закон приписує суддям тлумачити норми права згідно з намірами законодавця. Думається, що такий підхід є правильним, оскільки розуміння законодавчого положення припускає не лише з'ясування його значення (безпосередній зміст), а і його смислу, тобто внутрішніх інтенцій законодавця.

Що стосується питання власне тлумачення положень Конституції і законів, то необхідно з'ясувати межі і обсяг такого тлумачення. Питання обсягу тлумачення (адекватне, розширювальне, обмежувальне) не знайшло вирішення в Законі. На необхідність саме адекватного тлумачення звертається увага у Рішенні Конституційного Суду у справі про Рахункову палату, де зазначається про неправильне застосування Верховною Радою України більш широкого поняття «фінансово-економічного контролю» у відповідному законі, аніж встановлене Конституцією поняття «контроль за використанням коштів Державного бюджету України». У доктрині з цього приводу точаться поживлені дискусії. Одні автори продовжують дотримуватися позиції, яка панувала донедавна у теорії права, що «завдання єдиного органу конституційної юрисдикції – не модифікувати за допомогою своїх рішень норми конституції і законів, а виявити їх реальний зміст». З іншого боку, прихильники сучасної філософській герменевтики зазначають, що суб'єкт-інтерпретатор постає не як «роз'яснювач букви», а як «роз'яснювач духу» закону, а його діяльність визнається не репродуктивною, а *продуктивною*. А колишній Голова Конституційного Суду РФ В.О. Туманов зазначав: «Коли тлумачення не привносить у розуміння норми нічого нового, то для чого воно потрібне взагалі?». Думається, що внесення Конституційним Судом України елементів новизни в рамках інтерпретаційної діяльності не можна заперечувати, і така практика не може розглядатись як порушення принципу поділу влади і втручання у компетенцію органу законодавчої влади.

Результатом інтерпретаційної діяльності Конституційного суду є надання висновку, який має офіційний, загальнообов'язковий характер. Однак постає питання про можливість визнання висновків Конституційного Суду щодо тлумачення Конституції і законів нормативно-правовими актами. З цього приводу одні вчені (В.О. Гергелійник, В.А. Тихий) зазначають, що висновки є інтерпретаційними актами, мають певні ознаки нормативності, але застосовуються лише разом з відповідною нормою. Інші ж вчені (В.Є. Скомороха) напо-

лягають на визнанні їх нормативними актами, підтверджуючи це наявністю у висновках Конституційного Суду України всіх ознак нормативно-правових актів. Думається, що слушною є друга наукова позиція. У ст. 69 Закону зазначається, що рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання. Однак питання про їх місце у системі законодавства має бути вирішене у Законі «Про нормативно-правові акти».

Науковий керівник: ст. викладач Челомбитько Л.В.

Чебаненко Олена Дмитрівна

Національний університет «Кієво-Могилянська Академія»,
аспірант кафедри політології, викладач кафедри політології,
Лабораторія законодавчих ініціатив,
експерт з громадсько-політичних питань

КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСНОВА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Дослідники процесів демократизації відносять конституцію держави як основний елемент законодавства до демократичних інститутів, однак при цьому чітко не наголошують на особливості її статусу. Такий підхід можна пояснити кількома причинами. По-перше, більшість авторів, які займаються відповідною тематикою, є представниками держав із довгою демократичною традицією, а тому проблема забезпечення дотримання конституції є для них умоглядною. По-друге, питання ефективності певної політичної системи зазвичай розглядається на макрорівні – тобто виходячи з того, що лише глобальні зрушення ілюструють тенденції, спрямовані на досягнення стану консолідації демократії або навпаки. По-третє, з логіки теорії демократичної консолідації випливає, що реформа конституції як єдиного нормативно-правового акту або звернення до інших способів закріплення нових основ політичної системи є формальним вираженням тих змін, які вже відбулися у суспільства та державі на момент старту дискусій про нагальність реформ або наразі тривають.

Тобто законодавчі зміни виступають у якості своєрідної крапки, що фіксує завершення певного етапу демократичного розвитку.

Наскільки продуктивним є описане зміщення акцентів із законодавчого визначення базису політичної системи у бік реального функціонування інститутів? Відповідаючи на це запитання, слід визначити, які функції відіграє конституція у процесах демократичної консолідації. Варто звернути увагу на тека:

1) Конституція фіксує певний стан наявних у державі інститутів, тобто, умовно кажучи, легалізує досягнутий ними рівень розвитку.

2) Конституція захищає «єдині правила гри» в державі від зазіхань позасистемних порушників.

3) Конституція легітимує певний стан та якість урядування в державі, тобто засвідчує визнання правил гри усіма учасниками політичного процесу.

Описану залежність між конфігурацією політичних інститутів і нормативною основою їх існування теорія демократичної консолідації розглядає як баланс між забезпеченням прав громадян і формами функціонування владних інститутів. При цьому функція забезпечення прав громадян, в основному, покладається на невідні інститути. Традиція такого розуміння бере свій початок ще у концепції Р. Даля, який називає забезпечення та захист політичних і громадянських прав, а також регулярне проведення чесних, змагальних і учасницьких виборів головними критеріями поліархії як специфічної форми демократії.⁶ Взаємозалежність між владними та невідними інститутами, про яку йшлося вище, яскраво ілюструє А. Шедлер у статті «Що таке демократична консолідація?» Автор виділяє дві форми демократичної консолідації: електоральну демократію, яка передбачає проведення регулярних, вільних, чесних і змагальних виборів, та ліберальну демократію, що виступає за захист прав і свобод громадян. При цьому ці дві форми конституують нормативні горизонти одна для одної: демократичність виборів визначається на підставі їх відповідності закріпленим правам, а запорукою забезпечення прав є демократичний спосіб формування та зміни влади, яким є вибори.⁷ Тобто, з одного боку, політичні сили, які прийшли до влади в результаті демократичних виборів, дотримуватимуться

⁶ Див. Robert Dahl. *Polyarchy: participation and Opposition* (New Haven: Yale University Press, 1971).

⁷ Див. Andreas Shedler. «*What Is Democratic Consolidation?*», *Journal of Democracy*, 1998, Vol. 9, 2, p. 91-107.

принципу верховенства права та примату прав людини, а з іншого – держава, яка презумує цінність громадянських і політичних прав, не може практикувати недемократичні форми боротьби за владу.

Така взаємна обумовлюваність прав і процедур в умовах демократичного режиму визначає сутність конституції. Вичерпно цю сутність описав Ю. Хабермас, зазначивши, що основний закон держави є історичним проектом, у відповідності до якого політичне управління у демократичній правовій системі кодується двояко: інституціолізована розробка поточних проблем і процедурне опосередкування певних інтересів повинні сприйматися як реалізація прав і свобод людини.⁸

Повертаючись до визначення ролі конституції у демократичній системі, наголосимо, що ключовою функцією при з'ясуванні співвідношення законодавчої та інституційної складової для процесів демократичної консолідації є функція легітимації. Взагалі, легітимність демократії передбачає поширення демократичних цінностей, організацію функціональних інтересів у суспільстві, а також нейтралізацію антисистемних гравців, що в цілому забезпечує стабільність режиму та захищає його від ерозії або регресії у бік авторитаризму. Відповідно конституція постає як формальне закріплення легітимного ладу. Якщо способом утвердження правил в середині демократичної системи є діалог між основними акторами, що існують і діють у її межах, то конституція є результатом такого діалогу – зведеним та погодженим баченням «єдиних правил гри». Відповідно легітимна конституція потребує участі у процесі її обговорення всіх суб'єктів політичного життя – від державних діячів до пересічних виборців.

Отже, перший важливий висновок, який випливає з аналізу співвідношення інституційної та нормативної у процесах демократичної консолідації, полягає в тому, що інституційна розбудова політичної системи у відповідності до принципів демократії має відповідати цінностям, які лежать в основі демократії як специфічного політичного режиму. Другий висновок полягає в тому, що легітимна конституція може постати лише як результат продуктивного діалогу влади та громадськості.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Амельченко Н.А.

⁸ Див. Хабермас Ю. Вовлечение другого: очерки политической теории. – Санкт-Петербург: Наука, 2001. С. 332-335.

Юревич І.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
магістр кафедри організації судових та правоохоронних органів

ЩОДО САМОСТІЙНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Самостійність судової влади обумовлена конституційним принципом поділу влади (стаття 6 Конституції України), пов'язана з особливою сферою прикладання її зусиль, зі специфічними способами її взаємодії з іншими гілками влади. Самостійність судової влади – це і ознака даної влади, і принцип її організації, діяльності, та й існування в цілому, який є загальноновизнаним і в деякій мірі визначальним для судової влади. Самостійність – один із фундаментальних, основоположних принципів судової влади, без якого вона як повноцінна влада не може існувати.

Проблемам самостійності і незалежності судової влади приділяється значна увага і в міжнародних правових актах. Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Основні принципи незалежності судових органів (Мілан, Італія, 1985 р.), Європейська хартія про статус суддів (1998 р.), Ефективні процедури виконання Основних принципів незалежності судових органів (1990 р.), Рекомендація №(94)12 Комітету міністрів Ради Європи від 13.10.1994 «Незалежність, дієвість та роль суддів» та ін. підкреслюють, що самостійні і незалежні судові органи – обов'язкові атрибути правової держави, і власне їх самостійність і незалежність мають гарантуватися державою і закріплюватися в основному законі країни. Зазначаються у цих документах і гарантії незалежності суду. Самостійність судової влади – важлива умова і передумова незалежності правосуддя та осіб, які його здійснюють.

В залежності від змісту самостійність судової влади можна класифікувати на організаційну та процесуальну самостійність. Організаційна самостійність означає, перш за все, організаційну автономію спеціальних державних органів – судів та носіїв судової влади – суддів, всю повноту компетенції судової влади, монопольну сферу реалізації її повноважень, власну сферу відповідальності, особливі, властиві тільки їй функції, самостійну матеріальну базу, фінансово-економічну основу, самостійне управління та організаційне забез-

печення. Згідно зі ст. 124 Конституції України делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Судочинство відправляється Конституційним судом і судами загальної юрисдикції. Рішення, що виносяться органами судової влади, не потребують будь-якого затвердження іншими владами.

Залежно від форми вираження самостійність судової влади проявляється на двох рівнях: внутрішньому та зовнішньому. Організаційна зовнішня самостійність – це, перш за все, відокремлення судової влади від законодавчої та виконавчої влади, визнання самостійності судової влади іншими гілками державної влади, громадськими об'єднаннями, посадовими особами та окремими громадянами, закріплення на законодавчому рівні самостійності судової влади та її основних гарантій, наявність власної системи органів – судів, власна сфера повноважень. Організаційна зовнішня самостійність судової влади характеризується місцем та роллю в системі стримувань і противаг, і полягає у відсутності контролю зі сторони законодавчої влади та відсутності втручання зі сторони уряду (виконавчої влади) – але дане положення стосується непроцесуальної діяльності судової влади і не пов'язане з відправленням правосуддя. Тобто самостійна діяльність суддів та судів повинна існувати в умовах, які забезпечують невтручання ззовні, тобто невтручання органів законодавчої, виконавчої влад, місцевого самоуправління, громадських об'єднань, окремих посадових осіб і громадян.

Організаційна внутрішня самостійність передбачає певну самостійність (яка має не суперечити принципу єдності судової влади) кожного окремого суду та судді всередині самої судової системи по забезпеченню організації реалізації своїх владних повноважень.

Процесуальна самостійність судової влади – це самостійність при безпосередньому виконанні функцій по відправленню правосуддя. Судді при здійсненні правосуддя незалежні та підкоряються лише закону (ст. 129 Конституції України). Судді є вільними та зобов'язані приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права без будь-яких обмежень, впливу, спонукань, примусу або втручання, прямих чи непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких причин. У науковій літературі процесуальну складову самостійності судової влади інколи ототожнюють із незалежністю судової влади, з самостійністю судді або суду як носія судової влади.

Процесуальна самостійність судової влади також проявляється на зовнішньому та внутрішньому рівнях. Процесуальна зовнішня самостійність передбачає виконанні суб'єктами судової влади їх безпосередніх обов'язків по відправленню правосуддя без втручання у їх діяльність, без впливу на суддю у будь-якій формі (прохання, вказівка, вимога, підкуп, критика та ін.) з боку будь-якої особи з метою схилити до вчинення або не вчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При цьому не має значення, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання. Тобто не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя.

Процесуальна внутрішня самостійність передбачає не вчинення тих самих дій, які можуть виходити від іншого суб'єкта судової влади. Тобто суддя та суд повинні мати процесуальну самостійність у відносинах з іншими судьями складу суду (колегії, президіуму), головами судів (керівництва суду) і підкорятися лише закону.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Марочкін І.Є.

Секція II. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Азізбаєва Лілія Ісхаківна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук,
інспектор відділу аспірантури та докторантури

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В Україні тривалий час обговорюється проблема проведення конституційної реформи. Починаючи з 1996 року різні політики пропонували внести зміни до Конституції України в частині зміни системи влади в державі. У 2004 році було проведено конституційну реформу, проте вона поставила більше проблем, ніж їх розв'язала. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є однією з основних завдань держави. Протягом всієї історії людства ми бачимо тенденцію до збільшення цінності людини та її прав. Їх забезпечення може бути гарантовано лише у випадку, коли держава буде існувати в умовах демократичного ладу. Задля сталого розвитку демократії необхідно бути впевненим, що буде забезпечена неможливість узурпації влади однією людиною чи групою людей. Так само небезпечним є концентрація влади в одні гілці влади. Через це необхідно забезпечити ефективну роботу системи стримань і противаг. Саме тому в цій роботі ми будемо ставити питання про перегляд конституційної реформи.

Аналіз становлення конституційного законодавства України, взаємодії більшості та опозиції, проблеми проведення, перегляду та реалізації конституційної реформи в Україні в контексті створення парламентської більшості та дотримання прав опозиції – узагальнення цих питань може дати змогу внести конкретні законодавчі пропозиції, а також розглянути теоретичні концептуальні питання системи влади в Україні.

Розглянувши історичні реалії розвитку демократії на території України та відповідний світовий досвід, ми виявили певні закономірності між ступенем демократичності та кількістю осіб, що мають владу. На цих підставах можна зробити висновок, що «рівень демократії» збільшується із розширенням функцій колегіальних органів державної влади. Тому ми вбачаємо, що майбутнє демократії в розвитку парламентаризму.

Одним з найважливіших інститутів парламентаризму є парламентська більшість. Необхідність її утворення обумовлюється тим, що без неї дуже важко сформувати ефективний та відповідальний парламент. Ми виявили, що в Україні найбільш імовірним є формування так званої «малої коаліції», що складається з великої фракції та кількох малих. Проте ми встановили неможливість існування імперативного мандата в тому вигляді, в якому він запропонований на даному етапі.

Зміна політичної ситуації в державі призвела до необхідності перегляду системи противаг і стримань. Зараз провідну роль у суспільстві почали відігравати політичні партії, що зумовлює необхідність підвищення ролі парламенту. За старої Конституції Президента та Верховну Раду майже неможливо притягнути до політичної відповідальності. Отже, не зважаючи на чисельні контрольні повноваження, Верховна Рада не могла їх реалізовувати без підтримки виконавчої влади, на яку вона не може розраховувати, коли не буде мати реальних важелів впливу. Прийнятий закон № 2222-IV був спробою змінити ситуацію на краще. Проте, поспішність його розгляду та критичність ситуації призвела до того, що документ виявився недостатньо продуманим, а реформи половинчастими. Вважаємо, що в умовах, що склалися в грудні 2004 року, не можна було вносити зміни до Конституції. Не можна проводити голосування по важливому питанню без постатейного розгляду і «в пакеті». Такої думки, до речі, і автори Конституції, що підтверджується наявністю в ній частини 2 статті 157 Конституції. Ретельно проаналізувавши проект 4180 ми з'ясували, що насправді він зменшує незалежність законодавчої гілки влади та може дизбалансувати політичну систему нашого суспільства. До того ж ми вбачаємо суттєве порушення процедури прийняття проекту 4180 в цілому, як закону. Тому є пропозиція скасувати Закон 2222-ГУ, та розробити власну концепцію політичної реформи.

Розроблено 2 варіанти реформи. У першому пропонується створити систему, за якою у кожній новосформованій Верховній Раді буде 2 варіанти роботи: створювати чи не створювати більшість. Якщо більшість створена, система влади буде нагадувати значно покращену чинну, а якщо ні – Конституцію 1996 року. Чітко закріплюється система противаг і стримань. Президент отримує право розпускати Верховну Раду з політичних міркувань, але лише ціною власної посади. У другому варіанті пропонується побудувати систему противаг і стримань на основі взаємодії двох палат Верховної Ради та Президента України. Пропонується надати повноваження із формування уряду нижній палаті, що буде обиратися на 3 роки за пропорційною системою. Обмежувати абсолютність влади нижньої палати буде верхня, і якій будуть рівно представлені усі українські регіони. Ця палата буде мати, переважно контрольні функції стосовно уряду, та рівні з нижньою палатою законодавчі права Президента України не впливатиме на роботу уряду безпосередньо, але зберігає повноваження, які дозволять йому гарантувати дотримання Конституції України та законів України, та обмежено втручатися у роботу парламенту у виключних випадках.

Обидва проекти не потребують проведення референдуму. Вважаємо, що реалізації такого проекту політичної реформи, дозволить значно поліпшити політичну систему України та принесе суттєву практичну користь. Україна зможе досягти рівня правової держави та зайняти гідне місце серед країн Європи.

Байса М.М.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, група 13

ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ, ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У контексті переходу до парламентсько – президентської форми державного правління, яка передбачає нормативно узаконену обов'язковість створення парламентської коаліції і формування нею

коаліційного уряду, пропорційна система виборів є обов'язковою умовою появи названих суб'єктів. А в більш широкому плані вона відіграє стимулюючу роль у процесі завершення формування в Україні політичної системи європейського зразка, тому що саме світовий досвід доводить, що якість партійної системи, її розвиток є одним із фундаментальних чинників функціонування демократії, що спирається на конкурентні засади. Якраз тому пропорційна модель у тій чи іншій формі використовується в більшості європейських країн. Безумовно, пропорційна модель виборчої системи має не тільки модельні переваги, а й модельні недоліки. І наше завдання – максимально використати її наявні переваги та мінімізувати притаманні їй недоліки. Про які переваги та недоліки йдеться?

До ключових модельних переваг пропорційної системи традиційно можна віднести наступні:

По-перше, забезпечення справедливого представництва, коли частка голосів, отриманих партією під час виборів, максимально корелює з часткою належних цій партії депутатських мандатів у парламенті.

По-друге, система не веде до втрати голосів виборців, як за системи відносної більшості та двотурового голосування.

По-третє, система сприяє кращій інституалізації, артикуляції та представництву групових інтересів у суспільстві. Відповідно вона дозволяє новим політичним партіям виходити на загальнонаціональну політичну сцену з представленням актуальних суспільних інтересів.

По-четверте, виборці, які беруть участь у голосуванні, бачать, що їх голоси не втрачаються, тому голосують, відповідно до своїх уподобань.

По-п'яте, система стимулює забезпечення значно кращого представництва жінок та представників національних меншин у національних парламентах порівняно з системою більшості та системою двотурового голосування.

По-шосте, за такої системи стають непотрібними додаткові вибори, які необхідно проводити в межах системи відносної більшості та двотурового голосування у разі вибування депутата від округу. У таких випадках його місце займає наступний за списком кандидат, що здешевлює вибори.

По-сьоме, пропорційна система забезпечить краще структурування парламенту – формування усталеної парламентської більшості й опозиції на основі депутатських фракцій політичних партій.

По-восьме, пропорційна виборча система посилить політичну відповідальність політичних партій, відповідно зробить більш раціональним і вмотивованим голосування виборців по партійних списках.

Водночас пропорційній системі притаманні деякі недоліки:

1) виборча система закритих партійних списків звужує обсяг виборчих прав громадян, а отже, їх вплив на формування влади в державі. Громадяни, які не є членами політичних партій, а це більшість виборців України, не мають права висувати кандидатів у народні депутати, не можуть впливати на порядок розташування кандидатів у партійному списку;

2) у виборчому списку розміщено до 450 прізвищ, і виборець, віддаючи свій голос за список, голосує, по суті, всліпу, бо реально доступними для його оцінки є лише перші п'ять прізвищ;

3) виборча система із закритими партійними списками не виправдано збільшує роль партійної бюрократії у формуванні депутатського корпусу, оскільки саме лідери партій мають вирішальний вплив на формування списку кандидатів у депутати;

4) система закритих партійних списків розриває зв'язок кандидата і майбутнього депутата зі своїми виборцями. Кандидати, які займають у списку місця від шостого і нижче, невідомі більшості виборців і, по суті, не несуть відповідальності перед ними за свою діяльність;

5) запровадження пропорційної системи закритих списків на виборах районних та обласних рад суперечить конституційним положенням про статус цих рад;

6) щодо перспектив цієї системи, то вона не сприятиме оновленню депутатського корпусу, тому що на чергові вибори партія висуватиме переважно діючих депутатів і у єдиному загальнодержавному окрузі ця система виборів призведе до домінування в партійних списках столичних політиків та представників великих регіонів. Інтереси окремих малих регіонів можуть бути взагалі не представлені в складі парламенту, який буде обраний за пропорційною виборчою системою у єдиному загальнодержавному окрузі.

Отже, навівши аргументи «за» і «проти» застосування пропорційної виборчої системи можна зробити висновок, що позитивний ефект цього варіанту виявився обмеженим, а ось недоліки проявилися достатньо очевидно. Та незважаючи на це, політики не поспішають ставити питання про її кореляцію. Можливо, провідні полі-

тичні сили, які тепер представлені в парламенті, пропорційна виборча система в її нинішньому вигляді цілком влаштовує, навіть з усіма її недоліками. Проте уже сьогодні очевидно, що питання кореляції, оптимізації виборчої системи є актуальними, і з ними не можна зволікати, чекаючи наближення чергових виборів. Ці вибори можуть стати і позачерговими. Процес оптимізації виборчого законодавства в Україні треба довести до логічного і системного завершення.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Берченко Григорій Валерійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У системі нормативно-правових актів держави конституція посідає особливе місце. Це стосується і Конституції України, норми якої мають найвищу юридичну силу, є нормами прямої дії. В науці конституційного права сформувалася усталена точка зору, що конституція закладає основи організації та функціонування не лише державної влади, а й громадянського суспільства. Вона визначає демократичну спрямованість розвитку правової і політичної систем. Відповідно конституційні норми можуть активно впливати на темпи розвитку не тільки державних інституцій, а й структур громадянського суспільства. Чинна Конституція України поряд із регламентацією основ правового статусу і системи органів державної влади, встановлює концептуально важливі положення щодо структур громадянського суспільства, зокрема політичних партій, професійних спілок тощо.

Виходячи із цього, необхідно проаналізувати роль Конституції України в становленні громадянського суспільства. Вона впливає на цей процес через закріплення найважливіших політико-правових

конституційних принципів, згідно з якими мають діяти не тільки держава, а й інститути громадянського суспільства (права людини, політична та ідеологічна багатоманітність, законність тощо); сприяння становленню на демократичних засадах цілісної правової системи України, зорієнтованої на забезпечення прав і свобод людини і громадянина; визначення правових основ організації та функціонування найбільш важливих структур громадянського суспільства, насамперед політичних партій, профспілок, інших об'єднань громадян (ст.ст. 15, 36, 37 Конституції та ін.); сприяння структуризації суспільства, його впорядкованості, оскільки громадянське суспільство повинно бути не хаотичним, а структурно впорядкованим, діючим на засадах законності; закріплення основ компетенції органів державної влади і органів місцевого самоврядування, в тому числі в аспекті взаємовідносин зі структурами громадянського суспільства; обмеження неприпустимого втручання держави в життя суспільства і особи.

В теорії і на практиці існують різні погляди щодо питання, чи є необхідним в тексті конституції окремо виділяти розділи, глави, спеціально присвячені громадянському суспільству в аспекті його співвідношення з державою. В більшості конституцій зарубіжних країн вони відсутні. Але в них, як правило, є норми, що закріплюють найбільш важливі інститути громадянського суспільства.

З суто формальної точки зору в Конституції України поняття «громадянське суспільство» не згадується. Втім, це не означає, що Основний Закон не врегульовує відносини між громадянським суспільством та державою. Про справедливість цього твердження свідчить те, що вже в Концепції нової Конституції України, схваленої Верховною Радою Української РСР в червні 1991 р., було визнано за доцільне включити до неї розділ «Громадянське суспільство і держава», закріпити на конституційному рівні поняття громадянського суспільства, визначити його пріоритет у взаємодії з державою.

Саме громадянське суспільство розглядалось в цей час широко, як система, що включає в себе норми стосовно виключного права власності народу України на все національне багатство, економічної свободи, рівноправності і недоторканості всіх форм власності, їх рівного захисту з боку держави, політичного плюралізму тощо.

Протягом 1992-1993 років окремих розділ та статті, які визначали, що держава підпорядковується служінню громадянському

суспільству і спрямовує свою діяльність на їх забезпечення, були включені до трьох конституційних проектів. До згаданого розділу включалися такі глави: «Загальні положення» (гл. 7), «Власність» (гл. 8), «Підприємництво» (гл. 9), «Екологічна безпека» (гл. 10), «Сім'я» (гл. 11), «Освіта, наука і культура» (гл. 12), «Громадські об'єднання» (гл. 13), «Свобода інформації» (гл. 14). У проекті Конституції України від 26 жовтня 1993 р., у ст. 64 було зафіксовано три базові норми-принципи: а) громадянське суспільство ґрунтується на засадах свободи і рівноправності людей, самоорганізації і саморегулювання; б) держава підпорядковується служінню громадянському суспільству і спрямовує свою діяльність на забезпечення рівних можливостей для всіх як основи соціальної справедливості; в) правове регулювання в громадянському суспільстві здійснюється в конституційних межах і спрямоване на забезпечення інтересів людини.

Такий підхід із самого початку був націлений на служіння суспільству, створював можливість невпинного просування по шляху демократії. Як зазначав один з розробників Конституції проф. Л.П. Юзков, головне правниче навантаження інституту громадянського суспільства за згаданими проектами – це асоціація вільних та рівноправних людей, яка забезпечує узгодженість їх різноманітних інтересів на засадах самоорганізації і державно-правового регулювання.

Проекти визначали численні форми взаємовідносин держави та суспільства, при цьому в основу їх було покладено фундаментальні ідеї народного суверенітету та громадянської злагоди.

У свій час був розділ «Громадянське суспільство» у свій час був і в проекті Конституції Російської Федерації, але він не був включений в остаточний варіант тексту Основного Закону РФ від 12 грудня 1993 р.

Багатозначність та недостатня теоретична визначеність поняття «громадянське суспільство», сприйняття класичної моделі будови конституції стали причинами того, що до тексту Конституції в редакції від 26 червня 1996 р. цей розділ включено не було. Але головні його положення втілені в різних розділах Основного Закону України 1996 р., насамперед в розділі «Загальні засади».

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.

Біда Євгенія Анатоліївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Перехід України від системи тоталітаризму до демократичного ладу пов'язаний з вирішенням багатьох проблем, які постають у сфері теорії та практики. Серед них одне з перших місць займає інститут виборів.

Вибори – це спосіб формування органу державної влади, органів місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їхньої посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб за умови, коли на здобуття кожного мандата, мають право балотуватися два або більше кандидатів.

Інститут виборів спрямований на забезпечення активної участі громадян у політичному житті, на їх активне залучення до управління державними справами, створення умов для подолання відчуженості громадян від влади. Йому притаманні ряд характерних рис: вибори – це важливий інструмент реалізації народного суверенітету і легітимації влади взагалі чи конкретно того чи іншого органу в межах його конституційної компетенції; вибори – є механізмом врегулювання інтересів національних меншин у політичній сфері; через них забезпечується стабільність та поступовість, наступність державної влади; через вибори, як форму відносного добробуту або своєрідного фільтру складу депутатського корпусу забезпечується, принаймні, формальна основа для ефективного функціонування державного механізму і органів місцевого самоврядування; соціальна та інформаційна функція виборів виявляються в тому, що вони виступають одним із найважливіших способів формування та вираження громадської думки.

Вибори є найскладнішим явищем, яке відбувається в кожній державі, і тому їм притаманні, як позитивні, так і негативні риси, певні ключові проблеми, які потребують нагального вирішення. До позитивних рис можна віднести демократизм, гласність, відкритість, змагальність, забезпечення виборчих прав громадян. Щодо негативних рис, то вони здебільшого проявляються в застосуванні «брудних» виборчих технологій, порушення норм виборчого законодавства,

жорсткої конфронтації різних політичних сил, не приведення законодавства про вибори у відповідність з рішеннями органів конституційної юрисдикції. Отже, як бачимо, гостро постає проблема забезпечення законності при проведенні компаній з виборів до органів державної влади. На жаль, цією проблемою не обмежується інститут виборів і при детальному розгляді цього явища з'ясовуються все більше і більше не вирішених проблем та питань.

Найголовнішими серед них постають такі проблеми:

1. Оновлення законів у сфері виборчого законодавства лише перед самими виборами, що певним чином унеможлиблює та ускладнює їх застосування в ході організації виборчої компанії. Тому необхідне встановлення певних заборон щодо внесення змін до виборчого законодавства, наприклад, за рік до проведення виборів в державі.

2. Неможливість встановлення недійсних виборів, навіть у разі встановлення фактів порушення чинного законодавства про вибори та їх процедур, а також неможливість встановлення певного виду відповідальності так, як ця процедура відсутня у виборчому законодавстві.

3. Наявність прогалів в сфері виборчого законодавства, зокрема не врегулювання відносин пов'язаних з діяльністю окружних (територіальних) і дільничних комісій та органів місцевого самоврядування у виборчому процесі .

4. Неузгодженість законодавства про вибори з іншими нормативно-правовими актами, які діють в державі.

5. Наявність правопорушень виборчого законодавства за які відсутня відповідальність. Лише деякими статтями Кримінального Кодексу України, передбачена кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав.

6. Заміна пропорційної системи виборів з закритими списками на пропорційну систему з відкритими списками, що дозволить здійснити обізнаність виборців з кандидатами та унеможливить потрапляння до парламенту осіб, які балотуються лише для прикриття своєї діяльності.

Для вирішення всіх цих проблем необхідно здійснювати постійне оновлення виборчого законодавства. І тому, доречним є створення та прийняття Виборчого Кодексу, оскільки його прийняття є єдиним шляхом до стабілізації українського виборчого законодавства. Саме він дозволить систематизувати це законодавство та створити правову базу, за якої замість кількох окремих нормативно-правових актів буде діяти

один, який зможе впорядкувати правовідносини та процедури в конкретній сфері і чітко уніфікувати методи їх правового регулювання.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Гаврилова Ангеліна Анатоліївна

Одеська національна юридична академія,
аспірантка кафедри конституційного права

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Державний механізм влади на сьогоднішній день нажаль не набув жаданої досконалої форми взаємодії між трьома гілками влади, що поділяються згідно Конституції України. На цей час це основа перспективного розвитку держави і суспільства. Нині наша держава переживає кризовий період як в економічному аспекті, так і в політичному. Це є певним ступором для нормального розвитку держави як у внутрішній політиці, так і в міжнародних відносинах.

На сьогоднішній день склалася така ситуація згідно якої ми маємо доволі нестабільні відносини між представниками трьох гілок влади: законодавчою? виконавчою, судовою.

Також окремим носієм владних повноважень в країні є Президент України і, нажаль, існують певні проблеми у стосунках між Президентом та Верховною Радою, та між Президентом та Кабінетом Міністрів України. Та окремим владним органом є Національний банк України, положення якого згідно Конституції України неоднозначне. І саме проблемою є постановка нормальної, стабільної взаємодії всіх цих владних структур між собою задля здорового функціонування держави.

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю модернізації державного владного механізму. Більшість дослідників сучасної української системи організації державної влади відзначають, що однією з найбільш суттєвих проблем є безвідповідальність складових частин – державних органів. Адже за результати діяльності влади сьогодні фактично не відповідає ні Президент України з його нинішніми величезними повноваженнями, ні Верховна Рада України, ні Кабінет

Міністрів України. Внаслідок цього за майже вісімнадцять років незалежності в Україні змінилося вже більше десяти урядів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цю проблему за останні кілька років досліджували: Ф.Веніславський, Будник М.А., був створений інтернет-сайт Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського союзу, на якому викладають роботи з аналізу політики держави, нормотворчої діяльності та інші роботи, а також є можливість ознайомлюватися з інформаційними ресурсами цього сайту. Також деякі аспекти державного механізму досліджували Сухонос В., Гончарова Н.М., Бакірова І.О., Корміч Л.І., Біла Л.Р. та ін. Багато праць присвячені не взагалі розвитку державного механізму влади, а окремим органам та напрямкам політики. Це і вчені Одеської національної юридичної академії, і вчені Харківської юридичної академії, Державної академії України при Президенті. Серед зарубіжних вчених державне управління з його механізмами досліджували М. Вебер, Л. Уайт, А. Маслоу, У. Мерфі, Д. Макгрегор та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Практично усі прихильники внесення змін до Конституції України, які запропонувались ще в часи президентства Л. Кучми обґрунтовували необхідність такої реформи насамперед запровадженням відповідальності державної влади за результати своєї діяльності перед громадянами та суспільством. На це звертав особливу увагу у своїх численних виступах, пов'язаних зі провадженням конституційної реформи, й колишній Президент України Л. Кучма, який неодноразово заявляв, що головною її метою має стати саме реформування системи державної влади, перерозподіл державно-владних повноважень, створення відповідальної влади. На мою думку, те ж саме вбачає й нині діючий Президент України – В. Ющенко, коли наполягає на внесенні змін до виборчого законодавства, передбачаючих вибори за відкритими списками, а також на обмежуванні депутатської недоторканності.

Метою даної статті є спонування законодавців до активних дій стосовно реформування державного механізму. В цьому дослідженні є тільки два можливих висновки: або визнати цю тематику спорідненою з такою проблемою як корупція, бо це окрема велика проблематика і на мій погляд та погляд інших вчених є непереборною силою, які б не приймали ми законопроекти; або дійсно піти на якісь обмеження повноважень та недоторканності задля найбільш можливої рівноваги системи стримувань протириваг в державному механізмі.

Виклад основного матеріалу. Розділ I Конституції України «Загальні засади», така само як і розділ III «Вибори. Референдум» та розділ XIII «Внесення змін до Конституції України», мають підвищений рівень стабільності – зміни до них вносяться у набагато більш складному порядку, ніж зміни до інших розділів Конституції. Все це набуває особливої актуальності в зв'язку з численними прагненнями змінити чинну Конституцію України саме в аспекті реформування системи органів державної влади. В роботі викладений опис структур, які складають три гілки влади та порівняльний аналіз їх відносин та взаємодії. Також аналіз законодавчого регулювання діяльності цих органів з можливим внесенням змін та переліком, на мій погляд, в першу чергу необхідних змін та реформувань.

Висновки. Для стабілізації політичної ситуації в країні та виходу з кризового становища у взаємодії гілок влади слід усвідомити, що впровадження конституційної реформи є не разовий акт, а складний та поступовий процес, що повинен супроводжуватися застосуванням правового, адміністративно-управлінського, муніципально-самоврядного, матеріально-фінансового, інформаційно-комунікативного, громадянського та морального аспектів та мати на меті створення ефективної та відповідальної перед суспільством влади. Та особливе місце все ж таки займає чітке визначення змін та дійсно реальне їх втілення.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри конституційного права ОНЮА, Орзих М.П.

Євсюкова Юлія Борисівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 3 курс, 17 група

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОХІДНОГО БАР'ЄРУ В УКРАЇНІ

Існують різні виборчі системи, що суттєво впливають на порядок формування парламентів. Пропорційна виборча система застосовується здебільшого країнами романо-германської правової сім'ї

(Австрією, Бельгією, Португалією й ін.) і слугує встановленню багатопартійної системи. Згідно із ст. 3 Закону України «Про вибори народних депутатів України» вибори депутатів здійснюються на засадах пропорційної системи.

Актуальним є дослідження одного з інститутів цієї системи. Таким інститутом є загороджувальний (виборчий) бар'єр. Його сутність полягає в тому, що при розподілі мандатів за пропорційною системою виключаються партії, що не зібрали визначеного законом відсотка голосів. На сьогоднішній день як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці відсутні спеціалізовані роботи, присвячені вивченню інституту виборчого бар'єра. Деякі аспекти зазначеної проблеми розглядаються науковцями лише при дослідженні пропорційної системи виборів (Г. Алмонд, М. Дюверже, Ю. Клочковський, О. Тодика, Ю. Тодика та ін.). Поширеним серед науковців і політиків є схвальне сприйняття застосування бар'єра. Основний аргумент прихильників бар'єра полягає в тому, що цей інститут не допустить формування величезного числа дрібних фракцій у парламенті й сприятиме таким чином політичній структуризації парламенту та його дієздатності. Але деякі науковці ставлять під сумнів його доцільність, О. Тодика вказує на певну абсурдність ситуації при розподілі голосів між партійними списками із використанням загороджувального бар'єра, коли голоси політичних формувань одного спрямування переходять до партій з протилежною ідеєю.

Уперше загороджувальний бар'єр було введено Федеральним законом про вибори у ФРН після Другої світової війни. Поява п'ятивідсоткового загороджувального бар'єра була обумовлена конкретною історичними умовами в Німеччині. У подальшому цей інститут був використаний для формування політичної монополії на представництво інтересів народу. Проаналізувавши партійну систему ФРН с того часу стає зрозумілим, що відбулося стрімке звуження партійного спектра.

Із 25 країн Європейського Союзу 15 – застосовують пропорційну виборчу систему. Щодо бар'єра, то, наприклад, у Данії він становить всього два відсотки, у Італії та Швеції – чотири, у Чехії, Угорщині, Словаччині – п'ять відсотків. Із числа країн, що входили до складу СРСР, дев'ять – застосовують пропорційну виборчу систему, і кожна з них запозичила такий інститут виборчого права, як загороджувальний бар'єр. У Латвії він становить чотири відсотки, у Литві,

Естонії, Молдові – шість, згідно із Законом України « Про вибори народних депутатів України » загороджувальний бар'єр становить три відсотки.

Сьогодні вже існують пропозиції, щодо підвищення загороджувального бар'єра до семи відсотків та до десяти відсотків. Наприклад депутат ВРУ, член фракції БЮТ – Сергій Терьохін ініціює підняття прохідного бар'єра в парламент із трьох до десяти відсотків. Депутат назвав підняття бар'єра власною ініціативою, але зазначив, що у фракції дискусія ще триває. Проте є політичні партії, які вважають, що не слід підвищувати загороджувальний бар'єр, оскільки його застосування призводить до порушення основних принципів правової демократичної держави. Мається на увазі рівність виборців, рівність політичних партій як суб'єктів виборчого процесу.

Однак, рівність щодо вибору права не може означати рівності результатів. Це можна аргументувати тим, що сутність народного представництва не спотворюється загороджувальним бар'єром. Громадяни, котрі взагалі не голосували або голосували не за тих депутатів не можуть розглядатися як такі, що позбавлені свого представництва у парламенті.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Іванюк Олена Адамівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 26 група

ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні існує питання законодавчого закріплення визначення правових засад, гарантій діяльності і функціонування парламентських опозицій, так як в парламенті практикується діяльність опозиційних політичних партій.

Складність з'ясування сутності опозиції пов'язана з відсутністю практики тлумачення змісту цього поняття у нормативно правових актах.

Хоча, як і в будь – якій іншій державі, в процесі становлення конституціоналізму в незалежній, демократичній Україні були неодноразові спроби законодавчого закріплення статусу парламентських опозицій.

Поняття «опозиція» має такі риси: 1) протидія будь – кому -, будь – чому -; протидія своїх поглядів, дій або своєї політики іншим поглядам, діям або політиці; 2) загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду, а також правлячих фракцій цих партій в буржуазних державах; 3) група, угруповання в складі однієї партії, яка виступає проти лінії її керівників.

Вперше, про необхідність законодавчого закріплення гарантій діяльності політичних фракцій та окремих народних депутатів в Україні почали обговорювати в кінці 1999 на початку 2000 років, коли за результатами президентських виборів в Верховній Раді України була створена пропрезидентська парламентська більшість, яка усунула від керування представників фракцій лівого політичного спрямування. У 2000 році за результатами Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою у Верховній Раді України, були зареєстровані законопроекти про внесення змін до Конституції України, які також передбачали закріплення поняття парламентської більшості. Наслідком цього було внесення, до Верховної Ради України законопроектів в яких закріплювався захист інтересів парламентської меншості. Хоча згодом, рішення за результатами Всеукраїнського Референдуму за народною ініціативою були відхилені парламентом, і питання закріплення статусу парламентської меншості відійшли на другий план.

Актуалізація проблеми закріплення парламентської опозиції виникла в період становлення в Україні парламентсько-президентської республіки, а саме набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року.

Разом з усім цим, спроби законодавчого закріплення опозиції також були здійсненні при прийнятті Конституції України 28 червня 1996 року. Так, стаття 1 Основного Закону проголошує що Україна є суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Закріплення таких рис української держави створює підґрунтя для функціонування і законодавчого закріплення правового статусу парламентської опозиції. Також, цього питання стосуються положення статей 15, 34, 36, 38, 39, пункт 21 статті 92 Основного Закону України.

У вересні 2006 року до Верховної Ради України був внесений законопроект «Про парламентську опозицію». Згідно з яким, закріплювались правові засади і гарантії діяльності, функціонування парламентської опозиції, її формування, права та обов'язки, а також порядок фінансування опозиційної діяльності тощо.

Згодом, 12 січня 2007 року був зареєстрований другий законопроект, який був прийнятий у першому читанні народними депутатами України п'ятого скликання. Але подальший розгляд і прийняття даного законопроекту теж було призупинено у зв'язку з достроковим припиненням повноважень Верховної Ради України п'ятого скликання.

На сьогоднішній день деякі аспекти регулювання опозиційної діяльності містяться в Положенні Верховної Ради України «Про Регламент Верховної Ради України» від 19.09.2008 року Глава 13, Законі України «Про Кабінет Міністрів України», Законі України «Про політичні партії України» стаття 12 та інші. Вважаємо що, з розвитком опозиційної діяльності в Україні цих нормативно правових актів не достатньо, така діяльність потребує конкретного законодавчого регулювання.

Регулювання парламентської опозиції в Україні потребує вирішення, насамперед, таких проблем: відсутність конкретного законодавчого закріплення; визначення чітких прав і обов'язків опозиційної діяльності; чітке визначення регулювання всіх форм опозиційної діяльності (опозиція в уряді, опозиція на місцях, опозиція в парламенті), тощо.

Право на опозиційну діяльність є невід'ємним інститутом демократичного суспільства. Наявність опозиції передбачає свободу поглядів, думок, діяльність різноманітних суспільних об'єднань, незалежність ЗМІ. Конструктивна опозиція в демократичному суспільстві має бути альтернативою політичній стратегії і тактиці політичних сил. Їх взаємна конкуренція не дає змоги одній політичній силі тримати в руках всю владу, таким чином даючи змогу нормального функціонування різних політичних інститутів. Тому, вище сказане, доводить важливість закріплення опозиції як на теоретичному так і реалізації її на практичному рівнях.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Каламайко Андрій Юрійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс, 12 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЮЧОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку демократії в Україні одним з ключових питань виступає обрання моделі виборчої системи. Ні в кого не викликає сумнівів, що нинішня система виявила свою непридатність і потребує заміни на більш ефективну. Однак на тлі баталій на політичній арені та спекуляцій на тему відкритих виборчих списків дедалі важче зрозуміти, який же варіант виборчої системи слід обрати.

На жаль, останні дослідження проводилися більш ніж 3 роки тому, на момент проведення реформи (Кафарський В.І., Панкевич О.З., Фесенко В.), тому відчутний брак сучасних ґрунтовних наукових праць. Звичайно можна проглянути будь-яке видання за останній квартал і в ньому неодмінно знайдеться інформація присвячена перспективам змін у виборчій системі. На жаль, більшість цих публікацій носять вкрай заполітизований характер, висвітлюють лише частину цілого та приховують іншу сторону медалі. Однак завдяки протистоянню політичних сил все ж таки є можливість проаналізувати різні точки зору.

Першою проблемою вибору між відкритими та закритими списками виступає різне тлумачення цих понять. Якщо розрізняти ці системи лише за фактом того, що виборець бачить у бюлетені список кандидатів від партії, тоді звісно можна казати, що і теперішня система є відкритою, адже кожен може ознайомитися зі списком партії у газеті «Голос України», на сайті ЦВК або ж з будь-яких інших офіційних джерел. Саме таку думку відстоює, наприклад, народний депутат України від БЮТ Р. Забзалюк. Однак таке розуміння перекручує взагалі сутність відкритих списків.

Інший яскравий приклад – спроба довести, що відкритих списків, як поняття, взагалі не існує, а існують лише окремі методи і системи голосування, котрі є своєрідними для кожної держави. Навіть важко щось сказати, окрім того що поняття виборчої системи та системи голосування не є тотожними.

Повертаючись до розуміння поняття «відкритих списків» слід зазначити, що їх необхідно розуміти не в сенсі, що виборець може ознайомитись з повним списком осіб, які входять до певної партії/блоку, а в сенсі, що виборець зможе впливати на розташування кандидата в цьому списку. Тобто виборчий бюлетень має містити перелік кандидатів від партії (наприклад, алфавітний), а виборець, віддаючи голос за кандидата, голосує одночасно і за партію, і за цього окремого кандидата, змінюючи його позицію у списку партії. Таким чином, дана система має серйозні переваги – виборець голосує не за «кота у мішку» – список, котрий формує партійний лідер виходячи з власних міркувань, а навпаки, віддає свій голос кандидату, який його переконав та довів свої професійні здібності.

Слід зауважити, що така система не позбавлена недоліків. Серед них зазначають можливість випадків, коли значна кількість кандидатів у списку буде невідома пересічному громадянину, а сам бюлетень перетвориться у полотно довжиною у декілька метрів. Але ці проблеми можна подолати.

Існують різні варіанти — скажімо, виборчий список, прикріплений до округу. Тобто партія в обов'язковому порядку висуває в усіх округах України своїх кандидатів, проводиться виборча кампанія. Але при цьому зовсім не обов'язково, що обраний в окрузі партієць стане народним депутатом. Усі голоси, отримані за кандидатів від партії, підсумовуються разом і виводиться загальна сума. Партії, які за цією сумою не подолали відсотковий бар'єр, вибувають. Навіть якщо їхній кандидат переміг в окрузі, ці голоси пропадають. Проте кандидат, який отримав друге або третє місце, цілком може стати реальним депутатом від цього округу. Його місце у виборчому списку залежить від того, скільки голосів він набрав у порівнянні з іншими. Важлива деталь: список формується після виборів. Отже, проходять ті партії, що мають загальнонаціональну підтримку, при цьому на перших місцях опиняються люди, які мають більшу підтримку, в порівнянні з іншими партіями. Таким чином можна використати переваги відкритих списків та подолати одну з проблем – виборці будуть голосувати за кандидата, котрий довів свої здібності у їх регіоні, а не за абсолютно невідомих особистостей.

При цьому список не буде занадто довгий, адже виходячи з того, що 450 мандатів розподіляється між 27 округами, кожній партії чи

блоку достатньо представити у окремому виборчому окрузі 17 кандидатів. За таких умов цілком реально, що ці кандидати будуть відомими особистостями в окрузі та народ зможе обрати особу, що буде гідною звання народного депутата.

Існують думки, що відкриті виборчі списки стануть занадто складною у застосуванні системою, нібито народ не зможе зрозуміти як та за кого голосувати. Звісно, що це вже очевидне нав'язування точки зору — «народ не готовий», «народ не зрозуміє», «народ не зможе» і т.д. Таке зневажливе відношення до здібностей виборців взагалі не можна назвати коректним. Технічні складності звісно існують, однак один раз на п'ять років все ж таки можна і навіть необхідно докласти всіх зусиль, для того щоб визначити волю народу та забезпечити легітимність влади.

Справжньою істиною залишається одне — не існує ідеальної виборчої системи. Необхідно співставити недоліки та переваги кожної з систем, неупереджено та без зайвої політизації оцінивши їх. А виходячи з сучасної ситуації, введення відкритих списків з прикріпленням до округу може стати одним з кращих варіантів «оновлення крові» парламенту та формування нової політичної еліти, і таким чином якісного покращення стану народовладдя в Україні.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Коваленко М.Г.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук,
лаборант кафедри державного будівництва

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Чинна редакція Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (далі — Закон) усунула низку недоліків попередніх законів про місцеві вибори в частині реалізації громадянами

України їх активного виборчого права. Це стосується насамперед порядку складання та уточнення списків виборців, запровадження механізмів забезпечення принципів загального та рівного виборчого права, зокрема щодо запобігання кратному включенню громадян до списків виборців, створення можливостей голосування для тих категорій виборців, які не здатні проголосувати безпосередньо в приміщенні для голосування, гарантування об'єктивного розгляду скарг щодо неточностей у списках виборців судами, виборчими комісіями тощо. Але все ж таки окремі проблеми залишилися невирішеними: нечітко визначено коло осіб, які мають активне виборче право; на місцевих виборах потребують суттєвого розширення механізми забезпечення загальності виборчого права.

З одного боку, ч. 1 ст. 38 Конституції України гарантує всім громадянам право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. З іншою ж — положення Основного Закону не дають змоги чітко окреслити коло суб'єктів, які мають активне виборче право на всіх видах місцевих виборів та на кожному з них окремо. Системне тлумачення, ч. 1 ст. 140, ч.ч. 1, 2 ст. 141 Основного Закону дозволяє встановити суб'єктів активного виборчого права на виборах депутатів сільської, селищної, міської ради та сільського, селищного, міського голови і не надає такої можливості — щодо виборів депутатів районних та обласних рад, оскільки термін «жителі району, області» суперечать положенням ч. 1 ст. 140 Конституції України. Вирішуючи зазначену проблему, слід виходити з того, що місцеве самоврядування є правом жителів виключно села, селища та міста самостійно вирішувати питання місцевого значення. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси жителів сіл, селищ та міст. Тому, на наш погляд, в Основному Законі слід передбачити що депутати обласних і районних рад обираються жителями сіл, селищ, міст, розташованих на території відповідної області чи району.

Крім того, поняття «житель» не є тотожним поняттю «виборець», «громадянин», змістовне наповнення його є нечітким. Наприклад, чи вважається жителем лише особа, зареєстрована за місцем постійного проживання в межах відповідної території, чи можна вважати ним і особу, яка володіє нерухомим майном (будинком, квартирою) на

території відповідної адміністративно-територіальної одиниці і постійно проживає в ньому, хоча і зареєстрована в іншому населеному пункті.

В контексті цієї ж проблеми постає питання – чи варто відносити до суб'єктів активного виборчого права на місцевих виборах іноземних громадян. Досить поширеним у конституційному і муніципальному праві є підхід, за яким до членів територіальної громади – жителів населених пунктів – відносяться й іноземці. Конституція України, з формально-юридичної позиції, такої можливості не виключає, оскільки іноземець може вважатись «жителем» села, селища та міста. Але право голосу цим особам не надає виборчий Закон, який закріплює це право виключно за громадянами України. Разом з цим загальноєвропейською тенденцією є розширення політичних прав іноземців, які протягом певного строку проживають в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць, зокрема – надання їм права голосу на місцевих виборах. Причому ця тенденція є характерною для всього європейського простору. І, на наш погляд, вона може вважатися одним з напрямків подальшого розширення загальності активного виборчого права на місцевих виборах.

Виборчий Закон не дає прямої відповіді на питання про наявність права голосу на місцевих виборах у військовослужбовців строкової служби. З одного боку, встановлений вичерпний перелік винятків з принципу загального виборчого права, з якого випливає, що службовцям строкової служби прямо не забороняється голосувати та балотуватись кандидатами на місцевих виборах. При цьому слід враховувати практику Конституційного Суду України, яка виходить з того, що конституційні права і свободи людини та громадянина (у тому числі право вільно обирати і бути обраним до органів місцевого самоврядування) не можуть бути обмежені, крім випадків передбачених Конституцією України. У той же час вказані громадяни не можуть реалізувати активне виборче право через те, що не є жителями тих населених пунктів, на території яких розташовані військові частини. І одночасно не мають можливості голосувати за місцем свого постійного проживання – свобода пересування осіб, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України, обмежена на законодавчих підставах. Тому з метою уникнення двозначних тлумачень слід прямо закріпити у Законі, що

військовослужбовці строкової служби не мають права голосу на місцевих виборах.

Також треба відзначити, що виборчий Закон не дає однозначної відповіді на питання про те, чи мають виборці, які проживають в межах території села, селища, міста, які входять до складу іншого міста, активне виборче право на виборах депутатів міської ради та міського голови міста, яке включає в себе такі населені пункти. До остаточного усунення таких «територіальних» колізій, зазначеним особам має бути надане і законодавчо закріплене таке право.

В цілому впровадження вищевказаних заходів сприятиме покращенню правової регламентації та реалізації активного виборчого права на місцевих виборах.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бодрова І.І.

Коробейник Євгенія,

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, 26 група

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ: ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Конституція України визнала демократичні пріоритети основою побудови суспільства, де людина, її життя та здоров'я, визнаються найвищою соціальною цінністю, захист яких покладений як на суди загальної юрисдикції, так і на Конституційний Суд України. Інститут конституційної скарги існує в таких країнах, як Австрія, Білорусь, Угорщина, Німеччина, Іспанія, Кіпр, Македонія, Мальта, Польща, Росія, Словачія, Словенія, Хорватія, Чехія, Швейцарія, та ін. У деяких країнах поряд з конституційними скаргами окремих осіб для захисту їх основних прав і свобод допускаються і так звані народні скарги, тобто звернення певного громадянина до конституційного суду для захисту інтересів інших осіб чи колективних

прав. Вони розповсюджені в Бразилії, Венесуелі, Колумбії, Панамі. Існують країни, у правових системах яких ще немає місця інституту конституційної скарги від громадян – це Італія, Португалія, Україна.

Питання захисту прав і свобод людини і громадянина приділяли увагу вчені – практики: В.Я Тацій, В.П. Тихий, В.Ф. Погоріло, В.В. Сташис, Ю.М. Тодика, П.Б. Євграфов, В.Є. Смороха, А.О. Селиванов, Л.П. Чубар, М.В. Цвік, В. М. Шаповал, М.В. Костецький, М.Д. Савченко, М.Ф. Селевон. Але проблема прав людини і громадянина, їх гарантій, залишається відкритою і вічною.

Що ж таке конституційна скарга? Це особливий юридичний засіб, ініціювання фізичною особою до Конституційного Суду про необхідність визнання закону чи іншого правового акта неконституційним у зв'язку з порушенням ним прав і свобод.

Чинна Конституція прямо не передбачає існування конституційної скарги, але за суттю не суперечить запровадженню такого інституту.

Важливе значення для захисту прав і свобод в Україні має надання громадянам України, іноземцям, особам без громадянства та юридичним особам права на конституційне звернення до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України (п. 2 ч. 1 ст. 150 Конституції України, ст. 42 і 94 Закону України «Про Конституційний Суд України». Згідно зі ст. 42 і 94 Закону підставою для конституційного звернення громадян України та іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Бурхливий розвиток конституціоналізму в Україні, а також сформовану в науковому колі думку щодо необхідності запровадження інституту конституційної скарги від громадян, необхідно внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України». Слід законодавчо закріпити право громадян на звернення до Конституцій-

ного Суду з конституційною скаргою та визначити механізм його реалізації.

Питання, які необхідно визначити для запровадження данного інституту в Україні : хто може бути суб'єктом права на конституційну скаргу; що може бути предметом конституційної скарги; порядок визначення підстав для конституційної скарги (наявність факту порушення основних прав і свобод людини і громадянина); визначення критеріїв допущення скарги до провадження; визначення субсидіарного характеру конституційної скарги, або вичерпного переліку всіх засобів судового захисту; строки та порядок подання конституційної скарги; вимоги до форми конституційної скарги; юридичні наслідки розгляду конституційної скарги, тощо.

Президент України В. Ющенко під час урочистого засідання з нагоди 11-ї річниці Конституції України в Національній опері України імені Тараса Шевченка зазначив, що введення таких інститутів, як «конституційна скарга» та «народна законодавча ініціатива», які нададуть можливість ширше відстоювати права громадян у Конституційному Суді та Верховній Раді України.

Якщо розглядати це питання з іншого боку, то слід підкреслити, що важливою ознакою конституційно-правового регулювання в Україні на сучасному етапі є бурхливий темп законотворення. Однак прийняті за роки незалежності закони та підзаконні акти ні за кількістю, ні за якістю не відповідають реальним потребам конституційного реформування суспільства. В Україні на сьогодні інституту конституційної скарги ще немає, але громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, а також юридичним особам, надано право звертатися до Конституційного Суду з приводу офіційного тлумачення як Конституції, так і законів України. Як зауважує професор В. Шаповал, таке звернення є заміником конституційної скарги.

Якщо в Україні і буде запроваджено такий інститут як конституційна скарга то необхідно буде внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд» або розроблення нового законопроекту «Про конституційну скаргу від фізичних та юридичних осіб».

Права людини і громадянина, їх реалізація виступають своєрідним критерієм цивілізованості суспільства і демократизму держави.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Крайник Григорій Сергійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант,

Крайник Світлана Сергіївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, група 27

ОКРЕМІ ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

З розвитком нашої держави усе більшої актуальності набувають проблеми розв'язання окремих конституційно-правові суперечностей за допомогою внесення змін до Конституції України, окремих законів та підзаконних актів з метою зміцнення держави, недопущення невинуватених витрат з державного та місцевих бюджетів, консолідації українського народу.

На нашу думку, до важливих аспектів конституційно-правової реформи в Україні на сучасному етапі належать наступні.

Конституція повинна бути актом найбільш тривалої дії, тому приймати нову Конституцію України – не варто. Не слід забувати, що внесення змін хоча б до однієї статті Конституції може мати наслідком зміну значної кількості нормативних актів та появи прогалин і колізій у чинному законодавстві. Крім того, проект чинної Конституції готувався визнаними науковцями, у тому числі професором Ю. М. Тодікою. Є потреба лише у реформуванні окремих статей чинної Конституції України.

Реформування Верховної Ради України шляхом внесення невідкладних змін до розділу IV Конституції України та скорочення чисельності народних депутатів до 200 осіб. Це зумовлене змінами до ст. 83 Конституції та запровадження коаліції депутатських фракцій. Недоцільно залишати 450 депутатів, оскільки: 1) залишення такої кількості депутатів вимагає значних і зайвих державних витрат, а саме: менше коштів буде витрачатися на заробітні плати, оздоровлення депутатів та членів їх сімей, пенсійне забезпечення тощо. Це сприятиме поступовому покращенню економічної ситуації в нашій державі; 2) з 1996 року – року прийняття Конституції України та до 2009 року посту-

пово зменшується чисельність населення України, отже і представників народу об'єктивно має бути менше.

Також доречно скасувати в Україні депутатську недоторканість, тим більше що усі політичні сили на виборах виступали з цим гаслом та майже всі вносили пункт про зняття депутатської недоторканості до передвиборчих програм, а зараз політики забули про свої обіцянки.

Внесення змін до Конституції України та Регламенту Верховної Ради України необхідне у зв'язку з частими випадками блокуванням трибуни Верховної Ради України, а як їх наслідок – призупинення роботи Верховної Ради України. Ситуації, коли народні депутати України одержують заробітні плати протягом усього часу, коли фактично Верховна Рада України не працює, потребують коригування. Варто зазначити ст. 80 Конституції та у Регламенті Верховної Ради України, що «працівники державної служби охорони вправі розблокувати роботу Верховної Ради України шляхом застосування сили та спецзасобів щодо народних депутатів України, їх охоронців та інших осіб, що перешкоджають роботі Верховної Ради України аж до нормалізації роботи. Будь-яка шкода, заподіяна народним депутатам під час розблокування трибуни, відшкодуванню не підлягає та прирівнюється до крайньої необхідності». «Заробітна плата на час, коли народний депутат України з будь-яких, окрім хвороби та деяких інших, визначених законодавством, причин не працював у Верховній Раді України, не нараховується».

Створення 2-палатного парламенту, за яке висловлюються окремі дослідники, викликає заперечення, оскільки: 1) двопалатні парламенти характерні для федеративних держав, а Україна згідно ст. 2 Конституції є унітарною державою; 2) це може призвести до ще більшого безладу та неузгодженості між палатами парламенту; 3) Конституція, як відомо – повинна бути актом найбільш тривалої дії, тому вносити до неї часті та суперечливі зміни не потрібно.

Все викладене дозволяє зробити такі висновки: 1. Прийняття нової Конституції України є недоречним, є потреба лише у реформуванні окремих статей чинної Конституції; 2. Потрібно реформувати Верховну Раду України шляхом внесення змін до статей 76 та 80 Конституції України та до Регламенту Верховної Ради України. Зокрема, скоротити кількість народних депутатів до 200 осіб (внести зміни до ч. 1 ст. 76 Конституції України), скасування депутатської

недоторканості (внести зміни до ч. 1 ст. 80 Конституції України), внести зміни до Конституції України та Регламенту Верховної Ради України з метою недопущення блокування Верховної Ради України та коригування заробітних плат депутатів, що не перебувають без поважних причин у Верховній Раді України протягом робочого часу (внести зміни до ст. 80 Конституції України); 3. Створення двопалатного парламенту в Україні, за яке висловлюються окремі дослідники, викликає обґрунтовані заперечення.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Кузема Катерина Александровна

Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, студентка, 2 факультет, 2 курс, 5 группа

ЗАКРЕПЛЕНИЕ ПРОПОРЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ВЫБОРОВ В УКРАИНЕ С ОТКРЫТЫМИ СПИСКАМИ

Выборы — не просто техническая процедура формирования тех или иных органов путем голосования, это, прежде всего очень сложный политический процесс, участниками которого являются граждане Украины и политические партии. Путём выборов проявляется политическая активность граждан, а сама избирательная кампания чаще всего происходит в форме острых столкновений противоборствующих политических сил. И очень важно, чтобы как можно больше граждан понимали свою значимость в этом политическом процессе и участвовали в выборах осознанно.

Реализуется механизм выборов в каждой стране через избирательную систему. В итоге развития представительная демократия выработала две основные формы участия граждан в формировании органов государственной власти и местного самоуправления: мажоритарную и пропорциональную избирательные системы.

В условиях многопартийности пропорциональная система является более демократичной по сравнению с мажоритарной, а потому более целесообразной, исходя, по крайней мере, из двух моментов:

◆ во-первых, пропорциональная система не дает такого числа неучтенных голосов избирателей, максимально уравнивая удельный вес мандатов;

◆ во-вторых, она дает более адекватную картину политической ситуации в стране на момент выборов, реальной расстановки сил политических партий и иных организаций. Пропорциональная система дает возможность всем политическим организациям, пользующимся поддержкой избирателей, провести своих депутатов в представительные учреждения, обеспечивая тем самым учет мнений различных слоев населения при принятии решений. Она действует в полиномиальных (многомандатных) избирательных округах, и голосование ведется по партийным спискам. Каждая партия, участвующая в выборах, получает количество депутатских мест, пропорциональное числу полученных ею голосов избирателей.

До 1 октября 2005 года действовал Закон «О выборах народных депутатов Украины» № 2766-III 2001 года, который устанавливал, что «выборы депутатов осуществляется по смешанной (пропорционально-мажоритарной) системе: 1) 225 депутатов избираются по пропорциональной системе в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий; 2) 225 депутатов избираются по мажоритарной системе относительного большинства в одномандатных избирательных округах». Впоследствии ему на смену пришел Закон № 1665-IV с одноименным названием, определивший, что «выборы народных депутатов осуществляются на основе пропорциональной системы с избранием депутатов в многомандатном общегосударственном избирательном округе по избирательным спискам кандидатов в депутаты от политических партий, избирательных блоков политических партий».

Рассматривая возможность закрепления пропорциональной избирательной системы с открытыми списками, важна экспертная оценка юристов.

По мнению международных наблюдателей, избиратели не доверяют спискам, из-за того, что они недостаточно открыты для общественности и у действующей системы выборов есть недостатки. Несмотря на то, что таким способом избирают депутатов в большинстве европейских стран, украинская версия системы требует существенных доработок.

По мнению экс-президента Украины Леонида Кравчука, пропорциональная избирательная система – наиболее демократическая. Она позволяет иметь прямую связь с обществом и партиями, которые формируют депутатский корпус.

Данная система дает возможность партиям быть более независимыми от исполнительных структур власти. Несмотря на многочисленные проблемы, которые следует решать, можно с уверенностью говорить о том, что именно эта система значительно сузит количество негативов, которые возникают при мажоритарной избирательной системе.

Избирательная система – явление сложное и динамичное, содержание которой со временем изменяется под влиянием многочисленных обстоятельств. С точки зрения логики, пропорциональная система является более оптимальной для Украины, поскольку она позволит сформировать эффективный законодательный орган. Кроме того, пропорциональная избирательная система поможет структурировать парламент, что очень важно в условиях формирования парламента.

Поэтому, с точки зрения развития представительских форм демократии, пропорциональная система является более перспективной и эффективной. Учитывая это, мы должны ориентироваться на лучшие модели избирательных систем. Следует отказаться от практики закрытых списков и перейти к практике преференциального голосования (когда избиратель может менять порядок размещения фамилий в списках). Такие системы уже действуют в Бельгии, Голландии и ряде других континентальных европейских государств.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Слинько Т.Н.

Любенська Анна Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 13 група

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ»

ВІД 08.12.2004 РОКУ: ЙОГО НАСПІДКИ

На початку 2003 року Президент України Л.Д. Кучма підтримав ініціативу деяких політичних сил та певних кіл громадськості щодо

внесення змін до Конституції України з метою трансформації форми правління в Україні від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської.

Не зважаючи на жваве обговорення цієї ідеї у політичних і наукових колах, втілити її в життя вдалося лише під час так званої Помаранчевої революції.

Закон «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 приймався у «пакеті» з іншими нормативно-правовими актами без ґрунтовного обговорення його основних положень. Передбачені цим законом зміни не є повними і остаточними, і чи є вони виправданими у тому вигляді, у якому вони зроблені? Відповідь на ці та інші питання, які виникли у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року, обумовлює актуальність даної проблеми. Вона вже ставала предметом розгляду українських науковців. В своїх працях її розробляли та тією чи іншою мірою торкалися Барабаш Ю.Г., Галай Ю.М., Губа О.П., Колісник В.П., Кресіна І.О., Мартинюк Р.С., Мельниченко В.І., Погорілко В.Ф., Плахотнюк Н.Г., Протасова В.Є., Рудик П.А., Серьогіна С.Г. та ін.

В представлених тезах авторка спробувала в силу своїх скромних можливостей показати наслідки прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» через призму ускладнення взаємовідносин Президента, Уряду та Парламенту України. Це тим більше актуально, адже з самого початку оптимізація форми правління розглядалася як перший етап конституційної реформи.

Тому постає питання чи усуває нова модель правління недоліки які існували в 1996–2005 роках? Вона, як показала практика, створювала умови для можливої конфронтаційності між Президентом України, виконавчою та законодавчою владами:

1. Закон від 08.12.2004 року зміцнив позиції уряду, посилив роль політичних партій у формуванні та функціонуванні парламенту та уряду, позбавив Президента деяких установчих повноважень і водночас зберіг за ним важелі впливу на зовнішньополітичну діяльність та забезпечення внутрішньої безпеки в Україні.

2. Конфронтаційність у відносинах Президента і Прем'єра особливо з урахуванням обставин суб'єктивного чинника, а також зупинення актів Кабінету Міністрів за умови їх неконституційності.

3. Уряд не формується як єдина команда. Міністри оборони і закордонних справ призначаються Верховною Радою за поданням Президента, а решта – за поданням Прем'єра.

4. Це знаходить вираз у відносній нестабільності як уряду, так і Верховної Ради в цілому. Вона тепер залежить від політичної лінії тих політичних партій, які внаслідок перемоги на виборах створили в парламенті фракції, коаліції депутатських фракцій. Саме вона формує уряд і несе політичну відповідальність за його діяльність. Партійна дійсність в Україні така, що до складу коаліції входять фракції різної ідеологічної спрямованості, що закладає «міну» під їхню стабільність.

У зв'язку з цим важливим є питання долі Кабінету Міністрів України у разі розпаду парламентської більшості раніше ніж через рік після схвалення парламентом програми діяльності уряду. Виникає також конфліктна ситуація між парламентом та Президентом у зв'язку з визначенням кандидатури на посаду Прем'єр-міністра. Президент може не погоджуватися з кандидатурою, яку пропонує більшість, і використовувати як засіб тиску на парламент своє право розпустити парламент у разі, якщо протягом місяця коаліція не сформована. Важливим є питання долі Кабінету міністрів у разі розпаду парламентської більшості. Яким чином діяти, якщо парламентська коаліція розпалася раніше, ніж через рік після схвалення парламентом Програми діяльності уряду?

6. Нездатність парламенту сформувати коаліцію парламентських фракцій та уряд, що тягне за собою розпуск Верховної Ради та нові вибори. Але, Парламент, обраний на дострокових виборах, не може бути розпущений протягом одного року.

У зв'язку з цим виникає питання: що робити, якщо після дострокових виборів новообрана Верховна Рада не змогла створити коаліцію парламентських фракцій та сформувати уряд? Або новостворена парламентська більшість розпалася через декілька днів чи через декілька місяців.

Подібні тонкі місця конституційної конструкції, збудованої Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року, можна приводити і далі. Але уже з наведеного видно, що за умови відсутності розвиненого громадянського суспільства, відповідно сильних політичних партій органи державної влади і, передусім, Верховна Рада і Президент України існують самі по собі.

У зв'язку з вищесказаним виникає спокуса відмовитися від демократії і таких її складових частин, як конституціоналізм і парламентаризм. Прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року ще раз засвідчує, що демократичний шлях розвитку в нашій країні тільки розпочинається і від чесних політиків, науковців та громадськості вимагається багато волі, мужності та витримки, щоб не скотитися на більш легкий шлях простих рішень, простих взаємовідносин, та однозначних відповідей на складні запитання реальності.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Марюхіна Катерина Віталіївна

Національний університет державної податкової служби України,
студентка, юридичний факультет, 3 курс

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЕКТА ЗАКОНА «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ»

Актуальність теми обумовлена тим, що проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України», внесений Президентом України, який передбачає значні реформи щодо законодавчої та частково судової гілок влади, а також реформу місцевого самоврядування на перший погляд видається європеїзованим та спрямованим на перегляд старих засад функціонування органів держави. Але при детальному розгляді ряду положень, нововключених до Основного Закону держави, таке судження вже не видається раціональним.

Новим проектом Конституції пропонується змінити парламент України з однопалатного на двопалатний – Національні збори. Механізм оновлення і обрання кандидата, на чие місце буде обиратися новий сенатор невідпрацьований і відповідальність за неможливість своєчасної заміни та зловживань в цій сфері не передбачений. Між обраними від Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва сенаторів проводиться жеребкування, за результатами якого визна-

чається черговість їх ротації. Але жеребкування не передбачає індивідуальної участі та якостей сенатора в державних справах з одного, та зрівнює всіх у правах з іншого боку. Ситуація передбачає, як мінімум проведення виборів, кожні 2 роки. До того ж передбачено, що до загального складу Сенату входять також сенатори, якими довічно стають після закінчення повноважень Президенти України за їх згодою, крім тих, яких було усунено з поста в порядку імпічменту. Позиція Президента при поданні даного законопроекту та мета даного акту в рамках визначеного контексту є зрозумілою.

Повноваження, які були віднесені попередньою редакцією до спільних повноважень ВРУ, залишились такими ж, тепер вони поділені між двома палатами, за виключенням деяких. Фактично, палата депутатів виконує функції стосовно прийняття законів, ухвалення рішень. Функції Сената в свою чергу можна визначити як організаційні. Розподіл повноважень нечітко окреслює межі їх для кожної палати, тому і не є достатнім обґрунтуванням для кардинальної зміни структури парламенту.

В Законі «Про внесення поправок до Конституції України» визначено, що кожна палата Національних Зборів України обирає зі свого складу Голову палати, який в рамках повноважень та серед інших функцій також представляє палату у зносинах з іншими державними органами, парламентами іноземних держав. У разі виникнення необхідності реального представлення інтересів законодавчої влади у зносинах з іншими державами, механізм визначення хто саме, з двох голів буде представляти інтереси та стосовно яких питань, не врегульовано.

Процедура прийняття законопроектів значно ускладнюється розглядом кожною з палат та можливістю повернення на розгляд до Палати депутатів з ускладненою процедурою затвердження Президентом, порівняно з попереднім способом прийняття, але з іншого боку це може розглядатись і як процедура покращення якості цих самих актів.

Законом встановлено, що Кабінет Міністрів України подає до Палати депутатів проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. У разі якщо Палату депутатів розпущено, проект закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України до Сенату, який приймає закон про Державний бюджет України не менш як двома третинами від загального складу. Даний ме-

ханізм може бути перепоною для нормального процесу затвердження бюджету та передумовою для вчинення дій, спрямованих на скасування першої інстанції затвердження у разі необхідності задоволення інтересів окремої групи осіб.

Якщо за проектом нової Конституції Палата депутатів в установленій строк не затвердила персональний склад Кабінету Міністрів України і Програму діяльності, Президент доручає сформувати персональний склад разом із Программою діяльності кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України, уповноваженому політичною партією, яка отримала другу за чисельністю кількість депутатських мандатів. Факт, який за діючою Конституцією тягне розпуск парламента, за новим контекстом має за можливе формування КМУ партією, яка набрала другу за чисельністю кількість мандатів. На нашу думку старий механізм проведення нових виборів у разі неможливості формування КМУ тягнув більші матеріальні затрати.

Суддя Конституційного Суду України призначається на посаду за поданням Президента України рішенням Сенату, що ухвалюється не менш як двома третинами від його загального складу. Враховуючи, що рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту ухвалюється Сенатом за наявності висновку Конституційного Суду України щодо додержання встановленої цією статтею процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту вважаємо, що це може бути підставою для зловживань та неправомірних висновків щодо цього питання.

Значається також, що під час перших виборів сенаторів в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві утворюються по три територіальні одномандатні виборчі округи з приблизно однаковою кількістю виборців. Це свідчить про перехід знову ж таки до мажоритарної системи виборів. Тому ми вважаємо, що може постати необхідність внесення змін до інших, пов'язаних нормативних актів, зокрема тих, що стосуються виборів.

Таким чином, ми схилиємось до думки, що вироблення нового механізму дотримання Конституції, яка існує на даний момент, забезпечення гарантій її функціонування є набагато кращим, ніж зміна Конституції в інтересах окремих посадових осіб держави. Адже змінити можна будь-який нормативний акт, наполягаючи на його «нежиттєздатності», а забезпечити цю працездатність є набагато бажаніше, як для держави, так і для народу держави, перед яким ос-

тання все ж відповідає за свою діяльність, як за Новим проектом Конституції, так і за діючим зараз.

Науковий керівник: Доценко В.О.

Миронович І.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс, 3 група

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

Питання належного правового регулювання виборчого процесу завжди стояло дуже гостро. Але проведення політичної реформи 2004 року та практика проведення останніх виборів, підвищує актуальність проблеми в разі, особливо в аспекті виборчої системи для парламентських та місцевих виборів в Україні.

Впровадження в Україні пропорційної системи з закритими виборчими списками викликало багато нарікань. Але для того щоб визначити її негативні та позитивні аспекти, треба перш за все встановити наскільки така система виконує завдання, які перед нею ставляться. Такими завданнями перш за все є:

1. Виборча система повинна забезпечувати формування ефективної влади. Тобто, вибори повинні бути результативними і мати наслідком формування: 1) ефективного та діючого парламенту, спроможного утворити уряд; 2) формування місцевої ради.

2. Друге завдання – це формування представницької та легітимної влади. Тобто, суспільство повинно довіряти, визнавати результати виборів, як такі, що відображають їхні інтереси, їхні погляди, їхнє бачення розвитку держави. Обрані за результатами виборів депутати повинні у повному обсязі представляти інтереси різних верств населення країни (області, району).

3. Виборча система повинна забезпечувати еволюційне оновлення політичної еліти. Цей процес повинен відбутись не шляхом революції, а бути результатом закономірного та поступового розвитку.

Отже, виходячи з вище зазначеного проаналізуємо стан виборчої системи України. Дострокові парламентські вибори 2007 року свідчать про неспроможність існуючої виборчої системи належним чином гарантувати формування ефективно діючого парламенту.

Іншим завданням, яке було зазначено є формування легітимної та представницької влади. Хочу звернути увагу, саме на аспект представництва, на рівні обласних, районних та міських радах. Завданням цих органів є вирішення питань лише місцевого значення, а здійснення повноважень державної влади покладається на місцеві органи державної влади (державні адміністрації). Втім тип пропорційної виборчої системи за, якою обертаються депутати вище зазначених рад, цих завдань не виконують, адже відповідно до закону, партійні програми і статuti в Україні мають уособлювати загальнонаціональний інтерес. Проте інтереси місць і регіонів часто не співпадають з інтересами центру. Відтак, вони далеко не найліпшим чином вкладаються у рамки партійних програм. Отже, сьогодні депутати вище зазначених рад, які переважно є представниками певної політичної партії, знаходяться під подвійним тиском державної адміністрації з одного боку та керування центру з іншого, що створює не зовсім сприятливі умови для діяльності цих органів.

Необхідно також зазначити, що позапартійні депутати не можуть реально впливати на діяльність органів місцевого самоврядування, адже останні здійснюють свою діяльність відповідно до програми політичної партії, яка, підпорядковується на містах загальнодержавної партійної програмі.

Уваги потребує також питання реалізації пасивного виборчого права. Виходить, що громадянин який бажає послужити своїй громаді може це зробити лише через включення його до партійних списків, що викликає певні труднощі. І як вже зазначалось вище навіть таке включення не являється гарантією можливості реально впливати на діяльність органів влади.

Переконаний, що змінити цю ситуацію можна лише в разі запровадження мажоритарної виборчої системи, адже цей тип виборчої системи здатен перетворити місцеві ради — на **представницький орган**, оскільки буде представляти інтереси громади, а не партії й дозволить депутату діяти не лише в межах партійної програми. Також впровадження такої системи дозволить нарешті здійснювати виборцями контроль за належним виконанням депутатом своїх передвиборчих обіцянок.

Можна також стверджувати, що в аспекті представництва прийнятним є повернення до змішаною виборчої системи. Але порівняно з нею мажоритарна виборча система приваблює легкістю організації виборчого процесу, що за умови існуючого технічного забезпечення, безсумнівно, є суттєвою перевагою.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Рибальченко Ольга Віталіївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 7 група

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

За останні десятиріччя тема прав людини, механізмів їх забезпечення, реалізації та захисту стали предметом серйозних наукових досліджень. Особливе місце у цих дослідженнях відводиться саме судовому захисту прав людини, зокрема, у конфліктах, що виникають між державою та людиною.

Новий етап у розвитку міжнародних стандартів у галузі прав людини почався з 1950 року, коли в межах Ради Європи було прийнято Конвенцію про захист прав та основоположних свобод. Вона втілює не лише найбільш вдалу в світі систему норм міжнародного права, яка покликана захистити права і свободи людини, але являє собою й одну з найбільш розвинутих форм міжнародною юридичної процедури.

Принциповим моментом є те, що Конвенція про захист прав та основоположних свобод не стала ще однією «пишномовною декларацією», бо закріпила конкретні заходи щодо забезпечення, визнання, дотримання та захисту прав людини.

Таким «власне європейським» органом захисту став Європейський суд з прав людини. Як зазначено в статті 19 Конвенції: «Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх

зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський Суд з прав людини. Він діє на постійній основі».

Проте існує ціла низка особливостей, пов'язаних з юрисдикцією Європейського суду з прав людини. Аналізуючи діяльність Європейського суду як одного з найбільш впливових міжнародних судових органів, слід відзначити, що обсяг прав щодо вирішення справ та межі юрисдикції цього судового органу прямо визначені в Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Однак в Україні не всі судді реалізують положення Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. Причин для цього багато, але їх можна поділити на дві групи: об'єктивні і суб'єктивні.

Перша причина – об'єктивна

– пов'язана із забезпеченням максимально адекватного перекладу офіційного характеру на державну мову положень Конвенції та змістовних нюансів рішень Європейського Суду, особливо в частині відтворення понятійних категорій, притаманних багатоманітності правових систем держав-членів Ради Європи. Найважливішим є вирішення питання про забезпечення розумного співвідношення між швидкістю доступу до рішення, з одного боку, та якістю його перекладу – з іншого. Адже більшість із опублікованих рішень Європейського суду з прав людини слугують взірцями для виваженого вирішення соціальних конфліктів. Нині це можна розглядати як головний «канал» формування судового прецедентного права України, що є надійною гарантією правової безпеки та недопущення свавільного застосування права.

– пов'язана з надто абстрактним формулюванням, часто в оціночній формі, багатьох конвенційних норм, які констиціюються та з'ясовуються лише після їх тлумачення і застосування у рішеннях Суду;

– пов'язана з становленням вітчизняної правової доктрини та сприйняттям нею концептуальних наукових закономірностей (на які в своїй практиці спирається Європейський суд з прав людини) в умовах посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів. Під впливом яких спостерігається зміна доктринальних підходів до розуміння різних політико-правових феноменів, у тому числі й основних прав людини.

Друга причина – суб'єктивна – залежить від внутрішньої волі українського судді впроваджувати європейські стандарти у галузі прав

людини у вітчизняну судову практику. Проблема полягає в тому, що рішення Європейського Суду – це нова для українських суддів юридична матерія, як із матеріальної, процесуальної, так і філософської точки зору. Тому головним для цих рішень, є не лише перекласти і прочитати їх текст, а зрозуміти правову природу європейського права, яке генетично пов'язане із правовими системами держав-членів Ради Європи. Особливість цього права полягає, наприклад, в тому, що воно ґрунтується на загальнолюдських принципах права, а також на правовій доктрині країн європейської демократії.

Отже, при застосуванні практики Європейського суду з прав людини доцільною та необхідною вимогою, що висувається до національних правозастосувачів, є врахування всього спектру чинників. Рішення Європейського суду з прав людини повинні стати орієнтиром, взірцем правильного і справедливого вирішення справ судьями України, однак не слід зменшувати роль національної правової системи, в основу якої покладено власне оригінальну правову доктрину, з урахуванням культурних, етнічних та правових особливостей розвитку нашої держави.

Науковий керівник: Шипілов Л.М.

Сметаніна Наталія Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 4 курс, 6 група

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

16 – 20 квітня 2007 року у Страсбурзі на другій частині чергової сесії ПАРЕ за терміновою процедурою обговорювалася ситуація в Україні. ПАРЕ ухвалила резолюцію «Функціонування демократичних інституцій в Україні», у якій (п. 12) Асамблея «настійливо закликає українську владу та політичні сили звернутися якнайшвидше до проблеми системи парламентських виборів, яка може бути однією з причин слабкості політичної системи». Крім того, рекомендується (п. 15.4) передбачити зміну системи виборів

до Верховної Ради України «шляхом введення відкритих партійних списків, у яких виборці зможуть виявити свої уподобання щодо конкретних кандидатів, внесених до партійних списків, запропонованих політичними партіями (блоками) та шляхом поділу країни на визначені виборчі округи».

Нинішня криза парламенту і парламентаризму в Україні взагалі зумовлює наполегливий пошук можливого виходу. Одним із найбільш популярних варіантів на сьогодні (і цей варіант підтримують більшість політичних сил) видається перехід до пропорційної виборчої системи з «гнучкими» («відкритими») списками, яку ще називають «виборами з преференціями». Особливість подачі голосів і визначення результатів виборів у цій системі полягає в тому, що кожний виборець може не тільки проголосувати за конкретний виборчий список, а й у межах останнього позначити кандидата, якому віддає перевагу (преференцію).

Пропорційна виборча система з відкритими партійними списками дає змогу оцінити кандидата не за його матеріальним станом чи наближеністю до партійного керівництва, а й за особистими зусиллями, що він виявив під час спілкування з виборцями, динамікою його політичної діяльності. Виникає можливість створити реальний зв'язок між виборцями і депутатом (коли депутат знає і вирішує конкретні проблеми на місцях), зробити останнього професійним і відповідальним представником народу, відокремити бізнес від політики, оскільки складним за таких умов виборчої системи видається суміщення депутатських функцій з ефективним веденням підприємницької діяльності. Політична боротьба із беззмістовної одразу стала б яскравою та гострою, позбавленою зайвих популістських гасел.

Запровадження в Україні пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками потребує детального регламентування на законодавчому рівні порядку утворення значної кількості багатомандатних округів, обрання інструменту для підрахунку голосів, реформування Державного реєстру виборців.

Особливістю такої виборчої системи є підрахунок спочатку поданих голосів і визначення кількості мандатів, що належать кожному з виборчих списків. При розподілі ж мандатів у межах списку до уваги беруть не тільки розташування кандидатів у певному порядку, як зараз, а й передусім кількість голосів, поданих за окремих

кандидатів. Унаслідок цього остаточний вибір належить не партійним лідерам, які визначили своє бачення черговості в списку, а – виборцю.

Необхідною умовою нової виборчої системи є обрання вірного інструментарію для переведення голосів у мандати (за квотою Томаса Хейра). Саме її з 1998 року застосовують в Україні для визначення результатів виборів у загальнодержавному виборчому окрузі (сьогодні її застосування визначає ч. 7 ст. 96 Закону України «Про вибори народних депутатів України»). Однак у майбутньому може викликати інтерес «метод д'Ондта», запропонований бельгійським математиком, професором Гентського університету Віктором д'Ондтом, який більшою мірою враховує інтереси провідних політичних сил (дає ті ж результати, що і метод найбільшої середньої). Відповідно до «методу д'Ондта» число голосів, одержаних кожним партійним списком у виборчому окрузі, ділять послідовно на 1, 2, 3, 4 і т. д. до цифри, відповідної числу списків, а одержані дільники розподіляють у порядку зменшення. Кожен список отримує стільки місць, скільки разів загальний дільник укладається в одержаному цим списком числі голосів. Застосовується цей метод в Болгарії, Естонії, Латвії, Польщі, Румунії і низці інших країн.

Варто зазначити, що реалізація пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками в Україні потребує вирішення цілого ряду питань організаційного характеру, пов'язаних з великою кількістю партій, що беруть участь у виборах; можливістю виготовлення відповідного виборчого бюлетеня, що буде доступним для сприйняття різними віковими групами виборців, включаючи людей похилого віку; забезпечення роз'яснювальної роботи щодо правильного заповнення бюлетенів виборцями; створення відповідних умов для підрахунку бюлетенів. Підлягає вирішенню питання щодо порядку розташування прізвищ кандидатів у виборчому бюлетені (алфавітний порядок або порядок, який буде визначатися на з'їзді партії, інші варіанти).

Відповідь на зазначені питання організаційного характеру, чітка законодавча регламентація даних питань буде забезпечувати ефективне впровадження та реалізацію пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Соляник К.Є.

Ходаківський Сергій Петрович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 2 факультет, 2 курс, 5 група

БІЦЕФАЛІЗМ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФЕНОМЕН КОНСТИТУЦІЙНОГО ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

За роки незалежності України одним із найважливіших питань конституційного розвитку була необхідність формування ефективної системи органів виконавчої влади та її взаємодії з іншими гілками влади.

В даний період і до нині відбувається активний конституційний пошук найбільш оптимальної моделі, яка б визначила загальну конструкцію виконавчої влади в Україні.

Одним із факторів який негативно впливає на діяльність органів виконавчої влади виступає феномен біцефалізму в даній гілці влади.

Про наявність даної проблеми свідчить те, що ми й досі спостерігаємо відсутність належного конституційного збалансування в системі функціонування як самої виконавчої влади, так і її взаємодії із законодавчою владою та Президентом України.

Біцефалізм у функціонуванні виконавчої влади пов'язується з формуванням специфічних відносин у системі «глава держави – уряд», коли будучи не віднесеним до системи виконавчої влади, глава держави має достатньо широкі повноваження для впливу на дії як уряду, який згідно ст. 113 Конституції України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, так і всієї виконавчої вертикалі влади. Проблема взаємодії між вищевказаними інститутами влади виникають через те що їх повноваження не завжди чітко регламентуються на рівні конституційного законодавства.

Біцефалізм виконавчої влади також розуміється як:

а) така система функціонування виконавчої влади, коли на її дії має сильний вплив інший орган державної влади, структурно до неї не віднесений;

б) негативний феномен такого конституційного збалансування повноважень у системі державної влади, коли відповідальність за дії у сфері виконавчої влади не рівною мірою розподіляються між суб'єктами, які здійснюють вплив на прийняття тих чи інших рішень.

Другий аспект розуміння біцефалізму характеризується невідповідністю функціональної та організаційної структур системи виконавчої влади (коли з'являються органи державної влади, структурно не віднесені до системи виконавчої влади, але за своїми функціями її доповняють і функціонально входять до неї), що супроводжується нечіткістю законодавчого регулювання відносин між органами виконавчої влади (насамперед урядом) й інститутом глави держави, а також безвідповідальністю глави держави за ті дії у сфері виконавчої влади (в ході формування та функціонування уряду), на які він має безпосередній вплив.

В нашій країні спостерігається ситуація де поряд з урядом як вищим органом виконавчої гілки влади існує інститут президента, який формально не включений до неї, але має вагомий важелі впливу на всі її дії.

Аналізуючи положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року можна зробити висновок, що в Україні був здійснений перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління. Даний Закон змінив спосіб формування уряду, нині уряд формується на основі утвореної в парламенті коаліції партій та блоків, що пройшли до парламенту і утворили в ньому депутатські фракції. Це дає можливість значно чіткіше встановити не лише зв'язок між діяльністю уряду і парламентом (адже раніше парламент дійсно був серйозно обмежений у своїх можливостях впливати на дії уряду і не мав жодних обов'язків співпрацювати з урядом в частині прийняття необхідних для реалізації програми діяльності уряду законів), а й визначити безпосередню відповідальність парламентської коаліції за стан справ у сфері виконавчої влади, за те, наскільки ефективно законодавці підтримували сформований ними уряд через прийняття необхідних законів.

Однак сама процедура формування уряду не може вважатися такою, що повною мірою гарантує єдність і стабільність його діяльності. Річ у тім, що відповідно до ст. 114 Конституції України Міністр оборони України та Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, тоді як інші члени Кабінету Міністрів призначаються Верховною Радою за поданням Прем'єр-міністра України.

На практиці дана модель вже неодноразово виявила свої проблеми та вади, оскільки, міністри, що обійняли ці посади, діяли не стільки як

представники уряду, скільки як представники Президента, що спричинило виникнення конфліктів між ними та іншими членами уряду.

Також існує таке поняття як «пропрезидентські міністри», тобто члени уряди, які призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України, але за своєю політичною та особистою спрямованістю належать до «президентського табору», отже це теж створює конфліктні ситуації в уряді, що негативно впливає на його діяльність.

Запропонована Конституцією модель формування уряду не дає відповіді на питання, що робити у тих випадках, коли Президент не вносить до Парламенту кандидатур для призначення на ці міністерські посади, або ж якщо парламент відхиляє всі запропоновані Президентом кандидатури.

Прийняття Закону України «Про Кабінет Міністрів України» є спробою вирішення вищевказаних питань.

Вирішення даних проблем полягає у необхідності узгодження положень Конституції та актів, які регулюють відносини в сфері здійснення повноважень органами виконавчої влади.

Або взагалі прийняття нової Конституції, яка буде чітко встановлювати компетенції Кабінету Міністрів України та Президента України, їх взаємодію, сфери регулювання, відповідальність за не виконання своїх обов'язків.

Важливим кроком для зміни та подальшого розвитку нашої держави, зокрема і вирішення проблеми біцефалізму, є те, що відповідно до статей 93 і 154 Конституції України Президент України Віктор Ющенко вніс на розгляд Верховної Ради проект Закону «Про внесення змін до Конституції України» та визначив цей законопроект як невідкладний для позачергового розгляду Верховною Радою.

Серед пріоритетів, які ставить перед собою Президент України при прийнятті нового проекту Конституції, безумовним є пріоритет європейських прагнень України, консолідації нації та політичної стабільності. У запропонованому законопроекті є чіткий, збалансований механізм стримувань і противаг через розширення безпосередньої демократії та народовладдя, зокрема запровадження народної законодавчої ініціативи, місцевої ініціативи.

Разом з тим дискусійним у даному законопроекті є норми в яких ідеться про формування виконавчої влади, тобто виконавча влада повинна бути сформована з одного джерела – парламентом, всі ж інші

органи, які не є у структурі виконавчої влади, будуть формуватися за пропозицією Глави держави Сенатом.

Президент України наполягає на тому, що уряд має формуватися в єдиний спосіб, тобто Президент не матиме права подання кандидатур на призначення на посади Міністра оборони та Міністра закордонних справ, але при цьому Глава держави зазначає, що склад уряду повинен затверджуватися парламентом одночасно з програмою його дій. Останні уряди практично не мали затверджених програм, і з огляду на це – немає пріоритетів, немає форм здійснення поставленої мети.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Черкасов Олег Володимирович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 3 курс, 12 група

ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційні зміни 2004 року, сьогодні розглядаються, як «політична контрреформа», яка потягла за собою розбалансування політичної системи в Україні та призвела до нинішньої нестабільності. Президент України 31 березня 2009 року подав до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Конституції України. Цей документ має на меті усунення більшості проблем і протиріч у роботі державного механізму та закладення основ для завершення розпочатих реформ у сферах адміністративно-територіального устрою України, місцевого самоврядування, судової влади.

Фактично цей законопроект є новим проектом Основного Закону України. У пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що прийняття і затвердження законопроекту в поданій редакції забезпечить системність, повноту, чіткість і несуперечливість конституційного регулювання суспільних відносин.

Проект нової Конституції України містить 171 статтю та 14 пунктів перехідних положень. Основні зміни, які представлені в запро-

понованій редакції, торкнуться системи взаємодії парламенту, голови держави та уряду.

Найбільш докорінною новелою проекту є запровадження двопалатного парламенту – Національних Зборів України, які будуть складатися з двох палат: Палати депутатів і Сенату. Нижня палата парламенту буде складатися з 300 народних депутатів, які обиратимуться за пропорційною системою строком на чотири роки. Сенат обиратиметься за мажоритарною системою (по три сенатори від Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва та міст, які прирівняні до областей) строком на шість років. Пасивне виборче право обмежене для військовослужбовців, суддів, прокурорів, слідчих, Уповноваженого з прав людини, членів Рахункової палати, Центральної виборчої комісії, Вищої ради юстиції, а також осіб, які займають інші, визначені законом державні посади.

До повноважень Палати депутатів, окрім законодавчої роботи, віднесено формування Кабінету Міністрів України. Механізм подання кандидатури на посаду Прем'єр-міністра полягає у тому, що Президент України вносить кандидатуру, яка запропонована партією, що отримала за підсумками виборів найбільшу кількість мандатів, якщо вона не підтримана, то вноситься кандидатура другої за кількістю фракції, у третій раз Президент України вносить кандидатуру Прем'єр-міністра за власним переконанням. Тільки після відхилення третьої кандидатури Президент вправі розпустити Палату депутатів і призначити дострокові вибори. У проекті нової Конституції України також передбачено, що затвердження персонального складу Кабінету Міністрів України повинно проходити одночасно з прийняттям програми дій уряду.

Сенат призначає вибори Президента України, місцеві вибори, а також достроково припиняє за поданням Президента України повноваження місцевих органів влади. Варто звернути увагу, що Сенат за поданням Президента України затверджує його рішення, які стосуються оборони та безпеки держави, вирішує питання кадрового характеру. Таким чином, до Сенату переходять певні повноваження Президента України.

Конституційна реформа в сфері правосуддя передбачає звуження повноважень Верховного Суду України – за ним залишено лише забезпечення єдності застосування норм права усіма судами загальної юрисдикції. Провадження в касаційній інстанції будуть здійснювати

вищі спеціалізовані суди, в зв'язку з чим проектом передбачено створення Вишого цивільного та Вишого кримінального судів України. Необхідно звернути увагу, що зміни торкнуться і порядку призначення на посаду судді. Відповідно до проекту Конституції України суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів, буде призначати на посади та звільняти Сенат за поданням Вищої ради юстиції України, суддів інших судів буде призначати на посади та звільняти з посад Президент України за поданням Вищої ради юстиції України в порядку, встановленому законом.

Зміни торкнулись і вимог, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді. А саме, із проекту виключено положення про обов'язковість стажу роботи у галузі права. Відповідно до проекту Конституції України суддею може бути призначений за результатами конкурсу громадянин України, не молодший двадцяти семи років, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, пройшов підготовку для роботи суддею у закладі спеціальної підготовки суддів та склав кваліфікаційний іспит.

Таким чином, проект Конституції України дублює запропоновані положення з проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 27 червня 2008 року, реєстраційні номери 0916, 0917, який вже неодноразово критикувався головою Верховного Суду України.

Цим же розділом проекту Конституції України визначається конституційно-правовий статус прокуратури. Із новел, які заслуговують на увагу – позбавлення прокуратури України таких повноважень, як здійснення нагляду за дотриманням прав та свобод людини і громадянина, а також здійснення досудового слідства. Переконаний, що ці зміни у конституційно-правовому статусі прокуратури призведуть до знищення прокуратури України, як правоохоронного органу.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що Президент України вирішив започаткувати новий тип відносин органів влади, інший вид здійснення державної влади, тобто в цілому – переписати нині діючу Конституцію України. На мою думку, у період світової фінансової кризи внесення змін до Основного Закону України призведе не до збалансування відносин владних органів, а повністю дестабілюють державну владу в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Секція III. ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Акимова А.С.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 13 група

МЕХАНІЗМ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Проблема контролю громадянського суспільства за органами державної влади та їх посадовими особами належить до ряду актуальних наукових проблем, що після буржуазних революцій хвилюють політичні та наукові кола країн Західної Європи та США. В Україні першими проявами появи громадянського суспільства були створені ще у другій половині XIX ст. народницькі та українські національні організації.

Юридична актуальність даної проблеми полягає у тому, щоб, у силу своїх скромних можливостей дослідити, по-перше, конституційно-правовий механізм контролю громадянського суспільства за органами державної влади та їх посадовими особами та зробити посильну спробу його удосконалення; по-друге, основні напрямки розвитку правової культури населення з тим, щоб воно змогло, у разі необхідності в тих чи інших формах контролювати органи державної влади та їх посадові особи.

Наукова актуальність. Над цією проблемою працювали різні науковці: В.М. Гарашук, О.І. Лисяк, В.М. Мартиненко, О. Полтораков, В. Степаненко. Агресивною, як на мене, є думка М. Тесленка: «Громадяни сприймають себе скоріше «жертвами», а ніж потенційними учасниками політичного процесу». Але крізь їх роботи проходить червоною ниткою ідея необхідності контролю громадянським суспільством за владою.

У зв'язку з тим, що в нашій країні тільки відбувається процес становлення громадянського суспільства, то і механізм його контролю за органами державної влади тільки робить перші кроки. Як уявляється, на шляху його розвитку знаходяться перешкоди, що залишилися як «скарб» від попередньої системи:

1) Радянський патерналізм – надмірне піклування держави над суспільством. Він негативно впливає на суспільство, оскільки воно звикає до цього, і постійно чекає допомоги від держави, бо не може самостійно нічого вирішити.

2) Незнання та неможливість реалізації громадянами своїх конституційних прав та свобод.

3) Страх, як психологічна атмосфера в суспільстві. Вона, як правило, паралізує політичну і громадську активність громадян.

4) Відсутність організацій, які були б опонуючи ми до КПРС і Радянської держави.

5) Відсутність демократично сформованої держави.

6) Відсутність суб'єкту формування демократичної держави, тобто громадянського суспільства.

Таким чином, формування громадянського суспільства і, відповідно, механізму його контролю за органами державної влади передбачає важкий і суперечливий процес переходу від одного стану суспільства до нового, демократичного. У зв'язку з цим, авторка ставить перед собою вищевказану задачу.

Створення механізму громадянського контролю, як уявляється, має складатися, в тому числі, з таких елементів:

1) У зв'язку з підготовкою конституційної реформи, запровадити в Конституції України новий розділ «Громадянське суспільство».

2) Розробляти і виконувати програми розвитку правової культури громадян, що включатимуть у себе роз'яснення широкому загалові сутності громадянського суспільства, механізму його взаємовідносин з органами державної влади, роль і місце органів місцевого самоврядування, громадських організацій та політичних партій, в цих взаємовідносинах. Також, донесення до широкого загалу розуміння того, як за допомогою інституційного й регулятивного складника громадянського суспільства людині і громадянину можна захистити свої права. Особливий наголос при цьому робиться на усвідомлення громадянами значення правової культури.

3) Всіма доступними громадськості засобами боротися з корупцією в органах державної влади і державного управління.

4) Організувати за допомогою юристів конференції представників громадських організацій з метою вироблення спільної роботи, спрямованої на контроль за органами державної влади і державного управління.

5) Створення спеціальної «книги» реєстрації порушень прав і свобод людини з боку посадовців, органів державної влади та місцевого самоврядування.

6) Створення офіційної «книги», в якій би містилися облік і оприлюднення звернень громадян України та інших осіб, щодо невиконання народними депутатами України, депутатами місцевих рад, посадовцями органів місцевого самоврядування своїх повноважень, передбачених Конституцією України та відповідними законами України.

Наукові керівники: к.ю.н, доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Борбунюк Олексій Олександрович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 1 факультет, 2 курс, 21 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми полягає у постійному виникненні випадків біпатризму громадян України, а також необхідності встановлення можливих підстав набуття множинного громадянства і можливих наслідків, що впливають з цього.

Подвійне громадянство (біпатризм), або множинне громадянство — це такий правовий статус особи, за яким вона одночасно має громадянство двох чи більше держав.

Існують декілька підстав, за якими громадянин України може набути громадянство інших країн, не втрачаючи громадянства України. За загальним правилом відповідно до ст. 19 Закону України

«Про громадянство України» [2] однією з підстав втрати громадянства України є добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття. Але є певні винятки з цього правила:

1) Відповідно до ст. 14 Європейської конвенції про громадянство [3], держава учасниця (Україна ратифікувала зазначену конвенцію Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство» від 20 вересня 2006 р.) дозволяє:

а) дітям, які автоматично набули різних громадянств при народженні зберігати ці громадянства;

б) своїм громадянам мати інше громадянство, якщо це інше громадянство автоматично набувається у зв'язку зі вступом у шлюб.

2) Відповідно до ст. 19 Закону України «Про громадянство України» [2] не є підставами для втрати громадянства такі випадки:

а) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства іншої держави чи держав;

б) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновителів унаслідок усиновлення її іноземцями;

в) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про громадянство України» [2] іноземна особа, якій надається громадянство України, подає зобов'язання припинити іноземне громадянство протягом двох років. Таким чином протягом двох років ці особи фактично володіють множинним громадянством.

Аналогічною є ситуація з іноземними особами, які бажають поновити громадянство України. У ст. 10 Закону України «Про громадянство України» [2] вказується, що іноземна особа після поновлення громадянства України повинна виконати зобов'язання припинити іноземне громадянство протягом двох років. Отже така особа протягом двох років також буде володіти множинним громадянством на законних підставах.

Але, не дивлячись на вищезазначені винятки, необхідно наголосити, що відповідно до ст. 4 Конституції України [1] в Україні існує єдине громадянство. В ст. 2 Закону України «Про громадянство України» [2] встановлюється принцип єдиного громадянства. Крім того, встановлюється визнання у правових відносинах України і особи, що має громадянство України, лише громадянства України.

Таким чином, множинне громадянство в Україні допускається лише частково у вигляді винятків. Але навіть за умови існування у громадянина України іншого громадянства для України його правовий статус є тотожним правовому статусу звичайного громадянина України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Летнянчин Л.І.

Буцмак Артем Юрійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, група 19

ФІНАНСУВАННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ

Законодавство про референдуми багатьох європейських держав не містить норм, що регулюють правила та порядок фінансування кампаній з організації та проведення референдумів. За таких умов особливого значення набуває аналіз практики реальних кампаній та ролі фінансів у процесі їх організації та проведення.

Рівність можливостей прихильників та опонентів певної пропозиції повинна забезпечуватися через механізм державних субсидій та інших форм підтримки.

Обмеження витрат на проведення референдуму є одним з основних важелів, що дозволяють регулювати проведення референдуму. Тим не менше на сучасному етапі більшість країн не намагаються обмежити витрати на проведення кампанії з організації та проведення народного голосування. Отже, результати голосування часто залежать від масштабів фінансової підтримки, а агітація «за» чи «проти» прийняття певного рішення перетворюється у змагання фінансових груп. Небагато країн встановлюють певний ліміт на проведення кампанії. Проте саме такі заходи ставлять у рівне становище учасників процесу.

Незважаючи на поширеність декларацій на рівні місцевих урядів та міжнародної спільноти про необхідність забезпечити збалансоване державне фінансування прихильників та опонентів винесеної на референдум пропозиції, практика багатьох референдумів, зокрема, референдуму щодо вступу країн Європи в ЄС демонструє, що такі гасла залишаються популістськими. Так, уряд Чехії витратив близько

7 мільйонів євро на проведення інформаційної кампанії, що висвітлювали позиції прихильників вступу в ЄС, у той час, як противники євроінтеграції не отримали держаного фінансування.

Принципи демократії та справедливості ведення кампанії з організації та проведення референдумів передбачають необхідність встановлення певної граничної суми, яку може внести приватна особа, незалежно від того, на користь кого такий внесок зроблено. Теоретично, найбільш справедливою моделлю розподілу ресурсів є законодавче закріплення права виключно на державне збалансоване (50% на 50%) фінансування (це правило закріплено в пункті II.Е.2.с рекомендацій Венеціанської комісії) при наявних обмеженнях на приватне фінансування. Відомо, що нерівномірне приватне фінансування найкраще долати шляхом розширення державного фінансування на основі рівного забезпечення сторін.

Стосовно іноземного фінансування, то уряд в праві його заборонити через те, що зовнішні внески (які зазвичай є приватними і тому їх кількість важко обмежити) можуть суттєво вплинути на конфігурацію прихильників та опонентів винесеної на референдум пропозиції. Можна стверджувати, що це є втручанням у внутрішні справи держави. З іншого боку іноземне фінансування може мати позитивний вплив, якщо державне фінансування є несправедливим. Багато референдумів щодо вступу в ЄС демонструють відірваність практики від цих принципів.

Загальні правила фінансування кампаній, рекомендовані Венеціанською комісією, передбачають використання як публічних, так і приватних коштів (п. F ст. II). Регулювання особливостей фінансування референдуму з публічних фондів на рівні національного законодавства є неоднозначним. Наприклад, у Болгарії, Ірландії, Португалії, Польщі, Іспанії використання публічних фондів як прихильниками, так і опонентами винесеної пропозиції забороняється, хоча це не виключає державного фінансування. В Естонії фінансування референдуму можливо лише з публічних фондів. Законодавство інших країн передбачає поєднання можливості використання державних коштів із дотриманням принципу нейтральності (Ірландія, Мальта). В інших країнах можливий рівний розподіл коштів між прихильниками і опонентами винесеної на референдум пропозиції (Фінляндія). Інше правило — заборона використання публічних коштів для цілей, пов'язаних із веденням кампанії, органами влади. У деяких країнах

можливість використовувати кошти приватних фондів не заборонена, але суттєво обмежена (Австрія). В Україні ст. 11 Закону України «Про всеукраїнський і місцеві референдуми» від 03. 07. 1991 передбачено, що підготовка і проведення всеукраїнського референдуму здійснюється за рахунок республіканського бюджету, місцевих референдумів – за рахунок відповідних місцевих бюджетів. Порядок фінансування підготовки і проведення референдумів визначається Кабінетом Міністрів України та відповідними місцевими Радами народних депутатів.

Відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, оплата збору підписів на підтримку народної ініціативи щодо проведення референдуму може здійснюватися з фінансових фондів (п. F ст. II), однак законодавство повинне чітко визначити як максимальну суму, яку можна витратити на такі цілі, так і суму індивідуального платежу кожній особі, що збирає підписи. Однак, особи, які підтримують ініціативу проведення референдуму, не можуть отримувати за це фінансову винагороду. Незважаючи на наявність такої рекомендації національне законодавство майже всіх європейських країн не містить відповідного регулювання (винятком є Італія).

Із викладеного можна зробити висновок, що фінансування організації та проведення референдумів відіграє важливу роль у прийнятті чи відхиленні пропозицій, винесених на референдум. Саме тому, доцільно установити суб'єктів фінансування кампанії, граничну суму, що може внести одна особа, а також розподіл коштів між прихильниками та опонентами пропозицій, винесених на референдум.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент О.В. Нестеренко

Горгоц Олена Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 1 курс, 13 група

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ОСНОВНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ НАРОДОМ

Становлення демократичної, соціальної і правової держави є необхідною умовою розвитку державності у сучасних умовах. Зазна-

чені властивості держави зафіксовані в Основному законі, що передбачає і зумовлює направленість діяльності влади та суспільства, держави і народу. Народовладдя та демократія повинні займати провідне місце в організації влади, адже, як свідчить вітчизняна історія, усунення народу від здійснення влади впливає на стабільність конституційного ладу, напрямки розвитку держави як політичної організації суспільства.

В Конституції України (ст. 5) закріплюється, що народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Аналізуючи інші норми цього акту вищої юридичної сили, можна прийти до висновку, що народу, як суб'єкту публічно-правових відносин, надається провідне місце в організації влади, оскільки останній наділений виключним правом формування вищого представницького органу, вирішення безпосередньо питання управління державними справами. Проте, Конституція лише окреслює загальні засади реалізації влади народу у формі референдуму, відсилаючи до регулювання порядку підготовки і проведення референдумів до спеціального закону.

Підготовка і проведення референдумів у сучасному законодавстві регулюється Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Цей правовий акт був прийнятий ще у 1991 році, коли в державі лише починали розвиватися демократичні інститути й за п'ять років до конституційного закріплення провідної ролі народу України. На сьогоднішній день частина норм цього закону не відповідають Основному закону, інші – неможливо реалізувати, оскільки сучасний стан політико-правових і соціально-економічних відносин значно відрізняється від тих, що мали місце на початку 90-х років ХХ століття.

На сьогоднішній день актуальним питанням є розробка і прийняття нового Закону, який врегулює питання підготовки і проведення референдумів. При цьому, окремо має регулюватися всеукраїнський референдум й окремо місцевий референдум. Це забезпечить врахування особливостей процесу проведення волевиявлення народу, а також особливості реалізації прав територіальною громадою села, селища та міста.

Оновлене законодавство має по-іншому вирішити питання як то змісту, так і форми проведення референдуму. Так законодавець має, перш за все, привести норми до вимог Конституції України, по-

друге, передбачити простоту та реальність можливості ініціювання референдуму, по-третє, одночасно забезпечити бар'єри задля зловживання правом ініціювання референдумів і послідуючого використання результатів останнього для політичної боротьби. За формою стадії (етапи) повинні бути уніфіковані з відповідними стадіями виборчого процесу, оскільки за зовнішніми ознаками ці дві форми волевиявлення збігаються. Списки виборців, агітація, утворення дільниць та їх обладнання, формування комісій, проведення голосування мають увібрати у себе той досвід, що накопичився під час останніх виборчих перегонів.

В законодавстві має чітко бути закріплено, які питання можуть прийматися народом, що забороняється, й яку юридичну силу мають рішення, прийняті на референдумі. Крім того, необхідно концептуально визначитися, чи можливо приймати на референдумі законодавчі акти, які за своєю силою будуть мати вищу юридичну силу. На нашу думку, така можливість прямо впливатиме на укріплення демократичних основ побудови вітчизняної держави, але паралельно необхідно знайти механізм забезпечення прийняття правових актів що відповідатимуть законодавству й правилам юридичної техніки. Більше того, законодавець повинен чітко встановити порядок виконання рішень, прийнятих референдумом й встановити юридичну відповідальність за невиконання рішень останніх.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Соляник К.Є.

Ходаківський Віталій Іванович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, слідчо-криміналістичний факультет (№ 3), 5 курс, 7 група

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

Закріплення на конституційному рівні положення про те, що Україна є суверенна і незалежна держава, активізує науковий пошук дослідження категорії «державний суверенітет» в аспекті конституційного права. Проблематика державного суверенітету справедливо

може бути віднесена до найцікавіших, бо її актуальність проявляється протягом усієї історії існування держав.

У різні часи розглядом питань, пов'язаних з державним суверенітетом, займалися такі відомі зарубіжні і вітчизняні правознавці, як Ж. Боден, Г.Єллінек, М. Палієнко, І.Є. Левін, М.Н. Марченко, Ю.М. Тодика та ін.

Протягом багатовікового поглибленого вивчення державного суверенітету в публічно-правовій науці були виражені різні підходи до розуміння сутності державного суверенітету.

Наприклад, Г. Єллінек, розглядав державний суверенітет як здатність держави до «виключного правового самовизнання». Тільки суверенна держава, зазначав він, «може — в межах встановлених чи визнаних ним самим правових меж — вільно нормувати зміст своєї компетенції». Суверенна державна влада на думку Г. Єлліка, означає владу, що не знає над собою ніякої вищої влади; вона є при цьому незалежною та верховною владою». Перша ознака проявляється переважно зовні, у зносинах суверенної держави з іншими країнами, друга — у внутрішніх відносинах, з органами, які входять до складу держави.

Л. Оппенгейм виходив з того, що державний суверенітет є «вища влада, влада незалежна ні від якої іншої земної влади». Або ж по-іншому повну незалежність у межах країни, так і за її межами.

Аналогічні погляди на поняття та зміст державного суверенітету можна зустріти у сучасній науковій періодиці. Наприклад, в американському соціологічному словнику «державний суверенітет» трактується як «монополія держави» на використання державної влади у межах своєї юрисдикції. У загальновідомому словнику Вебстера «суверенітет», а точніше кажучи «суверен», розуміється як «той, який має вищу владу; верховний правитель; особа, що володіє вищою владою у державі: король, імператор або монарх; а також як група осіб чи держава, які володіють державною владою». На думку, Ю.М. Тодики «державний суверенітет — це властивість самостійно та незалежно від влади інших держав здійснювати функції на своїй території за її межами, у міжнародних відносинах».

Проаналізувавши концепції та напрацювання виробленні різними державно-правовими школами, щодо визначення поняття державного суверенітету, можна зробити висновок, що загалом його зміст, не дивлячись на деякі розбіжності у данному питанні, вияв-

ляється у верховенстві державної влади, її єдності та незалежності. Необхідно детально розкрити ці ознаки державного суверенітету.

Верховенство державної влади — це перш за все її необмеженість нічим, крім Конституції, що базується на таких безумовних засадах як народовладдя, демократичному режиму, гарантування основних прав та свобод людини. Воно також виражається в тому, що на території держави немає іншої, конкуруючої влади, що видає паралельні закони та регулює права та свободи громадян, тобто виключається двовладдя та визнається легітимність і вища юридична сила законів, які видаються вищими органами державної влади. Тобто верховенство державної влади — це такий стан влади, за якого над нею не стоїть і не може стояти ніяка інша влада.

Поняття верховенство та незалежність державної влади дуже тісно взаємопов'язані. Незалежність державної влади означає, що вона та тільки вона сама має право приймати нормативні акти та забезпечувати конституційний правопорядок. Ніякі політичні та інші сили не можуть втручатися у виключне право кожного державного органу діяти у межах своєї конституційної компетенції. Ця самостійність державної влади забезпечується відсутністю залежності (політичної, фінансової та ін.) державних органів як всередині, так і за межами держави.

Також необхідно зазначити, що незалежність — це повна самостійність у вирішенні своїх не тільки внутрішніх, але й зовнішніх питань, насамперед, в установленні та розвитку на рівноправній основі відносин з іншими суверенними державами. Але, на думку, багатьох вчених-конституціоналістів, незалежність держави у відносинах з іншими державами не носить абсолютного характеру, оскільки вона (держава) являє собою елемент міжнародної системи. Тим самим визнається, що не можна бути членом світового співтовариства і бути незалежним від нього.

Важливою ознакою державного суверенітету, на думку Ю.М. Тодики, є його єдність, яка виражається у наявності цілісної, єдиної системи органів, що утворюють собою механізм державної влади. Сукупна компетенція вищих органів державної влади охоплює усі повноваження, які необхідні для здійснення внутрішніх та зовнішніх функцій держави. При цьому різні органи, які належать до цієї системи, не можуть наказувати одним і тим же суб'єктам за однакових умов взаємовиключні правила поведінки. Цьому слугує конституційне за-

кріплення принципу поділу влади, який визначає, що кожен вищий орган державної влади повинен діяти у межах своєї компетенції.

У підсумку слід зазначити, що в теорії і практиці державного суверенітету залишається чимало відкритих і дискусійних питань, що потребують свого нагального вирішення. Передусім це питання про межі державного суверенітету, визначення гарантій державного суверенітету та механізми вирішення питань, пов'язаних із державним суверенітетом. Вони мають не тільки наукове, а й важливе політичне значення, особливо з огляду на інтеграційні наміри України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.

Корзун Л.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 2 курс

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ

Під державними символами України слід розуміти закріплені в законодавстві офіційні графічні чи звукові зображення, в яких втілюються національні ідеї, що символізують державність України. Опис державних символів України і порядок їх використання затверджуються Верховною Радою України. Характерними ознаками їх є те, що вони: 1) виражають національний менталітет, національні ідеї політичного чи історичного змісту; 2) мають загальнообов'язковий характер. Основою державних символів є державний суверенітет.

Відповідно до положень ст. 20 Конституції України державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Особливу значущість цих символів для розбудови Української держави мають історичні перетворення нашої країни. В атмосфері національного піднесення, викликаного Актом проголошення незалежності 4 вересня 1991 р., було ухвалено історичне рішення про підняття над будинком Верховної Ради України національного синьо-жовтого прапора. Подібні рі-

шення ухвалювалися багатьма місцевими радами. А 28 січня 1992 р. синьо-жовтий прапор було визнано Державним прапором України. 19 лютого 1992 р. після гострих дискусій Верховна Рада України затвердила малий герб України – тризуб. Ще раніше, 16 січня 1992 р., державним гімном України було затверджено написану в 1863 р. українським композитором М. Вербицьким пісню «Ще не вмерла Україна» на слова П. Чубинського. Незалежна держава відмовилася від імперських державних символів і прийняла свої, що відбивали її національні та історичні традиції.

Відповідно до ст. 92 Конституції України порядок використання і захисту державних символів встановлюється виключно Законами України, а згідно ч. 6 ст. 20 Конституції України опис державних символів та порядок їх використання встановлюється законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. Однак на сьогодні прийнято тільки один конституційний Закон України «Про Державний Гімн України».

На сьогодні більш гостро постають питання пов'язані з Державним Прапором України і Державним Гербом України, що регулюються підзаконними нормативно-правовими актами, а саме Постановою Верховної Ради України від 19 лютого 1992 року «Про Державний Герб України» і Постановою Верховної Ради України від 28 січня 1992 року «Про Державний Прапор України», які можна по праву назвати застарілими, а питання які вони регулюють висвітленими не до кінця.

По-друге, слід проаналізувати законодавче регулювання і закріплення державних символів України. Державний Прапор, Державний Герб і Державний Гімн України знаходяться під захистом вітчизняного законодавства. Публічна наруга над державними символами тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 338 Кримінального Кодексу України). Постановою «Про Державний Герб України» передбачено, зображення малого Державного Герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, бланках державних установ, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба. Порядок створення та використання зображень герба у кожному випадку повинен передбачатися відповідними нормативно – правовими актами. Згідно з вищезгаданим знов постає необхідність систематизації нормативно – правових актів і створення одного закону.

По-третє, постає питання щодо практичного закріплення державних символів, а Конституцією України передбачено наявність великого і малого Державних гербів України. Малий Державний герб — золотий Тризуб (знак княжої держави Володимира Великого) на синьому щиті — затверджено Постановою Верховної Ради «Про Державний Герб України». Великий Державний герб повинен містити головний елемент — малий Державний герб України, а також зображення герба Війська Запорізького — козака з мушкетом. На практиці маємо лише малий Державний Герб, а саме золотий Тризуб.

Можна відзначити і деякі позитивні моменти, за останній час було видано ряд актів по прискоренню прийняття закону, який би регулював питання державної символіки, а саме Указ Президента України «Про деякі заходи щодо прискорення підготовки законопроектів про Державний Герб України» від 17 січня 2008 року № 28/2008; Розпорядження Кабінета Міністрів «Деякі питання підготовки законопроектів про Державний Герб України» від 27 лютого 2008 року, в яких закріплено порядок проведення конкурсу на кращий ескіз Великого Державного Герба України і врахування результатів конкурсу під час розроблення законопроектів про Державний Герб України.

Таким чином наголошується нагальна потреба у прийнятті окремих законів про державну символіку для закріплення кожного державного символу у відповідності з міжнародною практикою, необхідно також законодавчо закріпити герб Війська Запорізького.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Крещенко Марина Анатоліївна,

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 1 курс, 12 група

ЩОДО ПОНЯТТЯ НАРОДОВЛАДДЯ

Проголошення Основним Законом держави верховенства влади народу в сучасних конституційних реаліях потребує теоретичного осмислення такого значущого явища, яким є народовладдя. Проте

основоположним для дослідження останнього є поняття «народу», яке констатує певну кількість проживаючих на відповідній території та надає їм якісних характеристик, що виокремлюють їх від інших спільностей та соціальних груп. Правове визначення суб'єкту публічних відносин в рамках держави надається в Преамбулі Конституції України, а саме Український народ це громадяни України всіх національностей. Однак ця дефініція окреслює виключно кількісні показники, не надаючи відповідних якісних характеристик, як-то спільність проживання, національна приналежність, мету і завдання розвитку тощо. Вважаємо, що діюче законодавство має оперувати виключно поняттям народу, закріплювати його правовий статус, однак не отожднювати його з поняттям «населення держави», хоч і з приналежністю до громадянства.

Відповідно до ст. 5 Конституції України народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Він здійснює її як безпосередньо, так і через органи державної влади і місцевого самоврядування. Аналіз даної норми ставить питання про взаємозв'язок таких понять, як народовладдя й демократія. При такому протиставленні народовладдя визначається як сутність організації влади і держави, його стриженом, в той час як демократія виступає його формою. Враховуючи залежність змісту та форми можна говорити про однопорядковість цих понять, їх взаємозалежність у розвитку. Розвиваючи й вдосконалюючи демократичні інститути, забезпечується гарантія існування народовладдя як основи побудови держави й публічної влади.

Народовладдю притаманні установча, законодавча, контролююча функції. Вони окреслюють соціальне й політико-правове призначення цього інституту, виокремлюють його із інших державних інститутів, розкривають функціональний зв'язок із формами його прояву та розвитку.

Установча функція виявляється в суверенному праві народу встановлювати і скасовувати Конституцію, а отже й регламентувати організацію та діяльність гілок влади, відповідно до чого й здійснюється їх легітиматія. Складовою установчої функції можна визнати виборчу діяльність, яка зумовлена тим, що політична влада потребує свого здійснення на постійній і професійній основі. Через те народ фактично не у змозі виконувати владу, яка йому належить. Отже, виникає об'єктивна проблема, щоб народ через своїх представників

робив усе те, чого він не може зробити сам. За допомогою виборчої функції здійснюється делегування, передача на визначений термін влади від одного суб'єкта – народу, іншому суб'єкту – державі.

Законодавча функція здійснюється народом безпосередньо або через загальнонаціональний представницький орган з метою вираження його інтересів і державної волі шляхом втілення її в законах та інших актах законодавства. Контролююча полягає в поінформованості народу щодо здійснення делегованої влади та здатності її переделегування у випадках втрати легітимності діючої державної влади.

Окрім зазначеного, необхідно зауважити, що багатогранність народовладдя дозволяє визначати його і як принцип організації та діяльності владних інституцій. Як останній його необхідно розглядати як керівну ідею, що покладається в основу функціонування органів влади. Відповідно, законодавець, регламентуючи питання діяльності органів влади, має створювати механізми його реалізації, забезпечувати розвиток за всіма напрямками діяльності органу влади, взаємодії із суспільством.

Реалізація народовладдя в сучасній Україні має певні труднощі. Так проведення всеукраїнського референдуму, як і місцевого, є неможливим, оскільки чинне законодавства не створює механізмів їх проведення. Вибори залишаються найпроблемнішим інститутом, який постійно змінюється під впливом політичної ситуації. Створення належних передумов для реалізації хоча б цих двох форм, має стати головним завданням сьогодення, вирішення яких дозволить Україні вийти на новий етап розвитку державності, наблизитися до ідеалів соціальної, демократичної, правової держави із розвиненим громадянським суспільством.

Україна має знайти свій баланс, який забезпечить одночасно розвиток всіх інститутів демократії з професійним управлінням як в центрі, так і на місцях. В нашій державі необхідне повне гарантування виборів, референдумів, загальних зборів, звернень громадян тощо. З огляду на сучасний процес державотворення наведені аспекти народовладдя можуть бути реалізовані лише за наявності високого ступеня легітимності влади і перш за все, умови їх реалізації мають бути чітко прописані в законодавстві.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Соляник К.Є.

Настечко Катерина Олександрівна

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
аспірантка

РОЛЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СТАНОВЛЕННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Відповідно до пункту 1 статті 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Визначення терміна «верховенство права» викладено в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року, № 15-рп/2004: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України».

Ю.М. Тодика відмічає, що важливою умовою конституційного ладу є верховенство права та закону. У правовій конституційній державі влада має підлягати праву, а не праву їй. Держава має бути у цьому зацікавленою, оскільки суспільство, що зорієнтоване на верховенство права, може стати носієм правового порядку, захисником миру, прав і свобод громадян. Принцип верховенства права неприпустимо протиставляти принципу верховенства закону. Це виправдано лише в тому випадку, коли в поняття «закон» вкладається той самий зміст, що й у поняття «право». Якщо ж термін «закон» вживається у власному розумінні слова — як акт парламенту, то таке тлумачення принципу верховенства права слід вважати спрощеним. Частина 2 статті 8 Конституції України закріплює важливе положення про те, що Конституція має найвищу юридичну силу і згідно з преамбулою є Основним Законом України. Крім того, норми Конституції

є нормами прямої дії (частина 3 статті 8 Конституції України). Це дає можливість звертатися до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції навіть у тому разі, якщо відсутні відповідні нормативно-правові акти.

Слід відмітити, що принцип верховенства права розглядається не лише у загальнонауковому теоретичному аспекті, а також тлумачиться із позицій міжнародного права, адміністративного права та інших галузей права.

Слід зазначити, що Кофі Аннан у Доповіді Генерального Секретаря про роботу ООН від 15 серпня 2006 року, А/61/1 зазначає, що як він повідомляв у своїй доповіді Раді Безпеки від 23 серпня 2004 року, яка стосується верховенства права та правосуддя у конфліктних та післяконфліктних суспільствах, «верховенство права» у цьому контексті означає принцип управління, у відповідності із яким усі особи, установи та структури, державні та приватні, а тому числі сама держава діють під впливом законів, які відповідають міжнародним нормам та стандартам у галузі прав людини. Багато підрозділів системи Організації Об'єднаних Націй у різній мірі працюють у напрямку посилення верховенства права, включаючи правосуддя перехідного періоду. «Ми намагаємося, щонайменше, в галузі миробудівництва, забезпечити погодженість та ефективність наших зусиль. Приємно відмітити, що результатом цього стало заснування нещодавно Комісії по миробудівництву, яка буде здійснювати допомогу державам у забезпеченні верховенства права у неспокійних районах світу» – відмічає К. Аннан.

А. Пухтецька відмічає, що в основу правопорядку ЄС покладено фундаментальні принципи – «свободи, демократії, поваги прав людини і основних свобод, а також верховенства права», – що знайшло формальне закріплення у статті 6 (колишній статті F) «Договору про Європейський Союз» та новацію права ЄС, відповідно до якої закріплюється новий принцип – «верховенство права ЄС», – який виступає ключовою домінантою у співвідношенні норм права окремих європейських країн-членів ЄС та «*acquis communautaire*». Наведений приклад нового аспекту значення базового розуміння значення принципу верховенства права свідчить, зокрема, про високий авторитет ідеї верховенства права як ідеалу, спільного для європейських країн.

На нашу думку, значення принципу верховенства права у формуванні правової держави полягає перш за все в прийнятті законів із правовим змістом. Справедливих та таких, що регулюють суспільні

відносини відповідно до умов сьогодення, однак не полишаючи основних засад розвитку людини і суспільства в цілому. Безперечно, що питання про верховенство саме права є одним із основоположних питань при вирішенні справ у суді. Це здатність судді «відчутти дух закону», а не бачити лише його форму, що на нашу думку, може зробити лише освічений, кваліфікований фахівець.

Визнання та дія у державі принципу верховенства права характеризує перехід держави на якісно новий рівень розвитку. Україна може стати правовою державою лише тоді, коли принцип «верховенства права» буде не лише «визнаватися», але й повною мірою «діяти», а це означає, що більшість або майже усі закони (в ідеалі – усі – прим. К.О. Настечко) та інші нормативно-правові акти, рішення судів усіх рівнів будуть вважатися справедливими, прийнятими відповідно до правового закону, а отже – відповідно до духу права.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, член-кореспондент НАН України, академік АПРН Семчик В.І.

Нікітенко Олена Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, 4 факультет, 2 курс, 7 група

ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Політична партія є невід'ємним елементом сучасної демократичної політичної системи. Виходячи з досвіду становлення та розвитку демократії в країнах Західної Європи та США, з моменту проголошення незалежності в Україні стрімко збільшується кількість політичних партій, які сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах, виступають учасниками створення органів державної влади та місцевого самоврядування.

Американський соціолог та філософ Тоффлер у своїй роботі «Третя хвиля» першу хвилю розвитку демократії пов'язує з подіями від початку буржуазних революцій в Західній Європі до середини ХІХ століття, тобто від початку становлення представницького правління

до виходу на політичну арену лівих політичних партій, які виражали інтереси найманих робітників, жінок та інших пригноблених верств населення. Змістом цього періоду стало подолання формалізму у взаємовідносинах між народом як носієм влади та парламентом за допомогою політичних партій.

Західно-європейська та американська моделі представницького правління характеризуються, серед інших, однією важливою особливістю – сильними політичними партіями, які народжуються в сильних суспільствах (громадянському або відкритому суспільстві). З однієї сторони, вони, отримавши перемогу на парламентських виборах, формують органи державної влади, а з іншої – контролюють діяльність парламентської більшості.

Український народ *de jure* прийняв цю модель представницького правління. Пізніше в Конституції та законах України була закріплена роль політичних партій у взаємовідносинах між народом і Верховною Радою України. Це означає, що політичні партії *de jure* стали єднальною ланкою між державною владою та громадянським суспільством.

Для України питання, що пов'язане з визначенням політичної партії як основного суб'єкта виборчого процесу є доволі актуальним, адже робляться перші кроки у розвитку представницького правління, невід'ємною частиною якого є політичні партії. Ця проблема не є новою в науковій літературі, її торкалися у своїх працях Ю.М. Тодика, О. Батанов, Ю.А. Веденєєв, І.П. Дахова, М. Дюверже, В.І. Кафарський, С.Ю. Лукаш, Д.В. Лук'янов, М.О. Примуш, М.Ф. Рибачук, С.О. Топалова, А.Й. Француз та інші.

З огляду на українську дійсність може виникнути спокуса відкинути демократичне правління і застосувати прості та зрозумілі людям рішення. Історичний досвід показує що це, як правило, призводить мінімум до автритаризму, з усіма наслідками, що відомі з нашої багатостраждальної історії. Тому я ставлю за мету дослідити роль політичних партій як основного суб'єкта демократичного виборчого процесу в Україні.

Як уявляється, для вирішення цієї задачі необхідно з'ясувати можливості українського суспільства щодо його здатності до створення політичних партій, які спроможні, по-перше, представляти інтереси суспільства і, по-друге, реалізовувати через парламентські механізми функції Верховної Ради.

Важливим інструментом є пропорційна виборча система. Її критики вважають, що українське суспільство не дозріло, а політичні

патрії ще не готові до неї. Але подібні твердження не витримують критики: щоб стати дорослим, треба обов'язково пройти через дитинство. Пропорційна виборча система, яка використовується в Україні, з усіма її недоліками сприяє:

1) розвитку політичних партій і багатопартійної системи, відповідальності політичних партій;

2) вдосконаленню парламентаризму;

3) підвищенню політико-правової культури виборців.

Тільки в процесі демократизації суспільства на власногму досвіді виборець зможе зрозуміти, яка партія виконала свої обіцянки (досягла програмної мети, заявленої під час виборів) або обманула виборців. Таким чином підвищується відповідальність політичних партій перед своїми виборцями, тобто суспільством з однієї сторони, а з іншої – зростає потреба суспільства контролювати ту політичну силу, яку вони обирають.

Вкрай необхідним та важливим інститутом в цьому контексті стає опозиція як гарант належної роботи коаліції депутатських фракцій та Уряду, що безпосередньо сприяє неможливості узурпації ними державної влади. Існування інституту опозиції у країні є гарантом розвитку парламентаризму та правового, демократичного суспільства і особливо актуально це стосується тих країн, де розвиток правосвідомості та правової культури знаходиться ще на дуже низькому рівні.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;

к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Омелько І.І.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 4 курс, 4 група

СУТНІСТЬ І ПРИРОДА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розбудова місцевого самоврядування є один з пріоритетних напрямків формування демократичної соціальної правової Української

держави. Місцеве самоврядування є сферою публічної діяльності і воно відіграє важливу роль в демократичному суспільстві. Провідним принципом місцевого самоврядування є організація і функціональне відокремлення структур державної влади. Конституція України, закріпивши місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно або під відповідальність створених нею органів вирішувати питання місцевого значення, специфічну форму народовладдя та одну з засад конституційного ладу держави, встановила та гарантувала самостійність системи місцевого самоврядування. Відповідно до Конституції України органи місцевого самоврядування відокремлені від органів державної влади. Але органи місцевого самоврядування мають ознаки притаманні органам державної влади, а саме: право ухвалення правових актів, які є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями і громадянами, розташованими на відповідній території, право самостійного формування власної структури, законодавчо встановлену відповідальність за невиконання чи неналежне виконання правових актів та інші.

Взаємодія державної влади і місцевого самоврядування як підсистем публічної влади має декілька підвалин.

По-перше, в силу конституційних положень вони мають єдине джерело владних повноважень – народ, що дає підстави деяким науковцям стверджувати про їх соціально-політичну єдність.

По-друге, взаємодія державної влади та місцевого самоврядування визначається певною умовністю виділення кола справ, віднесених до відання місцевого самоврядування – питань місцевого значення. Будь-яке загальне питання є в той же самий час і місцевим для кожної окремої території, і, навпаки, у вирішенні багатьох місцевих питань бере участь загальнодержавний інтерес.

По-третє, хоча система місцевого самоврядування є низовою ланкою в системі адміністративного управління, що безпосередньо стикається з потребами населення, її не можна абсолютно розвести з системою державної влади по «поверхах» публічного управління.

Стосовно впливу системи місцевого самоврядування на державну владу слід зазначити, що в найбільш загальному вигляді він проявляється в тому, що від діяльності та сприяння місцевого самоврядування в чималому залежить ефективність здійснення державних функцій.

Місцеве самоврядування має ознаки суспільного інституту оскільки воно має форму самоорганізації громадян. Це знаходить свій вияв у тому, самі члени територіальної громади здійснюють обрання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, місцеві референдуми і збори громадян можуть вирішувати питання, які віднесені до компетенції органів місцевого самоврядування, населення має право брати участь у здійсненні місцевого самоврядування у будь-яких формах, що не суперечить Конституції України і законодавству.

Місцеве самоврядування може розглядатися не тільки в якості суб'єкта влади, а й в якості суб'єкта господарської діяльності, оскільки у процесі реалізації компетенції важливе місце займають господарські проблеми, розв'язання яких потребує самостійної діяльності органів місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування є інститутом громадянського суспільства, найважливішими ознаками якого є: відокремлена від держави структура суспільства, яка складається з громадян, їх добровільних асоціацій і об'єднань, забезпечення прав та свобод особистості, можливості реалізації її прав та інтересів, саморегуляція відносин між людьми і їх асоціаціями та добровільними об'єднаннями на основі соціальних та психічних регуляторів суспільного життя, існування приватної власності, вільної конкуренції. Економічні засади також складають основу громадянського суспільства, при цьому найважливішим його принципом є принцип приватного інтересу громадян.

Однією з основних дійових інституцій, здатних потужно впливати на процес формування громадського суспільства, є місцеве самоврядування, яке має широкий набір організаційних форм залучення населення до управління громадськими справами. Саме на рівні місцевого самоврядування проявляється одна із найважливіших форм екзистенції, людського буття, яка знаходить свій прояв і вираження в громадській самодіяльності, самовираженні, прояві особистості і територіальній асоціації особистостей. У цьому аспекті муніципальна влада, первинним і активним суб'єктом якої виступають жителі певної території і в рамках якої реалізується комплекс важливих устремлінь людини і груп людей, виступає як найважливіший фактор становлення і відтворення громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Серьогіна С.Г.

Павлова О.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський факультет, 1 курс

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Основним напрямом державотворення в Україні є побудова правової демократичної держави, що закріплений частиною першою ст. 8 Конституції України – принцип верховенства права [4, С. 5]. Відлік розвитку правової думки щодо верховенства права ототожнюється з ім'ям англійського політичного діяча і вченого Дж. Гаррингтона, який у 1656 р. вжив цей термін у значенні «імперії законів, а не людей» [1, С. 112], що є інтерпретацією думки Аристотеля про те, що держава, якій керують закони, є вищою за державу, в якій панують люди. Організація Об'єднаних Націй неодноразово підтверджувала ключову роль верховенства права в розвитку людського потенціалу і підтримці миру та безпеки [2].

Вперше близьке сучасному розуміння верховенства права запропоноване А.Дайсі, який виділяв три різні ознаки верховенства права: 1) панування права – жодна людина не може бути покарана інакше, як за порушення чітко визначених положень закону; 2) верховенство права – кожна людина незалежно від її статусу та обставин підпадає під дію звичайних законів у межах судової юрисдикції; 3) панування духу законності – норми конституційного права є наслідками прав індивідів, які визначені та захищені судами [1, С. 114]. Після прийняття нової Конституції України у 1991 р. концепція верховенства права у вітчизняній літературі починає орієнтуватись на світові досягнення в цієї сфері. Зарубіжні юристи та філософи на сьогоднішній день розділяють три основних типи сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права: 1) формальне; 2) субстанційне (матеріально-правове) та 3) функціональне. В основу цього поділу покладено критерії, за якими може бути оцінено нормативне закріплення та можливості практичної реалізації принципу верховенства права [3].

Принцип верховенства права на сучасному етапі його розуміння у західній юридичній думці втрачає риси абстрактної моделі, що було особливо характерно античним філософським визначенням. Натомість простежується тенденція до деталізації, формалізації принципів та процедур, через які ідея верховенства права має отримати конкретні практичні напрямки запровадження та утвердження.

В той же час принцип верховенства права обумовлює обов'язковість додержання прав людини і гарантування їх державою. Ця вимога закріплена у ст. 3 Конституції України, згідно з частиною другою якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави [4, С. 4].

Слід також зазначити, що багато питань, пов'язаних з дією принципу верховенства права, потребує окремого наукового осмислення. Так, вирішення потребує проблема співвідношення верховенства права і законності. Узагальнюючи вищевикладене, вважаємо, що принцип верховенства права необхідно розглядати як правовий принцип, сучасне розуміння якого сформувалося під впливом міжнародних та європейських інтеграційних процесів. Принцип верховенства права виступає основоположним (фундаментальним) принципом для побудови правових систем сучасності.

Використана література:

1. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. — Харків: Консум, 2002. — 292 с.

2. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй // Доповідь Генерального секретаря з приводу роботи Організації. — 12 серпня 2008 року/ Верховенство права: <http://www.un.org/>

3. Пухтецька А. Європейські погляди на принцип верховенства права // Правовий тиждень. — № 19 (92). — 6 травня 2008 року: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=392/>

4. Конституція України. — К.: Право, 1996. — 56 с.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Дашковська О.Р.

Павлович Д.М.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студент, 4 факультет, 4 курс, 10 група

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Вибори та демократія є взаємопов'язаними категоріями. Демократичні, вільні, відкриті й конкурентні вибори є наслідком тривалої еволюції соціальних, політичних та правових інститутів.

У демократичній державі вибори забезпечують конкурентний політичний процес, через який реалізується народний суверенітет, дійсне народовладдя й представництво інтересів громадян.

Враховуючи сучасні організаційно-правові проблеми функціонування українського парламенту, слід зазначити, що модернізація виборчої системи є однією з найактуальніших проблем реформування чинного законодавства та може зіграти важливу роль у стабілізації політичного життя країни.

У межах досить обмеженого історичного періоду відбулися структурні зміни всіх складових елементів виборчої системи – інститутів і процедур, юридичних норм, цінностей та гарантій, що забезпечують реалізацію конституційного права громадян обирати й бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування.

Цей процес складають наступні етапи становлення й розвитку виборчого законодавства України: 1) етап функціонування мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості в умовах атомізованої партійної системи (1990 – вересень 1997 р.); 2) етап запровадження змішаної виборчої системи (вересень 1997 р. – 2006 р.); 3) етап запровадження пропорційної системи з закритими партійними списками (2006 р. – до сьогодні).

Тривалий час вчені й практики сперечаються з приводу того, який вид виборчої системи для тієї або іншої країни є найприйнятнішим. Однак, за влучним зауваженням окремих науковців ідеальних виборчих систем не існує ані зараз, ані в майбутньому. Реалізація виборчої системи повинна забезпечувати рівність представництва виборців у виборних органах влади. При цьому мажоритарна виборча система заснована на рівності територіального представництва, а пропорційна – політичного.

Мажоритарна виборча система – це голосування за кандидата по виборчому округу і визнання його обраним на основі одержаної ним більшості голосів виборців. За цією системою відбуваються парламентські вибори у більшості країн світу, зокрема у Франції, США, країнах Латинської Америки, Африки, Тихоокеанського басейну. Ця система є традиційною і найбільш прийнятною для країн з так званою двопартійною системою, тобто за наявності двох сильних політичних партій. Незважаючи на численні переваги мажоритарної системи (контакт з виборцями, відстоювання інтересів регіонів), є важливий недолік, який, на нашу думку, певним чином дискредитує функціо-

нування такої системи. Мається на увазі адміністративний ресурс, який в умовах мажоритарної системи взагалі перетворюється у головний інструмент проведення політичних перегонів для правлячих кіл. Окрім цього їй властивий й інший недолік – вона не повною мірою відображає волю виборців. Таким чином, застосування мажоритарної системи на сучасному етапі для України є дещо ускладненим.

Пропорційна виборча система спрямована на усунення основного недоліку мажоритарних систем – недообліку інтересів значної «меншості». Пропорційна система виборів у парламент в тій або іншій формі існує у багатьох європейських країнах. Система пропорційного представництва з використанням партійних списків сприяє максимальному представництву різних політичних сил в парламенті, у тому числі й меншості, що дозволяє більш об'єктивно виразити волю виборців.

На сьогоднішній день в Україні діє пропорційна система з закритими партійними списками, яка, на нашу думку, руйнує зміст представництва парламенту. На підтвердження цього слід акцентувати увагу на окремих фактах.

По-перше, на сьогодні у Верховній Раді не представлені інтереси ані окремих соціальних прошарків населення, ані окремих територій. Фактично цей недолік констатує грубе недотримання та спрощення ключових демократичних принципів.

По-друге, формування партійних списків відбувається в закритому режимі, що розриває взаємозв'язок виборців з кандидатами.

По-третє, вищезгадана виборча система перетворює партії на «лідерські корпорації» з жорсткою партійною дисципліною. Такі партії мають мало спільного з західним розумінням суті й ролі партії в політичному процесі.

Вищезазначені недоліки пропорційної виборчої системи з закритими списками призводять до падіння кваліфікованості та зацікавленості депутатів у політичному процесі, необ'єктивного формування парламентської коаліції, підвищення рівня авторитарності управління парламентськими фракціями, неефективного функціонування парламенту.

Вважаємо, що існуюча в Україні виборча система підлягає заміні на іншу – преференційну пропорційну систему. Насамперед, слід ліквідувати загальнодержавний виборчий округ та створити в межах території держави порівняно невеликі, але багатомандатні округи. У кожному окрузі (вони створюються, наприклад, у Фінляндії, Японії) може обиратися близько десяти депутатів пропорційно чисельності населення.

Це необхідно для того, щоб ліквідувати знеособлене голосування виборця при сучасній системі, коли він голосує тільки за партію й немає змоги впливати на список кандидатів. Звичайно, у цьому випадку виборець округу може одержати бюлетень із великою кількістю прізвищ (100–200, залежно від кількості партій). Але, як показує досвід виборів в інших країнах (зокрема, американських виборів, де звичайно відразу обирається безліч посадових осіб у штатах), з такою кількістю прізвищ виборець справляється, може оцінити переваги й недоліки кандидатів. Одержавши бюлетень із назвами партій і кандидатами від них, виборець повинен спочатку визначити свої партійно-політичні переваги: відзначити партію, яку він підтримує. Відзначивши партію, виборець при преференційній системі в Україні повинен мати одну преференцію. Цю преференцію він використовує для того, щоб відзначити того кандидата, обрання якого від даної партії він вважає найбільш бажаним для себе. Таким чином, у виборця з'являється можливість обрати не тільки партію, але й особу, якій він найбільше довіряє, ділові якості якої, на його думку, найбільш необхідні для роботи в парламенті.

Запропонований варіант, на наш погляд, є найоптимальнішим, оскільки дозволить розв'язати проблеми існуючої виборчої системи. Важливо, щоб перехід до нової системи супроводжувався прийняттям нового Виборчого кодексу. Запровадження в Україні такої виборчої системи вирішить значну кількість проблем політичного життя країни та сприятиме підвищенню рівня парламентаризму й довіри громадян до органів державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Лялюк О.Ю.

Приходько Яна Анатоліївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Законодавство переважної більшості країн світу передбачає існування двох режимів здійснення державної влади. Звичайний режим –

який існує «апріорі» і не передбачає застосування органами державної влади яких-небудь особливих заходів при виконанні покладених на них обов'язків. Та надзвичайний режим – що вводиться при настанні непередбачуваної або надзвичайної події, що призвела чи може призвести до тяжких наслідків. Введення такого режиму передбачає обмеження прав і свобод людини та громадянина, які передбачені конституцією і відповідними законами. В усіх розвинутих демократичних країнах світу людина, її права і свободи є найбільшою цінністю. Доказом цього може слугувати велика кількість нормативно-правових актів, що присвячена правам особи та гарантіям їх захисту, а також діяльність відповідних міжнародних організацій. Україна не є винятком з цього правила. Ст. 3 Конституції України закріпила положення про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.»¹ Обмеження прав людини і громадянина передбачені ст. 64 Конституції України та Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р.² З огляду на важливість інституту прав особи, і зокрема проблеми обмеження прав людини і громадянина під час дії надзвичайного стану, Україна приєдналася, шляхом ратифікації від 19 жовтня 1973 р., до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. Цей пакт у ст. 4 передбачає положення, згідно з яким під час надзвичайного стану в державі, за якого життя нації перебуває під загрозою і про який оголошується офіційно, держави – сторони Пакту можуть вживати заходи на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом лише настільки, наскільки цього вимагає гострота становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з іншими їхніми зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.³ Крім того, будь-яка держава, яка підписала цей Пакт,

¹ Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141

² Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 23, ст. 176

³ Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи/ Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К.: Юрінформ, 1997. – С. 36-58.

використовуючи право відступу від положень даного міжнародно-правового акту, повинна негайно повідомити про це Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, зазначивши положення від яких ця держава відступила та причини такого рішення. Цей пункт був внесений в текст Пакту з метою контролю над незаконним обмеженням прав людини і громадянина. Положення цього Пакту, які стосуються порядку введення режиму надзвичайного стану, обмеження прав і свобод особи під час дії надзвичайного стану були витлумачені у Сіракузьких принципах тлумачення обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права».⁴ Схожа норма також присутня в ст. 15 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р.⁵, до якої також приєдналася Україна.

Питання введення режиму надзвичайного стану є найгострішою проблемою світової спільноти, оскільки дія цього режиму пов'язана з обмеженням прав людини. Саме тому в 1980 році Норвезьким інститутом з прав людини був вперше розроблений проект Декларації «Про мінімальні гуманітарні стандарти».⁶ На жаль, ця Декларація не була офіційно прийнята, а тому не має юридичного механізму примусу відносно держав, що недотримуються вимог визначених в ній.

Також, на Паризькій конференції Міжнародної асоціації юристів, яка відбулася у 1984 році, у докладі «Мінімальні стандарти норм про основні права людини під час виключного стану», були прийняті основні принципи, що висуваються до режиму надзвичайного стану, серед яких принцип, відповідно до якого усі норми, що регулюють надзвичайний стан, повинні бути закріплені у законодавстві заздалегідь; у конституції держави повинна бути визначена процедура введення надзвичайного стану; принцип права законодавчої влади на скасування рішення про введення надзвичайного стану і можливість зміни строку його дії; принцип, відповідно до якого скасування надзвичайного стану тягне за собою автоматичне поновлення усіх обмежених під час надзвичайного стану прав і свобод особи.⁷

⁴ <http://www1.umn.edu/humans/russian/gencomm/Rhrcom29.html>.

⁵ Кушніренко О.Г., Слинко Т.М. Права і свободи людини та громадянина: Навч. посіб. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.

⁶ <http://www.un.org/russian/declarat/a50-324.pdf>.

⁷ Грязно в А.В. Концепция и конституционные основы института чрезвычайного положения // Государство и право. – 1994. № 6. – С. 33-43

Положення міжнародно-правових актів, що стосуються введення і дії режиму надзвичайного стану, меж обмеження прав і свобод людини та громадянина мають істотне значення для формування внутрішнього законодавства України про надзвичайний стан. В Конституції України та Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану» були враховані усі вимоги, які висувуються до цього правового інституту міжнародною спільнотою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кушніренко О.Г.

Пузовікова К.І.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 13 група

РЕФЕРЕНДНА ДЕМОКРАТІЯ У СИСТЕМІ НАРОДОВЛАДДЯ

Референдум є інститутом прямої демократії та однією з найважливіших форм здійснення народного суверенітету. Переконливим і яскравим доказом цієї тези є зростання ролі референдуму в другій половині ХХ століття. Референдуму належить велика роль у забезпеченні демократичного розвитку суспільства і здійсненні прямого народовладдя.

Інститут референдуму має свою історію. Його практикували у державно-політичному житті Стародавнього Риму. Однак датою проведення першого референдуму вважають 1439 р., а його батьківщиною — Швейцарію. Проведення референдумів передбачається конституціями майже всіх Європейських держав, а також держав, що утворилися на терені колишнього СРСР.

Слід зазначити, що впродовж 1970-1995 рр. в європейських країнах на національному рівні було проведено 46 референдумів з 48 питань, у Швейцарії — 76 референдумів з 217 питань. Використання референдумів в Швейцарії, також виявляє тенденцію до зростання і в інших європейських країнах.

Наступним, що буде доцільно зазначити — це основну відмінність референдуму від виборів, процедура яких також передбачає го-

лосування виборців, полягає в об'єкті волевиявлення виборців. Але на виборах таким об'єктом є кандидат або список кандидатів, а на референдумі – конституція, закон, законопроект, будь-яке питання зовнішньої або внутрішньої політики.

У незалежній Україні, починаючи з 1991 р., всеукраїнські референдуми були проведені тільки двічі – 1 грудня 1991 р. і 16 квітня 2000 р.

Щодо основних способів винесення питання на всеукраїнський референдум згідно із законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (від 3 липня 1991 р.) є:

1. Народна ініціатива (якщо вимога про проведення референдуму виходить не менше ніж від трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу);

2. Всеукраїнський референдум може бути проведений на вимогу народних депутатів України.

Предметом всеукраїнського референдуму може бути затвердження Конституції України, її окремих положень та внесення до неї змін і доповнень; прийняття, зміна або скасування законів України або їх окремих положень; прийняття рішень, що визначають основний зміст Конституції України, законів та інших правових актів України.

Конституція України досить чітко визначає питання, що не можуть бути предметом всеукраїнського референдуму. Це, зокрема, питання, віднесені законодавством України до відання органів суду й прокуратури; питання амністії і помилування; питання про вжиття державними органами України надзвичайних і невідкладних заходів щодо охорони громадського порядку, захисту здоров'я та безпеки громадян; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції ВРУ, Президента України та КМУ.

Відповідно до положень Основного Закону нашої держави, Конституція України має верховенство щодо інших законів, її норми є нормами прямої дії, а положення закону про референдуми, які суперечать йому, втрачають свою чинність.

Слід взяти до уваги приклад Швейцарії, країни, де референдуми становлять «стрижень політичної системи». По-перше, вона має найбільший досвід використання референдумів, а по-друге, у них завдяки референдумам вирішуються питання про основні напрямки

швейцарської державної політики (наприклад, про приєднання до Шенгенського та Дублінського договорів ЄС).

На відміну від Швейцарії, в Україні ідея проведення загальнодержавного референдуму використовується політичними партіями, групами тиску напередодні виборів та є знаряддям впливу Президента України на Верховну Раду.

Вважаємо, що було б доцільним перейняти досвід Швейцарії у практикуванні «факультативних референдумів», де закон, прийнятий генеральною асамблеєю, може бути представлено на референдум за поданням 50 тис. громадян або 8 кантонів протягом 90 днів після його опублікування.

Як висновок, зазначу, що для забезпечення участі громадян у законотворенні через референдум необхідно прийняти новий закон, який у належний спосіб урегулював би питання, пов'язані з організацією та проведення всеукраїнського референдуму.

Рубашенко Микола Анатолійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 3 курс, 1 група

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ» І «ПУБЛІЧНА ВЛАДА» В АСПЕКТІ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У науковій літературі поширена позиція, за якою громадянське суспільство визначається як демократична форма самоорганізації суспільства, незалежна від держави і ринку. Водночас, певна частина науковців протиставляє публічну владу і громадянське суспільство і категорично не погоджуються з включенням місцевого самоврядування до його структури, обґрунтовуючи це такими різними за змістом положеннями:

1) до громадянського суспільства мають входити лише суб'єкти, які не здійснюють владні функції;

2) включення місцевого самоврядування до складу громадянського суспільства нівелює його як інститут публічної влади;

3) місцеве самоврядування є однією з форм децентралізації державної влади, тому й не може бути включене до громадянського суспільства (позиція прихильників державницької концепції);

4) в системі місцевого самоврядування можуть видаватися загальнообов'язкові рішення, виконання яких забезпечується примусовою силою держави.

Насамперед, як здається, необхідно виходити з того, що громадянське суспільство не може асоціюватися з неполітичними інститутами та з мережею незалежних від держави суспільних відносин. Тема громадянського суспільства не може бути обмежена ні «позавладними» суб'єктами, ні частиною суспільних відносин між цими суб'єктами, ні економічною чи ринковою сферою, ні соціальними структурами, що складаються в процесі самоврядування. Громадянське суспільство — значно складніше явище, для якого характерні динамізм та структурна насиченість. Громадянське суспільство охоплює моральні, правові, економічні, політичні відносини, а значить є всі підстави стверджувати, що структурними складовими громадянського суспільства є суб'єкти правових, економічних, політичних, соціальних, релігійних, духовних та інших відносин. Суб'єктами переважної більшості названих суспільних відносин є територіальна громада та її органи. Це дає підстави науковцям висловлювати думку, що специфічним інститутом громадянського суспільства є місцеве самоврядування. У системі сучасного громадянського суспільства України існує як самостійний суб'єкт певна спільність людей, відокремлених від кожного члена суспільства і від народу, який складає усе населення держави.

Взаємний вплив громадянського суспільства і суб'єктів публічної влади (держави та місцевого самоврядування) може бути різноплановий й різноаспектний. З одного боку, держава — це форма, яка організує суспільство, є його зовнішньою політико-правовою оболонкою. Суспільство, у свою чергу, є середовищем, у якому функціонує держава, тобто оболонкою, але вже соціальною, стосовно держави виступає уже саме суспільство. Громадянське суспільство як саморегулююча система не лише формує управлінську систему — систему органів публічної влади, але і встановлює параметри та межі адміністративного регулювання, визначає функції і компетенцію держави й місцевого самоврядування.

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок про дуалістичну природу місцевого самоврядування — з одного боку, як форми публічної влади, з другого — як інституту громадянського суспільства.

Та все ж більшість науковців погоджуються з тим, що місцеве самоврядування виступає інститутом громадянського суспільства, будучи ефективною формою самоорганізації населення. Право вирішувати питання місцевого значення не дарується державою, а лише юридично закріплюється нею як об'єктивна реальність. Загальновідомо, що будь-яка соціальна сукупність людей, об'єднаних за різними ознаками (в тому числі й за територіальною), у демократичній, правовій державі має право вирішувати свої справи без втручання сторонньої влади, включаючи державу.

Слід визнати, що місцеве самоврядування не може бути віднесено виключно до інститутів громадянського суспільства, так як місцеве самоврядування — це не просто форма самоорганізації населення для вирішення місцевих питань, це і форма здійснення публічної влади, влади народу. Водночас, це не тільки публічна влада, а складніший за внутрішньою структурою феномен, чим і пояснюється його цінність як необхідного елемента громадянського суспільства, з одного боку, й інструмента для розвитку та вдосконалення самого громадянського суспільства, з іншого. Відповіді на питання про первинність і вторинність місцевого самоврядування чи громадянського суспільства не може бути, оскільки обидва явища взаємозалежні та невіддільні. Вони існують в одній площині правової реальності. Саме тому найбільш концептуально вірною є позиція, що трактує місцеве самоврядування як основоположний інститут громадянського суспільства, недержавну, за своєю природою, самостійну форму здійснення народом публічної влади.

Науковий керівник: ст. викладач Челомбітько Л.В.

Руденська Вікторія Вікторівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс, 13 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ В УКРАЇНІ

Проблема існування, розвитку та функціонування української мови пронизує всю історію державотворення на теренах сучасної Ук-

раїни на всіх її етапах: від неодноразової спроби викорінення, під час знаходження України у складі Російської імперії, до законодавчого закріплення на конституційному рівні в 1996 році після набуття Україною державної незалежності. В умовах становлення і розвитку незалежної демократичної правової держави, конституційно-правового забезпечення розвитку громадянського суспільства та створення механізму реалізації основних прав і свобод людини і громадянина все більш актуальним стає питання поновлення суспільного і державного організму національним змістом, серцевиною якого є мова.

Юридична актуальність конституційно-правового статусу мов в Україні проявляється, зокрема, у таких аспектах: удосконалення та приведення у відповідність із потребами розвитку суспільства «мовного законодавства», забезпечення і гарантування механізму реалізації останнього, виходячи з того, що українська мова – символ державності українського народу; створення необхідних умов для взаємодії державної мови з мовами національних меншин.

Наукова актуальність. Вона полягає в тому, що проблема конституційно-правового регулювання статусу мов в Україні вже ставала предметом дослідження таких українських науковців як Биков О. М., Городяненко В. Г., Губаєва Т. В., Демченко Т., Козьмук Б., Колісник В. П., Лопушинський І., Нагорна Л., Прадід Ю. Ф., Романчук О., Стріха М., Є.В.Ткаченко, Філіпчук І. Так, Романчук О. зазначає, що поширення двох мов в одній країні завжди є станом нестійкої рівноваги, що має тенденцію або до перетворення на одномовність, або до розпаду єдиної держави на частини за мовною ознакою. Доречно зазначити, що свого часу говорилося: «Буде держава — буде й мова» (В. Яворівський). Ще в часи М. Левицького розуміли, що якби «була мова», то була б і держава. А слова італійського професора Р. Піккіо, який на питання «Чи виживуть українці як нація, чи зникнуть з кону історії?» — відповідь: «Питання в тому, чи ваші діти знатимуть, вивчатимуть рідну мову, культуру, історію...», знаходять своє відбиття та розуміння у словах Т. Демченка та І. Філіпчука: «Треба зробити так, аби українська мова стала престижною і переважною; вона має стати мовою держави, мовою населення, науки та мистецтва».

Авторка акцентує свою увагу у цих тезах на проблеми удосконалення та модернізації української мови, використання і втілення її, перш за все, у політичній, науковій, культурній, виробничій та іншій діяльності суспільства.

Виникає питання, чому сьогодні українська мова так важко завойовує своє місце державної мови? Як вважається, по-перше, Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» практично себе вичерпав. Він уже нездатен захищати подальший розвиток української мови, її функціонування та утвердження в усіх сферах суспільного життя, а відповідно – Українська держава не виконує своїх зобов'язань щодо повноцінного функціонування і розвитку української мови (закріплене у ст. 10 Конституції України): як державної, як природної мови більшості нації і єдиного державотворчого народу; по-друге, дуже важко вирішується проблема осучаснення української мови, модернізації українського інтелектуального середовища, продукування українського інноваційного продукту; і по-третє, існування в Україні двох мовних середовищ, які історично склалися.

Таким чином, авторка ставить перед собою завдання – запропонувати пропозиції щодо позиції української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території держави:

1. Ухвалення цілком нового закону «Про державну українську мову», який регулював би особливості функціонування й державного захисту саме державної мови; такий закон повинен чітко встановити пріоритети державної мовної політики, подолати наявну тут на сьогодні цілковиту безсистемність. При цьому державна підтримка мов національних меншин повинна регулюватися окремими законодавчими актами.

2. Українській мові потрібен не сухий, задекларований статус, не адміністративне втручання, а розумний протекціонізм держави з використанням засобів масової культури: не можна боротися за «розвиток мови», коли, наприклад, тираж книг українською мовою неподалік від нуля, коли якість культурної продукції падає нижче за ватерлінію, а «творці» лише й зайняті, що «розподілом» всіляких винагород і звань.

3. Державний протекціонізм української науки, що відкриє нові простори для нових думок і інновацій, які так потрібні для економічного, політичного, соціального і культурного зростання України.

4. Держава повинна докласти максимум зусиль для підтримання та зміцнення мовних, культурних і духовних зв'язків українців, що проживають за межами України, з рідним народом, адже плекаючи мову, держава тим самим зміцнює моральне здоров'я останнього.

5. Держава повинна забезпечити обов'язок вивчення державної мови на всіх рівнях освіти — від дитячих дошкільних закладів до останнього курсу вузу й аспірантури, не порушуючи при цьому права національних меншин на вивчення рідної мови.

6. Мова повинна стати одним із головних атрибутів державного та національного суверенітету нашої держави: вона повинна перетворитися з «мови українського села» на мову всієї України.

7. Модернізація, вдосконалення та переосмислення понятійно-категоріального апарату у всіх сферах застосування мови як такої.

8. Стовідсоткове використання української мови як державної насамперед в освіті, повсякденному житті, побуті, транспорті, на роботі, у спорті, під час виконання державних обов'язків, у навчанні тощо.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Ткачук Мар'яна Василівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 14 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

В політичному та культурному житті сучасної України одним з найгостріших питань є мовне питання. Особливо воно загострюється під час виборчих кампаній. У зв'язку з цим, проблема конституційно-правового регулювання мовних відносин є доволі актуальною науковою проблемою.

Незважаючи на велику кількість досліджень, обрана проблема залишається дискусійною. Її досліджували багато науковців, зокрема: Тодька Ю., Винницький І., Гринивецький С., Демченко Т., Жук Ю., Козьмук Б., Колісник В., Кушніренко О., Лопушинський І., Масенко Л., Нагорна Л., Никанорова О., Пашенко В., Пироженко В., Пономарів О., Прадід Ю., Радчук В., Робінович П., Савойська С.,

Скорський М., Слінько Т., Тернопільський Б., Ткаченко Є., Удовенко Г., Філіпчук І., Хавринюк М., Шумлянський С., Ющук І. та багато інших. Так, В. Пироженко, вважає: «Аналіз практики застосування мов свідчить, що мовної проблеми в Україні як такої немає. Практично все населення України розуміє дві найпоширеніші в країні мови – російську та українську. Ситуація, що склалася на момент набуття Україною незалежності, в принципі могла б вважатися оптимальною: все населення знає, так чи інакше, дві мови, проте кожен розмовляє тією, якою йому зручно, повністю при цьому розуміючи свого іншомовного співрозмовника».

Схожа позиція з приводу двомовності присутня у Л. Нагорної, яка зазначає: «Двомовність – чинник інтелектуального збагачення та духовного розкріпачення. Одномовне середовище звужує світогляд».

На відміну від Л. Нагорної та В. Пироженка, у Л. Масенко є дещо інша думка: «Функціонування в одній країні двох офіційно закріплених мов, порушуючи мовно-культурну єдність її мешканців, стає джерелом постійного конфлікту між двома різномовними частинами населення, перетворюється на дестабілізуючий фактор суспільного життя. Це стан нестійкої рівноваги, що має тенденцію або до перетворення на одномовність, або до розпаду єдиної держави на частини за мовною ознакою».

Більш категоричний у намаганні відстояти інтереси української мови І. Ющук, який вважає: «Українська мова зараз одна з найбагатших та найрозвиненіших мов світу. І, ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд та перевертнів, як її досі захистили наші предки. Житиме наша рідна мова – житиме й наш народ!».

Як уявляється, слід визнати правильну і точку зору Г. Удовенка, який зазначає, що українській мові в державотворчому процесі України, як і належить, має бути відведена провідна роль. Вона повинна стати повновартісною мовою нації і держави, потужним знаряддям українського націо- і державотворення. Врешті-решт виконати головне своє завдання консолідації українців – етнічної та політичної нації, піднесення їх до рівня сучасних цивілізованих державних народів.

Особисто я погоджуюсь з позицією Л. Масенко, Л. Нагорної, Г. Удовенка та інших, оскільки вважаю, що формування національної держави є історичною необхідністю, особливо в умовах специфічного геополітичного положення України і вибором Україною демократичного шляху свого розвитку.

Дійсно, ми повинні провадити ефективну мовну політику для забезпечення мовних інтересів наших громадян та національних меншин. Саме норми статей 10, 11, 12 Конституції України відображають, закріплюють та захищають мовні інтереси громадян та національних меншин. Проте завдання законодавця полягає не тільки в тому, щоб закріпити дані мовні права в нормативних актах, але й створити умови для забезпечення та застосування мовних прав та інтересів на практиці.

Для того, щоб українська мова зайняла провідне та домінуюче місце в суспільних відносинах, потрібно розвивати національну державу. Беручи до уваги важкий та суперечливий процес становлення Української національної держави, можна зробити висновок про те, що в Україні в 1991 році по суті співпали завдання двох етапів в розвитку національної держави: просвітницького та політичного. Просвітницький етап, як уявляється, далеко не завершився. А одним із складників його змісту є мовна проблема.

Особливістю просвітницького етапу є те, що він відбувається у час, коли передові країни вступили в етап розвитку інформаційного суспільства. Змістом просвітницького етапу відповідно до норм Конституції та нового закону про мови має стати розвиток української мови і її використання в галузях, які забезпечать прискорену модернізацію українського суспільства, а саме науку, освіту, технологію, виробництво, культуру.

Саме такий підхід, як уявляється, має забезпечити прихід до влади патріотично налаштованих політиків, зацікавлених перш за все у тому, що Україна має перетворитися з споживача високої технології в агресивного виробника інноваційної продукції. У зв'язку з цим, як уявляється, статус української мови має бути нерозривно зв'язаний з вирішенням таких задач як книгодрукування, створення преференції для розвитку української поезії, українського письменництва, українського театру, а також української науки.

Особисто я вважаю, що мовне питання потребує свого вирішення раз і назавжди, а шляхом його вирішення стане міцна правова база, яка буде ефективно регулювати мовні питання, захищати мовні інтереси та забезпечувати розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Саме тому положення статей 10,11,12 Конституції України та нового закону про мови мають бути спрямовані на забезпечення престижності української мови, а її престиж за-

ключається в науковому прогресі, оскільки мова – це частина наукового прогресу.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Толкачова Ірина Анатоліївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Розкриття поняття громадянства в науці конституційного права можливе лише за умов повного аналізу принципів громадянства України. Саме принципи є тим початком, основою, яка зв'яже різноманітні аспекти громадянства. Вони складають цілісну взаємопов'язану систему, що лежить в основі всього законодавства про громадянство нашої держави та є центральною ланкою інституту громадянства, а також конституційного права в цілому.

Принципи громадянства України є тими вихідними засадами, керівними ідеями, які дістали своє закріплення в законодавстві у взаємовідносинах держави і особи. Вони знайшли своє відображення в Конституції України, Законі України «Про громадянство України», у Декларації прав національностей України, у Декларації про державний суверенітет України, Законі України «Про національні меншини» тощо.

Законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах: 1) єдиного громадянства; 2) запобігання виникненню випадків безгромадянства; 3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України; 4) визнання права громадянина України на зміну громадянства; 5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припи-

нення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя; 6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; 7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Розглянемо деякі з цих принципів більш детально.

Першим, на нашу думку, слід розглянути принцип єдиного громадянства. Цей принцип закріплено і в Законі (пункт 1 статті 2), і в Конституції (стаття 4). Він має декілька аспектів: по-перше, єдине громадянство держави Україна означає, що не можуть існувати громадянства окремих адміністративно-територіальних одиниць України. Тобто, не може бути громадянства Автономної Республіки Крим, чи міста Києва або Севастополя, чи будь-якої області. Зазначений аспект цього принципу спрямований на забезпечення унітарності держави.

Наступний принцип – принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства (апатризму). Цей принцип означає неприпустимість втрати громадянином України громадянства внаслідок колізії національного законодавства України із законодавством інших держав, громадянство яких він бажає отримати. Це один з найважливіших міжнародних принципів у сфері громадянства. Необхідно зазначити те, що апатризм – це дуже негативне явище як для самої особи, так і для держави, в якій вона проживає. Якщо громадянство – правовий зв'язок індивіда з державою, то апатризм – це відсутність такого зв'язку. Апатриди обмежені порівняно з громадянами в своїх правах, насамперед, в політичних. Україна проводить активну політику відповідно до принципів, що закріплені в міжнародних документах про права людини, залучаючих держави приймати міри спрямовані на скорочення кількості осіб без громадянства. В 1961 р. згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН прийнята Конвенція про скорочення апатризму, спрямована на скорочення кількості осіб, які не мають громадянства конкретної держави.

Також слід розглянути принцип неможливості позбавлення громадянина України громадянства України. Цей принцип знайшов своє закріплення в пункті 3 статті 2 Закону, в частині 1 статті 25 Конституції і в статті 15 Загальної декларації прав людини. Визнання і закріплення цього принципу має величезне значення для побудови демократичної, правової, якісно нової держави порівняно з державами колишнього Радянського Союзу.

Принцип недопущення автоматичної втрати громадянства України закріплений у Законі України «Про громадянство України». Громадянство України втрачається тільки після настання юридичного факту, а саме – видання Указу Президента України, при наявності підстав, зазначених в Законі «Про громадянство України».

Ніхто з громадян України не може бути позбавлений права змінити громадянство. Проте стійкий характер правових зв'язків особи і української держави не означає насильницького, примусового утримання особи в громадянстві. Це обмежувало б її свободу, тому в законодавстві передбачені нежорсткі правила виходу з громадянства України.

Цінність громадянства полягає в тому, що воно гарантує особі певний рівень автономії. Важливими є положення Конституції України про те, що «громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі» (ч. 2 ст. 25).

Отже, вищезазначені принципи громадянства тісно взаємопов'язані між собою та забезпечують демократичну спрямованість всього вітчизняного законодавства про громадянство. Наразі на сучасному етапі державотворення відбуваються кардинальні перетворення, а реалізація принципів громадянства України є одним з важливих питань держави й суспільства, що знаходяться на трансформаційному етапі розвитку. Дані принципи виступають як структуроутворюючі елементи взаємовідносин особи й держави. Саме вони забезпечують стабільність і міцність інституту громадянства, його демократичний, гуманний зміст.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Трійняк Таміла Іванівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський факультет, 2 курс

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Конституційна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико – правовий характер,

наступає за конституційний делікт (правопорушення) і виражається в негативних наслідках для суб'єкта конституційного правопорушення.

Вона є гарантією самостійності функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також демократичної організації влади, прогресивного розвитку суспільства в цілому, важливим фактором утвердження і забезпечення законності публічної влади. Конституційна відповідальність — це самостійний вид юридичної відповідальності, коли настання несприятливих наслідків для суб'єктів конституційної відповідальності, спрямоване перш за все на захист Конституції України і законів України, які регулюють конституційно-правові відносини. Санкціями конституційної відповідальності є розпуск парламенту, імпічмент Президента, відміна призупинення антиконституційного акту, визнання виборів чи результатів виборів недійсними тощо.

Конституція України 1996 року встановила недоторканність Президента України. Так, ч. 1 ст. 105 зазначено, що Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень. Конституційний Суд України своїм Рішенням від 10 грудня 2003 р. (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) встановив, що Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа. Конституція передбачила можливість притягнення його до відповідальності лише в порядку особливої процедури — імпічменту: «Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину» (ч. 1 ст. 111). Ці положення деталізовані у главі 29 Регламенту Верховної Ради України.

Встановлена Конституцією процедура імпічменту досить складна і на основі цих норм на практиці усунути Президента України з поста досить важко. Так, підставою для усунення Президента України з поста конституційно визнається тільки вчинення ним державної зради або іншого злочину (ч. 1 ст. 111). Це питання ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України (щонайменше 226 народних депутатів); рішення про звинувачення Президента України приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (як мінімум 300 народних депутатів); рішення про усунення глави держави з поста приймається

не менш як трьома четвертими від конституційного складу Верховної Ради України (щонайменше 338 народних депутатів). Крім народних депутатів, як членів Верховної Ради України та її спеціальної тимчасової слідчої комісії, до нього належать ще «спеціальний прокурор і спеціальні слідчі», а також Конституційний Суд України і Верховний Суд України, від кожного з яких залежить процедура імпідменту.

Прикметно, що попередня Конституція УРСР 1978 р., згідно зі змінами, внесеними до неї Законом Української РСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» передбачала можливість усунення Президента України з поста Верховною Радою Української РСР у разі порушення ним Конституції і законів шляхом голосування або за результатами всеукраїнського референдуму.

У науці висловлена пропозиція щодо спрощення процедури припинення Президента України до відповідальності. Так, на думку Г. Малкіної, доцільно було б також передбачити можливість проведення за ініціативою Верховної Ради України всеукраїнського референдуму щодо дострокового припинення повноважень Президента України і розпуску парламенту у разі підтримання виборцями на референдумі глави держави. Реальна можливість усунення Президента України з поста в порядку імпідменту, або за результатами ініційованого Верховною Радою України всеукраїнського референдуму слугуватиме важливим стримувальним чинником стосовно самого глави держави.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Полховська І.К.

Шкіря Ганна Юріївна

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
асистент кафедри правового регулювання економіки

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Проблема незалежного спостереження за виборами в Україні набуває дедалі більшої актуальності. Вітчизняний та зарубіжний досвід

здійснення спостереження за ходом виборів свідчить, що атмосфера гласності, яка створюється під час цих кампаній, присутність спостерігачів у відповідних комісіях, виборчих дільницях сприяють зміцненню впевненості громадян у справедливості виборів.

Одним із найважливіших положень Закону України «Про вибори Президента України» є положення, закріплене у статті 7 Закону, – «підготовка і проведення виборів Президента України здійснюється відкрито і гласно». А отже, однією з основних засад відкритості влади, прозорості у формуванні органів публічної влади є підконтрольність виборчого процесу з боку громадських інститутів. Як свідчить виборча практика, найбільш дієвим механізмом контролю за дотриманням законності в реалізації виборчих процедур є присутність офіційних спостерігачів на виборчих дільницях та спостерігачів від громадських організацій, зокрема.

Тому, серед складових інституту офіційних спостерігачів, на нашу думку, слід виділити спостереження за виборчим процесом не стільки політичних партій, скільки спеціалізованих громадських організацій таких, як Комітет виборців України, Всеукраїнський моніторинговий комітет тощо.

На нашу думку, оцінка виборів спостерігачами від громадських організацій часто виявляється найбільш об'єктивною і незаангажованою, оскільки вони не є представниками заінтересованих осіб – суб'єктів, які зацікавлені в результатах виборчого процесу, тобто мають особистий інтерес в результатах виборів і беруть участь в ньому з метою обрання (офіційні спостерігачі від кандидатів на пост Президента України та офіційні спостерігачі від партій (блоку)).

Враховуючи зарубіжний досвід проведення виборів у Центральній та Східній Європі слід відмітити, що в багатьох країнах місцеві позапартійні спостерігачі від громадських організацій розглядалися як важливий компонент у справі впевненості громадськості у справедливості та демократичності виборів.

В ході дослідження, нашу увагу привернуло положення стосовно того, що офіційні спостерігачі від громадської організації не є суб'єктами виборчого процесу і не мають прав суб'єкта виборчого процесу. На наш погляд, дане твердження є спірним.

У загальній теорії права суб'єктом права визначається учасник суспільних відносин, наділений правами і обов'язками та двома ознаками: соціальною та юридичною.

В свою чергу, суб'єкти виборчого права – це учасники виборчого процесу, що реалізують у ході відповідної діяльності свій процесуальний статус із метою захисту своїх прав та законних інтересів чи прав і законних інтересів осіб яких вони представляють, а також із метою співпраці у здійсненні процесу виборів, і такі, що мають самостійно на державно-владній основі приймати рішення у даному процесі.

При цьому, суб'єкти виборчого права, виступаючи як учасники виборчих правовідносин, повинні володіти суб'єктивними правами і юридичними обов'язками. А саме, необхідною властивістю відповідних суб'єктів є наявність правосуб'єктності.

Так, суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників конституційних правовідносин представляють в сукупності юридичний зміст виборчих правовідносин.

Повноваження спостерігача від громадської організації наступають в ході виборів. А посада спостерігача від громадської організації з'являється у виборчому процесі після його офіційної реєстрації та видачі спеціального посвідчення, що закріплено частиною 9 статті 76 Закону України «Про вибори народних депутатів».

Тому, на нашу думку, є правильним виділяти спостерігача від громадської організації як самостійного суб'єкта виборчого процесу з подальшим закріпленням відповідного статусу у законодавстві України.

Враховуючи необхідність підвищення рівня демократичності та прозорості виборів в Україні, вважаємо, що статус спостерігачів від громадських організацій має бути прирівняний до статусу національних (офіційних) спостерігачів на президентських виборах.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, член-коресподент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України Опришко В.Ф.

Секція IV. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Боденко Д.О.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 2 курс

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ

Ратифікація основних міжнародних нормативних актів, які регламентують та вимагають, щоб тримання засуджених та підозрюваних осіб здійснювалося в таких умовах, котрі забезпечують людяність, дотримання прав особи, дотримання гідності людини, її честі та повагу до особистості, покладає на Україну обов'язок не тільки забезпечувати відповідні норми у законодавстві, а й належне їх виконання. Ознайомившись із практичною стороною щодо дотримання стану прав ув'язнених треба зазначити, що спостерігається порушення норм Конституції України працівниками пенітенціарних установ. Головною метою даної роботи — розкриття проблеми порушення норм Конституції України стосовно дотримання прав ув'язнених та надання певних рекомендацій.

1. Стаття 3 Конституції України *«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»*.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», закріплює соціальну спрямованість держави та є нормою прямої дії, тобто для її застосування не потрібні додаткові нормативні акти, які б встановлювали механізми реалізації тих положень, що закріплені у вказаній статті.

Таким чином, Україна задекларувала принцип поваги та забезпечення прав людини, поваги до її честі та гідності. Але цей принцип повинен «працювати» й в місцях позбавлення волі та місцях попереднього ув'язнення.

Відповідно до положень пп. 64, 65 Мінімальних стандартних правил поведження із в'язнями, *оскільки ув'язнення передбачає позбавлення волі, воно вже само по собі є покаранням*. Тому умови ув'язнення та в'язничні режими не повинні посилювати страждання, за винятком випадків, коли це виправдовується необхідністю ізоляції або підтриманням порядку.

2. Працівниками пенітенціарних установ порушується право ув'язнених на повагу до їх гідності, яке зазначається у ст. 28 КУ, а саме «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поведженню чи покаранню». Як відомо дуже поширена практика щодо отримання доказів способами, які зазначені у ст. 28 Основного Закону.

3. Відсутній незалежний механізм подання та розгляду скарг для забезпечення можливостей проведення оперативних, незалежних і всебічних розслідувань за фактами повідомлень про застосування тортур. В результаті чого треба казати про порушення вимог ст. 31 *«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції...»* та ст. 55 КУ *«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом... Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань»*. Частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежене. Право на звернення існує але керівництво певних установ не дає реалізувати його належним чином.

4. В галузі охорони здоров'я в СІЗО існує чимало проблем. Держава, якщо вона взяла на себе функцію покарання осіб та обме-

ження можливості пересування, шляхом поміщення у спеціалізовані установи повинна надавати можливість таким особам проходити медичне лікування та огляди. Отже, обов'язок держави – надавати таким особам можливість та доступ до медичного обслуговування та повернути у суспільство фізично здорову людину. У нашій країні не виконуються ті обов'язки, які покладені на державу. Отже, маємо казати про порушення ст. 49 КУ *«Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування... Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування»*. У зв'язку з цим ми маємо справу з головною проблемою у сфері охорони здоров'я – туберкульоз. Нажаль, з кожним роком кількість хворих збільшується.

Аналізуючи норми Конституції України та практика їх застосування свідчить про те, що дійсний стан дотримання прав ув'язнених на даний момент не відповідає мінімальним вимогам, як Основного Закону так і міжнародно – правовим стандартам. Для виконання цих норм пропонуємо: змінити ставлення до ув'язнених, підвищити професійний рівень працівників пенітенціарних установ, ввести незалежний механізм подання і розгляду скарг.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Волох Наталья Ивановна

Частное учреждение образования «БИП-Институт правоведения»
Гродненский филиал, преподаватель

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОЛЛЕКТОРСКИХ АГЕНТСТВ И СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ С ПОЗИЦИЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

Конституция Республики Беларусь определяет три ветви государственной власти – законодательную, исполнительную и судебную. Только судам принадлежит судебная власть, которая в соответствии со ст. 2 Кодекса Республики Беларусь о судостроительстве и статусе судей осуществляется посредством конституционного, гражданского,

уголовного и административного судопроизводства. Однако, Национальный Банк сообщил, что вскоре в Республике Беларусь появятся коллекторские агентства, которые будут заниматься взысканием просроченных задолженностей по кредитам банков. Возникновение таких задолженностей прогнозируется в Республике Беларусь в ближайшем будущем, т.к. за последние годы банками было выдано огромное количество кредитов, как на строительство жилья, так и на потребительские нужды. Кредиты предоставлялись банками в белорусских рублях и в иностранной валюте. Однако, курс доллара по сравнению с 2008 годом вырос на данный момент на 28-30%. Такая огромная курсовая разница существенно повлияла на возможность своевременного погашения валютных кредитов. Поэтому банки, предвидя бум неплатежей, инициируют создание коллекторских агентств, чтобы передать им часть своих полномочий по досудебному урегулированию кредитных споров и взысканию просроченных задолженностей.

Считаем, что создание коллекторских агентств неконституционно и нецелесообразно в Республике Беларусь по следующим основаниям.

Во-первых, взыскание задолженностей возможно в судебном порядке. Взыскатель, в данном случае банк, обращается с иском в суд, суд выносит решение о взыскании задолженности и передает исполнительный документ судебному исполнителю, который непосредственно и занимается взысканием в рамках своих должностных полномочий. При обращении в суд с иском необходимо заплатить госпошину, однако она, как правило, меньше, чем сумма, которую требуют коллекторские агентства за свою работу. А у судебного исполнителя полномочий больше, чем у коллекторов, т.к. он может вызывать должника в суд, звонить должнику, направлять ему письменные предупреждения, а также совершать такие действия, которые не имеют права совершать коллекторские агентства, а именно- налагать арест и обращать взыскание на имущество должника, привлекать должника к административной ответственности.

Во-вторых, кредитный договор-это гражданско-правовое обязательство, регулируемое Гражданским кодексом Республики Беларусь. Еще древние римляне создали механизм обеспечения исполнения обязательств в который до настоящего времени входят- неустойка, залог, удержание, поручительство и гарантия. Применяя вышеизложенные нормы гражданского права, банк может обеспечить возврат-

ность выданного кредита. В случае, если должник просрочил выплату кредита или процентов по нему банк вправе обратиться за защитой своего нарушенного права в суд. Однако банки, для того чтобы упростить порядок взыскания долгов и экономя на обычной юридической процедуре, обращаются в коллекторские агентства, согласившись даже на получение только половины задолженности, т.к. коллекторские агентства выкупают кредитные долги с дисконтом в размере от 10% до 60%. Эта процедура заменяет цивилизованное взыскание долга через суд и нарушает основополагающие принципы гражданского права и процесса, т.к. кредитор ведет игру, которая выходит за рамки гражданско-правовых отношений.

В-третьих, коллекторские агентства, как и любые другие коммерческие юридические лица, имеют целью извлечение прибыли из своей деятельности. Соответственно, для получения прибыли коллекторскому агентству нужно взыскать максимальное количество кредитных задолженностей, а добиться выплат от должников, которые в силу определенных обстоятельств перестали погашать задолженности банкам, методами, применяемыми коллекторскими агентствами (телефонные звонки, смс-сообщения, разъяснение законодательства) довольно трудно. И грань законности в таких случаях очень тонка. Исходя из опыта других государств (Россия, Украина) можно сделать вывод о том, что гражданско-правовые отношения очень часто перерастают в административно-правовые и уголовно-правовые, т.к. наряду с правовыми методами коллекторные агентства используют и противоправные: запугивание, шантаж, угрозы, психологическое воздействие. В исключительных случаях доходит даже до применения физической силы. А жизнь и здоровье это основные права, гарантированные Конституцией и государством каждому человеку, независимо от того является он должником, правонарушителем или преступником.

Для разрешения проблемы неплатежей по кредитным договорам, на наш взгляд, можно предложить более цивилизованные способы. Самый простой способ это страхование банковского риска. В качестве подтверждения страхового случая может служить акт о невозможности взыскания, утвержденный судом.

Второй предлагаемый нами вариант связан с прекращением банком частично непогашенного обязательства, т.е. если банк продает кредитную задолженность коллекторным агентствам с дисконтом, то

размер этого дисконта можно предложить должнику. Такая схема имеет в настоящее время правовое регулирование. Статья 385 Гражданского кодекса РФ предусматривает возможность прощения долга, т.е. кредитор вправе прекратить обязательство путем освобождения должника от лежащих на нем обязанностей.

Также, банкам целесообразно применять процедуру диверсификации долга.

Из проведенного выше анализа можно сделать вывод о том, что деформация правовой культуры и применения права проявляется как правило в кризисные моменты и в основном в государствах с недостаточно развитой системой исполнительного производства.

Голик Марина

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 5 група

ПРАВО НА СВОБОДУ СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

Історія розвитку людства свідчить, релігія упродовж багатьох тисячоліть істотно впливає на розвиток прав і свобод людини, держави і правових систем, на формування політичної, правової та релігійної культури населення. Процес формування релігійних вірувань відбувався, як за національною ознакою, так і під впливом світових релігій, що набули поширення в багатьох країнах, у тому числі на території України.

Це викликало необхідність створення відповідних умов щодо правового регулювання та забезпечення прав людини у сфері релігійних відносин на національному та міжнародному рівнях. Конституція України гарантує кожному свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Проте я хочу звернути вашу увагу на те, що ст. 9 Європейської конвенції і ст. 35 Конституції України ґрунтується на розірванні двох сфер існування свободи думки, совісті й віросповідання. Перша –

внутрішній елемент цієї свободи, тобто свобода особи щодо власних думок, совісті та віросповідання; друга – зовнішній елемент. Отже, у той час, як ніяке обмеження не може бути застосоване щодо внутрішнього елемента цієї свободи, який є абсолютним з огляду на свою природу (справа Ван ден Дунган проти Нідерландів), зовнішній елемент, тобто свобода вираження своєї релігії чи вірування, може підлягати обмеженню.

За характером відносин держави і церкви, а також правовим регулюванням та забезпеченням прав і свобод людини в релігійній сфері в сучасний період Україну можна віднести до демократичних країн. Варто зазначити, що в Україні спостерігається процес зростання кількості релігійних організацій та громад. Водночас до останнього часу конституційне право людини на свободу світогляду та віросповідання в нашій країні залишається найменш дослідженим. В українській літературі їм надана переважно загальна характеристика, а українські конституціоналісти розглядають ці питання здебільш у контексті конституційно-правового статусу людини поряд з іншими його елементами.

Конституційне право на свободу світогляду і віросповідання є складовою системи конституційних прав і свобод людини і певною мірою формується, як конституційно-правовий інститут, який у широкому розумінні у свою чергу можна розглядати, як складову правової системи України в цілому. Поряд з цим практичне дотримання права людини на свободу світогляду і віросповідання, є однією із глобальних проблем сучасного суспільного розвитку.

Варто зазначити, що правове регулювання держава зосередила переважно на аспекті колективного віросповідання, що здійснюється через релігійні організації. Проте без належних правових гарантій залишається сфера приватного релігійного життя конкретної особи та захист її від небажаного втручання в нього. Наприклад, питання одноосібного відправлення релігійних культів в громадському місті взагалі не врегульовано в законодавстві, це може викликати низку практичних запитань.

З часу прийняття Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» відбулось багато фундаментальних змін, проте законодавство щодо релігійних організацій практично не змінювалось з того часу. Слід зауважити, що воно не відповідає міжнародним стандартам, а також не відповідає сучасним вимогам розвитку суспільних відносин,

пов'язаних із забезпеченням релігійної свободи. Через прогалини та не недосконалість законодавства складаються ситуації, коли право людини на свободу совісті і віросповідання реалізується на основі вже укладених звичаїв адміністративної практики та свавілля посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Так, незважаючи на відсутність змін у законодавстві, процедура реєстрації релігійних організацій постійно змінюється в сторону ускладнення. Деякі положення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» хоча і суперечать положенням Конституції України, продовжують застосовуватися. З боку органів державної влади не одноразово робились спроби посилити державний контроль цієї сфери та запровадити ширші обмеження цього права. Проте законопроекти, подані до парламенту, зустрічали супротив громадськості та не знаходили підтримку з боку народних депутатів.

З метою покращення становища у сфері забезпечення свободи совісті та віросповідання необхідно: 1. Привести законодавство України у відповідність до вимог ст.ст. 9, 11 Європейської Конвенції про захист прав та основних свобод. Зокрема, щодо забезпечення нейтралітету держави, можливості релігійній громаді отримати статус юридичної особи та вільно відправляти релігійні культу; 2. При розробці нової редакції закону про релігійні організації перенести акцент з перевірки організації при реєстрації на моніторинг їхньої діяльності. Відповідно скоротити та спростити реєстрацію релігійних організацій, прирівнявши їх процедуру принаймні до реєстрації об'єднань громадян; 3. Усунути дискримінацію при реєстрації статутів релігійних громад та чітко визначити підстави відмови в реєстрації або скасування реєстрації статутів релігійних громад; 4. Державні органи не повинні втручатися у внутрішньоцерковні справи, зокрема, щодо створення єдиної помісної православної церкви, нав'язуванні певної єдиної організаційної структури, захищати одну зі сторін у внутрішньо церковному конфлікті тощо; 5. Слід запровадити дієві механізми запобігання дискримінації за релігійною ознакою, особливо в пенітенціарній системі, соціальній сфері та сфері трудових відносин. Необхідно також доопрацювати законодавство щодо оподаткування релігійних організацій з метою усунення дискримінації організацій, що не належать до християнського віровчення; 6. Правоохоронні органи повинні належно реагувати на випадки розпалювання релігійної ворожнечі, вандалізму особливо з боку домінуючих

релігійних організацій, та суб'єктів, що здійснюють боротьбу з організаціями, що на їхню думку є сектами.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Гриценко Тетяна Василівна
ХНУВС, аспірант

**ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ
СОЦІАЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ
НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ**

Правовою базою національної системи охорони здоров'я є ст. 49 Конституції, яка визначає право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я має забезпечуватися державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм, а медична допомога у державних і комунальних лікувальних закладах надається безоплатно.

В сучасних умовах доволі складним є забезпечення конституційного права особи на безкоштовну медичну допомогу, але, виходячи з досвіду інших країн, вбачається необхідним негайне запровадження в Україні загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, яке має стати суттєвою гарантією такого права.

Попри важливість інституту загальнообов'язкового медичного страхування, в Україні не існує єдиного підходу до визначення його поняття та змісту.

Так, ст. 1 Закону України «Про страхування» визначає страхування як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових пла-

тежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Стаття 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначає загальнообов'язкове державне соціальне страхування як систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Стаття 4 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у якості одного з видів загальнообов'язкового державного соціального страхування передбачає медичне страхування.

Нині на розгляді у комітетах верховної Ради України перебуває три законопроекти щодо загальнообов'язкового медичного соціального страхування (№ 1040, № 1040-1, № 1040-2), кожним з яких поняття загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування визначене по-різному.

Відповідно до статті 1 Проекту № 1040, загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування є складовою частиною системи загальнообов'язкового державного соціального страхування і формою соціального захисту населення у випадку хвороби.

Відповідно до статті 1 Проекту № 1040-1, загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування є складовою частиною системи загальнообов'язкового державного соціального страхування і формою соціального забезпечення населення у сфері охорони здоров'я.

Відповідно до частини 1 ст. 1 проекту № 1040-2, загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування є складовою частиною системи загальнообов'язкового державного соціального страхування і формою соціального захисту населення у випадку хвороби, у зв'язку з втратою застрахованими особами заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності, зумовленої хворобою, вагітністю, пологами, і в разі догляду за хворою дитиною, дитиною-інвалідом,

хворим членом сім'ї, а також у випадку смерті застрахованої особи або членів її сім'ї.

Таким чином, перша частина кожного з наведених визначень співпадає. Що стосується другої частини, — то слід зауважити, що соціальний захист і соціальне забезпечення є тотожними поняттями і можуть бути визначені у якості системи заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (як, наприклад, хвороба, інвалідність, втрата годувальника тощо).

Основною ідеєю законопроектів № 1040 і № 1040-2 є те, що в них пропонується об'єднати два види загальнообов'язкового державного соціального страхування: у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, і медичне страхування. Замість функціонування п'яти видів соціального страхування передбачено функціонування лише чотирьох. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності пропонується реорганізувати у Фонд загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Визначення, запропоноване у проекті № 1040-2, на нашу думку, є найбільш вдалим, оскільки більш конкретно окреслює коло тих випадків, настання яких потребує соціального захисту.

Дерев'яшкіна Анна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 2 курс, 13 група

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИМОГ ЩОДО ВІДКРИТОСТІ Й ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ**

Демократичність та ступінь цивілізованості кожного суспільства визначаються насамперед тим, наскільки вільним почувають себе у цьому суспільстві його члени, наскільки реально здійснюються їхні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права. Реалії нашого суспільства такі, що відстань між прийняттям таких

актів і реальним втіленням у життя закріплених у них прав і свобод величезна.

Однією з сучасних проблем науки є те, що укази Президента України в інформаційній сфері («Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», «Про деякі заходи по захисту інтересів держави в інформаційній сфері», «Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави»), сприймаються багатьма авторами як спроба узагальнити державний контроль над найбільш універсальним сучасним засобом реалізації права на інформацію.

Звичайно, що кожна держава з метою захисту своєї національної безпеки та деяких інших державних інтересів відносить певну інформацію до державної таємниці.

В нашій країні суспільні відносини, пов'язані з віднесення інформації до державної таємниці, засекречування, розсекречування регулює Закон України «Про державну таємницю», прийнятий в січні 1994 р. Цей закон був помітним кроком на шляху від тотального засекречування інформації за часів СРСР до регулювання питань таємності, притаманного демократичній країні.

Інформація, яка захищається державою, законом не визначена, окрім інформації, яка складає державну таємницю. Тому грифи, якими державні органи щедро наділяють різні нормативні акти (Укази і розпорядження Президента, постанови, розпорядження, інструкції, накази органів виконавчої влади тощо) – «опублікуванню не підлягає», «для службового користування», «не для друку» – є самочинним, є незаконними. Законними можна визнати тільки такі грифи секретності, як: «особливої таємності», «цілком таємно», «таємно», які відповідають встановленому ступеню секретності згідно із Законом «Про державну таємницю».

Втім, навіть якщо на документи ставляться грифи: «опублікуванню не підлягає», «не для друку», ДСК, тощо, то мають існувати відповідні процедури надання та зняття (відкликання) цих грифів, визначатися підстави для таких дій. Вочевидь потрібними є також регламент організації доступу до подібних документів. Однак здійснений ними пошук відповідних нормативних актів не був успішним. Виявилось, що офіційно зареєстрованих міністерством юстиції нормативних актів щодо порядку роботи з документами, які мають грифи «опублікуванню не підлягає» або «не для друку» взагалі не існує.

Отже, незаконна практика засекречування має бути припинена, а численні незаконно засекречені нормативно-правові акти – розкриті та оприлюднені.

На мою думку, ми хоча і повинні докладати максимум зусиль задля досягнення золотієї середини між свободою і секретністю, але ні в якому разі не ігнорувати пропозиції і досвід зарубіжних країн.

Згідно з дослідженням міжнародної організації «Репортери без меж», Україна займає 105-е місце з 168. Таку низьку позицію можна пояснити істотним збільшенням конфліктності у відносинах влади і засобів масової інформації. Практика підкупу журналістів поширена у багатьох країнах світу. Показовим щодо боротьби з підкупом журналістів може бути досвід Франції, де були внесені зміни щодо закону про інформацію.

На наш погляд, слід погодитися з думкою посла США в Україні Карлоса Паскуаля про те, що проблема свободи слова не може бути виключно внутрішньою українською проблемою. Саме цей тезис є суперечним з думкою деяких представників українських органів влади. Але разом з тим, К. Паскуаль зазначив, що ця проблема просто не може бути непоміченою міжнародним співтовариством, оскільки якщо не буде свободи слова та демократії, країна не зможе розвиватися.

Ісаєнко Ірина Павлівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри конституційного права України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Становлення конституційного ладу на демократичних засадах безпосередньо пов'язано із забезпеченням прав і свобод жінок, з розвитком їх соціально-політичної активності, з впливом на політико-правові процеси. Конституція України гарантувала принцип рівноправності прав і свобод жінок і чоловіків, але не в повній мірі забезпечила його виконання реальними механізмами і засобами реалізації.

Конституція України (ст. 21) закріпила рівність усіх людей у своїй гідності та правах, а у ст. 24 проголошується, що не може бути привілеїв чи обмежень за будь-якими ознаками, зокрема й за ознакою статі. Згідно з ч. 3 ст. 24 Основного Закону рівність прав чоловіка і жінки забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійної підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства й дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Положення даної конституційної норми відповідають високим вимогам міжнародно-правових стандартів із прав людини і, насамперед, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації, щодо жінок від 18 грудня 1979 р. Відповідно до ст. 2 Конвенції одне з найважливіших вимог – включити принцип рівноправності статей в національні конституції держав-учасниць. Україна приєдналася до Конвенції 3 вересня 1981 р.

Втілення принципу рівності жінки і чоловіка в Конституції України є свідченням послідовності політико-правового підходу до регламентації цієї сфери соціальних зв'язків, а також є свідченням демократизму Конституції як Основного Закону держави і суспільства. Важливого значення для деталізації положень Конституції України, регулювання процесуальних і процедурних механізмів реалізації принципу гендерної рівності набуває довгоочікуваний Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який набрав чинності з 1 січня 2006 р. Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок й чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі і застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією й законами України.

Разом із тим постає питання про гарантованість цієї рівності, враховуючи фізіологічні та інші аспекти реальної нерівності жінок і

чоловіків. В Україні одним із моментів внутрішньої ситуації з жіноцтвом, як констатують міжнародні експерти, є низький статус жінок в громадських та політичних організаціях та фактична відсутність їх у владі. На жаль, жінки недостатньо репрезентовані на рівні державних механізмів нашої країни, в урядових структурах, державних адміністраціях і навіть на рівні місцевого самоврядування. Близько 55% населення України (28 млн.) складають жінки, більшість виборців 54% становлять також жінки, але їх представництво у Верховній Раді України після останніх виборів зменшилося (1994 р. – 19 жінок народних депутатів України, або 4,5%, 1998 р. – 36, тобто 8% загального складу Верховної Ради, 2002 – 24 або 5,1%), що свідчить про незбалансованість і відсутність рівноваги між жінками і чоловіками у політичній сфері. Необхідно відзначити, що основне число кандидатів-жінок знаходилося в, так би мовити, «не прохідній частині» списку. Під час виборчої кампанії 2006 р. ситуація істотно не змінилася. Так, станом на 4 червня 2006 р. з 447 зареєстрованих депутатів Верховної Ради У скликання лише 37 жінок, що складає 8,2% від загальної кількості народних депутатів. У діючому парламенті України VI скликання, який було обрано на позачергових виборах у вересні 2007 р., з 449 народних депутатів всього 38 жінок, або 8,4% від загальної кількості народних обранців. Якщо відсоток жінок у парламенті невисокий, то у радах місцевого рівня він значно вищий. За статистичними даними, чим нижчий рівень органів державної влади, тим він доступніший для жінок. За результатами виборів 2002 р. жінки в депутатському корпусі місцевих рад становили приблизно 37%, а по окремих регіонах – 50%. Тут «спрацьовують» не стільки правові, скільки соціально-психологічні фактори, а саме жінку-політика, жінку-депутата не сприймають так серйозно як чоловіка у цій якості.

Змінити ситуацію на краще можна, на думку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, зокрема, і шляхом застосування позитивної дискримінації, яка дала б змогу значно збільшити участь жінок у роботі парламенту й уряду та в органах місцевого самоврядування. Інакше економічна бідність, низький соціальний статус жінок, недовіра до жінки як до політика та відсутність політичної волі у владних органів країни і надалі зберігатимуть існуючий дискримінаційний статус жіноцтва в Україні.

Між тим, законодавче визнання прав жінок це лише перший, хоча й обов'язковий, крок при досягненні рівноправності статей. На наш погляд, повинні бути вироблені політико-правові і соціальні механізми забезпечення реальної рівності жінки й чоловіка. Ідея рівності, яка закріплюється на конституційному рівні, повинна бути деталізована в галузевому законодавстві України, включаючи не тільки закони, а й підзаконні нормативно-правові акти.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Кривенко Олександр Олександрович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, військово-юридичний факультет, 2 курс, 1 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання про конституційно-правові механізми захисту прав людини є надзвичайно актуальним не тільки в Україні, а й у світі в цілому, оскільки відсутність таких фундаментальних (конституційно-правових) механізмів захисту прав людини – під якими необхідно розуміти систему правових засобів та способів спрямованих на відновлення порушеного правового статусу особи – створює ситуацію, в якій права і свободи людини можуть безперервно порушуватися, що в кінцевому рахунку перетворює такі права на фікцію. До основних елементів конституційно-правового механізму захисту прав людини, на мою думку, слід віднести:

1). Можливість захисту своїх прав людиною і громадянином у національному суді. Переважна більшість конституцій країн світу закріплюють право людини на судовий захист у разі порушення її прав і свобод. Не дивлячись на різноманіття способів формулювання цього засобу захисту у конституційному законодавстві (починаючи від права будь-якої особи звертатися до суду при порушенні її прав державною владою, що закріплено у ст. 19 Основного Закону ФРН й закінчуючи визнанням судової влади стражем свободи особистості у ст. 66 Конституції Франції) суть цього засобу захисту

була ще визначена у Загальній декларації прав людини 1948 року і в цілому може бути зведена у більшості країн світу до можливості осіб в цих країнах бути ефективно поновленими у своїх правах (при їх порушенні) компетентними та неупередженими національними судами;

2). Створення конституційно-правового інституту омбудсмана (уповноваженого з прав людини), що сформувався у скандинавських країнах в XIX ст. У великій кількості країн конституційно-правовий механізм захисту прав людини був доповнений і цим відносно новим, але достатньо ефективним інститутом. Аналізуючи конституції (інші акти конституційного законодавства) країн світу ми приходимо до висновку: його назви можуть бути різноманітними (у Швеції, Норвегії, Фінляндії уповноважений з прав людини називається Омбудсманом, в Іспанії – Народний захисник, в Португалії – Гарант справедливості, в Україні – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини тощо), проте омбудсмани – це, як правило, посадові особи, які уповноважені парламентом здійснювати контроль за дотриманням законних прав і інтересів людини і громадянина у діяльності органів виконавчої влади й їх посадових осіб. В багатьох країнах омбудсман відповідальний перед парламентом, хоча у повсякденній роботі є достатньо самостійним, інколи він може діяти за власною ініціативою, але частіше він діє за скаргами та заявами людей. Дії адміністрації, які потрапляють в сферу його розгляду, омбудсман оцінює не лише з точки зору відповідності закону, але й з точки зору їх доцільності та справедливості. На жаль, у деяких країнах акти та рішення, які приймаються омбудсманом не мають обов'язкової юридичної сили і, в принципі, відповідні управлінські органи можуть залишити їх без розгляду, але на практиці так буває не часто, особливо в країнах з «сильним омбудсманом» (Швеція, Данія, Польща);

3). Можливість людини і громадянина використовувати відповідні міжнародно-правові засоби захисту своїх прав. Це є можливим за деяких умов. Наприклад, у багатьох конституціях країн СНД зазначається, що особа вправі використовувати міжнародно-правові засоби захисту своїх прав та законних інтересів лише після використання усіх внутрішньодержавних (національних) засобів захисту своїх прав (конституції України (ст. 55), Росії (ст. 46), Білорусії (ст. 61) та ін. держав). Іншою умовою використання таких засобів захисту прав лю-

диною є визнання (ратифікація) державою відповідних міжнародних документів, які встановлюють певне коло прав, як правило, основоположних у певній сфері життєдіяльності для людей та закріплюють обов'язок держави забезпечувати ці права при ратифікації вказаних документів. Закони (чи інші акти), якими держава ратифікувала ці міжнародні документи, стають джерелом внутрішньодержавного конституційного законодавства. Якщо ж держава порушує добровільно взяті на себе зобов'язання по гарантуванню прав та свобод, що закріплюються у ратифікованих міжнародно-правових актах, то люди (переважно це стосується громадян) мають право звертатися за захистом своїх прав до відповідних міжнародних судових органів, установ чи організацій, останні дуже часто засновуються тими ж міжнародними актами.

Так, на підставі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року і Факультативного протоколу до нього діє Комітет з прав людини, відповідно до Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації діє Комітет з ліквідації расової дискримінації, на підставі Конвенції про права дитини діє Комітет з прав дитини, Європейський суд з прав людини був створений відповідно до Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 року тощо.

Значення міжнародно-правового захисту прав людини, який є складовою частиною механізму конституційно-правового захисту важко переоцінити, оскільки держава, що не спроможна захистити права людей національними (внутрішньодержавними) засобами просто зобов'язана надати особі можливість захистити свої права використовуючи інші важелі. Саме таким важелем і виступають міжнародні судові органи, установи чи організації, які є останньою інстанцією у допомозі особі. Позитивним моментом у діяльності цих міжнародних інститутів є те, що останні висвітлюють неспроможність деяких держав захистити права своїх громадян на міждержавному рівні, що, як наслідок, змушує державу робити все аби права осіб захищалися лише у середині держави і люди не зверталися за захистом своїх прав до міжнародних органів й організацій, бо такі звернення – це соромно для будь-якої демократичної та правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Лавриненко Олексій Олександрович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет 10, 1 курс

**ПРАВО ЛЮДИНИ НА РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЖИТТЯМ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Останнім часом особливо посилюється увага вітчизняних вчених до проблематики права людини на життя, зокрема, визначення його обсягу та можливості включення до його змісту права людини на розпорядження власним життям. Переважно аналіз цієї проблеми здійснюється на рівні теорії права, цивільного та кримінального права. Пропонуємо розглянути дану проблематику через призму конституційно-правового регулювання.

Право людини на життя є невід'ємною частиною її особистості, без якого усі інші права та соціальні цінності не мають значення. У ст. 27 Конституції України це право визначається як невід'ємне. «Невід'ємність» характеризується, насамперед, тим, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. При цьому, не можна не зауважити на більш досконалому формулюванні положення Конституції України у порівнянні з Цивільним Кодексом України, ч. 2 ст. 281 якого закріплює, що фізична особа не може бути позбавлена життя. Ключовим терміном тут має бути саме неможливість «свавільного» позбавлення життя, так як реалії сучасності свідчать, що несвавільне позбавлення життя в більшості випадків є правомірним. Насамперед, це стосується випадків застосування смертної кари. При цьому, застосування даної міри державного примусу не слід вважати єдиною підставою правомірного позбавлення життя. Як правило, держави перестають гарантувати «невід'ємне» право на життя не тільки в періоди війн, а й у мирний час, фактично, залишаючи його на розсуд окремих державних службовців. Деякі представники правоохоронних органів держави наділяються правом застосовувати зброю і позбавляти життя не лише осіб, підозрюваних в скоєнні злочинів, але і звичайних громадян, що виявилися випадково або вимушено (як заручники) в місцях таких злочинів. Інколи список осіб, наділених таким правом розширюється до журналістів і депутатів; нарешті, дозвіл на позбавлення життя надається у формі права на необхідну оборону.

Навіть з цього стає зрозумілим, що сучасне розуміння права на життя значно відрізняється від того, яке панувало в науці за радянських часів. Спостерігається явна тенденція до розширення кола підстав правомірною припинення життя людини. Однак, якщо мають місце випадки, коли інші суб'єкти можуть правомірно позбавити людину життя, то, безперечно, сама людина також наділена природним правом розпоряджатися власним життям.

Конституційне закріплення права на життя, а не обов'язку кожної людини жити, на нашу думку, опосередковано визнало право людини на розпорядження власним життям. Дане право реалізується через евтаназію, самогубства, участь у медичних та інших досліджах, випадки добровільного поставлення свого життя під ризик (наприклад, у професії каскадера). Основним у розумінні права на розпорядження життям є те, що цим правом кожна людина наділена з часу народження.

Звісно, не всі дотримуються даного підходу і основними аргументами проти закріплення права людини на розпорядження життям є те, що життя – це певний стан, а стан не може бути об'єктом права власності; життя – це особисте немайнове право, яке нерозривно пов'язане з суб'єктом і в обороті участі не бере, тобто людина разом зі своїм життям є неподільною річчю; якщо людський організм є чиеюсь власністю, то ця людина – раб, тобто не суб'єкт права; якщо ми говоримо про людину, як про суб'єкт, то, до тих пір, поки вона є таким, її організм не є об'єктом чийось, в тому числі, її власних, майнових прав тощо.

Однак, хочемо ми того, чи ні, об'єктивно будь-яка людина може припинити власне життя, погодитися на ризиковий медичний дослід тощо, що буде прикладом реалізації права на розпорядження життям. Говорячи про дане право, його слід розглядати невідривно від права людини на повагу до гідності. Гідність людини – це самооцінка особою своїх якостей: моральних, професійних тощо. Гідність людини – це її цінність як такої, самої по собі, тобто незалежно від будь-яких її індивідуальних, чи то біологічних, чи то соціальних властивостей, засада рівності всіх людей з огляду на їх належність до людського роду. Остання характеризується як самоцінність людини як родової біосоціальної істоти, змістовно зумовлена, насамперед, існуючими суспільними відносинами, а також іншими факторами людського буття. Будь-яке поведіння з людиною, незалежно від тяжкості вчиненого нею правопорушення, а тим паче у разі, коли такого діяння не було і людина проживає фінальні стадії життя, має бути наповнене

повагою до її гідності. Це положення закріплене у Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання та дублюється в ст. 28 Конституції України. Дане положення тісно пов'язане з якісною характеристикою права людини на життя. Життя не може бути наповнене відповідним змістом і розцінюватися самою людиною як необхідне і соціально корисне, якщо її право на повагу до гідності порушується, тому дані права є нерозривно пов'язаними одне з одним.

Якщо ж людина не може наповнити своє життя відповідним змістом (це має місце у випадку інвалідності, наявності смертельних хвороб, що унеможливають нормальну життєдіяльність), і жодна інша людина, суспільство і держава не можуть їй у цьому допомогти, держава, як мінімум, не має права заважати людині у припиненні власного життя з гідністю. Не є моральним і гуманним примушення людини, яка, помираючи у муках, прохає про смерть. І якщо життя не має цінності, його припинення буде проявом милосердя. Саме тому, на нашу думку, слід говорити про необхідність легалізації в Україні евтаназії, насамперед, з метою повної реалізації конституційних прав людини на розпорядження життям і на повагу до гідності.

При цьому виходити слід з якісної характеристики життя і з того, що ні держава, ні суспільство не наділяли людину природним правом на життя, а отже, не можуть регламентувати порядок реалізації цього права. Відмовляючи людині у праві на розпорядження життям, держава і суспільство тим самим необгрунтовано обмежують її природну свободу.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Дашковська О.Р.

Ладигін Сергій Сергійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Ні для кого не секрет, що на сьогоднішній день отримати якісну медичну допомогу безкоштовно практично неможливо, попри норму

ст. 49 Конституції України, де зазначено, що у державних і комунальних медичних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Наявність таких явищ підтверджує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, яка у своїй доповіді про стан дотримання прав в Україні, зазначає, що в нашій державі відбувається масове порушення права громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу. Для багатьох людей одержання безоплатної медичної допомоги стає дедалі не доступнішим. Отже, безоплатна медична допомога стає все дорожчою для громадян.

Про якість медичних послуг в Україні, як правило, воліють не говорити ані лікарі, ані чиновники, але ми, громадяни, сформулювали кожен для себе власний висновок про стан справ в медичній сфері. Контроль за якістю сконцентровано на діях персоналу, а не на результатах медичної допомоги. На відміну від приватних, державні та муніципальні медичні установи не підлягають ліцензуванню. Сертифікація медичного персоналу не контролюється самоврядними професіональними установами, спеціалізованими у медицині. Істотною проблемою залишається якість надання медичних послуг. Через мізерне фінансування велика кількість фахівців цієї галузі пішли працювати до приватних лікарень або до інших галузей. Правозахисні організації часто отримують скарги на дії лікарів, що призвели до тяжких наслідків. Проте через корпоративну солідарність такі випадки дуже важко довести в суді, а прокуратура неохоче розслідує заяви про вчинення таких злочинів. Тому й наявні лише одиничні приклади покарання за шкоду, завдану неналежним медичним обслуговуванням.

Наступною проблемою є колізії законодавства у галузі медицини, яке є дуже об'ємним і складається з низки законів та підзаконних актів. Одним з прикладів є ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи), за якою на медичне втручання обов'язково необхідна згода хворого, чи його родичів – це загальне правило. У той же час, Цивільний кодекс України (ч. 5 ст. 284) та Основи законодавства України про охорону здоров'я (ч. 2 ст. 43) передбачають спеціальне правило, яке полягає у тому, що у невідкладних випадках, коли реальна загроза життю є наявною, згода хворого або його законних представників на медичне втручання не потрібна. Але ні Цивільний кодекс України, ні Основи не містять жодного переліку невідкладних випадків, які становлять реальну загрозу життю

хворого, що дають лікарю право оперувати та застосовувати складні методи діагностики без згоди самого хворого чи його законних представників. Основи закріплюють право лікаря без згоди проводити медичне втручання, але лише у виключних випадках, коли зволікання при встановленні діагнозу чи проведенні операції загрожує життю хворого. Така прогалина в законодавстві може бути причиною низки позовів на дії лікарів, які замість того, щоб рятувати людині життя, повинні розраховувати чи «дотягне» хворий до того моменту, коли родичі дадуть дозвіл на операцію.

Основами законодавства України про охорону здоров'я передбачено, що кожний пацієнт має право вільного вибору лікаря (ст. 38). Право вільного вибору лікаря є передумовою запровадження інституту сімейних лікарів, але на сьогоднішній день існує система так званого «прикріплення» лікаря до пацієнта за територіальною ознакою, що значно обмежує вищезгадане право пацієнта.

Наступне, на що пропоную звернути увагу — це колізія, яка виникла через те, що Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» забороняє неприщепленим дітям відвідувати дитячі заклади, зокрема дитсадочки чи школи (ст. 15). На мою думку, ця норма обмежує конституційне право особи на освіту (ст. 53 Конституції України), а точніше, вона його відбирає! Хоча, нагадую, що конституційні права є невідчужувані. Цікавості додає ст. 44 Основ, за якою застосування методів профілактики (щеплення) щодо малолітніх осіб здійснюється за наявності письмової згоди її батьків, або інших законних представників. Тобто Основи передбачають те, що батьки можуть і не підтримувати програму щеплень.

Відповідно до ст. 38 Основ: кожний пацієнт, який досяг чотирнадцяти років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Наступна ж стаття передбачає, що право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я має лише повнолітня особа, отже виникає питання: як неповнолітня особа може обрати для себе лікаря, якщо вона не володіє інформацією про стан свого здоров'я? На мій погляд, ст. 38 і ч. 1 ст. 39 Основ законодавства про охорону здоров'я суперечать одна одній. Більше того, це не відповідає ч. 3 ст. 32 Конституції України, яка зазначає, що кожний громадянин має право знайомитись в органах державної

влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Отже, з огляду на зазначене, існуюча система охорони здоров'я не задовольняє більшість населення України. Реформування галузі охорони здоров'я, насамперед, слід здійснювати вдосконаливши існуючу нормативно-правову базу. Основи законодавства України про охорону здоров'я потребують перегляду, зважаючи на нові тенденції розвитку суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Латиш Катерина Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури України, 3 курс, 17 група

«HATE SPEECH» АБО СВОБОДА ВИСЛОВЛЕННЯ ДУМКИ: ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА

Сказане слово не буває не почутим

(народна приказка)

У численних наукових дослідженнях визнається суттєва роль засобів масової інформації (ЗМІ) не лише у висвітленні етнічних аспектів життя, а й у регулюванні самих міжетнічних (міжнаціональних) відносин. Від того яким чином, толерантно чи конфліктно, подаються засобами масової інформації етнічно забарвлені матеріали, часто залежать не лише погляди та уявлення людей, але і самі міжетнічні відносини, міжетнічний спокій та мир.

У англійській мові для ксенофобних порушень у ЗМІ є, відповідно, два терміни: hate speech и political incorrectness. У вітчизняній практиці вже досить часто їх об'єднують терміном «мова ворожнечі». Цей термін використовується для позначення будь-якої публічної «мовної» дії, прямо чи опосередковано заснованої на ксенофобії, яка,

в свою чергу, видозмінює, спотворює соціальні відносини, слугує причиною агресії, насилля, ворожнечі та конфліктів за принципом національного, релігійного, соціального, іншого розрізнення.

В той же час, стаття 10 Європейської конвенції з прав людини закріплює право людини на свободу висловлення думки, однак, вона ж містить і норми, що допускають можливість звуження цього права, коли мова йде про порушення прав іншої особи, як індивідуальних, так і колективних. Тому постає питання чи виходять за межі свободи слова такі висловлювання (що несуть в собі «мову ворожнечі»).

Звернемося до європейської практики, у зв'язку з недостатньою урегульованістю даного питання у національному (внутрішньодержавному) праві, а також важливістю та обов'язковістю застосування саме європейської практики.

Так, у справі Сурек проти Туреччини (№ 1) (*Surek v. Turkey* (№ 1), Сурека було засуджено згідно антитерористичного законодавства Туреччини, що забороняє називати імена «державних службовців, які брали участь у антитерористичних операціях» та розповсюджувати пропаганду націлену на «підрив територіальної цілісності держави та неподільної цілісності нації». Європейський Суд визнав, що хоча вирок і був обмеженням свободи вираження Сурека, це не становило порушення статті 10 – засудження та штраф були «необхідними в демократичному суспільстві», оскільки листи могли стимулювати подальше насильство у регіоні й уряд мав «невідкладну суспільну потребу» у попередженні цього. Проте, загальновідомим є те, що в більшості випадків після виконання таких вироків та призначень грошових компенсацій (які, часто-густо, є великими), газети припиняють своє існування, як юридична особа, через неплатоспроможність як суб'єкта господарської діяльності.

Аналіз європейської практики свідчить про те, що втручання держави, передбачене ч. 2 ст. 10 Європейської конвенції, має бути, перш за все, законним і може бути виражене у будь-яких формах, в тому числі у вигляді штрафних санкцій за відшкодування шкоди. Присудження відшкодування шкоди є серйозним втручанням у свободу висловлення своєї думки. Оскільки, надвисокі штрафи можуть звести право на свободу преси лише до формальності. Подібні санкції, як зазначає Європейський суд з прав людини, можуть являти собою своєрідну цензуру. У зв'язку з цим, в деяких випадках сам розмір відшкодування буде порушенням ст. 10 Європейської конвенції. Нап-

риклад у справі Толстой-Мілославський проти Великобританії (Рішення Європейського суду з прав людини від 13 липня 1995 р.) сума відшкодування, що її зобов'язав сплатити Суд, склала 1,5 млн. фунтів стерлінгів. Такі санкції можуть поставити засіб масової інформації на межу зникнення. У цьому випадку Європейський суд з прав людини визнав наявність порушення ст. 10 Європейської конвенції.

Більше того, Комітет Міністрів Ради Європи у своїй рекомендації про компенсацію з боку преси жертвам «мови ненависті» (Рекомендація «Про мову ненависті» № R (97) 20) згадує лише «можливість рішень суду, що надавали б жертві право відповіді або спростування». У жодному пункті Рекомендації немає навіть натяку на можливість закриття цілого видання. Навпаки, Пояснювальний Меморандум до Рекомендації зазначає: «надто жорсткий захист від нетерпимих висловлювань може бути не лише небезпечним, але й призвести до кардинально протилежних результатів».

Також, слід згадати й інші, дуже схожі справи проти Туреччини – Арслан проти Туреччини (*Arslan v. Turkey*), Сурек та Оздемір проти Туреччини (*Surek and Ozdemir v. Turkey*) та Сурек проти Туреччини (№ 4) (*Surek v. Turkey*) (№ 4), в яких звинувачення були висунуті за різкі антитурецькі та прокурдські публікації, а покарання були надто суворими – з ув'язненням включно, Європейський Суд визнавав порушення ст. 10 в усіх справах, оскільки жодна з публікацій, на його думку, не могла призвести до розпалення насильства.

Таким чином, при вирішенні питання щодо того, чи виходять за межі свободи слова висловлювання, що несуть в собі «мову ворожнечі», слід виходити з наступного: 1) чи може таке висловлювання привести у подальшому до розпалювання національної чи релігійної ворожнечі або до інших серйозних, суспільно небезпечних наслідків; або до формування для цього підґрунтя; 2) якщо рішення по справі було вже прийнято, то слід визначити, чи не є призначення відшкодування шкоди, самим порушенням права на свободу слова. При цьому слід виходити з того, чи є подальше попередження виникнення таких випадків «необхідними в демократичному суспільстві», чи вбачається в цьому «невідкладна суспільна потреба», чи могли зазначені висловлювання стимулювати до вчинення повторно подібних дій.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Колісник В.П.

Летнянчин Любомир Іванович,

к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого,

Бондарчук Ілля Володимирович,

здобувач кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ДО ОБГОВОРЕННЯ НЕДОЛІКІВ ТА ПЕРЕВАГ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ»

Наприкінці 2008 року Кабінетом Міністрів України був внесений до Верховної Ради України проект Закону України «Про громадські організації» (далі – Проект) розроблений Міністерством юстиції України. Запропонований в ньому порядок реалізації права на свободу об'єднання у громадські організації суттєво відрізняється від встановленого чинним Законом України «Про об'єднання громадян». Є надзвичайно важливим, щоб схваленню в перших читаннях проекту нового закону України передувало обговорення його окремих переваг та недоліків.

Основною новацією даного Проекту виступає дещо інша, у порівнянні з існуючим, розстановка акцентів у понятті «громадська організація». Так, в частині першій статті 1 закріплюється, що громадська організація є добровільним об'єднанням осіб для здійснення і захисту прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших *суспільних* (курсив наш. – Л.Л., І.Б.) інтересів. Такий підхід до визначення мети об'єднання в громадські організації навряд чи можна сприйняти однозначно, і скоріш за все чимало дослідників висловляться проти подібного трактування. Адже, інтереси громадської організації не завжди мають відповідати інтересам суспільства, а в більшості випадків вони лише частково відбивають суспільний інтерес, оскільки передусім представлені інтересами своїх членів.

Вважаємо, що законодавчо визначеною метою об'єднання громадян у громадські організації має залишатися спільність інтересів, а не їх відповідність інтересам суспільним. Інакше під загрозою може опинитися реалізація негативної складової свободи об'єднання. Зокрема, право добровільного виходу з громадської організації може бути розцінено як незгода з інтересами організації, а отже із суспільними інтересами.

Також необхідно звернути увагу на частину першу статті 6 Проекту, де наведене більш широке, ніж у чинному законі, коло осіб, які можуть бути засновниками громадських організацій. Це «громадяни України, іноземці або особи без громадянства, в тому числі неповнолітні, у випадках, установлених законом, та юридичні особи приватного права». Слід відмітити, що ця новела навряд чи викличе суттєві нарікання, оскільки подібний підхід відповідає тенденції розширення переліку осіб, які можуть виступати засновниками громадських організацій. Проте, під сумнів можна поставити порядок введення юридичних осіб приватного права до кола засновників. Адже право на створення громадських організацій має визнаватися, в першу чергу, за фізичними особами. Саме фізичні особи за своєю ініціативою виступають засновниками громадських організацій. В основі даного положення покладена норма статті 36 Конституції України, що гарантує право на об'єднання кожному громадянину. Тоді як, досить важко собі уявити ситуацію, що може бути породжена зазначеною новелою, коли громадська організація створюватиметься шляхом об'єднання трьох юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

На наш погляд, ця норма щодо засновників громадської організації вимагає уточнення. По-перше, необхідно підкреслити вирішальну роль фізичних осіб як засновників громадської організації. По-друге, дозволяти входити до складу засновників, поряд з фізичними особами, юридичним особам – громадським організаціям. По-третє, слід уточнити, що в разі заснування громадської організації лише юридичними особами – громадськими організаціями, вона створюватиметься у формі спілки громадських організацій.

Особливий інтерес викликає уникнення в Проекті поділу громадських організацій за ознакою територіальної сфери діяльності. Цей захід, з одного боку, безумовно буде сприяти більш ефективній діяльності громадських організацій. Разом із тим, концепцією Проекту не передбачена можливість самостійного утворення громадських організацій з місцевим статусом для вирішення проблем виключно місцевого значення, з обмеженою територією дії.

Загалом, якщо окреслити однією тезою недоліки запропонованих змін в законопроекті, то насамперед треба наголосити на відсутності зв'язку з чинним Законом України «Про об'єднання громадян», що, на наш погляд, не тільки зумовить різкі зміни у правозастосуванні, а й до того ж зведе нанівець ту роботу з удосконалення законодавчого регулю-

вання діяльності об'єднань громадян, що намітилась в останнє десятиріччя, і було пов'язане з прийняттям у 1996 році Конституції України.

Як на окремій новелі, що можуть справити позитивний вплив на свободу створення громадських організацій, слід вказати на наступні моменти:

— докладна регламентація найбільш суперечливих на даний час особливостей інституту державної реєстрації громадських організацій;

— деталізація переліку підстав відмови в легалізації громадських організацій;

— законодавче встановлення порядку та підстав здійснення контрольних повноважень органу легалізації на етапах створення та діяльності громадських організацій;

— закріплення правового статусу громадських організацій, які легалізують свою діяльність шляхом письмового повідомлення про заснування.

Безумовно, чинне законодавство України про об'єднання громадян вимагає ґрунтовного вдосконалення, оскільки все ще знаходиться на перехідному етапі, але кардинальні зміни до нього потребують належного рівня наукового забезпечення. Це передбачає, насамперед, глибоке теоретичне осмислення і опрацювання нових концепцій та ідей, оперативне вивчення практики застосування нового законодавства про громадські організації, її узагальнення і аналіз з метою прогнозування можливих шляхів реалізації законодавчих новел, що пропонуються.

Логачова Вікторія Вікторівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 10 факультет, 5 курс, 2 група

**ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА,
ЯК НЕОБХІДНА УМОВА КОРИСТУВАННЯ ОСОБОЮ
СВОЇХ ПРАВ І СВОБОД**

Нова Конституція України значно розширила обсяг прав і свобод людини та громадянина, практично включила до неї основні

права та свободи, закладені в Загальній декларації прав людини 1948 р. При цьому було визнано принцип пріоритету прав і свобод людини над державою. Проте, за всієї важливості закріплення прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів це, все ж таки, є недостатньою умовою для того, щоб ці права і свободи реалізовувались громадянами. Без наявності відповідного механізму і гарантій реалізації більшість прав і свобод можуть залишитися для громадян лише красивими словами. А тому практична реалізація конституційних прав і свобод повинна забезпечуватися двома категоріями гарантій. Це, по-перше, загальні гарантії, які охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, на захист прав від можливих порушень. Загальні гарантії прав і свобод можна класифікувати на економічні, політичні, соціальні, організаційні та інші. По-друге, це спеціальні гарантії – правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права. Спеціальні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства. Їхньою метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян. Зокрема, Основний Закон передбачає низку конкретних гарантій, які є переважно традиційними для Конституції і законів України. Наприклад, такі: право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55); право на правову допомогу, яке означає, зокрема, що кожний вільний у виборі захисника своїх прав і що у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно (ст. 59); принцип не обов'язковості виконання явно злочинного розпорядження чи наказу (ст. 60); гарантія неприпустимості обмеження конституційних прав і свобод означає, що ці права і свободи не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією (ст. 64) та інші. В чинній Конституції України ці гарантії закріплені в статтях 55-64. Крім того, важливе значення мають і так звані специфічні гарантії, які гарантують реалізацію лише конкретного конституційного права чи свободи. Їх специфічність полягає саме в тому, що

вони відносяться лише до одного права (свободи) і містяться у відповідній статті другого розділу Конституції України. Наприклад, гарантіями невід'ємного права кожної людини на життя, передбаченого ст. 27 Основного Закону є гарантії, згідно з якими «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя», «обов'язок держави – захищати життя людини» (ч. 2); «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (ч. 3).

Призначення цих та інших нормативно-правових гарантій, які містять Конституція і закони України, полягає в тому, щоб забезпечити найсприятливіші умови, за яких закріплений у Конституції України статус людини і громадянина став би юридичним і фактичним соціальним становищем кожної особи. Гарантії, таким чином, є тією ланкою, яка дає змогу здійснити необхідний у правовому статусі громадян перехід від передбаченої в Конституції та в законах України можливості до їх реалізації в житті.

До реалізації прав і свобод людини необхідно, зазвичай, щоб особа, по-перше, сама бажала цього, і по-друге, мала певний рівень правового виховання і правової культури. Тому важливою є роль держави у формуванні належної правової свідомості у кожного громадянина нашої держави.

Матат Юрій Ігорович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 4 курс, 7 група

**ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

Невід'ємною ознакою правової державності є реальне забезпечення ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина, який є однією з найважливіших конституційно закріплених

гарантій додержання прав та основоположних свобод. Загальною декларацією прав людини проголошено, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, якщо воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Досягнення цієї мети неможливо без реального втілення принципу верховенства права у діяльність судових органів, що надало б можливість забезпечення державою ефективних засобів захисту прав людини.

Верховенство права — це панування права в суспільстві, в усіх сферах його життя. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають відповідати ідеям соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством, як однією з форм його втілення, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й неправим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Саме такої позиції дотримується Конституційний Суд України, який висловив її в рішенні від 2 листопада 2004 року.

Аналізуючи викладене, можна зробити цілком очевидні висновки: верховенство права означає панування права в суспільстві (від англ. *rule of law*, одним із значення якого є «верховенство права»); закріплення принципу верховенства права у Конституції України вимагає від держави його втілення у правотворчу і правозастосовчу діяльність; принцип верховенства права в жодному разі не зводиться до верховенства закону, оскільки в основу названого принципу покладена ідея відокремлення права і закону; основою правового закону і принципу верховенства права мають бути фундаментальні права людини, які є стрижнем правової системи демократичної держави.

Соціальна спрямованість принципу верховенства права полягає у забезпеченні свободи та прав людини, причому, насамперед, у її відносинах із державною владою. Ідея верховенства

права з самого початку свого становлення була спрямована проти тиранії і свавілля монархічних режимів, які часто використовували формальний закон для досягнення антиправових цілей. Метою цієї ідеї було закріплення правових гарантій від необгрунтованого втручання держави у життя людей, створення дієвих юридичних механізмів для реалізації індивідами свої основних прав та свобод.

Верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає ефективний судовий контроль над забезпеченням прав людини. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави. Природні права і свободи індивідів виступають як загальнообов'язковий правовий стандарт і одночасно як конституційна вимога до правової якості законів та інших нормативно-правових актів, до організації діяльності всіх гілок державної влади і посадових осіб.

Сьогодні юридична наука розглядає принцип верховенства права як співвідношення права і закону в регулюванні суспільних відносин у сенсі «верховенства права над законом». Забезпечення пріоритетності закону в ієрархії нормативних актів складає одну з важливих передумов реалізації принципу верховенства права. Однак реально дієвою ця передумова буде лише тоді, коли закон виявиться правовим не лише за формою (мається на увазі прийняття компетентним на те нормотворчим суб'єктом із дотриманням юридичної процедури), а й за містом. Водночас, принцип верховенства права дозволяє у разі відсутності норм закону, іншого нормативного акту, які регулювали б дані відносини, вирішувати конкретну юридичну справу, спираючись на основні принципи права (як-то справедливості, розумності), а також загальні засади законодавства, закріплені у Конституції.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. № 9, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції України і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Су-

дові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй. Статтею 55 Конституції України кожній людині гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а тому суд не повинен відмовляти особі в прийнятті чи розгляді скарги з підстав, передбачених законом, який це право обмежує.

Втілення принципу верховенства права у діяльність судових органів, що наразі залишається невирішеною проблемою, дозволить ефективно забезпечити індивідам захист основних невідчужуваних природних прав та свобод, реалізувати систему гарантій невід'ємних прав, закріплену у Конституції. Саме реальне забезпечення державою ефективних засобів захисту прав людини є пріоритетним напрямом розвитку національної правової системи на шляху розбудови правової державності в Україні.

Павшук Катерина Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 1 факультет, 3 курс, 10 група

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ПРАВ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Чоловік і жінка наділені як рівними, так і різними правами та обов'язками, що обумовлено об'єктивним процесом розвитку людської цивілізації, відповідає потребам суспільства і залежить від особливих біологічних та психологічних характеристик чоловіка і жінки. Отже, право не може змінювати основоположних об'єктивних процесів розвитку людства і відповідно не може урівняти правовий статус чоловіка і жінки. Воно може різними методами правового регулювання за допомогою додаткових спеціальних прав вирівнювати правовий статус різних суб'єктів правовідносин, створювати рівні можливості для реалізації суб'єктивних прав чоловіків і жінок.

У ХХ ст. розпочалася дискусія про соціальні гуманітарні наслідки дискримінації, про можливості виділення її «негативних» і «позитивних» підвидів.

Негативною дискримінацією є будь – які обмеження у правах, а під позитивною – будь – які пільги і переваги. Ці форми дискримінації можуть бути не лише прямими, тобто закріпленими в законодавстві, але і непрямими, тобто такими, що поширюються на суспільні відносини.

Позитивна дискримінація спрямовує попередні форми дискримінації в діаметрально протилежному напрямку. Її очікувана справедливність повинна спиратись на доцільність або соціальну гармонію, на створення більш рівних можливостей або на відшкодування заподіяної шкоди. Якщо метою є рівні можливості, тоді слід визначити, за яких умов можливості повинні бути рівними.

За умов домінування чоловіків у всіх сферах суспільного життя жінка була відчужена від влади, обмежена в правах на майно і відповідно не мала рівних можливостей реалізувати свої формально проголошені права. Лише в умовах розбудови правової держави, коли реально забезпечуються не лише рівні права, але й рівні можливості реалізації цих прав різноманітними організаційно – правовими засобами, стверджується принцип рівності і свободи людини і громадянина.

Як член ООН, Україна прийняла на себе зобов'язання виконувати усі ратифіковані нею міжнародні угоди стосовно прав людини. У 1980 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок. Відповідно до положень Закону України «Про дію міжнародних договорів на території України» 1991 р. і ст. 9 Конституції України 1996 р., усі ратифіковані Україною міжнародні угоди автоматично стають частиною національного законодавства.

Ратифікувавши зазначену конвенцію, Україна прийняла на себе викладені в ст. 2 зобов'язання викорінювати дискримінацію в усіх її формах усіма можливими методами. Очевидно, що першочерговим заходом з ліквідації дискримінації є законодавчі механізми, тобто інкорпорування принципів гендерної рівності в Конституцію України, закони і підзаконні нормативно-правові акти.

На підтвердження позиції держави, Верховна Рада України, керуючись Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок (Жіночою кон-

венцією), ратифікованими Україною міжнародними договорами про права і свободи людини, підсумковими документами IV Всесвітньої конференції про стан жінок «Дії в інтересах рівності, розвитку і миру» (Пекін, 1995 р.) і Постановою Верховної Ради України від 12 липня 1995 р. «Про рекомендації учасників парламентських слухань про реалізацію в Україні Конвенції ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок», «додаючи особливе значення ролі родини і жінок у політичному, економічному, соціальному, історичному і культурному розвитку України, прагнучи до поліпшення демографічної ситуації, забезпечення реалізації родиною своїх функцій, а також створення правових, суспільно-економічних умов для поліпшення стану родини і жінок, підвищення їхньої ролі в суспільстві, найбільш повного розкриття їх інтелектуальних, духовних і творчих можливостей» (як зазначено в самому документі), 5 березня 1999 р. Постановою № 475-XIV прийняла Декларацію про основні принципи державної політики України стосовно родини і жінок. Відповідно до Декларації держава гарантує жінкам і чоловікам рівні права і можливості стосовно основних прав і свобод людини у всіх сферах громадського життя.

Таким чином, Україна визначилася стосовно принципів і основних напрямків державної політики з питань родини і статусу жінок, але ця політика реалізується не повною мірою, і поки що не дала очікуваних результатів.

У 2003 р., виконуючи рекомендації Комітету Конвенції з ліквідації дискримінації жінок, Україна ратифікувала Факультативний протокол до Жіночої конвенції, що наділяє Комітет правом приймати індивідуальні скарги й відповідно реагувати на них, так само як і проводити розслідування у випадках, коли мають місце серйозні чи систематичні порушення.

У той же час, хоча Україна і прийняла відповідні зобов'язання на національному, регіональному і міжнародному рівнях, жінки в Україні зіштовхуються з багатьма перешкодами на шляху до реалізації своїх прав, включаючи негативні соціальні стереотипи щодо ролі і стану жінок у суспільстві, високий рівень насильства стосовно жінок у родині й у суспільстві та недостатній доступ до реальних і легальних можливостей працевлаштування.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Нестеренко О.В.

Пилипенко Євген Вікторович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів органів прокуратури України,
3 курс, група 10

**ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ ЯК АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

Подальші процеси демократизації українського суспільства та становлення України як правової, соціальної держави потребують удосконалення існуючих і створення нових механізмів, спрямованих на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав людини, встановлення ділових і конструктивних відносин громадян з органами влади. Одним із таких нових правозахисних механізмів є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закріплення у ст.ст. 55, 85, 101, 155 Конституції України статусу цього інституту вимагало подальшого законодавчого визначення його схеми. Прийнятий 23.12.1997 р. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» не належним чином урегулював його модель. Так стаття 11 Закону встановлює, що Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Однак не конкретизовано, чи це стосується представників Уповноваженого з прав людини на місцях, чи представників із вирішення спеціальних питань. Складність полягає в тому, що становлення інституту омбудсмана в Україні відбувається у період реформування її політико-правової системи, тому важливо враховувати зарубіжну практику створення і діяльності подібного механізму захисту прав людини.

Необхідність утворення такого інституту зумовлена низкою факторів, а саме:

а) недостатній рівень захисту прав і свобод людини і громадянина посадовими особами та збільшення порушень прав людини ними в умовах недостатньо визначеного українського законодавства;

б) недостатній рівень захисту прав і свобод людини і громадянина традиційними процедурами юридичного захисту;

в) проголошення Україною курсу на зближення та приєднання до розвинутих міжнародних стандартів демократії;

г) його глибоко демократичним характером, адже він об'єднує органи інституту держави і інституту громадянського суспільства і з цих позицій потребує ретельного дослідження;

Демократичні риси цього інституту – незалежність, відкритість, доступність для громадян, неформальний підхід до вирішення проблем захисту прав людини і громадянина та ін. – сприяли тому, що він одержав широке закріплення в системі правозахисних механізмів багатьох країн, в тому числі і України. Ефективне функціонування інституту омбудсмана в сфері захисту і охорони прав і свобод людини і громадянина від свавілля і зловживань з боку органів державної влади, посадових осіб забезпечує його авторитет і популярність в очах громадськості. Цей інститут справедливо вважають важливим чинником зміцнення законності і правопорядку в країні, який сприяє реалізації принципу пріоритетності людини перед державою.

До повноважень, які здійснює Уповноважений, відносять: захист прав свобод людини і громадянина, які проголошені Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; контроль за додержанням та повагою до прав і свобод людини і громадянина з боку громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають на території України з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб; діяльність із запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина; сприяння поновленню порушених прав і свобод людини і громадянина; сприяння в приведенні законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі; роботу спрямовану на поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав людини і громадянина; заходи із запобігання будь-яким формам дискримінації при реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

У своїй діяльності Уповноважений є незалежним від інших державних органів і посадових осіб. Він не дублює і не підміняє, а доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не може вимагати перегляду компе-

тенції державних органів , які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Фінансування діяльності Уповноваженого відбувається за рахунок Державного бюджету України та щорічно передбачається в ньому окремим рядком.

Уповноважений у разі порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина може вносити конституційне подання Уповноваженого та подання Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб.

Вбачається за доцільне посилити механізми впливу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на існуючу в Україні систему захисту прав і свобод людини та встановити хоча б адміністративну відповідальність, за невиконання рішень Уповноваженого щодо поновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Це б стало ще однією реальною гарантією його діяльності.

Пристінський І.О.

адвокат, здобувач кафедри адміністративного права
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ СУБ'ЄКТІВ, ЩО МОЖУТЬ ВИСТУПАТИ ЗАСНОВНИКАМИ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД

Сьогодні в Україні зареєстровані та здійснюють свою діяльність численні релігійні громади різноманітних конфесій та віросповідань на чолі з іноземними пастирями та проповідниками, що ставить перед державними органами та вченими-юристами нагальне питання відносно можливості засновництва релігійної громади іноземними громадянами та особами без громадянства. Розв'язання цього питання має важливе значення як для юридичної науки, так і для правильного

застосування положень законодавства про свободу совісті та релігійні організації на практиці.

Так, в ч. 1 ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено, що для одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи громадяни в кількості не менше десяти чоловік, які утворили її і досягли 18-річного віку, подають заяву та статут до відповідного органу реєстрації. Ця норма визначає порядок реєстрації статутів (положень) релігійних організацій та встановлює осіб, що правомочні засновувати релігійні організації. Такими особами закон називає громадян.

З аналізу даної правової норми не зовсім зрозуміло, кого саме вітчизняний законодавець розуміє під терміном «громадяни»: громадян України або іноземних громадян, чи тих і інших разом. Перед суб'єктом уповноваженим реєструвати статuti релігійних організацій завжди постає вказане питання при розгляді заяв про реєстрацію.

На наш погляд, можливі декілька варіантів тлумачення вказаного законодавчого терміну.

По-перше, у вузькому сенсі під терміном «громадянин» можна розуміти лише громадянина України. За таких обставин засновниками релігійної громади не можуть бути іноземні громадяни та особи без громадянства.

По-друге, можна більш широко тлумачити термін «громадянин», а саме, розуміти під ним громадян України та іноземних громадян, тоді до кола засновників не входять особи без громадянства, які не є громадянами чи підданими будь-якої держави.

Слід зазначити, що в тексті Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» неодноразово згадується термін «іноземні громадяни» та взагалі нічого не говориться про осіб без громадянства. Тому виникає питання, чому законодавець не передбачив в якості засновників релігійної організації іноземних громадян. Можна зробити припущення, що законодавець під терміном «громадянин» розумів як громадян України, так і іноземних громадян.

Як бачимо, в обох вищевказаних випадках, згідно чинного законодавства про свободу совісті та релігійні організації, особи без громадянства, в будь-яком випадку, не мають права бути засновниками релігійної громади, що обмежує їх в праві на свободу совісті та прямо суперечить як Конституції України, так і нормам міжнародного права, а саме, ст. 18 Загальної декларації прав людини.

Статтею 35 Конституцією України право на свободу світогляду та віросповідання гарантується кожному.

Крім того, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», також гарантує іноземцям та особам без громадянства право на свободу совісті нарівні з громадянами України.

Хоча, частіше за все, релігійні організації, намагаються, щоб до складу їх засновників входили громадяни України, але в практичній діяльності органів у справах релігій мають місце випадки реєстрації релігійних організацій, серед засновників яких є іноземні громадяни.

Право на свободу світогляду та віросповідання є природним та невід'ємним правом кожної людини незалежно від громадянства, тому будь-яке обмеження людини в здійсненні цього права з підстав належності чи неналежності до громадянства тієї чи іншої держави, є неприпустимим та протиправним в контексті проголошення України правовою та демократичною державою.

Нечіткість вказаних законодавчих формулювань Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» обумовлена, перш за все, тим, що даний нормативно-правовий акт приймався з урахуванням діючого до прийняття закону радянського законодавства про культу, та ще до проголошення незалежності України і прийняття Конституції України. На практиці це може призвести до неоднозначного їх застосування та вільного тлумачення посадовими особами органів влади, та, як наслідок, до порушення законних прав та інтересів людини.

Зазначені положення законодавства про свободу совісті та релігійні організації об'єктивно потребують приведення у відповідність до приписів Конституції України, яка має вищу юридичну силу, та міжнародно-правових актів.

Вважаємо, за доцільне відмовитися від використання в ч. 1 ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» терміну «громадянин» та замінити його терміном «особа», який є більш широким за своїм змістом та охоплює, як громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Це дозволить більш повно забезпечити права іноземців та осіб без громадянства на заснування релігійних організацій, надасть змогу уникнути будь-яких зловживань та порушень з боку органів, уповноважених здійснювати реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій.

Рудницька Юлія Вікторівна

Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Економічні права — це можливості людини й громадянина вільно розпоряджатися предметами вжитку та факторами господарської діяльності- власністю й працею, виявляти винахідливість та ініціативу в реалізації своїх здібностей і здобути засобів для існування, беручи участь у виробництві матеріальних та інших благ.

До економічних прав, закріплених у Конституції України належать: право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; право користуватися об'єктами публічної власності.

Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, закріплена у ст. 42 Конституції України. Дане право досить багатогранне й у взаємозв'язку з правом приватної власності складають правову основу ринкової економіки.

Підприємництво — це гарантована Конституцією України самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик і не заборонена законом діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та зайняттю торгівлею з метою отримання прибутку.

Суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що не обмежені законом у правоздатності або дієздатності.

Разом із тим, Конституцією обмежуються права на заняття підприємницькою діяльністю для народних депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військовослужбовців.

Правові засади підприємницької діяльності, включаючи і право на її здійснення, регулюються законом України «Про власність», «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні» та іншими законодавчими актами.

Відповідно до ч. 3 ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускає зло-

вживння монополієм становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види й межі монополії визначаються законом. Держава передбачає систему заходів для обмеження монополізму. З цією метою прийняті антимонопольні закони: «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 року, «Про антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 року, «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7. 06. 1996 року.

Конституція України (ст. 42) установлює обов'язок держави щодо прав споживачів, здійснення контролю за якістю й безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяння діяльності громадських організацій споживачів. Реалізація даного обов'язку забезпечується законом України «Про захист прав споживачів» у редакції від 15.02.1993 року.

Проведений аналіз статистичних показників за підсумками 2008 року підтвердив про значний потенціал малого та середнього бізнесу для розвитку економіки та соціальної сфери, зокрема:

– з року в рік збільшується кількість суб'єктів як малого та середнього підприємництва в Україні, причому, така тенденція по всіх регіонах країни;

– показники кількості суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. наявного населення збільшився до 496 одиниць та досяг європейського рівня.

Як у попередні роки, у 2007 році спостерігається нерівномірність розподілу кількості як суб'єктів М.С.П., так і малих підприємств за регіонами України у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення.

Загрозу розвитку підприємництва становить не стабільна політична ситуація в країні, прогалини у законодавстві, корупція, тіньова економіка великі податки та відсотки на кредити, складний порядок оформлення необхідних документів на підприємницьку діяльність, а також багато інших причин. Дана проблема загострюється з кожним роком все більше і більше. Відповідно порушується право на підприємницьку діяльність, оскільки не кожна дієздатна і правоздатна особа зможе займатись або розпочати даний вид діяльності у зв'язку з наявністю перелічених проблем. Світовий досвід переконливо свідчить, що країна процвітатиме тільки тоді, коли будуть успішними малий і середній бізнес, створюючи міцну основу для всієї економічної системи. Середні та малі підприємства- це, так би мовити, капілярні судини

будь-якого здорового економічного організму. Вони володіють технологіями, яких немає у «гігантів», тобто великих фірм і корпораціях.

Отже, право на підприємницьку діяльність займає вагомe місце серед економічних прав. Законодавство нашої країни містить прогалини відносно нього та в недостатній мірі гарантує його дотримання. Тому воно потребує подальшого вдосконалення. Необхідно звернути увагу на міжнародний досвід, на якому рівні там забезпечується вказане право. Держава повинна сприяти розвиткові малого та середнього бізнесу, збільшувати економічні та юридичні гарантії, а тим самим сприяти реалізації права на підприємницьку діяльність.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.

Саннікова Марина Вікторівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 5 курс

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Конституція України (ст. 13) передбачає право загального землекористування, яке розглядається як одне із конституційних прав громадян на користування природними об'єктами, в тому числі землею як особливого та специфічного, фундаментального природного ресурсу.

Крім того, із вимог ст. 50 Конституції України впливає принцип пріоритету вимог екологічної безпеки, відповідно до якого кожен має право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище і на відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права. Законодавець виходить з того, що правова охорона землі як елементу екосистеми перш за все необхідна для збереження її якісних характеристик.

Варто зазначити, що право загального землекористування за своєю сутністю вважається таким земельним правом, яке є невід'ємним і невідчужуваним. Воно виникає у суб'єкта при народженні і реалізується ним на власний розсуд. Без такого права людина не може

існувати, воно є об'єктивно необхідним. Джерелом цього права вважаються цінності, які потребують державного визнання. Важко уявити собі ситуацію, коли особа могла б обійтися без земель, які використовуються як шляхи сполучення, для задоволення її культурно- і комунально-побутових потреб, зокрема це яскраво ілюструється при використанні земель загального користування в населених пунктах. Право загального землекористування забезпечує повноцінне життя індивіда, і умовно його можна називати абсолютним, оскільки його неможливо ані змінити, ані припинити.

Право людини на землю фактично є частиною більш загального її природного права на навколишнє природне середовище. Все, що представляє інтерес для особи (для її праці, побуту, відпочинку, тощо) знаходиться на землі або безпосередньо з нею пов'язано. Тому природне земельне право – це фундаментальна передумова життєдіяльності людини.

Саме тому Конституція України називає землю основним національним багатством. Що ж стосується права загального користування землею, то воно забезпечує доступ до неї кожного громадянина і забезпечує фундаментальні засади розвитку як громадянина, так і суспільства в цілому у всіх сферах його життєдіяльності.

Проте для можливості реалізації права, у тому числі загального користування, необхідним є чіткий механізм такої реалізації. Так, зазначені вище положення Конституції мають своє логічне продовження у Земельному кодексі України. Саме покликані забезпечити безперешкодне здійснення загального землекористування громадянами та захистити його від реальних чи потенційних загроз. Такі загрози можуть бути обумовлені, з одного боку, знищенням, псуванням земель, зміною їх властивостей шляхом забруднення, засмічення в результаті антропогенної діяльності та інших чинників, що унеможливує вільний доступ до земельних ділянок та розташованих на них природних об'єктів, та, з іншого боку, – встановленням обмежень чи заборон власниками та спеціальними землекористувачами в реалізації громадянами досліджуваного права.

До таких гарантій Земельний кодекс України, зокрема, відносить: а) визнання землі основним природним ресурсом, тобто на нього поширюється право загального землекористування; б) виділення окремих категорій земель в межах населених пунктів, які не можуть передаватись у приватну власність; в) встановлення обмежень на окремі

земельні ділянки, виділення земель природно-заповідного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, лісового та водного фонду із відповідним правовим режимом, що накладає обмеження у здійсненні господарської діяльності та передбачає можливість їх використання необмеженим колом громадян для задоволення рекреаційних, оздоровчих, естетичних та інших потреб.

Складовою частиною змісту правових гарантій здійснення права загального землекористування прийнято вважати способи його захисту. В ч. 3 ст. 152 Земельного кодексу України визначені способи захисту прав на земельні ділянки, серед яких: визнання права; відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення права, і запобігання вчиненню дій, що порушують право або створюють небезпеку такого порушення; визнання правочину недійсним; визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; відшкодування заподіяних збитків тощо.

Визнання права та визнання правочину недійсним достатньо детально регулюються цивільним законодавством. Проте дієвість як решти вказаних вище гарантій, так і відповідних способів захисту, уявляється дещо сумнівною, адже вони не мають детальної правової регламентації в контексті загального землекористування. Існуючі у роботі суддів труднощі при вирішенні таких справ насамперед пов'язані з відсутністю єдиного законодавчого підходу до регулювання цивільно-правової відповідальності за порушення земельного законодавства. Норми земельного та екологічного законодавства окреслюють лише загальні положення з цих питань, хоча підхід до їх вирішення має бути ретельним і виваженим. Разом з тим, розміри відшкодування шкоди, завданої земельним ресурсам, визначають на основі спеціальних такс, методик, правил, положень. Проте, і науковці, і практики відзначають їх недосконалість і невідповідність економічним реаліям сьогодення.

Таким чином, для удосконалення конституційно-правових механізмів захисту права загального землекористування необхідним є комплексний підхід, який стосується не лише земельного законодавства, а й процесуального і т.д., адже головна цінність права – це міра і можливість його реалізації.

Науковий керівник: д.ю.н., професор,
завідувач кафедри екологічного права Шульга М.В.

Середюк Вікторія Василівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ
ЗАБОРОНИ ЦЕНзуРИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СВОБОДИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Свобода масової інформації є однією з основ розвинутого суспільства, вона виражає загальнолюдські цінності, допомагає розкрити потенціал особистості, є основою духовного життя суспільства і інструментом зміцнення ідентичності держави. У сфері політики без свободи масової інформації не можуть розвиватися політичні партії та інші громадські об'єднання. Зі свободою масової інформації нерозривно пов'язаний ряд політичних прав. Свобода масової інформації сприяє пошуку ефективних шляхів реалізації національної політики, формує стабільні умови для створення і зміцнення демократії і правової держави.

Антонімом свободи масової інформації деякі науковці називають цензуру. За формальним визначенням поняття «цензура» – це офіційна заборона або обмеження будь-яких висловлювань з мотивів збереження політичного, соціального порядку чи моралі.

Цензура – явище дуже давнє, що зафіксовано в сотнях наукових трактатів, енциклопедіях і словарах. Вже 4 січня 1486 р. в Європі з'являється перша цензурна установа – Цензурна Комісія. У відповідності з указом архієпископа Бертольда м. Майна ніякі твори «по науці, мистецтву і знанню» не можуть роздаватися і продаватися до друку і після опублікування, якщо до видання в світ не будуть мати відкритого дозволу.

Конституційна заборона на здійснення цензури не є завмерлим поняттям і розвивається в законодавстві про ЗМІ і правозастосовній практиці. При цьому відбувається розширення цього поняття в міру демократизації політичної системи як гарантії забезпечення свободи масової інформації. Зафіксований у Конституції України принцип політичної та економічної багатоманітності – концептуальна основа заборони цензури. Держава не може створювати органи і структури для здійснення цензури. Законодавче тлумачення конституційного

положення вписане в нормах Закону України «Про інформацію», де цензура визначена як:

1) вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється;

2) накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Таке широке визначення цензури дозволяє говорити про достатньо надійну гарантію захищеності від одного з найнебезпечніших видів порушення свободи масової інформації. Але недивлячись на досить чітке законодавче закріплення цензури, питання що з нею пов'язані не втрачають своєї актуальності. Так, наприклад, автори доповіді «Політична цензура в Україні» центру Разумкова прийшли до наступного висновку, що проблема забезпечення свободи слова, протидії тиску політичної цензури є питанням номер один суспільно-політичного розвитку України. Вочевидь, в данному випадку мова не йде про цензуру в правовому розумінні цього слова. Але разом з тим важливо розуміти, що в юридичному аспекті цензура може бути лише попередньою (мова йде про вимогу попередньо узгоджувати інформацію до її опублікування, розповсюдження) і завжди тільки державною.

З точки зору соціології під цензурою слід розуміти більш широке явище, а саме систему державного нагляду за засобами масової інформації. В такому розумінні цензури можемо навести наступні її прояви:

1. Неформальне поширення рекомендацій редакціям ЗМІ державними органами;

2. Відмова державних і контролюючих державою організацій інфраструктури ЗМІ в наданні послуг незалежним чи опозиційним редакціям;

3. Обмеження в наданні інформації;

4. Зловживання державними субсидіями і монопольними послугами;

5. Зловживання регулюючими і контрольними функціями;

6. Зловживання законами про дифамацію;

7. «Внутрішня цензура» та ін.

Окремо виділяємо самоцензуру як прояв цензури, під якою розуміють внутрішнє обмеження журналістів під тиском «ззовні» при визначенні того, наскільки вони можуть реалізувати свою свободу слова у висвітленні політичних та інших подій.

Отже можна зробити висновок, що цензура є комплексної проблемою на шляху реалізації свободи масової інформації. Усвідомлення цього необхідне для подальшого удосконалення законодавства, для усунення всіх можливих форм появи цензури на законодавчому рівні.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Слінько Т.М.

Скляр Анна Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ГРОМАДЯН, ЯКА ПРИЙШЛА НА ЗМІНУ ІНСТИТУТУ «ПРОПИСКИ»

Свобода у виборі місця проживання – це одне із найважливіших прав людини, передбачене міжнародними угодами. Обмеження свободи вибору місця проживання пропискою у нашій країні було порушенням цього права. Слід також підкреслити, що прописка була лише одним із доказів переважного проживання громадянина за конкретною адресою і сама по собі не визначала місце проживання особи.

Відповідно до законодавства про прописку громадяни були зобов'язані прописатись за місцем проживання. Заснована на цьому загальному положенні система прописки, по-перше, зобов'язувала громадян отримувати дозвіл органів на проживання в певній місцевості та, по-друге, забезпечувала реєстрацію пересування та проживання громадян, в тому числі засвідчення їх постійного чи тимчасового проживання.

Діючи досить тривалий час норми про прописку необґрунтовано обмежували свободу пересування громадян, перешкождали

здійсненню ними певних прав та свобод. В залежності від наявності прописки було постановлено працевлаштування громадян. Існувала пряма заборона приймати на роботу в великих містах громадян, які проживають в інших місцевостях. Створюючи адміністративні перепони для вибору місця проживання та місця перебування, дозвільна система прописки безпосередньо перешкоджала реалізації громадянами права на розпорядження належною їм власністю, на освіту, на охорону здоров'я, коли умовою реалізації певного права була наявність у особи прописки.

Демократичні зміни в Україні змінили ставлення держави до проблем прописки. Прописка та реєстрація місце проживання в Україні довгий час розумілись як одне й те саме. Лише 16 січня 2003 р. Кабінетом Міністрів було затверджено Тимчасовий порядок реєстрації осіб за місцем проживання. Цей порядок будується на нових демократичних засадах вільного вибору місця проживання та недопущення розповсюдження інформації про особу, зокрема про місце проживання та вільний вибір проживання в Україні.

Необхідно зазначити, що реєстрація мало чим відрізняється від правил прописки, проте вона носить все ж не такий імперативний характер і її наявність чи відсутність вже не може бути перешкодою в реалізації особою прав та свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

На сьогоднішній день проблемою інституту реєстрації є те, що законодавець знехтував фактичними суспільними відносинами в Україні, звузивши коло підстав для реєстрації та поділивши людей на тих, що можуть зареєструватись в певній квартирі і тих, які не можуть цього зробити. В першу чергу це люди, котрі можуть мати нормальну роботу й орендувати житло в якомусь з обласних центрів.

На практиці це призводить до поширення випадків нелегальної оренди житла. Оскільки орендодавцю слід платити податки з такої діяльності; він може втратити право на отримання державної субсидії на оплату комунальних послуг; реєстрація таких договорів займе певний час, а також існує проблема примусового виселення особи, яка була зареєстрована в квартирі, що здійснюється за рішенням суду і відповідно тягне додаткові витрати часу та коштів. Щодо орендаря, то офіційні стосунки не вигідні через суттєве зростання орендної оп-

лати. В результаті цього особи реєструються частіше там, де це можуть зробити, а не там, де фактично проживають.

Підсумовуючи сказане, доцільно було б розглянути питання про розширення підстав для реєстрації, а також переглянути законодавство з метою усунення залежності реалізації прав від місця реєстрації. Паралельно із цим необхідно спростити процедури скасування реєстрації в приватних помешканнях, а також усунути взаємозалежність факту реєстрації з правом на дане помешкання в державному чи комунальному житловому фондах. Без цих заходів створити реалістичну систему реєстрації буде неможливим.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.

Ткаченко Анна Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 12 група, 2 курс

ЩОДО РОЗВИТКУ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Забезпечення ефективного розвитку державної мови та мов національних меншин на території України сьогодні є одним із завдань нашої держави.

Питанню розвитку мовних відносин в Україні присвятили увагу багато науковців, зокрема Александров О., Біденко М., Волков М., Гулий Ю., Лопушинський І., Олійник О., Савойська С., Скубашевська О., Ставицька Л., Тацій В., Ткаченко Є., Торопова Н., Чайка Р., Шульженко С., Шумлянський С., Юрченко М., Ялова О. та інші.

У зв'язку з тим, що громадяни України в своєму спілкуванні користуються більш ніж ста мовами, більшість її населення завжди буде дво- або більше мовною. Як уявляється, для підвищення рівня єдності українського суспільства доцільно разом зі створенням умов для розвитку державної мови забезпечувати й розвиток мов національних меншин. Це може проявлятися й у відкритті національних шкіл, виданні книжок, газет на мовах національних меншин. Тим більше, що

в частині третій статті десятої Конституції України міститься норма, яка закріплює обов'язок держави забезпечувати вільний розвиток, використання й захист російської, інших мов національних меншин України.

Ставши на шлях демократичного розвитку, не зважаючи на всі його труднощі, українська національна держава має забезпечити атмосферу толерантності в такій делікатній сфері як мовна, зберігши мовну багатоколірність.

На мою думку, важливу роль у цьому складному процесі має відіграти створення умов для розвитку молодих письменників і поетів, які пишуть українською мовою та мовами національних меншин.

У вищезгаданій десятій статті Конституції України закріплена норма про те, що українська мова є мовою української держави. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 це означає, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах є українська мова. Проте поряд з державною мовою можуть використовуватись і вивчатись мови національних меншин.

Такий підхід відповідає тенденціям суспільного і політико-правового розвитку України. Увесь світ, особливо передові демократичні країни, пройшли етап створення національних держав, однією з найважливіших ознак яких є державна мова. Однак, як уявляється, реалізація конституційно-правового положення про державну мову має виходити з особливостей історичного розвитку України як країни з багатьма мовами, тому державний статус однієї з них має відбуватися, на мою думку, не стільки за допомогою адміністративних заходів, скільки за допомогою підвищення її престижності.

Мається на увазі перш за все державна підтримка освіти, науки, охорони здоров'я, культури, масове створення інтелектуального продукту державною мовою. В Україні є для цього всі можливості. Це і науково-виробнича база для будівництва космічних ракет-носіїв, космічних кораблів, унікальних транспортних літаків та багато іншого.

Впроваджувати цей процес доцільно як на загальнодержавному рівні, так і на рівні місцевого самоврядування. Розвитком як де-

ржавної мови, так і мов національних меншин, створенням для цього відповідних умов мають опікуватись як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях.

Отже, забезпечити умови для розвитку мов можливо за рахунок зміцнення української національної держави, перш за все наукового, культурного й економічного. Я вважаю доцільним державі мати у своїй власності декілька великих підприємств, частину прибутку від яких відправляти на книгодрукування, видання літературних журналів, розвиток науки, культури та інше.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доц. Лукаш С.Ю.

Тунян Нарек Таронович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, вечірній факультет, 4 курс, 3 група

ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Взаємодія між особою та суспільством, громадянином і державою базується не лише на правах і свободах, але й на обов'язках. Тому обов'язки потребують глибокої і всебічної розробки, щоб концепцію конституційно – правового статусу особи можна було назвати завершеною.

Правовий статус особи розглядається, перш за все, як система гарантованих державою прав, свобод і обов'язків громадян. Саме основні права, свободи і обов'язки у сукупності складають конституційно – правовий статус особи. Як виразився Л.І. Летнянчин, система основних прав і обов'язків – це ядро конституційного статусу людини і громадянина, серцевина, центр правової сфери, де знаходиться ключ до вирішення основних юридичних проблем.

Конституційні обов'язки такою ж мірою характеризують правовий статус особи, як і основні права і свободи. Людина, знаходячись у суспільстві, постійно взаємодіє з іншими людьми, від-

повідно, вона не може не мати обов'язків по відношенню до суспільства, до співгромадян, до держави. Ст. 29 Загальної декларації прав людини зафіксувала постулат, згідно з яким: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому лише і є можливим вільний і повний розвиток її особистості». Ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права встановлює, що право кожної людини на вільне вираження своєї думки накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Ст. 23 Конституції України закріплює норму, згідно з якою: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості». Як бачимо, норма ст. 23 Конституції України кореспондується та відповідає нормам, закріпленим у вищезазначених міжнародно – правових актах.

Конституція України 1996 року закріплює наступні обов'язки громадян: захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, (ч. 1 ст. 65); не заподіювати шкоди культурній спадщині, відшкодовувати завдані їй збитки (ст. 66); не завдавати шкоди природі, відшкодовувати спричинені їй збитки (ст. 66); неухильно додержуватися конституції та законів України (ст. 68); не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб (ст. 68); сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67); отримати повну загальну середню освіту (ч. 2 ст. 53); батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ч. 2 ст. 51); повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків (ч. 2 ст. 51); шанувати державні символи України (ч. 1 ст. 65); відбувати військову службу відповідно до закону (ч. 2 ст. 65).

Проаналізувавши Конституцію України 1978 року, можемо дійти висновку про зменшення кількості обов'язків в чинній Конституції України. Кількість обов'язків індивіда, встановлена в конституційному тексті, у великій мірі визначається політичним режимом держави. Наприклад, у демократичних країнах кількість конституційних обов'язків, зазвичай, невелика.

Найбільш повно роль основних обов'язків як елемента конституційно – правового статусу особи проявляється у функціях, тобто основних напрямках їх впливу на правовий статус людини і громадянина, в їх призначенні. Конституційні обов'язки людини і грома-

дянина виконують гарантуючу, забезпечувальну, обмежувальну і виховну (ідеологічну) функції.

Гарантуюча функція конституційних обов'язків спрямована на збалансування способів взаємодії людей один з одним і формування нормальних взаємовідносин індивіда, суспільства і держави.

Якби сама особа не виконувала окремі конституційні обов'язки, то здійснення багатьох конституційних прав і свобод було б неможливим чи ускладненим. Саме в цьому аспекті яскраво проявляється забезпечувальна функція. Наприклад, здійснити право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50 КУ) можна тільки тоді, коли люди і кожна людина зокрема не заподіюватимуть шкоду природі, відшкодуватимуть завдані ними збитки (ст. 56 КУ); задовольнити своє право на вищу освіту можна, отримавши обов'язкову повну загальну середню освіту (ст. 53 КУ) та ін.

Обмежувальна функція полягає у встановленні межі свободи людини на вищому законодавчому рівні, якою є Конституція. Французька Декларація прав і свобод людини і громадянина 1789 року в ст. 4 проголосила: «Здійснення природних прав людини обмежене лише тими рамками, які забезпечують іншим членам суспільства користування такими ж правами», норми Конституції України за своїм змістом закріплюють таке ж положення. Звідси виходить, що свобода особи не може існувати без її відповідальності перед іншими людьми, суспільством, державою. Свобода та відповідальність тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного.

В конституційних обов'язках також проявляється й виховна (ідеологічна) функція. Обов'язки включають в себе морально – релігійні, філософські, етичні, культурні, духовні елементи та стають невід'ємною частиною правосвідомості людини.

Підводячи підсумок роботи, слід зазначити, що проблема конституційних обов'язків людини і громадянина є однією із найактуальніших в юридичній науці, бо вона включає в себе широке коло питань пов'язаних із взаємодією людини і суспільства, людини і держави, держави та суспільства, які потребують найскорішого вирішення для руху вперед та становлення України як демократичної, соціальної, правової держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кушніренко О.Г.

Уразова Анна Олександрівна

Національно юридична академія України імені Ярослава Мудрого
студентка, 4 факультет, 2 курс, 11 група

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Якісні зрушення в галузі прав людини знайшли своє відображення в Конституції України. Основний Закон України значно розширив коло конституційних прав і свобод та, істотно збагативши їх за змістом, закріпив гарантії їх реалізації. Крім матеріального закріплення прав і свобод, у ст. 55 Конституції України уперше було закладено правові підвалини для реформування діючих і запровадження нових механізмів конституційної системи захисту прав і свобод людини, яка включає насамперед систему судів України як центральну ланку захисту прав людини, Уповноваженого ВРУ з прав людини, міжнародні судові та інші органи, членом або учасницею яких є Україна. Створення в Україні конституційного інституту Уповноваженого з прав людини стало новацією державно-правової системи захисту прав і свобод людини. Сьогодні вже в 100 країнах світу, які приєдналися до демократичних форм правління, функціонують інституції омбудсмана, які є неперевершеним набутком людства в захисті порушених прав людини. Омбудсман, не підміняючи ані прокуратуру, ні судову владу, має донести до державної влади примат принципів верховенства права й поваги до прав людини, протидіяти свавіллям влади, не дублюючи, а доповнюючи при цьому існуючі правові механізми. Такий авторитет цього інституту пояснюється цілою низкою взаємопов'язаних чинників. По-перше, сьогодні має місце усвідомлення важливості існування гарантій прав громадян, у тому числі інституційних, внаслідок чого і виникають нові механізми забезпечення прав і свобод громадян. По-друге, розширення повноважень сучасних держав, поява у них нових функцій зумовили зміни в характері і масштабах діяльності посадових осіб; збільшено коло питань, які можуть самостійно вирішувати ці посадові особи, і тому зросла ймовірність порушень прав громадян без порушення закону. Це привело до необхідності посилення охорони прав громадян у таких сферах, де одного лише контролю за законністю недостатньо. По-третє, міжнародна громадськість через свої політико-правові інститути приділяє все більше уваги правам людини, що спонукає кожну

державу прагнути до дотримання міжнародних стандартів з прав людини, й інститут омбудсмана цьому сприяє. По-четверте, цей правозахисний інститут характеризується демократичними рисами: незалежністю в системі державних органів, відсутністю формалізованих процедур розгляду заяв і скарг, безоплатним наданням громадянам допомоги, що значно підвищує ефективність його правозахисної діяльності.

Конституція України і прийнятий на її основі 23 грудня 1997 р. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» передбачили створення в Україні сильної моделі омбудсмана, яка характеризується:

- ◆ високим конституційним статусом Уповноваженого з прав людини;
- ◆ незалежністю від будь-якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування;
- ◆ широкою юрисдикцією Уповноваженого, яка поширюється як на органи державної влади, так і на органи місцевого самоврядування;
- ◆ гнучкістю й доступністю процедури звернення до Уповноваженого;
- ◆ свободою його дій щодо відкриття провадження у тій чи іншій справі;
- ◆ політичним нейтралітетом.

Порівнюючи діяльність українського омбудсмана з діяльністю омбудсманів Ради Європи та Євросоюзу, слід відзначити організаційні проблеми, які постають перед Уповноваженим. Для забезпечення ефективного звернення громадян слід ввести стандартну форму скарги з правовими поясненнями, що значно скоротить кількість поданих скарг, які не належать до компетенції омбудсмана. Неодноразово фахівці звертали увагу на обтяженість структури щорічної доповіді, зазначаючи, що слід залишити підхід до викладення моніторингової інформації щодо типу порушених прав. Прозорість діяльності омбудсмана та посилення довіри в громадян підкреслює надання фінансово-бюджетних звітів його служби, які, на жаль, не надаються українським Уповноваженим. У своєму щорічному звіті омбудсман Євросоюзу підкреслив зростаючу кількість звернень до нього через засоби Інтернет, тому українському Уповноваженому слід звернути увагу на концепцію цього важливого інформаційного ресурсу.

Також потребують удосконалення в нашій країні взаємини судової системи з інститутом омбудсмана. Якщо взяти до уваги досвід діяльності польського омбудсмана, варто зазначити широке коло повноважень останнього у судовому процесі: це і можливість впливати на судові рішення, і повноваження вступати у процес в будь-якій його стадії та проводити слідчі дії тощо. Відповідно до чинного законодавства України омбудсман є суб'єктом подання до Вищої ради юстиції з питань відкриття дисциплінарного провадження про звільнення суддів. Але, незважаючи на означені проблеми та невеликий досвід діяльності, інститутом Уповноваженого ВРУ з прав людини створено ефективну систему право захисту, яка полягає у забезпеченні звернень громадян, отриманні ними консультацій та вирішення питань по суті, інформуванні громадськості про свою діяльність та співпраці з іншими правозахисними державними та недержавними органами.

На думку О.В. Марцеляка, з метою підвищення ефективності діяльності інституту омбудсмана в Україні, слід, з урахуванням світового досвіду, запровадити служби місцевих і спеціальних омбудсманів та сформувати колегію при самому Уповноваженому для розширення його контрольно-наглядової та правозахисної діяльності, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню механізму забезпечення прав людини в Україні.

Отже, інститут омбудсмана своєю діяльністю активно сприяє розбудові держави, яка є правовою та демократичною за суттю, або перебуває на шляху до демократизації своїх інститутів, визнаючи головним принципом організації суспільства гарантію дотримання та забезпечення прав і свобод людини.

Науковий керівник: асистент А.В. Зимовець

Цувіна Тетяна Андріївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого студентка, 4 факультет, 4 курс, 2 група

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою, тобто державою, що заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав

і свобод людини і громадянина, верховенстві права, взаємній відповідальності людини і держави. А це означає, що права і свободи громадян, що закріплені Конституцією та іншими законами України, повинні бути не лише зафіксованими на папері, але й у дійсності бути визначальними для діяльності держави. Для досягнення цієї мети необхідно гарантувати ефективний правовий захист кожної особи, чії права та інтереси є порушеними. Визначальна роль у механізмі захисту належить судовій владі, адже саме на судову гілку влади покладається реалізація важливої частини державних повноважень – забезпечення правосуддя та дотримання законності, захист конституційних прав і свобод громадян.

Згідно зі ст. 55 Конституції України кожному гарантується судовий захист його прав та свобод, тобто кожен має право на судовий захист. Дане положення отримує розвиток у ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України, де зазначається, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

У теорії цивільного процесуального права право на судовий захист досліджувалося у різних аспектах: як право суб'єктивне та конституційне, як право на діяльність суду та її результат тощо. Однак, слід зазначити, що думки більшості вчених засновані на вивченні цивільного процесуального права без урахування конституційних основ правосуддя. Так, найчастіше право на судовий захист ототожнюється з правом на звернення до суду, з правом зацікавленої особи вимагати судового розгляду поданого до суду позову, скарги або заяви у порядку цивільного судочинства. Деякі автори вважають, що право на судовий захист є інститутом не процесуального, а матеріального права, адже виходять з того, що якщо суб'єктивне право не порушене, то у особи відсутнє право на судовий захист.

Однак, на наш погляд, слід погодитися з думкою В.В. Комарова про те, що право на судовий захист є і конституційним, і суб'єктивним правом. Воно належить не абстрактному суб'єкту права, а будь-якій особі та входить до її правового статусу. Право на судовий захист, будучи конституційним, є базою для процесуальних прав у цивільному судочинстві. Процесуальні суб'єктивні права виступають у якості юридичних засобів, що забезпечують фактичну можливість здійснити конституційне право на судовий захист.

З огляду на це, право на судовий захист і процесуальні гарантії його реалізації виступають фактором у забезпеченні ефективності цивільного судочинства. Між названими поняттями існує прямий взаємозв'язок: посилення процесуальних гарантій реалізації права на судовий захист веде до підвищення ефективності цивільного судочинства, і навпаки, послаблення процесуальних гарантій судового захисту, спричиняє зниження ефективності правосуддя.

За своєю функціональною спрямованістю для правоволодільця конституційне право на судовий захист зводиться до права на належне правосуддя, що, в першу чергу, передбачає належні судові процедури, справедливий судовий розгляд, що забезпечує відновлення порушеного або оспорюваного права, яке стало об'єктом судового процесу. У цьому сенсі, слід погодитися, що конституційне право на судовий захист по суті означає доступність правосуддя.

На сучасному етапі проблеми доступності правосуддя як певного міжнародного стандарту набувають великої актуальності у зв'язку з ратифікацією Україною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) від 4 листопада 1950 року та визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) з питань тлумачення й застосування цієї Конвенції.

Стосовно цивільного судочинства п.1 ст. 6 ЄКПЛ закріплює право кожного при визначенні його цивільних прав та обов'язків на справедливий публічний розгляд справи протягом розумного строку незалежним та безстороннім судом, створеним на підставі закону. Слід зазначити, що при тлумаченні даної статті ЄСПЛ послідовно дотримується не обмежувального, демократично спрямованого на верховенство права підходу, а тому першим правом, яке судова практика виводить зі ст. 6 ЄКПЛ є «право на суд», яке в свою чергу складається зі складних елементів, що наповнюють право громадянина конкретним змістом. До таких елементів, як зазначає Т.М. Нешатаєва, слід відносити: 1) доступ до правосуддя; 2) критерії цивільного права; 3) поняття суду; 4) судовий розгляд. А як зазначено у справі «Голдер проти Сполученого Королівства», хоча п.1 ст.6 ЄКПЛ не містить точного формулювання права на звернення до суду, у цивільних справах існування верховенства права неможливе без можливості отримання доступу до правосуддя.

На дану проблему також неодноразово зверталася увага Комітетом міністрів Ради Європи. Так, у його Рекомендації від 14 травня

1981 року № R(81) шляхів полегшення доступу до правосуддя містяться ряд пропозицій, реалізація яких підвищує ефективність правосуддя. Мова йде, наприклад, про оптимізацію судового процесу, який зазвичай повинен складатися не більше ніж з двох судових засідань: перше засідання може мати підготовчий характер, а під час другого повинні надаватися докази, заслуховуватися сторони, і, якщо це можливо, прийматися рішення тощо.

Таким чином, доступність правосуддя повинна оцінюватися сьогодні в широкому конституційному контексті і розумітися у якості основної ознаки демократичної та правової держави. А це означає, що конституційне право на судовий захист, як право на доступне правосуддя, належить кожному громадянину, а доступ до суду не може бути привілеєм. Цей висновок є важливим для безпосереднього застосування ст. 55 та інших, пов'язаних з нею статей Конституції України, а також для відпрацювання нових моделей судових процедур, прогресивних змін цивільного процесуального законодавства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Удальцова І.В.

Чернопищук Яна Володимирівна

Одеська національна юридична академія,
студентка, соціально-правовий факультет

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ «ДІТЕЙ ВІЙНИ»

Конституція України є основою подальшого розвитку національного законодавства, зокрема у сфері соціального захисту громадян. Проголошення України соціальною державою, безперечно, є значним кроком на шляху розвитку української державності, проте це не означає, що вона дійсно є такою. Для реального забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту громадян розроблено відповідну законодавчу базу, однак сучасний її стан не відповідає завданням і вимогам даної сфери.

18 листопада 2004 року було прийнято Закон України «Про соціальний захист дітей війни». Категорія «діти війни» є новелою українського законодавства, адже раніше статус осіб, яким на час закінчення (2 вересня 1945 р.) Другої світової війни було менше 18 років, не було законодавчо визначено. Забезпеченню достатнього життєвого рівня та гідного матеріального стану людей, яким довелося народитися або зрости у пекельні роки Світової війни не було приділено належної уваги з боку державної влади.

На даний час адміністративні та місцеві суди усіх областей України перевантажені позовними заявами від пенсіонерів-дітей війни про стягнення недоплаченого протягом 2006-2008 рр. щомісячного підвищення до пенсії, гарантованого ст. 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни» від 18.11.2004 р. № 2195 – IV.

Пунктом 17 статті 77 Закону України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» було зупинено на 2006 р. дію ст. 6 Закону «Про соціальний захист дітей війни» і в подальшому передбачено, що пільги дітям війни запроваджуються поетапно, за результатами виконання бюджету у першому півріччі. Проте, протягом 2006 року Кабінетом Міністрів України вказаний порядок впровадження та виплати пільг дітям війни, які передбачені ст. 6 Закону «Про соціальний захист дітей війни», визначений не був. Статтею 71 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» з метою приведення окремих норм законів у відповідність із цим Законом зупинено на 2007 р. дію ст. 6 Закону «Про соціальний захист дітей війни». Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» встановлено, що у 2007 р. підвищення до пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, яка виплачується замість пенсії, відповідно до ст. 6 Закону «Про соціальний захист дітей війни» виплачується лише особам, які є інвалідами.

Поряд з цим, ч.1 ст. 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни» Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28.12.2007 р. викладена в новій редакції: дітям війни до пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії, виплачується підвищення у розмірі надбавки, встановленої для учасників війни.

Згідно зі ст.8 Конституції України вона має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі

Конституції України і повинні відповідати їй. Відповідно до ст. 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Ст. 46 Конституції України визначено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. У ст. 3 Закону України «Про соціальний захист дітей війни» чітко вказано, що державні соціальні гарантії дітям війни, встановлені цим Законом, не можуть бути обмежені або скасовані іншими нормативно-правовими актами.

За конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України окремих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) положення відносно дітей війни у Законі України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» визнано неконституційним. Внаслідок зупинення на певний час дії чинних законів України, якими встановлено пільги, компенсації чи інші форми соціальних гарантій, відбулося фактичне зниження життєвого рівня громадян, який не може бути нижчим від встановленого законом прожиткового мінімуму та порушувалось гарантоване ст. 48 Конституції України право кожного на достатній життєвий рівень. Як відомо, Рішення Конституційного Суду України має преюдиціальне значення для суддів загальної юрисдикції при розгляді ними спорів у зв'язку з правовідносинами, які виникли внаслідок дії положень статей законів, що визнані неконституційними.

Також 22 травня 2008 р. було винесено Рішення Конституційного Суду України, яким знов ж таки визнано неконституційними окремі положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», які стосуються виплати фінансової допомоги дітям війни.

Аналізуючи практику винесення суддями рішень з даної категорії справ, суд частіше за все доходить висновку про часткове задоволення вимог позивачів з моменту винесення Рішень Конституційним Судом України та на час їх дії відносно відповідного закону, а доводи відповідачів, зокрема органів Пенсійного фонду України відхиляють, як такі, що суперечать конституційним нормам в сфері соціального захисту громадян.

У підсумку викладеного, видається, що законодавці, залишаються бездіяльними у вирішенні даної проблеми. Відсутність економічної складової у реалізації законів та рішень Конституційного Суду України, порушення норм Конституції у сфері соціального захисту громадян зрештою нівелюють норми Загальної декларації прав людини відносно гарантування соціальних прав людини.

Науковий керівник: д.ю.н, професор, завідувач кафедри конституційного права ОНЮА Орзів М.П.

Чернявська Ольга Олексіївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, 4 факультет, 12 група, 2 курс

ОСОБИСТІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Конституція 1996 року закріплює у своїх положеннях головну ідею: людина з її правами та свободами є найвищою соціальною цінністю. Відповідно до цього людина в рамках Конституції України і законів України вільна діяти таким чином, щоб задовольняти свої потреби, які виникають в процесі життєдіяльності.

Але дуже важким є перехід від радянської системи влади до сучасної української, яка, на думку автора, враховує своєрідність українського народу, української державності. У СРСР усі права та свободи (перш за все соціально-економічні) гарантувалися державою, яка у свою чергу опікувала людину в усіх сферах життя.

В Україні процес закріплення прав та свобод людини і громадянина, виходячи з ліберальної доктрини, співпав зі становленням держави, політичного режиму, коли Україна лише створює конституційно-правові, політичні, матеріальні, економічні, соціальні умови для реалізації людиною і громадянином своїх потреб. Тому дуже актуальною є проблема реалізації людиною та громадянином своїх прав, закріплених в Конституції України та законах України.

Ця проблема не є новою в науковій літературі, її торкалися у своїх працях Ю. Годица, О. Коненко, П. М. Рабінович, О. Марцеляк,

І. Словська, О. Погорілко, О. Кушніренко і В. Мацокін, С.Л. Лисенко, А.Ю. Олійник, Т.М. Слинько, Н.І. Мичко, М.І. Хаврюк, Л. Шаренко та інші. І це не випадково, бо кожного дня людина стикається з порушенням її прав і через низьку правову культуру не може захистити себе, свою сім'ю, і відповідно ставить під удар суспільство, державу. Саме ці вчені з наукової сторони забезпечують прогрес на шляху до розвитку громадянського суспільства.

З наукового доробку цих вчених можна зробити висновок, що загалом досліджено механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також окремі його складові частини. Але разом з тим така нагальна проблема, як особисті гарантії прав людини залишаються без достатньої уваги.

Особисті гарантії розкриваються через бажання людини реалізувати своє право. Це можна показати на прикладі. Громадяни України обирають народних депутатів України кожні 5 років, але, як правило, не стежать за діяльністю народних представників. Більшість виборців наголошує на бездіяльності влади, не розуміючи важливості своєї ролі в управлінні державою. Громадяни обирають, наприклад, народних депутатів але не контролюють їх, не ходять на зустрічі зі своїми представниками, не вимагають від депутатів регулярних звітів про їх діяльність, не наполягають на відповідальності обранців перед народом.

Демократія починається з відповідальності. За статтею 79 Конституції України : «Перед вступом на посаду народні депутати України складають присягу на вірність Україні, зобов'язуються усіма своїми діями дбати про добробут Українського народу». Присягають і, доволі часто забувають про цю клятву. І, як наслідок, тотальна корупція, відірваність влади від суспільства, незахищеність пересічного громадянина. Суспільство за таких умов перебуває у пасивному стані, боючись, у своїй більшості, використати ті права, які йому надані.

Важливим є визначення місця особистих гарантій в системі гарантій реалізації прав і свобод. До цієї системи входять особисті, політичні, організаційні, матеріальні, економічні, культурні, юридичні гарантії. Але всі вони є можливими тільки завдяки волі людини застосувати весь механізм реалізації прав людини. Свобода розпочинається тоді, писав Е. Фромм, коли голодна людина замість хліба обирає свободу.

Серцевиною особистих гарантій реалізації прав людини є прагнення до свободи, яка структурно розділяється на фізичну, моральну та інтелектуальну. Людина не може боротися тільки за свою свободу. Боротьба за свободу людини розпочинається з боротьби за свободу близьких, суспільства в цілому. Складова частина свободи – моральна відповідальність, яка впливає на підняття рівня правової культури. Правова культура є важливою основою реалізації людиною своєї волі, тобто воля спрямовує зусилля людини на боротьбу за свою гідність, за свої права, за свою свободу. Але свобода можлива лише там, де вільні всі. Тому Жанна д'Арк, А.Д. Сахаров, В. Стус та багато-багато інших боролися, перш за все, за свободу і права інших.

На думку автора, громадяни України за допомогою чесних політиків і юристів мають переосмислити свої потреби, виховати в собі волю боротися не лише за свої права, не тільки обирати, але й контролювати владу, вірити в те, що Україна стане демократичною державою з сильним суспільством.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н, доцент Лукаш С.Ю.

Шеверєва В.Є.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри державного будівництва

ПРАВО НА УЧАСТЬ У ПЕРЕДВИБОРНІЙ АГІТАЦІЇ ТА ПРАВО ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ АКЦІЙ

Сутністю передвиборної агітації є обмін політичною інформацією, який може здійснюватися за участю не тільки індивідуальних, але і колективних суб'єктів, а також із застосуванням колективних форм агітації. Відсіля впливає взаємозв'язок права на участь у передвиборній агітації з правом на об'єднання та правом зборів, мітингів, демонстрацій, тобто правом масових (публічних) заходів (акцій). Так як у Конституції не конкретизуються цілі проведення масових за-

ходів, то вони можуть проводитися і в агітаційних цілях, головне, повинні мати мирний характер.

Право на передвиборну агітацію – право інтерферентне, тобто здатне вступати у варіативні відносини з іншими правами та свободами. Через інститут публічних заходів громадяни виражають свою публічну волю. Очевидно, що існування цього інституту неможливо у відсутність свободи вираження поглядів і свободи слова.

Серед форм передвиборної агітації, які можна віднести до масових заходів, Закон України «Про вибори народних депутатів України» у ст. 66 виділяє такі, як проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями; проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів; проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу чи кандидатів у депутати; проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки партії (блоку) – суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати, а також оприлюднення інформації про таку підтримку.

Проте це суперечить Конституції, оскільки там право проведення пікетів, концертів тощо не закріплено.

Окремою формою у цьому Законі визначаються публічні заклики голосувати за чи проти партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу, які не є публічними заходами і, як вбачається, можуть відбуватися при проведенні таких заходів.

Щодо передвиборної агітації у формі проведення проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів» тощо, то вона згідно Закону про місцеві вибори відноситься до масових заходів (п. 1 ч. 5 ст. 50), а згідно Закону «Про вибори Президента України» – до передвиборної агітації із застосуванням ЗМІ (ч. 2 ст. 60). На нашу думку, ця форма відноситься до форми масових акцій, а у випадку висвітлення таких акцій у ЗМІ – одночасно і до форми проведення передвиборної агітації через ЗМІ.

Якщо порівняти з російським виборчим законодавством, то Закон РФ «Про основні гарантії виборчих прав та права на участь у референдумі громадян РФ» (п. 4 ст. 51) вказує на те, що не менше половини загального об'єму безкоштовного ефірного часу повинно надаватися зареєстрованим кандидатам, об'єднанням для проведення

спільних дискусій, «круглих столів» та інших спільних агітаційних заходів. Це правило не застосовується, якщо на кожного кандидата, зареєстрованого по одномандатному (багатомандатному) виборчому округу, приходится менше п'яти хвилин з загального об'єму безкоштовного ефірного часу. Згідно Закону «Про вибори Президента РФ» та «Про вибори депутатів Державної Думи Федеральних Зборів РФ» у такій формі передвиборна агітація проводиться на каналах організацій телерадіобачення та у періодичних друкованих виданнях. Тобто, в РФ регламентацію ця форма агітації знайшла лише із застосуванням ЗМІ.

У законодавстві про місцеві вибори до форм масових заходів передвиборної агітації, окрім зборів, зустрічей з виборцями, мітингів, демонстрацій, віднесено проведення процесій, публічних дебатів, дискусій та інші заходи (п. 1 ч. 5 ст. 50 Закону). Тут на відміну від інших Законів є окрема стаття 51 під назвою «Проведення публічних заходів для ведення передвиборної агітації».

У ч. 1 ст. 51 Закону про місцеві вибори передбачається обов'язок кандидатів, місцевих організацій партій (блоків) повідомляти у відповідну територіальну виборчу комісію про час і місце проведення заходу передвиборної агітації. Проте зазначена стаття не вказує, у який термін необхідно подати повідомлення у відповідну виборчу комісію, а також коли має бути подане повідомлення — до проведення заходу чи після. Таку ж вимогу містять і інші виборчі закони без зазначення строку подання повідомлення.

У конституційному праві не сформульовані конкретні ознаки розмежування понять мітингів, демонстрацій, вуличних походів, зборів тощо. Це ускладнює їх правову регламентацію, ефективність якої багато у чому залежить від чіткого визначення юридичного змісту кожної з політичних свобод. Також у спеціальному законі потребує конкретизації вимога «завчасного» сповіщення, яка гарантує владі можливість втручання, коли відповідні акції переслідують цілі, що суперечать закону.

Отже без прийняття Закону України «Про масові заходи» подальше правове регулювання цієї форми передвиборної агітації є утрудненим. Позитивним є закріплення відкритого переліку форм передвиборної агітації, зокрема і форм масових заходів, але немає уніфікованої системи їх викладення. Так, у Законі «Про вибори Президента України» взагалі відсутнє розкриття видів форм пере-

двиборної агітації; у Законі про місцеві вибори перераховані одні види форми публічних заходів, у Законі про парламентські вибори – інші, які майже не збігаються, позитивним є лише те, що вони не є вичерпними. Однак у Конституції в свою чергу перелік масових акцій є вичерпним, що робить невизначеним статус незазначених у ній публічних заходів. Це спричиняє труднощі у прийнятті та реалізації цієї форми не тільки безпосередніми її учасниками – виборцями, але й партіями (блоками) та кандидатами на виборні посади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Серьогіна С.Г.

Шелеп Ірина Федорівна

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
аспірант

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ: ЮРИСДИКЦІЙНА ТА ДОЮРИСДИКЦІЙНА ФОРМИ

Механізм захисту трудових прав на сьогодні є одним із найменш досконалих. Це пов'язано з тим, що рівень залежності працівників та їх представників від юрисдикції роботодавців досить високий. Тому на практиці використовуються правила, які встановлює роботодавець. А вони, зазвичай, далекі від вимог, закріплених в законодавчих актах. Як наслідок, працівник не завжди в змозі повноцінно використати надані йому законом засоби з метою відновлення порушеного права або законного інтересу, в тому числі, при виникненні певної суперечливої ситуації. Однак, повноцінний розвиток інституту трудових спорів чи конфліктів, який би гарантував захист кожної зі сторін, не може відбутись при нерівних можливостях останніх. Актуальність даного питання обумовлюється також тим, що нормативно чітко не встановлені дієві механізми, які дозволяють забезпечити правомірну поведінку роботодавця як під час конфліктної ситуації, так і після її завершення.

Дослідженню поняття захисту в трудовому праві присвятили свої праці С.А. Іванов, О.В. Абрамова, О.А. Лукашева, В.І. Смолярчук та інші.

В юридичній літературі неодноразово зазначалось, що захист прав людини розглядається як універсальна загальнонаукова категорія, якій властиві загальні функції, що застосовуються при реалізації норм різних галузей права.

Захист трудових прав також здійснюється за допомогою норм різних галузей права (трудового, конституційного, адміністративного, кримінального та інших). Це гарантує додаткові можливості використання засобів впливу на суб'єкта-порушника. Як зазначив з цього приводу В.І. Павликівський, на тлі розвитку негативних тенденцій у сфері трудових відносин чинне національне законодавство надає досить широкі можливості захисту трудових прав.

Наприклад, ст. 95 Кодексу законів про працю України закріплює поняття мінімальної заробітної плати, як розмір нижче якого не може провадитись оплата за просту некваліфіковану працю. Містяться норми прямої дії, Конституція України у ст. 43 визначає додаткову гарантію реалізації вищезазначеної норми і передбачає, що кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. У випадку не виконання роботодавцем цих приписів у працівника виникає законна підстава використати норми адміністративного чи кримінального права. Звісно, що не кожне порушення трудових прав чи законних інтересів дозволяє використовувати норми інших галузей права.

Загальновизнаною є позиція Н.Г. Александрова, який визначав суб'єктивне право як єдність трьох правомочностей: можливості поведінки носія права, можливості вимагати певної поведінки від інших зобов'язаних осіб, можливості звертатись до органів держави, у випадку невиконання вимог зобов'язаними сторонами. І саме третя правомочність складає зміст права на захист. Зазначені правомочності характерні і для суб'єктивного трудового права.

На думку М.В. Лушникової та А.М. Лушникова зміст права на захист (в матеріально-правовому контексті) включає дві можливості: можливість вчинення охоронних дій безпосередньо уповноваженою особою і можливість вимоги до правопорушника. Перша може бути реалізована лише зусиллями самого правопорушника, а друга – як його зусиллями, так і примусово юрисдикційними орга-

нами. Право на захист в процесуальному (точніше в юрисдикційному) контексті означає можливість особи звернутись за захистом своїх прав (порушених або оспорюваних) в юрисдикційні органи, наприклад, в органи по розгляду трудових спорів, органи державної інспекції праці.

Кожен суб'єкт вправі захищати свої права та законні інтереси будь-якими не забороненими законом способами. Поряд з тим, науковці розмежовують форми захисту прав та інтересів на юрисдикційну та неюрисдикційну. Перша є діяльністю передбачених законом органів по захисту трудових прав (суду, КТС, примирних комісій, трудового арбітражу, посередників), друга – охоплює дії працівників та роботодавців або їх представників по захисту прав і охоронюваних законом інтересів, які можуть вчинятись ними самостійно, без звернення за допомогою у компетентні органи. Однак, на наш погляд, в такому контексті дещо обмежується поняття юрисдикції, як компетенції давати правову оцінку фактам, вирішувати правові проблеми та спори про право. Щодо юрисдикційної сфери, то до її змісту також належать окремі дії роботодавця, наприклад, при визначенні в діях працівника складу дисциплінарного проступку, створенні з цією метою комісії, вирішенні чи наявні підстави для притягнення до повної або обмеженої матеріальної відповідальності працівника та ін. Ці дії мають юрисдикційну основу, яка обумовлюється владними повноваженнями роботодавця стосовно працівника, в тому числі, і його дисциплінарною владою.

Неюрисдикційна форма є досить широким поняттям і охоплює позитивні, правомірні, корисні для права дії, при відсутності порушень, спорів чи конфліктів. Необхідно наголосити на тому, що ця назва може вживатись дещо умовно, оскільки в багатьох випадках термін «юрисдикція» тотожний терміну «компетенція», а поза своєю компетенцією, чи поза своїми правомочностями, всупереч закону жоден суб'єкт не вправі діяти.

А загалом, варто зазначити, що захист трудових прав присутній як в юрисдикційній, так і в неюрисдикційній (позаяюрисдикційній, доюрисдикційній) формах. При цьому, практичне використання засобів захисту кожним з суб'єктів є своєрідним індикатором «права в дії».

Науковий керівник: Пилипенко Пилип Данилович

Яковлева Ольга Николаевна

Луганский государственный университет внутренних дел
им. Э.А. Дидоренко, курсант

**КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРАВА ПОДОЗРЕВАЕМОГО
В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ:
ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ**

Статья 1 Конституции Украины провозгласила Украину правовым государством, тем самым приобщив страну к мировым общечеловеческим и государственно правовым ценностям. Статья 3 Конституции Украины: «Человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью». Права человека в таком государстве должны быть не просто декларациями и заявлениями, а иметь четкий механизм их фактического воплощения в социальную действительность.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что именно уголовное право и судопроизводство — это воплощение публичного в праве, когда государство имеет притязание к человеку по поводу совершения преступления, именно права человека выступают в качестве критерия легитимности существования самого государства, поскольку оно ставит себя им на службу. Конституционные положения ориентированы на мировую практику, но реальная ситуация в этой сфере, сложившаяся в Украине далека от требований Основного Закона и международных норм. Исследованием этой проблематики занимались такие ученые, как В. Лобач, В. Моляренко, А. Гендин

Целью работы является анализ нарушений конституционных прав подозреваемого в уголовном судопроизводстве Украины.

Согласно Уголовно-процессуальному Кодексу Украины, процессуальный статус подозреваемого приобретает лицо, которое задержано по подозрению в совершении преступления до его привлечения в качестве обвиняемого, или применена мера пресечения. Задержано же лицо может быть, если оно застигнуто при совершении преступления или непосредственно после его совершения; когда очевидцы прямо укажут на него, как на лицо совершившее преступление; если на подозреваемом, его одежде, в его жилище будут обнаружены

явные следы преступления. На практике возникает неопределенность процессуального статуса человека, подозреваемого в совершении преступления, по факту которого возбуждено уголовное дело, если до момента первого допроса лицо не было задержано. Неопределенность возникает в вопросе о том, в качестве кого оно должно быть допрошено: в качестве подозреваемого или свидетеля? В случае его допроса в качестве подозреваемого нарушается 29 статья Конституции Украины, которая гласит, что каждый человек имеет право на свободу и личную неприкосновенность. Никто не может быть арестован или содержаться под стражей иначе как по мотивированному решению суда и только на основаниях и в порядке установленном законом. А законом «предусмотрен» пробел, являющийся гарантом нарушения прав человека. Т.е., несмотря на то, что лицо формально не обладает процессуальным статусом подозреваемого, а значит и не имеет права на присутствие защитника, в реальности подвержено допросу, естественно без присутствия защитника. Еще интереснее выглядит ситуация, если такое лицо допрашивают в качестве свидетеля, при этом его предупреждают об уголовной ответственности за дачу ложных показаний по ст.384 УК Украины и за отказ от дачи показаний по ст. 385 УК Украины. Таким образом, лицо обязано дать показание в отношении своих собственных действий, при этом статья 63 Конституции Украины регламентирует, что лицо не несет ответственности за отказ давать показания или объяснения в отношении себя. В данной ситуации также имеет место нарушение права на защиту закрепленного в ч. 1 ст. 59 Конституции. А право свидетеля на защиту действующий УПК Украины вообще не предусматривает. Такое противоречие порождает неоднозначное применение законодательства. Так, в постановлении об отказе в возбуждении уголовного дела, вынесенном старшим прокурором отдела надзора прокуратуры Донецкой области от 24 сентября 2008 года фигурирует ходатайство о допуске адвоката АК «Правис» Г., а также постановление о его допуске. В результате чего допрос свидетеля проводился в присутствии адвоката. Ярким же примером нарушения права на защиту является допрос Д.Жвани в качестве свидетеля 18 июня 2008года, когда старшим следователем прокуратуры Донецкой области Б. было отказано в присутствии защитника. Этот факт был обжалован и получен ответ 07 июля 2008 года: «Участие адвоката при допросе лица в качестве свидетеля действующим законодательством не предусмотрено».

Анализируя ч. 1 ст. 59 Конституции Украины, мы считаем, что право на правовую помощь вне зависимости от процессуального статуса в уголовном судопроизводстве имеет каждый. Тем не менее, представляется необходимым усовершенствование механизма обеспечения и реализации прав человека в уголовном судопроизводстве Украины. Эти права, фактически признаны всем демократическим мировым сообществом и в настоящее время занимают особый статус в правовом регулировании общественных отношений, так как от реальности воплощения этих прав зависит положение человека в обществе и государстве. И, конечно, здесь проблемы защиты прав человека оказываются весьма острыми, потому и гарантии, которые предусматривает для личности уголовное судопроизводство, должны быть более надежными.

Научный руководитель: Форостюк О.Д.

Секція V. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ

Діжурко Ольга Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 3 курс, 1 група

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В УКРАЇНІ

В умовах становлення в Україні демократичної, правової держави важливу роль відіграє поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову. Особлива роль належить законодавчій владі, оскільки вона забезпечує баланс інтересів різних соціальних прошарків суспільства. Це зумовлюється тим, що інші гілки влади хоч і мають власну, чітко окреслену Конституцією сферу діяльності, але все ж таки здійснюють свою діяльність на основі виконання закону.

Законодавча влада в демократичній державі переважно здійснюється загальнодержавним представницьким органом, оскільки народна законотворчість — прийняття законів референдумом — явище, яке зустрічається в законодавчій практиці надзвичайно рідко, а в Україні законодавчі референдуми взагалі ще не проводилися. Це положення має принципове вихідне значення для встановлення місця та ролі Верховної Ради України в системі органів державної влади.

Звернувшись до історії, а саме до сформульованого англійським ученим і законодавцем Едмундом Бруком у 1774 році принципу, що: «Парламент не є зібранням послів, котрі мають різні та ворожі інтереси, що їх кожен член парламенту повинен захищати, діючи як агент і адвокат та борючись з іншими агентами і адвокатами; парламент є спеціальною асамблеєю однієї нації з одним інтересом, інтересом цілого, в якому керівними принципами повинні бути не міс-

цеві цілі, а користь для всіх, яка є результатом захисту інтересів усіх, як одного цілого».

Цей принцип є актуальним і в даний час, незважаючи на те, що минуло вже 235 років. Але в нашій державі ця вимога все ще не знайшла свого втілення й перш за все саме тому у діяльності Верховної Ради України існує безліч недоліків. Взагалі парламент і парламентарів критикували завжди і скрізь – навіть у країнах, які вважаються демократичними майже за визначенням. І критикували повсюди практично за одні й ті ж самі вади – відірваність від потреб виборців, хабарництво, надмірну балакучість, готовність влаштувати штовханину з найменшого приводу.

У роботі Верховної Ради України спостерігається відверте нехтування народними депутатами конституційної вимоги щодо особистого голосування на засіданнях парламенту, демонстративне ігнорування вимог головуєчого на пленарних засіданнях, байдуже ставлення до актуальних для суспільства проблем, небажання і невміння вислухати промовця, емоційні зневажливі вигуки та репліки, використання під час обговорення в залі пленарних засідань парламенту нецивілізованих аргументів (які інколи закінчуються навіть бійками). Інколи вони поводять себе непрофесійно, подають негативний приклад публічного спілкування, проявляючи зневагу один до одного.

На мою думку, парламент має турбуватися про власний авторитет і про те, який відгук знаходить його діяльність серед широкого загалу. Однак складається враження, що народні депутати не переобтяжують себе парламентською роботою, часто ставляться до виконання своїх обов'язків неналежним чином й саме тому діяльність парламенту оцінюється суспільством як неорганізована і вкрай неефективна. Внаслідок цього довіра до парламенту поступово знижується, атмосфера недостатньої організованості, дисциплінованості та вимогливості згодом сприймається як норма повсякденного життя.

Як це не прикро, але саме Верховна Рада України надає приклад низької культури організації праці, хоча за своїм складом, конституційним і функціональним призначенням мала б бути взірцем законслухняності, взаємоповаги, високої правової культури та правової свідомості.

З огляду на це у Конституції України необхідно визначити парламент одночасно єдиним представницьким органом Українського народу. Важливо в цьому плані також спрямувати зусилля на вирішення питання щодо подальшого вдосконалення порядку формування парламенту, організації його діяльності, підвищення відповідальності депутатів перед народом, забезпечення через Верховну Раду постійних зв'язків між народом і державою.

Вибудовуючи модель українського парламентаризму, варто виходити з того, що суспільству потрібний ефективний парламент, який би враховував досвід світового і вітчизняного парламентаризму і працював би на благо людини та народу, на встановлення України як суверенної держави. У цьому повинні бути зацікавлені всі структури державної влади і громадянське суспільство, що формується. Вони повинні допомогати, а не перешкоджати встановленню в Україні сучасного парламентаризму.

Україні потрібен парламент, за допомогою якого зможе відбутися консолідація різних політичних сил в суспільстві, і на цій основі прийматимуться консенсусні рішення. Україні потрібен однопалатний парламент, який буде максимально відповідати інтересам нашої держави і народу.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Колісник В.П.

Долінін Дмитро,

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 4 курс

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

З'ясування особливостей правового статусу Державної податкової служби має принципове значення, оскільки дозволяє, з одного боку, на рівні науково-теоретичних узагальнень більш повно вивчити основні елементи її побудови та функціонування. Чітке визначення

усіх елементів правового статусу сприяє також зміцненню законності і дисципліни у сфері функціонування державного механізму взагалі та державної податкової служби, зокрема.

Коли говориться про статус органів державної податкової служби як структурного елемента виконавчої влади, увага насамперед акцентується на особливості цієї влади серед інших гілок державної влади. Така особливість полягає в тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування всіх важелів державного регулювання і управління важливими процесами суспільного розвитку, тобто здійснення державного управління. Тобто можна стверджувати, що суспільним призначенням виконавчої влади є саме здійснення державного управління. Що ж стосується органів державної податкової служби, то на них також покладається здійснення державного управління у відповідному напрямку – у сфері оподаткування.

Суспільне призначення податкових органів та інші елементи їх правового статусу визначено в Законі України «Про державну податкову службу в Україні» та інших нормативних актах. Проте, варто зауважити, що поняття «правовий статус» в юридичній літературі не отримало свого однозначного розуміння. Частіш за все під правовим статусом державного органу розуміють певну сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань. Разом з тим зазначимо, що такий підхід до визначення правового статусу може бути охарактеризований як дуже вузький, оскільки він не охоплює усієї палітри питань діяльності державного органу, у яких, власне, і виявляється його статус.

На сьогодні єдиний підхід науковців до визначення переліку елементів правового статусу державного органу відсутній, що і обумовлює наявність різних, хоча і дещо подібних, точок зору щодо його визначення. Так, В.Т. Комзюк для визначення статусу органу пропонує з'ясувати його місце в загальній системі виконавчої влади (галузевої чи міжгалузевої регулювання) та рівень (загальнодержавний, на рівні регіону тощо); визначити «межі відання» органу виконавчої влади, тобто окреслити сферу суспільних відносин, які регулюються даним органом, а також перелічити об'єкти, безпосередньо йому підлеглі; визначити коло завдань, покладених державою на даний орган

виконавчої влади (загальний напрямок діяльності органу і його мету, для яких створюється даний орган); перелічити управлінські функції, покладені державою на даний орган виконавчої влади щодо предмета відання органу (визначити, що конкретно повинен робити орган на виконання поставлених перед ним завдань); визначити сукупність обов'язків і прав (правомочностей) органу та його посадових осіб при виконанні покладених на орган функцій, тобто визначити міру можливої поведінки органу і його посадових осіб при виконанні своїх функцій (права), а також міру їх належної поведінки (обов'язки).

Інші автори у якості основних параметрів, із врахуванням яких має здійснюватись узгодження правового статусу всіх державних органів, відокремлюють: встановлення призначення органу та його місця в системі органів виконавчої влади; легітимацію мети утворення органу, визначення сфери його відання та діяльності; формулювання його завдань і функцій; встановлення повноважень (прав і обов'язків) щодо здійснення визначених завдань та функцій в певній галузі чи сфері його відання; наділення його правом приймати відповідні правові акти; введення органу, його керівника та інших посадових осіб в систему відповідальності за порушення законності в діяльності органу; встановлення порядку формування його структури, штатів фінансування, порядку ліквідації; встановлення порядку прийняття, реалізації і контролю за виконанням його рішень; інформаційне забезпечення органу виконавчої влади та його підрозділів.

Враховуючи наведені точки зору щодо структури правового статусу державного органу, все-таки більш доцільно, на думку автора, підтримати з цього приводу позицію Д.Д. Цабрії, який вважає, що характеристику правового статусу органу управління необхідно розпочинати з того, що цей статус визначає характер, призначення, вид та місце даного органу у системі органів держави, а звідси має складатися з таких елементів: а) офіційної назви органу; б) порядку та способу його утворення; в) території діяльності; г) мети діяльності, завдань і функцій; д) обсягу та характеру владних повноважень; є) форм і методів діяльності; є) порядку вирішення в органі підвідомчих питань; ж) відповідальності; з) джерел фінансування органу; и) наявності або відсутності прав юридичної особи; і) права та

обов'язку мати певну внутрішню структуру; і) права та обов'язку користуватися державними символами .

Разом з тим зазначимо, що перераховані елементи правового статусу різні за своїм значенням і призначенням, тому їх можна поділити на певні групи. Так, враховуючи їх значення для визначення спрямованості діяльності органу та його правових можливостей, в літературі справедливо у правовому статусі виділяють два блоки – функціональний та компетенційний. Отже, призначення, завдання і функції державної податкової служби утворюють функціональний блок її правового статусу, тобто становлять його основні, початкові складові, від яких залежать структурна побудова системи цієї служби, обсяг і характер владних повноважень, форми і методи діяльності та інші складові її статусу.

Про призначення, органу виконавчої влади в першу чергу свідчить визначення його назви. На сьогодні термін «державна податкова служба» не знайшов свого офіційного визначення, хоча законодавець робить це досить успішно щодо інших державних інституцій. У зв'язку з цим автор цілком поділяє думку Л. Савченко, яка пропонує під державною податковою службою розуміти державний правоохоронний орган, який забезпечує регулярне надходження коштів у державні фонди фінансових ресурсів. Можливо, така пропозиція базується на нормах Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», де органи податкової служби віднесено до числа правоохоронних, хоча досконалість та повнота зазначеного законодавчого акта щодо окреслення кола таких органів вже неодноразово ставилася під сумнів у науковій літературі.

У зв'язку з цим, проаналізувавши висновки вчених державну податкову службу України, можна розглянути як складне утворення, діяльність підрозділів якого пов'язується із здійсненням контрольної (податкові адміністрації та інспекції) та правоохоронної (податкова міліція) функцій. При цьому зазначений термін може бути використано як для найменування всієї сукупності податкових органів, так і для визначення конкретного податкового органу як органу управління системою.

Щодо мети створення, державної податкової служби варто зазначити, що вона визначає результат, який намагається досягти цей державний орган, а звідси обумовлює його призначення. Мета ви-

магає єдності конкретних завдань і функцій органу, а її досягнення у конкретному житті є критерієм ефективності виконання органом цих функцій та завдань. Мета утворення та функціонування державного органу має бути сформульована в преамбулі або загальних статтях нормативного акта. На жаль, в Законі «Про державну податкову службу в Україні» мета утворення органів цієї служби не сформульована. Такою метою може бути визнано забезпечення фінансового інтересу держави у сфері сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) шляхом здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, боротьби з податковими правопорушеннями та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили зазначені правопорушення.

У загальному вигляді функції державної податкової служби знайшли нормативне закріплення, знову ж таки, у двох нормативних актах – Законі «Про державну податкову службу в Україні» та Указі Президента про Державну податкову адміністрацію України, причому в останньому їх перелік є навіть більш повним, ніж; у Законі, що не можна визнати правильним. У зв'язку з цим функції податкової служби у Законі «Про державну податкову службу в Україні» необхідно викласти більш точно з детальним визначенням тих, які стосуються органів податкової служби усіх рівнів. Ці функції будуть загальними. Що ж стосується конкретних функцій окремих органів державної податкової служби, то в Державній податковій адміністрації України проведено величезну роботу щодо їх визначення, внаслідок чого для кожного з них сформульовано не тільки види цих функцій, але і конкретні процедури (дії), які становлять зміст таких функцій.

Отже, зважаючи на викладене, функції державної податкової служби можна визначити як основні напрямки її діяльності щодо вирішення поставлених перед нею завдань; вони є сполучною ланкою між метою і завданнями служби та іншими елементами її статусу. Саме вони, на думку І.Л. Бачило, визначають правомочність та відповідальність в управлінні, з чим важко не погодитися.

Таким чином, аналіз нормативно-правових актів, наукової літератури свідчить про відсутність чітких критеріїв щодо основ правового статусу ДПС, визначення її форм і методів контролю. Тому, на нашу думку, необхідно передбачити в законодавстві такий варіант закріплення правового статусу державної податкової служби, який за-

безпечив би її найбільш ефективну діяльність, що є запорукою законності та дисципліни у державі.

Зозуля Олександр Ігорович

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
студент юридичного факультету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЗА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОПОМІЖНИХ ОРГАНІВ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Наразі через невизначений правовий статус апарату глави держави та ієрархічну несформованість системи допоміжних органів Президента України дедалі частіше постають питання правомірності діянь тих чи інших допоміжних структур глави Української держави. При цьому, цілковите усунення порушень та попередження виникнення нових неможливе без притягнення до відповідальності тих осіб, які своїми діями чи бездіяльністю прямо або опосередковано спричинили негативні наслідки. З огляду на це та зважаючи на доволі широкі повноваження глави держави по організації діяльності та управлінню його допоміжними органами, *актуальним вбачається встановлення можливості та доцільності покладення на Президента відповідальності за організацію та діяльність допоміжних органів глави держави, визначення її виду та підстав.*

Передусім зазначимо, що визначаючи можливість покладення на Президента України будь-якої відповідальності за допоміжні органи слід зважити на сьогодишню *фактичну і юридичну недопустимість притягнення Президента України* (саме як посадової, а не фізичної особи) *до будь-якого з різновидів юридичної відповідальності*, хіба що за винятком конституційної, і то за надто ускладненою процедурою. Разом із тим, не порушуючи приписи ст. 105 Конституції України та в межах роз'яснень Конституційного Суду за Рішенням від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003, формально цілком можливими могли би бути інші види юридичної відповідальності, але за виключенням таких заходів впливу, як звільнення та адміністративний арешт.

Одначе, так чи інакше, накладення на Президента України та здійснення щодо нього заходів, наприклад, матеріальної відповідальності за завдану державі (формально – народові) шкоду внаслідок порушення його обов'язку дотримуватись фінансового критерію в процесі здійснення права на організацію допоміжних органів, на практиці є нездійсненим у загальному законодавчо врегульованому порядку. А відповідальність глави держави за рішенням будь-якого спеціально уповноваженого органу, з огляду на статус та характер повноважень Президента, буде, передусім, *політико-правовою*, навіть якщо й поєднає у собі деякі ознаки інших видів юридичної відповідальності.

Отже, підкреслюємо, що *єдино можливою та раціональною юридичною відповідальністю Президента за організацію та діяльність допоміжних органів є саме конституційно-правова відповідальність*, мета якої полягає у стимулюванні раціонального користування правом на допоміжні органи та активної участі Президента в оптимізації діяльності системи допоміжних органів глави держави. При цьому, оскільки наслідком такої відповідальності у жодному разі не має виступати дострокове припинення повноважень, вважаємо, що ним може бути *ініціація процедури отримання Президентом вотуму народної довіри чи надання парламентом негативної політичної оцінки діяльності Президента*.

Важливою умовою такої відповідальності виступає те, що створені Президентом органи є приналежними до глави держави, діють на його користь (а часто, й від його імені), залежні у прийнятті рішень від волі Президента України. Так як у роботі деяких допоміжних органів Президент безпосередньо бере участь (зокрема, він входить до складу Ради національної безпеки і оборони за ч. 3 ст. 107 Конституції, Національної конституційної ради за п. 2 Указу від 27.12.2007 р. № 1294/2007 і т.д.), то у цих випадках матиме місце своєрідна *солідарна відповідальність членів колегіального допоміжного органу*.

Дещо іншою є відповідальність Президента за організацію та діяльність Секретаріату Президента України, який де-факто є апаратом і центральним допоміжним органом глави держави. При цьому, подібна відповідальність Президента різниться залежно від її підстав, якими є, по-перше, *незаконність правових засад побудови Секретаріату Президента і неправомірність його діяльності на виконання рішень глави держави*, а по-друге, *неправомірність фактичних діянь Секретаріату*,

які не ґрунтуються на актах і рішеннях Президента України. Прикладом першої з вказаних підстав є здійснення Секретаріатом Президента за пп. 8 п. 4 Положення від 04.11.2005 р. № 1548/2005 опрацювання пропозицій з питань формування центральних органів виконавчої влади до 02.10.2006 р. (згідно Указу № 814/2006) за обставин, коли із набранням чинності 01.01.2006 р. змін до Конституції за Законом від 08.12.2004 р. № 2222-IV, повноваження Президента щодо утворення та ліквідації центральних органів виконавчої влади вже були виключені.

У другому випадку *відповідальність може наставати за порушення Президентом, тобто, невиконання чи неналежне виконання свого обов'язку по управлінню допоміжними органами*, що прямо не названий Конституцією, але впливає зі змісту права на допоміжні органи. Відмітимо, що повноваження Президента за вказаним п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції не обмежуються лише правом створювати допоміжні органи, але й включають правоможності їх реорганізувати та ліквідувати, які виключно належать главі держави. Зауважимо, що у разі законодавчого врегулювання засад діяльності апарату глави держави окремих повноважень з управління Секретаріатом Президента набуває й орган законодавчої влади, але який поділятиме з Президентом відповідальність лише за організацію, але не за діяльність цього допоміжного органу.

Норма п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції, як вже зазначалось, містить два обов'язкових для дотримання критерії при реалізації права Президента на допоміжні органи. При цьому, дотримання як вимог фінансового обмеження, так і умов відповідності мети створення (а отже і мети діяльності) допоміжних органів конституційно визначеному призначенню — забезпечення здійснення повноважень Президента України, можливе лише через створення, реорганізацію та ліквідацію таких органів. Відтак, *забезпечення діяльності допоміжних органів глави держави (передусім, Секретаріату Президента) у межах правового поля і становить обов'язок Президента України, за порушення якого він повинен нести вищезначену юридичну відповідальність*.

Таким чином, підкреслимо таке. По-перше, в контексті вдосконалення побудови державного апарату постає нагальним покладення на Президента України відповідальності за організацію та діяльність його допоміжних органів. По-друге, сьогодні реалізація політико-правової відповідальності глави держави цілком можлива за умов її

урегульованості Законом «Про Президента України», але у подальшому принцип відповідальності Президента за свої допоміжні органи має дістати відображення й в Основному Законі. І, по-третє, особливістю означеної відповідальності Президента є допустимість її застосування за ті діяння допоміжних органів, які не залежали від волі глави держави, а також санкція у вигляді ініціації процедури отримання вотуму народної довіри.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, начальник ННІ підготовки фахівців міліції громадської безпеки ХНУВС
Марцеляк О.В.

Каліновський Анатолій Володимирович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, 2 група

РАХУНКОВА ПАЛАТА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Контроль за використанням бюджетних коштів є невід'ємною складовою правової держави. Саме необхідність здійснення об'єктивного, системного фінансового контролю за розподілом державних коштів зумовило створення в Україні Рахункової палати. Раніше функцію даного відомства виконувала Верховна Рада України. Проте несистемність проводжуваних нею заходів не давало бажаних результатів.

Постає питання щодо пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування даного органу парламентського контролю. Більшість науковців та практиків з думкою яких погоджуюсь і я вважають, що засобом підвищення ефективності та результативності Рахункової палати є наділення її каральними повноваженнями. Аналогічної думки дотримується і Голова Рахункової палати В.Симоненко, який зазначає, що для підвищення ефективності діяльності Рахункової палати необхідно вирішити забезпечення відповідного реагування з

боку керівництва об'єктів перевірок. Проте дані повноваження не є природними для даної державної інституції про, що свідчить практика світового конституціоналізму.

1. Вважаємо, що головним завданням у процесі здійснення Рахунковою палатою своєї діяльності має стати надання якісних аналітичних матеріалів для Верховної Ради. Закони, які приймає Верховна Рада повинні мати ґрунтовну, працюючу аналітичну базу, яку може надавати Рахункова палата у своїх актах на основі здійсненої нею контрольно-ревізійної та експертної діяльності. Це в свою чергу буде гарантувати дієвість нормативно-правових актів прийнятих парламентом у сфері державного бюджету, забезпечить ефективне та правомірне використання коштів бюджетного кошторису органами виконавчої влади.

2. Ще одним аргументом для призначення Рахункової палати аналітичним органом є те, що вона по суті виконує тотожні функції із Державним Контрольно-Ревізійним Управлінням. У своїй діяльності Рахункова палата багато уваги приділяє здійсненню контролю за фінансово-господарською діяльністю, що є головним завданням Державного Контрольно-Ревізійного Управління визначеного в ст. 2 ЗУ «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

3. На сьогодні діяльність Рахункової палати в основному здійснюється з окремих питань за напрямками діяльності департаментів. В основному діяльність здійснювана даним органом спрямована на дослідження одиничних випадків контрольно-ревізійного аудиту.

4. Постає проблема, яка стосується механізму реалізації актів Рахункової палати а саме звітів, що стосуються порушень в сфері бюджету. На даний момент в Україні чітко визначеної законодавчої процедури реалізації вищезазначених актів на практиці. І це є недоліком тому, що саме кваліфікований контроль здійснюваний Рахунковою палатою може дати можливість уникнути багатьох ускладнень при розробленні і прийнятті нормативних актів. Натомість не можна не погодитись з думкою науковців стосовно того, що контрольно-ревізійна, експертна діяльність Рахункової палати повинна бути спрямована на одне і те ж питання з усіх напрямків діяльності держави.

5. Серед науковців існує думка про внесення змін до Конституції України і серед суб'єктів законодавчої ініціативи внести й Рахункову палату. Аргументують це тим, що можливість нею впливати на

процес законотворчості, ініціювати реформи у бюджетній сфері, що буде мати позитивні наслідки.

Отже варто зробити висновок проте, що існує реальна необхідність функціонування Рахункової палати як органу з аналітичною спрямованістю, адже жодний орган навіть парламент не може проаналізувати всю глибину бюджетної сфери через відсутність громіздкого аналітичного апарату, який є Рахункової палати. Проте варто зробити висновок що за наявності всіх вищезазначених мною умов вона може займати помітне місце в системі державних органів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ткаченко Ю.В.

Кльоц Роман Сергійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студент, 1 факультет, 2 курс, 2 група

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який часто називається омбудсменом, відіграє важливу роль в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

В Україні інститут омбудсмена вперше формально було закріплено Конституцією 1996р.

Його діяльність спрямована на захист, запобігання порушення прав і свобод людини і громадянина, поліпшення і розвиток міжнародного співробітництва в галузі прав і свобод, сприяння правовій поінформованості населення та ін...

Законодавець наділив Уповноваженого широкою сферою компетенції, оскільки він має право:

– приймати звернення громадян і реагувати на порушення їх прав і свобод, зі сторони будь-яких органів, посадових і службових осіб;

– невідкладного прийому найвищими державними органами і їх посадовими особами;

– бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету міністрів України, а також на засіданнях судів усіх інстанцій;

– звертатися до Конституційного Суду з поданням про офіційне тлумачення Конституції та законів України та ін...

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установи, організації незалежно від форм власності посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним подавати йому необхідну допомогу, зокрема:

– забезпечувати доступ до матеріалів і документів у тому числі на засадах, зазначених нормативними актами про охорону державної та службової таємниці;

– надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій тарішень.

Однак, недивлячись на достатньо широке коло повноважень омбудсмена, існує ряд питань, які потребують негайного вирішення, адже прямо стосуються здійснення Уповноваженим своїх конституційних прав і обов'язків.

1. На думку багатьох вчених, доцільно було б наділити Уповноваженого правом законодавчої ініціативи. Це сприяло б більш детальній регламентації та закріпленню в законодавстві питань, що стосуються прав та інтересів людини і громадянина.

2. Слід також відзначити, що рішення Уповноваженого носять лише консультативний, неімперативний характер. І це не може не позначитись на механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

3. Для більш ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина, можливо було б запровадити інститут заступників Уповноваженого чи спеціалізованих омбудсманів. Потреба в започаткуванні таких інституцій пов'язана з великим навантаженням та обсягом роботи Уповноваженого.

4. Існує деяка розосередженість законодавчого регулювання діяльності українського омбудсмена, що включає в себе Конституцію України 1996 р., Закон України «Про державну службу» 1993 р., Закон України «Про звернення громадян» 1996 р., Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» 1997 р. Тому потрібно порушити питання про створення на базі Конституції Ук-

раїни 1996р. Єдиного законодавчого акта, який би вичерпно деталізував конституційно-правовий статус інституту 5. 5 5 Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Деякі науковці пропонують законодавчо закріпити так звані «фільтри» подачі звернень Уповноваженому. Такі обмеження пропонуються з метою зробити інститут Уповноваженого ефективним, життєво здатним конкретизувати його діяльність, обмежити від тих скарг, що не відносяться до його компетенції, щоб його діяльність була продуктивною і не була паралізованою із-за великої кількості скарг. 6. Законодавством Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини надано лише право бути присутнім у засіданнях судів усіх інстанцій. Однак право виступу в судових засіданнях не передбачено, що також не може не позначитись на механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Формування в Україні демократичної, правової, соціальної держави неможливе без належного забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини виступає важливою гарантією захисту цих прав і свобод. І саме тому потрібно всіляко сприяти розвитку даного інституту, щоб в нашій країні не лише існували механізми захисту прав і свобод людини і громадянина, а й реально працювали.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ткаченко Ю.В.

Кмитюк Олена Миколаївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 2 курс, 14 група

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Права і свободи людини є невід'ємними, священними, природними і мають найвищий ціннісний статус в ієрархії соціальних цінностей. Саме тому зусилля будь-якої держави і суспільства, що дійсно бажають бути демократичними, мають бути спрямовані на створення

ефективних механізмів захисту цих прав, їх найповнішого гарантування та забезпечення.

Важливе місце в правозахисному механізмі посідає інститут Уповноваженого з прав людини, правову базу функціонування якого становить Конституція України, зокрема ч. 3 ст. 55, ст. 101 та Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», але вона, на мою думку, не достатньою мірою забезпечує втілення в життя потенційних правозахисних можливостей даного інституту, які притаманні його природі.

Актуальність питання щодо вдосконалення інституту Уповноваженого полягає в тому, що і на сьогодні факти порушення прав людини є непоодинокими, а однією з причин цього є саме недосконалість існуючої правової бази щодо регулювання діяльності Уповноваженого.

Багато науковців вже досліджували питання функціонування даного інституту в механізмі захисту прав і свобод, а саме Ю.М. Тодика, Ю.Г. Барабаш,

В.В. Бойцова, О.В. Воробйов, Ю.М. Грошевой, Довбиш В., Задорецький О., К.О.Закоморна, Калініченко О., Квітка Я. М., Клочков В., Н.С. Колесов, Кравченко Н., Косюта М., О.В. Марцеляк, Насадюк. А., Рабінович П.М, Ріяка В.О., Савенко М., Семенов В.С., Скоромеха В., Темченко О., Хальота А., Н.Ю. Хаманєва, М.В. Цвік, Чубар Л.П., Шемчушенко Ю.С., Шишкіна Є. та багато інших. Їх праці лягли в основу існуючої на сьогодні законодавчої бази щодо регулювання діяльності Уповноваженого.

Метою даної роботи є спроба, в міру своїх скромних можливостей, запропонувати власну модель законодавчого регулювання статусу Уповноваженого. На мою думку, з метою підвищення ефективності правозахисної діяльності, інститут Уповноваженого має мати такий вигляд: загальнодержавна Колегія уповноважених, обласні уповноважені, уповноважені на рівні міст Києва та Севастополя та місцеві уповноважені.

Удосконалення діяльності Уповноваженого, як я вважаю, варто розпочати в таких напрямках:

1) Запровадити колегіальну модель інституту Уповноваженого, яка б представляла собою Колегію уповноважених у складі семи чоловік, Голову Колегії та його заступника. Відтак, функції Уповноваженого виконувала б не одна, а декілька осіб. Головний Уповно-

важений має очолювати даний інститут, здійснювати управлінські повноваження та представляти щорічні доповіді Верховній Раді. Відносно інших уповноважених він має виступати першим серед рівних.

Позитивним у колегіальній моделі інституту омбудсмана є те, що своєю діяльністю він охоплює широкі сфери контролю органів державної влади та місцевого самоврядування, сприяє напрацюванню основних напрямів роботи та чіткій спеціалізації омбудсманів, забезпечує об'єктивне, всебічне і детальне дослідження обставин справи. Процес взаємного обміну думками є важливим чинником правильного вирішення складних питань і водночас сприяє ухваленню на дійсно демократичних засадах законних, обґрунтованих, справедливих рішень. Тому я вважаю, що закріплення на законодавчому рівні колегіальної моделі інституту омбудсмана мало б достатньо позитивний вплив щодо подальшого розвитку даного правозахисного інституту.

2) Запровадження спеціалізованих уповноважених. В рамках Колегії уповноважених доцільно було б запровадити таких уповноважених: з захисту прав дітей, з захисту прав військовослужбовців, з захисту прав ув'язнених, з захисту прав національних меншин, з захисту прав споживачів, уповноваженого, який би очолював обласних уповноважених. Відтак, кожен з членів колегії має мати свою сферу відання щодо захисту прав і свобод людини, їх додержання, поваги та відновлення. При здійсненні своїх повноважень кожен з членів колегії не зобов'язаний консультуватися з Головою колегії. Водночас кожен з уповноважених щомісячно зобов'язаний звітувати на засіданні Колегії про стан додержання та захисту прав і свобод людини у відповідній сфері свого відання. Стосовно обласного уповноваженого, то він має бути гарантом ефективної правозахисної діяльності уповноважених на рівні областей, здійснювати контроль за додержанням прав і свобод на обласному рівні.

3) Важливим елементом удосконалення механізму захисту прав і свобод людини має стати місцевий уповноважений, необхідність запровадження якого полягає в особливій «слабкості» інституту Уповноваженого на локальному рівні, коли порушуються права і свободи людини як члена відповідної територіальної громади. До того ж, загальнодержавний Уповноважений, як одна особа, не в силах повною мірою охопити всі сфери та рівні державного та місцевого життя, а

відтак і ефективно здійснювати захист прав і свобод, запобігати їх порушенню, сприяти відновленню. Місцевий уповноважений має обиратися серед членів певної територіальної громади і функціонувати на рівні органів місцевого самоврядування. Такий народний правозахисник має бути представником даної територіальної громади, користуватися довірою та повагою її членів, бути взірцем високих моральних якостей, мати досвід правозахисної діяльності, неупереджено ставитись до порушень прав людини.

Загалом слід зазначити, що організація даного інституту на основі таких демократичних рис, як незалежність, відкритість, доступність для громадян, неформальний підхід у вирішенні проблем захисту прав людини і громадянина має відкрити нову сторінку у відносинах між державою та громадянами, між тими, хто керує і ким керують. Саме на досягнення цієї мети і мають бути спрямовані наступні зміни на законодавчому рівні.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Ковальова Алеся Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, 8 група

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Все більшої актуальності набуває питання поєднання зусиль держави та громадянина у вирішенні питань місцевого значення. На сьогодні в Україні є певні непорозуміння між органами місцевого самоврядування та органами державної влади на місцях. Вона виникає в першу чергу через прогалини в законодавстві, які чітко не розмежують повноваження та сфери впливу цих органів управління.

Так, зокрема, поняття «місцеве самоврядування» не має єдиного визначення. Офіційне визначення місцевого самоврядування в Ук-

раїні дає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року. Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міста самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування в Україні діє на таких принципах: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування.

Функціонування системи місцевого самоврядування розглядається як децентралізація і деконцентрація влади. Під децентралізацією розуміється передача центром окремих повноважень місцевим виборним органам, а під деконцентрацією – делегування повноважень призначуваним із центру органам місцевої адміністрації.

Місцеве самоврядування – це політичний інститут, який служить не тільки для політиків, але й для громадян в цілому. Місцеве самоврядування, часто розглядається в якості засобу зберегти демократію, республіканський устрій в межах держави. Місцеве самоврядування в Україні визнається і гарантується на конституційному рівні. Аналіз конституційних норм дозволяє зробити висновок, що самоврядування слід розглядати як: один з фундаментальних принципів конституційного ладу; одну з форм народовладдя, що є основним способом здійснення народовладдя, насамперед у масштабах суспільства, втілення інтересів народу й інших соціальних спільностей; специфічну підсистему публічної влади; форму залучення громадян до участі у вирішенні питань місцевого значення; право територіальної громади – жителів села чи міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Тож, можна зробити висновок, що поняття місцеве самоврядування надзвичайно багатогранне. Воно являє собою інститут, який поєднує в собі властивості публічної влади і самоврядності.

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада села, селища, міста як основний носій функцій і повноважень місцевого самоврядування. Територіальна громада є особливим суб'єктом місцевого самоврядування, поєднуючи в собі одночасно як

функції низової адміністративно – територіальної одиниці, так і функції інститутів місцевої влади.

Органи місцевого самоврядування наділені досить значними правами для здійснення управління та вирішення питань місцевого значення.

Виконавчими органами сільських, селищних та міських, районних у містах рад є виконавчі комітети, органи, які створені радами для здійснення виконавчих функцій у різних сферах.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села, який обирається відповідною територіальною громадою на основі загального рівного прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Забезпечення реальної участі громадян у вирішенні питань місцевого значення може бути гарантовано шляхом внесення змін у Закон України «Про всеукраїнський та місцевий референдум» переліку питань, які повинні в обов'язковому порядку виноситись на місцевий референдум, а саме питання дострокового припинення повноважень місцевої ради та місцевого голови, питання будівництва та зміну цільового призначення об'єктів комунального майна. Це, зупинить обурення громадян, які викликані забудовою парків, скверів, дворів у великих містах. Крім того, у Законі необхідно визначити чіткий порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд місцевих рад, що дозволить залучити громадян до участі у розвитку територіальної громади, буде сприяти покращенню діяльності органів місцевого самоврядування та забезпечить дотримання прав та свобод людини і громадянина.

До того ж, наприклад, за законом «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеві адміністрації делегують органам місцевого самоврядування частину своїх повноважень. Проте, в жодному законі України не встановлений чіткий обов'язок адміністрацій при делегуванні повноважень надати самоврядуванню адекватні матеріально – технічні ресурси.

На наш погляд, проблеми розподілу повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням можуть бути вирішені, зокрема, шляхом скасування або суттєвого обмеження підстав і практики делегування повноважень.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Кожевников Иван

Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, студент, хозяйственно-правовой факультет, 2 курс

РОЛЬ СПЕЦИАЛЬНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ КОМИССИЙ В ПРОЦЕДУРЕ ИМПИЧМЕНТА В УКРАИНЕ

Политический кризис в Украине затронул проблему импичмента Президента Украины, процедура которого имеет ряд неразрешённых вопросов. Импичмент (англ. *impeachment* — обвинение, от лат. *impedivi* — «воспрепятствовал, пресёк») — процедура отстранения от должности высокопоставленного государственного чиновника, вплоть до главы государства, судом парламента по тяжкому уголовному обвинению; был впервые введен в парламентскую практику Англии в конце XIV столетия.

Согласно ст. 111 Конституции Украины Президент Украины может быть смещен с поста Верховной Радой Украины в порядке импичмента в случае совершения им государственной измены или другого преступления. Иницируется этот вопрос большинством от конституционного состава парламента (226 голосов). Затем для проведения расследования Верховная Рада Украины создает специальную временную следственную комиссию, в состав которой включаются специальный прокурор и специальные следователи. По результатам работы этой комиссии ее выводы и предложения должны быть рассмотрены на заседании Верховной Рады Украины. При наличии оснований парламента не менее чем двумя третьими от конституционного состава (300 голосами) принимает решение об обвинении Президента Украины. Далее следуют проверка дела Конституционным Судом Украины, который должен дать вывод о соблюдении конституционной процедуры расследования, а также рассмотрение дела и получение вывода Верховного Суда Украины о том, что деяния, в которых обвиняется Президент Украины, содержат признаки государственной измены или другого преступления. И только лишь после всего этого Верховной Радой Украины принимается решение об импичменте Президента не менее как тремя четвертями от её конституционного состава (338 депутатов).

На практике процедуру импичмента в Украине не применяли. Закрепленное в статье 111 Конституции правомочие парламента устранить Президента со своего поста воспринималось как норма-декларация, требующая установления законодательного механизма ее реализации. Поэтому вопрос оставался открытым, в основном из-за отсутствия законодательного регулирования – ч. 5 ст. 89 Конституции требует установления порядка деятельности следственных комиссий на уровне закона. Дело в том, что Закон Украины «О временных следственных и специальных комиссиях Верховной Рады Украины» был принят еще в декабре 2000 года, но так и не был подписан бывшим Президентом Украины. На данный момент ситуация в корне изменилась. Хотя Закон Украины «О временных следственных комиссиях, специальной временной следственной комиссии и временных специальных комиссиях Верховной Рады Украины» также не был подписан Президентом Украины, однако 03.03.2009 Верховная Рада Украины преодолела вето. Согласно ст. 94 Конституции Украины Президент Украины обязан был подписать Закон, но в течение десяти дней он этого не сделал, Закон был обнародован 15 января 2009 года за подписью Главы Верховной Рады Украины согласно ч. 4 ст. 94 Конституции Украины.

Однако, мы считаем, что данный Закон был принят лишь с точки зрения политической целесообразности, поэтому имеет ряд недоработок. С нашей точки зрения, отдельные его положения могут быть признаны Конституционным Судом Украины неконституционными, ведь этим актом временным следственным комиссиям предоставляются отдельные полномочия правоохранительных органов. Во-первых, следует обратить внимание на ст. 24 Закона, где сказано, что специальная следственная комиссия наделяется правом истребовать необходимые документы, материалы и иные сведения, касающиеся расследования, а в случае необходимости может назначить экспертизу. Во-вторых, статьями 26, 27 Закона определены полномочия специального прокурора и специального следователя с отсылкой к УПК. В-третьих, статьей 29 Закона установлены требования к заключению об обвинении Президента Украины, которое составляется специальной временной следственной комиссией с учетом требований к обвинительному заключению, предусмотренных УПК. Отмеченное не соответствует ст. 111 Конституции Украины и не согласуется с уже высказывавшимся Конституционным Судом Украины

мнением (решение от 10.12.2003 № 19-рп) о том, что процедура импичмента по своей правовой природе не аналогична обвинению лица согласно нормам УПК. Поэтому нет оснований считать досудебным следствием проведение расследования временной следственной комиссией, которая создается парламентом. Но мы считаем, что и без этого Закона процедуру можно теперь привести в действие: 17 февраля 2009 опубликован и официально вступил в силу Закон Украины «Об организации и порядке деятельности Верховной Рады Украины», по сути, был узаконен Регламент Верховной Рады, что дополняет ч. 5 ст. 89 Конституции Украины. Но следует обратить и на другие мелкие пробелы в законодательстве: например, отсутствует закон о специальном следователе и прокуроре и т.д.

Процедура импичмента, которая закреплена в Конституции Украины, довольно сложная. А несоответствие принятых законов, регулирующих работу специальных следственных комиссий, Конституции Украины, их недоработка, ровно, как и отсутствие некоторых других законов относительно процедуры импичмента, позволяют говорить о том, что данный вопрос остаётся открытым. Его решение, мы считаем, позволит сделать эту процедуру более ясной не только с формально-юридической точки зрения, но и с практической также, что не менее важно для построения правового государства, как это закреплено в ст. 1 Основного Закона Украины.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Слинько Т.Н.

Коляда Марія

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 15 група

МЕЖІ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ І ЗАКОНІВ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

В наш час діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ) щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України знаходиться на стадії свого становлення. Досить актуальним є проблема

меж тлумачення Конституції України КСУ. Границя, яка відмежовує тлумачення норм Конституції від справжньої нормотворчості досить тонка, навіть умовна. Сьогодні поки що тема офіційного тлумачення Конституції і законів України не отримала достатньої наукової розробки саме як комплексна конституційно-правова проблема, яка є досить актуальною.

Обрана проблема активно розглядається науковцями, такими як – Ю.Тодика, В. Копейчиков, О. Костенко, А. Мінк, П. Рабінович, А. Селіванов, І. Сліденко, В. Тацій, В. Шаповал, М. Цвік, К. Хесе, Л. Шальом. Так, німецький конституціоналіст К. Хесе писав: «Те, що не викликає сумніву, не потребує в інтерпретації». Але, я вважаю те, що буває ясним і очевидним для одного, не завжди зрозуміло для іншого. Розкриття змісту правового акту і є початком його правильного застосування. Голова КС Угорщини Ласло Шальом вважає що КС завдяки тлумаченню утворює конституційну реальність (окрім самого тексту Конституції).

Виходячи з того, що вже напрацьовано з обраної теми, авторка, в силу своїх скромних можливостей, в представлених тезах поставила перед собою завдання висловити пропозиції щодо вдосконалення Закону України «Про КСУ» і Регламенту КСУ та запропонувати деякі заходи щодо популяризації даної вельми важливої діяльності КСУ.

Офіційне тлумачення Конституції і законів України органом конституційної юрисдикції – це діяльність КС в межах законодавчо встановлених процедур, за допомогою випробуваних наукою і практикою прийомів і способів щодо здолання невизначеності розуміння Конституції і законів України у формі нормативної чи казуальної інтерпретації з метою забезпечення конституційної законності і правопорядку в державі.

Особливу роль має тлумачення саме Конституції України, оскільки вона є не тільки найвищим правовим актом держави, але і основним джерелом національного права, базою всього законодавства. Вона закріплює цілі і об'єкти регулювання, задалегідь визначає форми правової регламентації, а іноді навіть вказує, що для конкретизації конституційних норм вимагається прийняття відповідних законів. Таким чином вона будь-якими способами впливає на всю правову систему і це обумовлює необхідність її правильного застосування. Цьому і служить перш за все офіційне тлумачення Конституції України КСУ. Його діяльність повинна здійснюватись на ос-

нові принципів конституційного ладу і перш за все в рамках принципу поділу влад (ст. 6 Конституції України). КСУ виступає в ролі арбітра, посередника між Президентом і законодавчою й виконавчою владою, а також захисника Конституції України. Тому він не може втручатися в повноваження Президента, Верховної Ради України, виконавчих і судових органів. Правова природа актів КСУ щодо тлумачення Конституції України і законів визначається особливим юридичним статусом КСУ в державному механізмі, тим, що він має право здійснювати офіційне тлумачення Основного Закону і його результати загальнообов'язкові, остаточні і оскарженню не підлягають (ч. 2 ст. 150). Будь-який правозастосувач повинен керуватись тим розумінням, яке міститься в рішенні КСУ. Його тлумачення невід'ємне від інтерпретуючих положень Основного Закону.

Офіційне тлумачення необхідно в тому числі для забезпечення принципу верховенства права і верховенства Конституції, життєдайності інших принципів конституційного ладу, що ще не стали змістом суспільної свідомості і, що найголовніше, змістом політико-правової культури державних провідників. По суті, діяльність КСУ з інтерпретації – це своєрідний каталізатор вродання політико-правової тканини Конституції в суспільну тканину власне суспільства.

На мою думку, головний принцип тлумачення може бути таким – в конституційній інтерпретації суддя не головніше Конституції, в законотворчій інтерпретації, суддя не вище за головну мету законодавця. Важливо формувати в науці конституційного права теорію тлумачення Конституції і законів України, бо вона містить найгостріші питання правового розвитку держави. У зв'язку з тим, що в Законі «Про КСУ» від 16.10.1996 досить нечітко прописані межі повноважень КСУ, можна було б додати про «недопущення підміни парламенту, завдяки можливості інтерпретувати його акти» ст. 14.

У ст. 68 « Конституційний Суд України відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі», чи може суд за власною ініціативою розглянути це чи ні? Хто має право на нове провадження в законі на жаль не прописано. Чи є обґрунтованим те, що висновок дається на «закритій частині пленарного засідання» (Регламент КСУ від 05.03.1997, Параграф 53 ч. 1), в той час коли суди загальної юрисдикції приймають рішення на відкритих засіданнях?

Підтримую і погоджуюсь з висловом німецького конституціоналіста К. Хессе про те, що можливе відхилення від Конституції в результаті інтерпретації, але воно виключає можливість порушення Конституції, відхилення від тексту в окремих випадках і зміни Конституції. Там, де інтерпретатор виходить за її рамки, він більше не інтерпретує, а змінює або порушує Конституцію.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Кравченко О.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 2 курс, 5 група

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Конституція України закріпила принцип поділу влади, проголосивши, що державна влада в Україні здійснюється на основі поділу на законодавчу, виконавчу, судову. Тому досить актуальною на даний час постає проблема співвідношення правотворчості і правозастосування в діяльності судів, визнання судової практики як джерела права.

На думку вчених судова практика наділена особливістю прецедентності, оскільки дає прецедент (приклад) тлумачення застосування права. проте на відмінно від претендента як джерела права, прецедентна практика не веде до утворення нової юридичної форми, а пов'язана з роз'ясненням вже існуючої, з певного виробленого, стійкого положення і його застосуванням по – певним справам. Проте висловлюються така точка зору: судова практика є джерелом права і необхідність її закріплення в такій якості. Конституційний Суд – важливий чинник розвитку науки конституційного права, становлення сучасної доктрини. Непросто відбувається процес формування органу конституційної юстиції. І сьогодні є проблеми в його органі-

зації та функціонуванні, правовому забезпеченні його роботи. До повноважень Конституційного суду відносять офіційне тлумачення Конституції і законів України, Конституція не містить затверджень щодо таких меж. Такими межами є положення Конституції та відповідних законів, їх зміст. Прогалини в нормативному регулюванні інтерпретувати неможливо. Своїми рішеннями Конституційний Суд не заповнює їх, а лише констатує.

Функцією Конституційного Суду України є захист конституційних прав та свобод людини і громадянина. Вітчизняним законодавством право громадян на безпосереднє звернення до Конституційного Суду за захистом своїх конституційних прав не передбачено. Громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб Конституція України визнала лише до опосередкованого захисту своїх прав шляхом звернення за певних умов до Конституційного Суду з питань офіційного тлумачення положень Конституції та законів України. Проте, такі тлумачення було дано лише у 12% справ, у яких ухвалювалося рішення Суду.

При вирішенні складних проблем, особливо тих які пов'язані з гарантуванням верховенства Конституції як Основного Закону держава на всій території України, додержанням конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина, не всі поділяють позиції, сформульовані Конституційним Судом в його рішеннях і висновках. Особливо – це стосується представників окремих суб'єктів права на конституційні подання й конституційні звернення у випадках, коли суд не погоджується з відповідними обґрунтуваннями, а також представників засобів масової інформації, окремих фахівців і громадян. Не обходиться без проявів некоректності, образ, які мали місце у публікації «Приватизована» Конституція, або все можуть «королі» (газета «Юридичний Вісник України» № 22, 2-8.06.2001 р.), як реакція на окремі рішення й висновки Конституційного Суду.

Конституційний Суд відіграє особливу роль, у визнанні конституційності законів та інших правових актів, виданих Верховною Радою України (ст. 150 Конституції України), а тому можливе протистояння Конституційного Суду і Парламенту. Одним з основних напрямків діяльності Конституційного Суду є офіційне тлумачення Конституції та законів України. Проте однією з найпоширеніших проблем є межі тлумачення Конституційним Судом Конституції та законів. Вона безпосередньо пов'язана з питанням про те, хто має право тлумачити

Конституцію і закони, (за теорією права офіційне тлумачення здійснюється органом, який прийняв акт, або органу на який покладено такі повноваження) яка юридична сила рішень Конституційного Суду, чи може він переглядати свою правову позицію, чи може він сам себе «само обмежити» всі ці питання мають практичне значення, оскільки вони пов'язані і з можливістю втручання Конституційного Суду в межі компетенції інших владних структур. Правові обмеження щодо інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду полягає в тому, що орган конституційної юрисдикції не має права сам за власною ініціативою ні перевіряти конституційність закону, ні давати тлумачення конституції та законів. Він може зробити за запитом відповідних суб'єктів звернення. Орган конституційної юрисдикції не наділений правом законодавчої ініціативи, тобто він не може проявити активність як суб'єкт законотворчого процесу. В законодавстві встановлено чинники, які об'єктивно перешкоджають Конституційному Суду вийти за межі тлумачення і стати «позитивним» законодавцем. Але це не означає, що орган конституційної юрисдикції не може вийти за межі такого тлумачення.

Тлумачення Конституційним Судом Конституції України – досить гостра проблема, і тут важливо не вийти за межі її тлумачення. Питання меж тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом безпосередньо пов'язане з оцінкою юридичної сили актів офіційного тлумачення. Проблема нормативності цих актів на сьогодні є однією із спірних і гострих проблем. Ще за радянських часів деякі автори висловлювали думку, що норми, які містилися в інтерпретаційних актах, є невід'ємною частиною тих актів, які стали об'єктом інтерпретації. Тим самим допускались можливості зміни правової норми шляхом тлумачення і таким чином тлумачення одержало б можливість виступати як безпосередня нормотворчість. На даний час деякі вчені, дотримуються також цієї позиції незважаючи що рішення Конституційного Суду про тлумачення конституційних норм по суті стає частиною Конституції. В такому випадку Конституційний Суд, є на їх точку зору, не тільки «негативним», а й «позитивним» законодавцем за своєю юридичною силою не поступаючись нормам Конституції. В літературі зазначалося, що сам процес офіційного тлумачення містить в собі «правотворчі елементи», а інтерпретаційні акти – це неоднакові нормативно – правові акти, метою яких є уточнення, зміна або роз'яснення правових норм. Проте з такою

позицією яка домінує важко погодитися оскільки завдання Конституційного Суду – не модифікувати, а виявити їх реальний зміст не «відправляти» конституційні приписи а тільки їх тлумачити. Проте юридична сила інтерпретаційних актів не може прирівнюватися до сили нормативно – правових актів, які є предметом тлумачення. Юридична сила інтерпретаційного акта діє до тих пір доки діє сам акт норми якого стали предметом тлумачення. Вважається, що орган конституційної юрисдикції не може приймати помилкові рішення він не має права на помилку. Тому виходить, що Конституційний Суд не може подолати свою ж правову позицію, якщо він навіть усвідомить, що рішення прийняте неправильно. Проте ця помилка може бути подолана парламентом. Проте дана процедура є досить ускладнена, або ж не можлива.

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Кульчій І.М.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, студентка, факультет підготовки кадрів для органів юстиції, 3 курс

СТАТУС РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Після проголошення незалежності України відбулися зміни не лише в державному устрої, а й у суспільних відносинах. Стаття 1 Конституції України закріпила норму-мету, за якою Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Однак, для досягнення цієї мети нашій країні необхідно докласти чимало зусиль. Оскільки, складні умови перехідного періоду формування правової держави на якісно нових політико-економічних засадах зумовлюють необхідність постійного здійснення ретельного контролю з боку держави через систему державних органів за процесом надходження коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

Державний фінансовий контроль є однією з найважливіших функцій будь-якої держави, умовою ефективного функціонування фінан-

сової системи, адже порушення фінансової дисципліни призводить до нестачі коштів для вирішення головних проблем держави, поглиблення кризового фінансового становища як фізичних, так і юридичних осіб.

Для ефективної реалізації функції державного фінансового контролю, необхідною умовою є створення органу, який би взяв на себе цю відповідальність. Так, у Польщі цей орган має назву Вища контрольна палата, у Японії – Контрольно-ревізійне управління. Стосовно ж України, то відповідно до ст. 98 Конституції України, контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата.

Детальна регламентація організації та функціонування даного контролюючого органу міститься в Законі України «Про Рахункову палату» від 11.07.1996 р. з останніми змінами від 28 грудня 2007 року № 107-VI. Так, ст.1 вищезазначеного Закону закріплює її статус: «Рахункова палата є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй. Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави.»

Правління Міжнародної організації вищих контрольно-фінансових установ – INTOSAI – у листопаді 1998 р. прийняло рішення про прийом Рахункової палати України до цієї авторитетної організації. Ще в жовтні 1977 р. ця організація на IX Конгресі прийняла Лімську декларацію, яка є рекомендаційним актом для вищих органів фінансового контролю.

Проте, постає питання, чи дійсно Рахункова палата України є вищим органом фінансового контролю. Серед її функцій ст. 6 Закону України «Про Рахункову палату» не зазначає функцію контролю за управлінням державними фінансовими ресурсами і державною власністю. А це дає підставу стверджувати, що про всебічний державний фінансовий контроль в данному аспекті не йдеться.

Іншою постає проблема місця Рахункової палати України в системі органів державної влади. Так, в демократичних державах контрольні органи не входять до структури законодавчої або виконавчої гілок влади. Щодо Рахункової палати України, то Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 23 грудня 1997 р. визнав, що Рахункова палата не є органом парламенту та зазначив, що в нормативно-пра-

вовому значенні Конституції України Рахункова палата є незалежним органом спеціальної конституційної компетенції.

Проте, при цьому КСУ, позбавляючи Рахункову палату права владно-розпорядчих повноважень (видавати до виконання приписи, зупиняти операції на рахунках тощо), на мою думку, пригальмував ефективність її діяльності та поставив її в пряму залежність від ВРУ, так як в даному аспекті передбачається владне підпорядкування Рахункової палати парламенту, зокрема — через доручення парламенту та комітетів (згідно з теорією адміністративного права доручення можуть даватись лише безпосередньо підпорядкованим суб'єктам), право Верховної Ради «спрямовувати» діяльність Рахункової палати (ст. 32 Закону).

Отже, на сьогодні залишається не чітко визначений статус Рахункової палати. З одного боку він є «незалежний орган конституційної компетенції», з іншого — він не має самостійних важелей впливу при здійсненні своїх повноважень.

Тому слід якнайшвидше врегулювати дану проблему, зокрема, повноваження Рахункової палати, які вона здійснює за дорученням парламенту та комітетів слід визначити в Законі як власні повноваження. Вважаю також доцільним в даному аспекті посилити гарантії незалежності цього органу від гілок влади, у тому числі — законодавчої, та надати більш широкі повноваження при усуненні виявлених порушень, адже наведені положення Закону, звичайно, свідчать про функціональну обмеженість Рахункової палати України.

На моє переконання, вищий орган фінансового контролю повинен бути наділений не лише контрольними повноваженнями, але й повноваженнями по усуненню недоліків і порушень у використанні коштів Державного бюджету установами та організаціями, які він перевіряє. Рахункова палата не повинна інформувати про порушення законодавства чи порушувати клопотання перед певними органами про притягнення до відповідальності. Вона повинна самостійно приймати відповідне рішення. Саме такі владно-розпорядчі функції повинні бути гарантовані Законом, оскільки це сприятиме ефективності її діяльності та надійно забезпечить захист інтересів держави в сфері використання матеріальних та фінансових ресурсів.

Науковий керівник: ст. викладач Челомбитько Л.В.

Лапкін Андрій Васильович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри організації судових і правоохоронних органів

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В умовах, коли в Україні знову набули значення питання проведення конституційної реформи, а судово-правова реформа є далекою від свого завершення, проблема конституційного статусу прокуратури в Україні набуває особливої актуальності.

В Конституції України прокуратурі присвячено окремий Розділ VII «Прокуратура», який складається з трьох статей. У ст. 121 Конституції вказується, що прокуратура України становить єдину систему, і визначаються її повноваження. Ст. 122 регламентує порядок призначення і звільнення з посади Генерального прокурора України і встановлюється строк його повноважень. Ст. 123 проголошує, що організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

Із цих конституційних положень важко зробити однозначний висновок про статус прокуратури України і її місце в державному механізмі та системі поділу влади. Той факт, що регламентація організації і діяльності прокуратури відведена в окремий розділ Конституції, особливий порядок призначення і звільнення Генерального прокурора України, дозволяє говорити про окреме місце прокуратури в державному механізмі. Це підкріплюється і положеннями ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до яких органи прокуратури України становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим, і здійснюють свої повноваження на підставі додержання Конституції України та чинних на території республіки законів, незалежно від будь-яких органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань чи їх органів.

У зв'язку із цим більшість учених дотримуються позиції, що прокуратура в Україні є незалежним державним органом, який не відноситься до жодної з гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової) і разом з тим наділений значними і багатоаспектними владними пов-

новаженнями. Окремі автори йдуть далі і відносять прокуратуру до т. зв. «контрольно-наглядової», або взагалі виділяють її у окрему гілку державної влади. Така позиція суперечить положенням ст. 6 Конституції, відповідно до якої державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Разом з тим, певна невизначеність у статусі прокуратури України в державному механізмі нашої країни очевидна, і на неї багаторазово вказувала Парламентська Асамблея Ради Європи у своїх резолюціях та рекомендаціях щодо України. Зокрема, від нашої країни вимагалось змінити роль та функції прокуратури відповідно до положень Рекомендації 1604 (2003) 1 «Про роль органів прокуратури у демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права».

За таких умов перед українським законодавцем постала необхідність визначити місце прокуратури України у межах однієї з гілок влади. Досвід зарубіжних держав свідчить, що органи прокуратури чи структури з аналогічними завданнями і повноваженнями найчастіше відносяться до виконавчої чи судової влади, хоча, наприклад, в Угорщині та КНР прокуратура тісно пов'язана із законодавчою гілкою влади. У Бельгії, Данії, Киргизії, Мексиці, Норвегії, Польщі, Чехії, Словенії та Філіппінах прокуратури перебувають у складі виконавчої влади. В Азербайджані, Андоррі, Болгарії, Грузії, Іспанії, Латвії, Молдові, Румунії прокуратуру включено до судової гілки влади. Треба зазначити, що формально до судової гілки влади відноситься і прокуратура Російської Федерації, оскільки в Конституції РФ стаття про прокуратуру міститься в Розділі «Судова влада». Однак аналіз ст. 129 Конституції РФ показує, що прокуратура є незалежним органом, і віднесення її до судової гілки влади — це скоріше технічна помилка, ніж свідоме рішення законодавця цієї держави.

В деяких країнах органів під назвою «прокуратура» взагалі немає, однак в них діють структури з аналогічними повноваженнями. Наприклад, це юридичні служби уряду Великої Британії, взяті за зразок багатьма її колишніми колоніями (Бруней, Ірландія, Канада, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея). Не існує прокуратури і в США, замість неї відповідні функції виконує аторнейська служба — сукупність федеральних, штатних і місцевих правозастосовуючих органів виконавчої влади.

Прокуратура залишається самостійним конституційним органом у більшості держав СНД — Білорусі, Казахстані, Узбекистані, Таджи-

кистані, а також у Македонії, Сербії, Кубі тощо. Таким чином, Україна не є єдиною державою, де прокуратура має специфічний статус і є незалежним органом, що закріплено на конституційному рівні.

На сьогодні важко спрогнозувати напрямок подальшого реформування органів прокуратури і змін її місця в системі державної влади в Україні. Так, у проекті Закону «Про внесення змін до Конституції України», підготовленому Генеральною прокуратурою України, пропонується віднести прокуратуру до органів судової влади. У ст. 1 Проекту Закону України «Про прокуратуру» № 2491, прийнятому за основу 14.04.2009 проголошується, що прокуратура є незалежним державним органом, що становить єдину централізовану систему, яка від імені суспільства на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України, здійснює покладені на неї функції із захисту від неправомірних посягань прав і законних інтересів людини і громадянина та інтересів держави і суспільства.

Очевидно, що при визначенні організаційно-правового статусу прокуратури України на конституційному рівні вітчизняний законодавець має не сліпо копіювати іноземний досвід чи виконувати рекомендації міжнародних структур, а, передусім, враховувати кращі національні правові традиції організації і діяльності органів прокуратури.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Каркач П.М.

Луніна Ю.О.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, І факультет, 2 курс

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ АСОЦІАЦІЙ МІСЦЕВИХ РАД

Дослідження соціальної сутності, правової природи асоціацій місцевих рад, їх нормативної основи, ролі у політико – правовому механізмі і функціонуванні місцевого самоуправління, а також по-

рядку утворення, структури основних напрямів та форм діяльності, вивчення практики роботи асоціацій місцевих рад України засвідчили необхідність істотного вдосконалення різних аспектів організації та діяльності асоціацій, що пов'язується з держаними заходами правового, соціально-політичного та організаційного характеру, так і власними діями об'єднань.

Будучи визнаними з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськості, міжнародного співтовариства, добровільні об'єднання, органів місцевого самоврядування в Україні на теперішній час не мають не законодавчо визначеного правового статусу, ні достатньої правової основи. Це в умовах формування правової державності та громадянського суспільства має розглядатися не як свобода об'єднання, а скоріше, як порушення основоположних принципів правової держави та певною мірою як нехтування інституційним проявом політичної активності органів місцевого самоврядування. Перш за все підлягає вдосконаленню існуюча правова основа організації та діяльності асоціацій місцевих рад, потребує законодавчого визначення їх правовий статус. Прийняття закону про добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування матиме важливе соціально – політичне, ідеологічне та виховне значення. Воно має стати, по-перше, державно-правовим визнанням важливості тієї ролі, яку виконують ці інститути у розбудові місцевого самоврядування, по-друге, свідченням свідомого самообмеження державної влади шляхом закріплення законодавчого обов'язку взаємодіяти з асоціаціями місцевих рад з метою досягнення балансу загальнодержавних та місцевих інтересів.

На сьогодні залишається невирішеним такий аспект організації діяльності асоціацій місцевих рад як нормативне закріплення видів їх правового статусу. Законодавча практика свідчить, що стосовно, зокрема, об'єднань громадян, законодавець використовує два критерії – основний та додатковий – статус їх визначається залежно від тієї території, на яку поширюється сфера діяльності об'єднань (основний критерій) та наявності місцевих осередків (додатковий критерій). Так, об'єднання громадян в Україні може отримати всеукраїнський статус, якщо дія його розповсюджується на території всієї України і воно має місцеві осередки в більшості її областях. Об'єднання, діяльність яких поширюється на територію окремої адміністративно – територіальної одиниці або регіону, отримує статус місцевого. У разі, якщо діяль-

ність об'єднання здійснюється на тій території України і хоча б однієї іншої держави, об'єднання має міжнародний статус. Міжнародний статус повинні мати асоціації місцевих рад, членами яких, поряд з місцевими радами України, є хоча б один орган або добровільне об'єднання органів місцевого самоврядування зарубіжної країни.

Сучасний етап розвитку інституту асоціацій місцевих рад в Україні, закономірно вимагає створення єдиного законодавчого добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування. Як свідчить зарубіжний досвід, процес формування такого об'єднання сприймається завжди неоднозначно.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що асоціації місцевих рад в Україні мають пройти тривалий шлях свого розвитку, істотного вдосконалення правових та організаційних аспектів діяльності. Але вже зараз слід усвідомити, що функціонування цього інституту має чимале значення для посилення демократичних засад в організації публічного управління, подільної розбудови місцевого самоврядування та становлення дієздатного громадянського суспільства. Відносини взаємодії та співпраці органів місцевого самоврядування, їх добровільних об'єднань й органів державної влади повинні цілеспрямовано і поступово вибудовуватися і стверджуватися їх спільними зусиллями.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Стешенко Т.В.

Любченко Олексій Олександрович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України

РІШЕННЯ ПРО ОДНОРАЗОВЕ ВІДХИЛЕННЯ ВІД ПРОЦЕДУРИ В АСПЕКТІ ГОЛОСУВАННЯ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

У разі потреби Верховна Рада України може ухвалити рішення про одноразове відхилення (*ad hoc*) від процедури, що встановлюється Регламентом Верховної Ради України (далі – Регламент) і таким чином змінити встановлений порядок голосування для при-

йняття конкретного рішення. Зазначена норма Регламенту не поширює свою дію на процедури, які зумовлені Конституцією України або законами України, а також на деякі питання законодавчої процедури. Так, із питань законодавчої процедури прийняття рішень про одноразове відхилення від процедур допускається лише щодо перенесення розгляду законопроектів, продовження чи скорочення строків альтернативних законопроектів, пропозицій і поправок до законопроектів, скорочення строків надання законопроектів народним депутатам і строків розгляду законопроектів у комітетах.

Відповідно до частини 2 статті 84, статті 91 Конституції України Верховна Рада України ухвалює рішення виключно на її пленарних засіданнях після обговорення питань більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу парламенту України, крім випадків, передбачених Основним законом України та Регламентом.

Верховна Рада України також може прийняти рішення з процедурних питань, перелік яких міститься у частині 1 статті 41 Регламенту, без підготовки в комітетах і включення до порядку денного. Зокрема, парламент України може прийняти процедурне рішення щодо визначення виду і способу голосування з питання, що розглядається, якщо вид і спосіб голосування не встановлені законом і Регламентом. Такі рішення приймаються відразу після скороченого обговорення однією третиною голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України відкритим поіменним голосуванням і заносяться до протоколу пленарного засідання ВРУ.

Сенс процедури одноразового відхилення від процедури фактично зводиться до того, що законодавець залишає за собою можливість обійти Регламент, тобто простір для маневру. Зазначене вище нормативне положення має особливе значення для коаліції у випадках, коли кожний голос при ухваленні спірного рішення може стати вирішальним, і може бути використане як інструмент тиску на волевиявлення народних обранців для прийняття потрібного рішення.

Виникає питання про доцільність запровадження такого порядку роботи законодавчого органу державної влади, який дозволяє третині народних депутатів від конституційного складу Верховної

Ради України, за умови неможливості прийняття ними бажаного рішення, змінити «правила гри» встановлені Регламентом, за винятком декількох, і, таким чином, досягти необхідного результату у вигляді ухвалення потрібного процедурного рішення. Отже, можливі ситуації, коли думка з конкретного питання третини народних обранців може переважити думку більшості парламентарів і буде втілена у рішення.

У парламенті України розрізняють два види голосування: відкрите і таємне. Практика свідчить, що результати голосування по одному й тому ж питанню таємно або відкрито є різними. Таким чином, механізм одноразового відхилення від процедури є особливо дієвим у випадку зміни виду голосування при обранні різних посадових осіб із таємного на відкрите.

Яскравим прикладом застосування правила одноразового відхилення від процедури була зміна порядку голосування з питання відкликання А.П. Яценюка із посади Голови Верховної Ради України та обрання нового Голови українського парламенту. Коли таємне голосування шляхом подачі бюлетенів не принесло бажаного результату, було вирішено відійти від встановленого порядку розгляду питання про відкликання Голови Верховної Ради України з посади і замінити його на відкрите поіменне голосування. Одночасно було прийнято рішення про обрання нового Голови Верховної Ради України відкритим поіменним голосуванням замість таємного.

Варто також погодитись із твердженням А.В. Зинов'єва про те, що таємне голосування сприяє обранню на відповідні посади осіб, які користуються довірою більшості депутатів, що позитивно впливає на ефективність діяльності як самих народних обранців, так і парламенту в цілому.

На нашу думку, закріплення процедури одноразового відхилення від процедури парламентом України, особливо у випадку зміни виду голосування з таємного на відкрите, негативно впливає на волевиявлення єдиного органу законодавчої влади України. Отже, до Регламенту необхідно внести зміни, які ускладнять порядок ухвалення рішень про одноразове відхилення від процедури та унеможливлять маніпуляції пов'язані з його використанням.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Колісник В.П.

Малишкіна Наталя Олегівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 10 факультет, 2 курс, 2 група

НОМІНАЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Конституція України (ст. 6) закріплює фундаментальний принцип демократичної організації держави – принцип взаємодії гілок державної влади: законодавчої, виконавчої та судової. Його втілення в життя досягається шляхом створення побудованої на деконцентрації влади системи державного керівництва. Для забезпечення врівноваженості кожній з гілок надаються спеціальні повноваження щодо впливу на діяльність інших гілок. З реалізацією цих повноважень пов'язане існування системи стримувань та противаг. Важливе значення мають і такі повноваження в цій системі, як формування державних органів і призначення посадових осіб, що належать до однієї гілки влади, органами інших гілок влади.

Нагальною проблемою сучасних взаємовідносин у вищих ешелонах влади є конфлікт повноважень між Президентом, парламентом і урядом. Державний механізм на всіх його рівнях повинен працювати незалежно від особливостей персонального складу та особистих якостей посадових осіб.

Значною сферою спільної діяльності Президента і Верховної Ради є кадрова політика. Конституція України передбачає такі варіанти їх взаємодії: призначення Верховною Радою за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України (п. 12 ст. 85); призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України (п. 12¹ ст. 85); призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України (п. 18 ст. 85); надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України (п. 25 ст. 85). Стаття 113 Конституції визначила, що вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який відповідальний перед Президентом України і водночас підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України. Кабінет Міністрів не є підлеглим Президенту чи Верховній Раді України органом, а є рівнозначним вищим органом державної влади, повністю самостійним в межах своєї компетенції. Наявність у

Президента України кадрових повноважень стосовно уряду (п. 9, 10 ст. 106) не надає йому права керувати цим органом і не впливає на його включення чи невключення до виконавчої гілки влади. Кабінет Міністрів зобов'язаний регулярно звітувати про свою діяльність, він несе відповідальність за ефективність і законність своєї діяльності перед Верховною Радою як перед номінаційним органом (тобто перед органом, що сформував його персональний склад).

Конституція посилила позиції Прем'єр-міністра у його відносинах з Верховною Радою, закріпивши за ним такі повноваження, які є важливою складовою загального механізму стримувань і противаг: до повноважень Верховної Ради належить призначення за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів, крім Міністра оборони України та Міністра закордонних справ України (п. 12 ст. 85).

На діяльність суддів впливає участь законодавчої гілки влади і Президента в їх призначенні і звільненні: Президент України призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України (п. 22 ст. 106), здійснює перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років (ст. 128); до повноважень Верховної Ради України належить призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України, обрання суддів безстроково (п. 26, 27 ст. 85); можливість ініціювання дисциплінарного провадження щодо суддів і винесення рішень щодо порушення ними вимог несумісності здійснюється Вищою радою юстиції (ст. 131).

Основні проблеми, що виникають у взаємовідносинах різних гілок влади, полягають у забезпеченні їх виокремленості, рівноваги, співробітництва, запобігання взаємопідміні, вдалого розв'язання суперечок і конфліктів, що виникають.

Маляров Євгеній Валерійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 1 факультет, 2 курс, 10 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день гостро постала проблема конституційної реформи в Україні. Одним із основних напрямів діяльності держави

у цьому напрямку є реформування місцевого самоврядування, тобто реальна здатність територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Оскільки повноважним представником територіальної громади є депутат місцевої ради, то особливої уваги заслуговує реформування законодавства, яке закріплює правовий статус депутата місцевої ради.

На мою думку, заслуговує уваги проблема узгодження норми ст. 4 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р., ст. 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. та ст.ст. 73, 74 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 р. щодо терміну виникнення та припинення дії депутатського мандату. Якщо ми звернемося до ст. 4 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р., ст. 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. та ст.ст. 73, 74 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 р. то побачимо різний погляд законодавця на це питання щодо терміну виникнення та припинення дії депутатського мандату. На мою думку, термін виникнення та припинення дії депутатського мандату має співпадати з моментом офіційного оголошення результатів виборів, в наслідок чого депутат набуває спеціального правового статусу. Відповідно до ст. 4 п. 2 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. повноваження депутатів місцевих рад розпочинаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії ради наступного скликання. Пунктом 1 цієї ж статті визначено, що депутат місцевої ради набуває своїх повноважень в результаті обрання його до ради відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». Поряд з цим, відповідно до ст.ст. 73, 74 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 р., про встановлення результатів місцевих виборів, повідомлення про результати голосування і підсумки виборів, список обраних депутатів в алфавітному порядку з зазначенням прізвища, імені, по батькові,

партійності, посади (заняття), місця роботи кожного депутата виборчого округу, по якому його обрано публікуються в пресі або доводяться до відома населення відповідної території в інший спосіб не пізніш як на десятий день після проведення виборів. Таким чином, аналіз зазначених статей дає змогу зробити висновок, що законодавець створює певні протиріччя щодо виникнення та припинення дії депутатського мандату, зокрема щодо набуття конституційно-правового статусу в цілому.

Також доцільно було б передбачити в ст. 9 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 р., таку вимогу до кандидата у депутати місцевої ради, як ценз осілості на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці протягом останніх декількох років перед виборами, це положення закріплене у законодавстві зарубіжних країн. Так, наприклад, у Франції до представницького органу на департаментському рівні кандидат повинен якимось чином бути пов'язаним з департаментом (це може бути постійне місце проживання). Але, при цьому, виборче законодавство передбачає обрання осіб, не пов'язаних з департаментом, при умові, якщо їх кількість не буде перевищувати після виборів більше однієї четвертої членів представницького органу. У Фінляндії право бути обраним на місцевих виборах належить всім жителям комуни, які на момент виборів досягли 18 років, а також іноземцям, при умові, якщо вони постійно проживають на території комуни не менше трьох років.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України» за № 2222 – IV від 8 грудня 2004 р. були внесені зміни стосовно збільшення до п'яти років терміну дії повноважень депутатів місцевих рад. На мою думку, недоцільно збільшувати термін дії депутатського мандату до п'яти років, а саме такі зміни були внесені до Конституції України, оскільки: по-перше, зведення виборів народних депутатів та депутатів місцевих рад в межах одного року потребує значних фінансових затрат; по-друге, в демократичній державі, до якої прагне і Україна, одні і ті ж самі особи не повинні довгий період безперервно займати посади в органах місцевої влади, адже, це може визвати недовіру громадян і призвести до втрати легітимності цих органів.

Діяльність депутата в місцевій раді не може обмежуватися лише пленарними (загальними) засіданнями сесії. Як правило, кожний депутат ради зобов'язаний входити до складу однієї із постійних ко-

місій. Постійні комісії місцевої ради є однією із важливих організаційно-правових форм депутатської діяльності. Доцільно було б передбачити законодавством здійснення повноважень на постійній основі голови постійної комісії. Постійні комісії наділені значними повноваженнями та виконують певні функції. Обсяг повноважень голови комісії досить значний, а від ефективної їх реалізації буде залежати результативність діяльності постійної комісії зокрема та представницького органу в цілому;

Науковий керівник: асистент Зимовець А.В.

Мандрікова Катерина Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 3 курс, 18 група

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

«Все прожекты зело исправны быть, дабы казну изрядно не разоряют и отечеству ущерб не чинить. Кто прожекты будет абы как ляпать, того чина лишу и кнутом драть велю — в назидание потомкам».

Петро І про законотворчість.

Успішний розвиток будь-якої держави і підвищення рівня життя громадян залежить значною мірою від чинного законодавства, а відтак – від ефективної роботи з його створення й удосконалення. За результатами законотворчої роботи доходять висновків про державу в цілому, ступінь її цивілізованості.

Насамперед, торкнемося таких актуальних питань, що стосуються правого регулювання законодавчого процесу. У статті 92 Конституції України прямо вказано на те, що виключно законами визначається порядок і організація роботи Верховної Ради. До того ж, Конституція України до внесення змін до неї у 2004 році також

прямо вказувала на необхідність прийняття закону про Регламент Верховної Ради України: «порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.» 16 березня 2006 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про Регламент Верховної Ради України» № 3547-IV. У такому разі постає питання про чинність нормативно-правових актів, зокрема, законів, прийнятих за процедурою, передбаченою чинним Регламентом Верховної Ради. Зауважимо, що процедури прийняття закону та прийняття постанови відрізняються, зокрема можливістю застосування президентського відкладального вето. Таким чином, що у разі прийняття закону Президент має право накладити вето на проект закону і запропонувати свої зміни до нього; під час прийняття постанови Президент цим правом скористатися не може.

Варто відзначити, що окрім Конституції України на прийняття Закону про Регламент вказувалося у Рішенні Конституційного Суду України від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98, де останній зазначав, що після набуття чинності Конституцією України питання щодо організації і порядку діяльності Верховної Ради України, а також статусу народних депутатів України Верховна Рада України повинна вирішувати виключно законами України, зокрема законом про Регламент Верховної Ради України. Отже, з тих пір ці положення не були враховані, і не було внесено жодних ні до чинного тоді Регламенту Верховної Ради України, прийнятого Постановою Верховної Ради № 129/94-ВР від 27 липня 1994 року, ні до Регламенту Верховної Ради від 16 березня 2006 року, і стаття 92 Конституції України та рішення Конституційного Суду України були зведені нанівець.

1 квітня 2008 року Конституційний Суд за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) визнав Постанову № 3547-IV, якою прийнято Регламент Верховної Ради України 16 березня 2006 року, такою, що не відповідає Конституції України та такою, що втрачає чинність з дня ухвалення Судом такого Рішення.

Щодо питання про надання Конституційному Суду права законодавчої ініціативи, то стало цікавим з'ясувати, чи варто справді Конституційний Суд України зробити четвертим суб'єктом права

законодавчої ініціативи у межах питань віднесених до його відання поряд з тими, які володіють цим правом відповідно до статті 93 Конституції України. До того ж у Законі України «Про Конституційний Суд України» прямо вказується на прийняття законів з окремих питань єдиним органом конституційної юрисдикції. З іншого боку, функція контролю, яку здійснює Конституційний Суд України як така виключає його можливу участь у створенні законів. Оскільки постає логічне питання: який орган буде перевіряти на відповідність Конституції законів, за якими Конституційний Суд України виступив суб'єктом права законодавчої ініціативи? До того ж, можна припустити, що таке розширення повноважень може вплинути на виконання цим органом іманентно властивих йому функцій.

Отже, надання можливості Конституційному Суду ініціювати до Верховної Ради проекти законів вимагатиме неодмінно внесення змін до Конституції, а це, як відомо, тривалий і складний процес. До внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року, як відомо, четвертим суб'єктом права законодавчої ініціативи виступав Національний Банк України. Наділення останнього таким правом було обумовлено соціально-економічною ситуацією, яка виникла в країні на момент прийняття Конституції, яка полягала у нестабільності курсу національної валюти. Передбачалося, що таким чином Національний Банк України зможе приборкати кризові явища на той момент і подальшому. Проте, як показав досвід, Національний Банк не використовував своє право на подання проектів законів до Верховної Ради, коли у цьому була необхідність. Такий висновок, прикладом, зробила Рахункова палата щодо необхідності внесення змін саме Національним Банком України до Закону України «Про Державний бюджет на 2003 рік».

Все частіше звертається увага на запровадження інституту народної законодавчої ініціативи. Це може стати реальним втіленням у життя принципу народовладдя, який закріплений у Конституції України. Науковці наголошують на запровадженні також конституційної законодавчої ініціативи, посилаючись на позитивний досвід зарубіжних країн. Безперечно, це вимагатиме ретельного законодавчого врегулювання цих питань, передбачення процедури проведення у життя.

Нагальною залишається проблема наукового обґрунтування законопроектів. Відсутність наукової концепції багатьох законів стає свідченням низького наукового рівня всього законодавства. А це, у свою чергу, стає результатом частих змін до законодавства та його колізійності. Приміром, країни-члени Організації економічного співробітництва та розвитку вважають, що якість їх законодавства значною мірою може бути вдосконалена, якщо деякі питання братимуться до уваги на стадії розроблення наукової концепції законів. В англосаксонській традиції підготовка законів відокремлена від розроблення наукової концепції закону.

У цілому, можливо дійти висновку про те, що більш ніж півтора десятиліття незалежності для України ознаменувалися досягненнями в області законодавчого процесу, а, з іншого боку, вказали на необхідність удосконалення цієї сфери державної діяльності. Адже неякісна законотворчість має негативні соціальні, юридичні, а іноді і політичні наслідки.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Протасова В.Є.

Марчук Роман Валентинович

Закарпатський державний університет,
студент, юридичний факультет

КРИТЕРІЇ ДОПУСТИМОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗВЕРНЕНЬ І ПОДАНЬ ДО РОЗГЛЯДУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України (далі – КСУ) виступає важливою інституційною гарантією дотримання Конституції України усіма органами публічної влади, забезпечення конституційного ладу, конституїтету органів влади та належного забезпечення прав і основоположних свобод людини. Відповідно до Конституції та Закону України «Про Конституційний Суд України» цей орган вирішує широке коло правових питань за зверненнями органів влади та приватних і юридичних осіб. Для початку конституційного провадження необхідно

опрацювати подання і звернення, що надійшли до КСУ та встановити їх допустимість до розгляду у КСУ.

Проблема допустимості звернень до КСУ у вітчизняній юридичній літературі викликає численні дискусії, оскільки у Законі України «Про Конституційний Суд України» не визначено критеріїв допустимості конституційних подань і конституційних звернень. Тому КСУ, виходячи із положень Закону, визначає такі критерії допустимості самостійно в конституційній юриспруденції. Зокрема, КСУ відмовляє у розгляді питань політичної доцільності, законності правових актів, колізій та прогалин у поточному законодавстві, дослідженні фактичних обставин та обставин політичного характеру, перевірці конституційності правових актів, що втратили чинність. Таким чином, Конституційний Суд нині виробляє єдину практику у цьому аспекті. Разом з тим аналіз практики Суду у цьому напрямку свідчить, що виходячи із змісту вимог заявників у зверненні, він не вправі здійснювати перевірку з приводу: 1) конституційності тексту Конституції України; 2) встановлення та перевірки фактичних обставин справи, встановлення яких входить до компетенції інших органів дізнання, досудового слідства, загальних судів; 3) розглядати справи, в яких порушуються питання політичної доцільності. Існує кілька параметрів допустимості звернень і подань до КСУ.

Легітимний суб'єкт та визначене коло осіб, які мають право на конституційне подання чи звернення. Коло суб'єктів конституційного подання залежить від предмета звернення: а) щодо визнання неконституційними акти органів влади, визначених у п. 1. ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» – Президент України, не менше 45 народних депутатів, Верховний Суд України, омбудсман, Верховна Рада Автономної Республіки Крим; б) щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів та тих, що підлягають ратифікації парламентом – Президент та Кабінет Міністрів України; в) щодо дотримання процедури імпічменту Президента України – Верховна Рада України; г) щодо офіційного тлумачення Конституції і Законів України – будь-який орган публічної влади. Суб'єктний склад конституційного звернення є необмеженим, тобто мова йде про будь-яких фізичних та юридичних осіб. Важливим також є легітимність суб'єкта на подання чи звернення до КСУ.

Дотримання процедури звернення є важливим з огляду на ефективність конституційного судочинства. Перш за все, конституційне

подання з питань дачі висновків щодо конституційності актів про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим має бути направлено до Конституційного Суду України не пізніше місяця від дня офіційного оголошення дати призначення, відміни або відстрочення у встановленому порядку зазначених форм безпосередньої демократії. Крім цього, як зловживання правом є неодноразові звернення з одного і того ж питання, що вже розглядалося Судом. У цьому випадку Конституційний Суд України може застосувати процесуальну санкцію у вигляді накладення обов'язку на заявника по сплаті державного мита у розмірі, визначеному законом.

Належна правова форма та структура конституційних подань та звернень є очевидним критерієм, який визначається на початковій стадії розгляду надходження таких актів. Ці акти мають бути у письмовій формі направлені в КСУ із зазначенням відповідних відомостей. У конституційному зверненні має бути вказано данні про заявника, його юридична адреса, а також відомості про представника за законом або уповноваженого за дорученням. У зверненні необхідно вказати й найменування та юридичну адресу органу влади, правовий акт якого оспорується, а також повна назва, номер, дата прийняття та опублікування такого акта. У зверненні має бути наведене правове обґрунтування щодо конституційності правового акту чи необхідності в офіційному тлумачення. Звернення також має містити широкий перелік усіх відомостей по предмету конституційного спору, включаючи обґрунтування позиції, дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення чи подання.

Достатня правова аргументація на користь звернення або подання. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні повинно зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або окремих його положень (п. 4 ч. 2 ст. 39). Для допустимості розгляду конституційного подання, суб'єкт має навести конкретні положення Конституції України та оспорюваного акту, які перебувають у суперечності та обґрунтувати це за допомогою аргументів правового характеру щодо змісту та сутності норми. Заявник може навести неконституційну практику застосування норм Конституції і Законів України, навести обґрунтовані доводи щодо порушення його прав і свобод, порушення засад конституційного ладу тощо.

Розглянуті вимоги щодо процесуальної форми та допустимості конституційних звернень, подань обумовлюють юридичну природу та загальні принципи розгляду справ, інтерпретації Конституції, обґрунтування та ухвалення рішень Конституційним Судом України. Додержання цих вимог дозволить винести авторитетні та виважені рішення, що свідчатиме про важливу роль Суду у гарантуванні конституційного ладу. З іншого боку їх дотримання дає змогу дистанціювати КСУ від безпосередньої участі у політиці.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
радник Голови Конституційного Суду України Савчин М.В.

Ольгіна-Дабіжа Олена Володимирівна
Одеська національна юридична академія,
аспірант

ІНСТИТУТ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ

Принцип розподілу державної влади був проголошений в Україні ще в 1990 році у Декларації про державний суверенітет, однак реальне розмежування всіх гілок влади знайшло втілення лише в Конституції України, прийнятій в 1996 році. Вона не тільки сформулювала поділ влади як один із принципів конституційного ладу держави, а й закріпила його через перерозподіл повноважень між вищими владними інституціями. Це зроблено двома способами: наділення гілок влади самостійними повноваженнями та створення системи стримувань і противаг між суб'єктами владних відносин.

Сформований Конституцією механізм стримувань і противаг містить характерні ознаки президентсько-парламентської (змішаної) республіки, що передбачає переважання жорсткої моделі розподілу влади. На практиці така модель розподілу влади, по суті, спричиняє конкуренцію вищих органів держави, насамперед органів законодавчої та виконавчої влади. Особливістю практичної реалізації ідеї жорсткого розподілу влади з чіткою системою стримувань і противаг є допов-

нення у вигляді структури взаємодії та взаємообмежень вищих органів держави, а звідси — трьох розподілених влад. Тобто, розподіл влади — це не застиглий стан відокремлених структур, а працюючий, дійовий механізм, який досягає певного рівня єдності у складному процесі погодження і спеціальних правових процедур (передбачених, зокрема, і на випадок конфлікту в суспільстві). Згадаємо запропонований ще Ж.Ж. Руссо трактування розподілу влади як особливого прояву єдиної державної влади, заснованої на суверенітеті народу, який набуває специфічного, функціонально-організаційного характеру. У такому розумінні «розподіл влади» є звичайним поділом праці в державному механізмі з метою спрощення виконання державних функцій та ефективного контролю. Розподіляється не сама влада, а механізм її здійснення. Він структурується за функціональною та інституційною ознаками.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки існує неоднозначність у ставленні вчених до принципу розподілу влади, а отже, й до системи стримувань і противаг. Можна виділити дві протилежні точки зору на розв'язання цієї проблеми: організаційно-правова, що обґрунтовує необхідність та історичну перспективу розподілу влади; соціологічна — стверджує, що вся влада повинна належати народу. Але найбільшого розповсюдження дістав підхід, при якому присутні одночасно і влада народу, і розподіл влади.

Принцип поділу влади доповнюється системою «стримувань і противаг». Зазначена система допускає конкуренцію різних органів влади, наявність засобів для їх взаємного стримування і підтримування відносної рівноваги сил. «Стримування» і «противаги», з одного боку, сприяють співробітництву і взаємному пристосуванню органів влади, а з іншого боку -- створюють потенціал для конфліктів, які найчастіше вирішуються шляхом переговорів, угод і компромісів.

Під системою стримувань і противаг розуміється сукупність законодавчо закріплених повноважень, засобів, форм, методів, процедур, призначених для забезпечення реалізації принципу розподілу влади, недопущення домінування будь-якої гілки влади і досягнення динамічної стабільності між ними.

Суб'єктами системи стримувань і противаг за Конституцією України є Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, Конституційний Суд і Верховний Суд. Дана система виражається, насамперед, через повноваження цих органів, що включають суворо визначені взаємні обмеження.

Метою створення системи стримувань і противаг є реалізація принципу розподілу влади; головне завдання і призначення цієї системи – забезпечення політичної стабільності та безперервність функціонування державної влади; узгодження дій всіх гілок влади, недопущення кризи діяльності державного механізму.

Загальними елементами системи стримувань і противаг, які існують у сучасній теорії та практиці конституційного права є: різні терміни функціонування державних органів влади (Австралія, Ірландія, Нідерланди, США, Україна, Франція, ФРН); різні засоби формування гілок влади (Росія, США, Україна, Фінляндія, Франція); право вето – законодавче (парламентське) вето, відкладальне, «кишенькове» вето президента; інтерпеляція – запити депутатів (США, Україна), створення контрольних і слідчих комісій (Італія, США, Україна); інвеститура (вотум довіри) – при формуванні уряд повинен одержати довіру у парламенту (Італія); бікамералізм – двопалатна побудова парламенту (Австрія, Бельгія, Канада, Нідерланди); право промудрації (США, Україна); контрастигування (Іспанія, Італія, Україна); колегіальний характер уряду (в усіх державах); порядок взаємовідносин між урядовою партією і опозицією; конституційно-правова відповідальність вищих державних органів та посадових осіб в формі дострокового припинення їх повноважень.

Таким чином, інститут дострокового припинення повноважень є невід’ємним елементом системи стримувань і противаг, а також засобом реагування на порушення конституційного законодавства, вирішення конституційних конфліктів, та включає в себе:

- а) процедуру імпичменту щодо президента (Бразилія, Італія, Росія, США, Україна), суддів та інших посадових осіб (Японія),
- б) колективна відповідальність уряду перед парламентом (Україна, Франція),
- в) вотум недовіри (Італія, Україна, Фінляндія, Франція),
- г) право дострокового розпуску парламенту Президентом України та призначення нових виборів,
- д) дострокове припинення повноважень інших владних структур тощо.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Орзих М.П.

Польщиків І.В.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 4 курс, 2 група

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕЛЕГОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одним із видів суспільних відносин у сфері територіальної організації влади в Україні є делегування повноважень й функцій від органів державної виконавчої влади органам місцевого самоврядування, що передбачено у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон). На сьогодні інститут делегування функцій і повноважень в Україні ще не набув розвинених форм, отже існує необхідність його розвитку й удосконалення. У зв'язку з цим відносини держави і місцевого самоврядування ставлять певні вимоги щодо відповідних правових форм, методів і засобів, які могли б забезпечити ефективність діяльності держави на шляху подальшого розвитку місцевого самоврядування.

Законодавство України поділяє повноваження органів місцевого самоврядування на власні та делеговані. Правову основу останніх складають положення ч. 3 і 4 ст. 143 Конституції України, в яких містяться основні положення щодо делегування повноважень. Сфера реалізації делегованих повноважень стосується питань загальнодержавного та місцевого значення, віднесених законом до відання органів державної влади, але переданих органам місцевого самоврядування з метою їх більш ефективного виконання. Однак, при встановленні компетенції місцевого самоврядування не повною мірою був дотриманий принцип субсидіарності, передбачений ст. 4 Європейської Хартії місцевого самоврядування. Внаслідок цього значна частина повноважень місцевого самоврядування отримала статус «делегованих», а характер розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної виконавчої влади призвів до виникнення «конкуренції компетенцій», коли одні й ті самі питання опинилися у віданні різних органів публічної влади. Держава привласнила собі більшість за своєю природою самоврядних повноважень, а потім делегувала їх місцевим радам. Інститут делегованих повноважень дозволяє владі тримати місцеве самоврядування

під постійним контролем, адже від цього залежить, насамперед, розподіл місцевої матеріально-технічної бази. У жодному законодавчому акті не встановлений чіткий обов'язок державних адміністрацій надати самоврядуванню адекватні матеріально-технічні ресурси під виконання делегованих повноважень. Закон визначає делеговані повноваження як «повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад».

Таким чином, у згаданих актах йдеться про делегування лише повноважень, не функцій. В Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.98 р. яким затверджена відповідна Концепція, міститься широкий підхід до розуміння «делегування», під яким розуміють «...передачу функцій, повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання. Водночас делегуючий суб'єкт набуває право контролю за станом і наслідками виконання делегованих функцій, повноважень; він може також фінансувати із власних коштів їхнє здійснення, передавати у користування необхідні для цього майнові об'єкти». Звідси випливає, що делеговані функції, повноваження це такі, що їх набуває певний суб'єкт шляхом передачі йому для виконання від іншого суб'єкта за власним рішенням останнього або на підставі норми закону. Таким чином, Конституція і Закон говорять про делеговані повноваження, а Концепція – про передачу як повноважень, так і функцій.

Згідно із Законом за органами місцевого самоврядування закріплено більше делегованих повноважень, ніж самоврядних. Передбачено, що у сфері виконання делегованих повноважень органи місцевого самоврядування підзвітні й відповідальні перед органами виконавчої влади. Таким чином, запровадження інституту делегованих повноважень було здійснено з метою фактичної ліквідації принципу організаційної самостійності органів місцевого самоврядування та підпорядкування їх по вертикалі органам виконавчої влади. Тому для кожного рівня влади законом має бути встановлено термін виконання делегованих повноважень, а також визначені повноваження, які не можуть бути вилучені й передані іншому рівню влади.

Інститут делегування повноважень потребує розвитку та більш ґрунтовного й чіткого закріплення у законодавстві. Делегуванням

повноважень визначається їх передача не місцевому самоврядуванню в цілому, а органам місцевого самоврядування. Така передача аж ніяк не зачіпає наданих законом прав місцевого самоврядування, вона лише збільшує навантаження на місцеві органи влади. За своєю природою делегування є представництвом. Тому делеговані повноваження ще раз підкреслюють, що місцеві органи влади виконують подвійну роль – як органи місцевого самоврядування і як агенти центральної влади. На наш погляд, делегування повноважень за змістом є особливим видом договорів у сфері публічної діяльності держави і місцевого самоврядування, і у подальшому удосконаливши регулювання цих відносин, можна буде уникнути їх зайвої адміністративної природи, яка перетворює ці повноваження у суто імперативні відносини, що не відповідає природі місцевого самоврядування.

З метою подальшого удосконалення чинного законодавства було б доцільно відобразити в ньому такі моменти. По-перше, необхідно чітко визначитися, що саме є предметом делегування – функції чи повноваження. Формулювання Закону зводить делегування повноважень мало чи не до односторонньої дії органу, що передає повноваження, і згоди самих органів місцевого самоврядування не вимагається, що не зовсім відповідає природі як місцевого самоврядування, так і представництва. По-друге, більш чітко має бути визначена система делегованих функцій і повноважень. Серед них потрібно розрізняти постійне (тобто, передання функцій і повноважень законом), тимчасове і разове делегування повноважень, для кожного з яких необхідно встановити окремий режим правового регулювання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Лялюк О.Ю.

Романюк Павло Віталійович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, факультет підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група

КОАЛІЦІЙНИЙ УРЯД: ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

До 2005 р. порядок формування Кабінету Міністрів України відповідав так званій позапарламентській моделі утворення уряду, в якій

провідна роль в цій справі належала Президенту (главі держави), а не парламенту (законодавчому органу).

Згідно положень Закону «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р., які набрали чинності з 1 вересня 2005 р. роль парламенту у формуванні коаліційної моделі уряду при парламентсько-президентській формі державного правління зростає.

Процес формування уряду супроводжується комплексом проблем, які притаманні даному перехідному періоду. Їх можна поділити на:

- загальні недоліки моделі коаліційного уряду;
- проблеми формування і функціонування моделі коаліційного уряду в Україні при парламентсько-президентській формі правління.

До найбільш суттєвих недоліків існуючих коаліційних моделей уряду слід віднести:

1. Нестабільність коаліційних урядів. Поєднання парламентаризму з пропорційним представництвом і конфліктною партійною системою веде до появи партій, жодна з яких не має у своєму розпорядженні парламентської більшості. Це, у свою чергу, призводить до частих перестановок у правлячій коаліції та, як наслідок, – до слабкого і нестійкого уряду. Для таких режимів характерні часті падіння кабінетів, що іноді спричиняє парламентські кризи. Крім того, поширена неефективна координація діяльності окремих міністерств, взаємна ворожнеча глав відомств і відчуження громадян від політики, що чревате втратою їхньої довіри до демократії. Наочні приклади нестійкості парламентських коаліцій – III і IV Французької Республіки з їхньою практикою «прем'єрів на годину», Італія, де протягом усього періоду після Другої світової війни кабінети мінялися в середньому через кожні 10 місяців, Індія, у якій в 1996 – 1999 рр. тричі проводилися парламентські вибори.

2. Загроза розмивання політичної відповідальності влади перед виборцями. При режимах коаліційної більшості виборці нерідко втрачають можливість визначити, хто буде контролювати виконавчу владу. Народна воля, висловлена на виборах, може бути спотворена післявиборчими закулісними угодами представників партійних еліт. Досить типовою може бути ситуація, коли правляча партія, що зазнала поразки на виборах, залишається в складі нового коаліційного уряду. В результаті політична відповідальність розпорошується у невизначених пропорціях між всіма членами правлячої коаліції.

3. Загроза «тиранії» з боку парламентської більшості. Режими стійкої парламентської більшості гірше пристосовані до того, щоб обмежувати потенційні зловживання владою, зокрема свавілля більшості. Формою такого виродження парламентської моделі стала так звана «прем'єрська республіка» (наприклад, Словаччина в 1994 – 1998 рр.), коли «диктатура» парламенту персоніфікується в особі прем'єра, що маніпулює волею слухняної парламентської більшості. Роль парламенту як колегіального органа повністю витісняється одноособовою владою прем'єр-міністра. При чому справа іноді доходить до введення надзвичайного стану й розпуску парламенту (Індія в 1975 – 1977 рр.).

В основі проблем формування і функціонування моделі коаліційного уряду в Україні при парламентсько-президентській формі правління лежать два фактори:

1) суто технічний фактор:

– загальну незавершеність конституційного процесу становлення парламентсько-президентської форми державної влади;

– недосконалість та суперечливість національної законодавчої бази у сфері правового регулювання взаємодії вищих органів державної влади;

2) людський фактор:

– можливість глибоких внутрішніх суперечностей у парламентській коаліції, що негативно позначається на роботі коаліційного уряду і перманентно загрожує його стабільності;

– відсутність волі до належної взаємодії та ефективної співпраці уряду та парламенту з Президентом України, якщо його політична сила представлена у правлячій коаліції меншістю;

– періодичне застосування деструктивних методів політичної боротьби (блокування роботи парламенту) не лише опозицією, а також фракцією-членом коаліційної більшості.

А також до цих проблем слід віднести: відсутність досвіду пошуку політичних компромісів, а також низький рівень правосвідомості та розвитку інститутів громадянського суспільства.

Викладене дозволяє запропонувати організаційно-правові напрями подальшого удосконалення процесу формування та функціонування коаліційної моделі уряду України:

– внесення змін і доповнень до Конституції України, які б чітко визначали процедуру розробки, розгляду та затвердження партіями-

учасниками коаліції програми діяльності майбутнього уряду до формування його персонального складу (реалізація принципу – посади в уряді під конкретні програмні завдання);

– визначення окремим законодавчим актом вимог щодо структури, індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації програми діяльності уряду та критеріїв політичної відповідальності членів Кабінету Міністрів України перед коаліційною більшістю;

– перегляд базового принципу формування коаліційного уряду шляхом запровадження нового механізму на основі консенсусної системи правління, яка виявилася ефективним способом переходу конфліктних суспільств на шлях стабільного демократичного розвитку. При моделі консенсусних коаліцій неможливі зміни її складу, оскільки урядові посади гарантовано надаються політичним силам пропорційно від результатів виборів, стимулюється процес структуризації й укрупнення політичних партій, а дрібні партії втрачають можливість мати ключову роль при створенні коаліції;

– у випадку частих урядових й парламентських криз, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток країни та її національну безпеку, є доцільним запровадження механізму діяльності «технічних» (безпартійних) урядів, складених із професіоналів у відповідних галузях, або «урядів національної єдності», очолюваних безпартійним прем'єр-міністром. Порядок формування та функціонування таких урядів має бути визначеним у законодавстві України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Шипілов Л.М.

Савчин Михайло Васильович

Київський університет права НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ ДЕРЖАВІ

Конституційна держава ґрунтується на правовій традиції, засадами якої є гарантії прав людини й основоположних свобод та пра-

вові механізми обмеження влади. З інституційної точки зору конституційна державність забезпечується через режим парламентаризму, судовий конституційний контроль (*constitutional review*). Звідси виникає дилема легітимності конституційних судів, оскільки правові засади їх діяльності регулюються законами, які приймаються парламентом. З другого боку акти парламенту об'єктом конституційного контролю, що визначає власне конституційні рамки свободи політичного розсуду парламенту при прийнятті законів.

Головне завдання конституційних судів у конституційній державі є тлумачення конституції. Така діяльність конституційних судів зумовлена їх інтелектуальною діяльністю по з'ясуванню змісту конституційних норм та винесенню остаточного рішення у справі згідно із визначеною законом процедурою. Тлумачення Конституції України є іманентною характеристикою діяльності Конституційного Суду, оскільки воно є методологічною основою для прийняття обґрунтованих і правомірних рішень, висновків.

Виходячи із реалістичної теорії тлумачення конституції (М. Тропер) зміст конституційного припису наповнюється змістом у ході реалізації повноважень щодо з'ясування конституційного тексту (семіотичний аспект) у контексті фактичних обставин справи (соціологічний аспект, який включає дилему ефективності та чинності конституційних норм), що базується на свободі конституційної юрисдикції на основі Конституції та правосвідомості (вимоги верховенства права (*rule of law*) та справедливої правової процедури (*due process of law*)) ухвалювати відповідні правові акти.

Як справедливо визнає К. Санстейн, важливою складовою верховенства конституції є забезпечення легітимності діяльності конституційних судів. Легітимність конституційної юрисдикції по забезпеченню верховенства Конституції лежить у площині співвідношення між межами самообмеження судової активності та концепції верховенства парламенту. Проблема полягає в тому чи містить конституція суперечності, колізії чи неоднозначні положення. Виходячи із розгляду конституції з точки зору співвідношення позитивістських і природно-правових підходів конституція є формально нормативним актом найвищої юридичної сили, який визначає межі втручання публічної влади у приватну автономію на засадах визнання гідності людини, гарантій прав людини й основоположних свобод та поділу влади. Цю ідею позитивно по суті було закладено

у відомій формулі французької Декларації прав людини й громадянина 1789 року. За таких умов конституція за допомогою засобів юридичної герменевтики трактується як відкритий текст, який через каталог природних і невідчужуваних прав і свобод людини, є цілісним і відкритим для творчого «пошуку» права органами конституційної юрисдикції.

Виходячи із розуміння Конституції як цілісного правового акта, якому притаманна правова єдність, слід говорити про відсутність а Основному Законі прогалін, оскільки вона інтегрує позитивістську і природно-правову правові доктрини. Писаний характер конституції зумовлений вимогою правової визначеності. При цьому згідно з цими вимогами конституційні положення підлягають конкретизації і деталізації у поточному законодавстві, особливо, що стосується організації та діяльності органів публічної влади. Водночас її текст є «відкритим» через інститут прав людини й основоположних свобод, які лише визнаються через позитивне закріплення у Конституції та їх каталог не обмежується лише її приписами. З цих же міркувань у Конституції не можуть мати місце колізії, оскільки це вже прерогатива Конституційного Суду узгоджувати конституційні приписи з урахуванням таких засобів юридичної техніки як, співвідношення норм спеціальних до загальних, між нормами-принципами і формально визначеними нормами тощо.

Саме з цих міркувань є проблемною правова позиція КСУ, відповідно до якої існують конституційні прогаліни (Рішення КСУ № 16-рп/2008 від 17.09.2008 р.). Це не сумісно із принципами верховенства права (зокрема, правової визначеності), найвищої юридичної сили Конституції та принципу законності. У контексті цієї справи доцільніше було говорити про недостатність законодавчого регулювання порядку діяльності коаліції депутатських фракцій, зокрема порядку утворення та припинення її діяльності, оскільки Конституція не повинна бути надмірно деталізованою і це не є предметом регулювання саме на рівні Конституції. Напевно ця позиція КСУ пов'язана із його підходом у відмові перевірці законодавства на предмет відповідності конституційним цілям і цінностям (у цьому випадку, демократії, змагальності між партіями, гарантій демократичності структури партій, балансу прав більшості й опозиції в парламенті), оскільки згідно із його юриспруденцією у цьому вбачається порушення принципу поділу влади.

З точки зору своєї легітимності органи конституційної юрисдикції зв'язані верховенством права, зокрема вимогами справедливої правової процедури як гарантії додержання прав учасників конституційного судочинства у доведенні власної правової позиції у ході публічного розгляду справи. Згідно з принципом поділу влади органи конституційної юрисдикції не можуть втручатися у предмет відання парламенту; акти парламенту можуть визнаватися неконституційними, якщо вони непропорційно звужують або скасовують сутнісний зміст прав людини і основоположних свобод. При цьому органи конституційної юстиції повинні бути обережними та усвідомлювати, що парламент володіє широкою свободою розсуду, оскільки йому належить повноваження визначати правила, а не конституційному суду. Однак при цьому парламент є зв'язаний конституційною вимогою неприпустимості посягання на сутнісне ядро (*core*) права людини.

Салівон Григорій Ігорович

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого,
студент, факультет № 10, 4 курс, 2 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД

Місцеві ради та їх виконавчі органи в Україні були створені на основі радянських місцевих Рад народних депутатів. Таким чином, можна сказати, що територіальну основу ці органи місцевого самоврядування «отримали у спадок» від радянського союзу. Звідси і витікає велика кількість проблем територіальної і інших конститутивних основ місцевого самоврядування, які існують сьогодні. Протягом тривалого часу правова наука і, відповідно, чинне законодавство недостатньо приділяли увагу проблемам територіальної організації публічної влади. Однак сьогодні вже зрозуміло, що подальший розвиток держави, місцевого самоврядування багато в чому залежить від вирішення проблеми інноваційного реформування територіального устрою країни.

Територіальна основа організації і діяльності місцевого самоврядування – це закріплена нормами права територіальна організація органів місцевого самоврядування (формування та склад території, на якій вони функціонують, порядок її встановлення та зміни), а також певна частина соціального, природного, економічного, інфраструктурного, культурно-історичного і просторового потенціалів країни, що перебуває під юрисдикцією цих органів.

Одними з напрямків вирішення проблем територіальної основи місцевого самоврядування повинні бути: 1) законодавче запровадження принципу повсюдності місцевого самоврядування, яке здійснювалося б на всій території України без будь-яких обмежень; 2) розроблення і впровадження системи заходів щодо надання статусу самостійних адміністративно-територіальних одиниць тим населеним пунктам, які перебувають сьогодні в межах адміністративно-територіальних кордонів інших населених пунктів; це може бути вирішена шляхом забезпечення територіальності місцевого самоврядування, що передбачає втрату населеним пунктом, який перебуває у межах кордонів іншого населеного пункту, статусу самостійної адміністративно-територіальної одиниці, або виділення такої одиниці в окрему.

Вченими конституціоналістами пропонувалося також дати визначення поняття «регіон» як частину території країни, що є однорідною за економічними, історичними, екологічними, національно-культурними критеріями, має свій статутний нормативний акт локального характеру і специфіку територіальної, організаційно-правової й матеріально-фінансової основи. Це дозволило б у межах одного родового поняття чіткіше позначити такі похідні дефініції як «регіональна політика», «регіональне управління» та ін.

Необхідним є законодавче закріплення класифікації адміністративно-територіальних одиниць за різними критеріями, зокрема за кількістю населення. Це положення має не тільки науково-теоретичне, а й дуже важливе практично-прикладне значення.

Одним із шляхів комплексного вирішення зазначених проблем є прийняття кодифікованого законодавчого акту, який регулював би діяльність місцевого самоврядування, наприклад, Муніципального кодексу.

Таким чином, подальший розвиток місцевого самоврядування і формування його як інституту громадянського суспільства залежить від реформи територіального устрою України, територія країни має

бути закріплена за територіальними громадами, що сприятиме реалізації принципів повсюдності і територіальності місцевого самоврядування. Реформування системи адміністративно-територіального устрою України повинно здійснюватися з урахуванням інтересів територіальних громад, на основі попередньо отриманих результатів волевиявлення громадян, що проживають на відповідній території. Основою об'єднання територіальних громад повинен бути не адміністративний примус, а спільний інтерес (економічний, соціальний, національно-етнічний, культурний тощо).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Стешенко Т.В.

Сільницький Андрій Володимирович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 4 факультет, 1 курс, 4 група

СУТНІСТЬ ПРИСЯГИ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА І ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ ДЕРЖАВИ

Правова охорона конституції спрямована на забезпечення верховенства права та Основного Закону держави. Досягнення цієї мети здійснюється за допомогою різноманітних засобів та способів, які лаконічно можна назвати гарантіями правової охорони конституції. Ці гарантії відповідно становлять певну систему. Застосування кожної із них спрямоване на досягнення єдиної цілі, але у різних площинах.

Комплексне дослідження правової охорони конституції у вітчизняній науці конституційного права вже розглядалося, а окремі гарантії (елементи системи) правової охорони Основного Закону ставали предметом окремого наукового інтересу. Йдеться насамперед про дослідження інституту конституційного контролю, який нерідко отожднюється із самою правовою охороною конституції, інституту конституційної відповідальності, внесення змін до конституції. Це питання досліджували Авак'ян С.А., Барабаш Ю.Г., Мікулін В.П., Петровський В., Прилуцький С., Перець В., Рабінович П.М., Савенко М., Скоромеха В., Стоян., Хабриєва Т.Я., Чиркин В.Е., Шаповал В.

На сьогодні одним із питань у сфері правової охорони Конституції України є ефективність застосування присяги народних депутатів та Президента України, повноваження яких починається з моменту складання присяги.

Народні депутати України та Президент України у присязі приймають зобов'язання додержуватися Конституції України та законів України, зміцнювати суверенітет і незалежність України, обстоювати права і свободи людини та громадянина, дбати про добробут Українського народу. Роль присяги у конституційно-правових відносинах, як уявляється могла б бути кориснішою, якби у чинному законодавстві України було закріплено механізм її реалізації у аспекті конституційної відповідальності, зокрема.

Важливу роль у справі забезпечення дотримання норм Конституції відіграє відповідальність посадових осіб і самої держави за порушення її норм.

Аналізуючи сучасне законодавство України, я прийшов до висновку до висновку, що на сьогодні єдиними суб'єктами щодо яких може застосовуватися відповідальність на підставі порушення присяги є судді Конституційного Суду і судді загальної юрисдикції. У даному випадку можна робити висновок про значення присяги як у аспекті позитивної, так і негативної відповідальності, тобто про дійсність її реалізації. Дану тезу підтверджує міркування Прилуцького С. про те, що «особа, яка присягає, має приймати до виконання чітко визначене коло зобов'язань, за невиконання чи неналежне виконання яких до неї можна пред'явити претензію в порушенні присяги» .

Розуміння значення присяги, складеної народними депутатами України та Президентом України, на мій погляд, є малозрозумілим, оскільки чинним законодавством України не передбачено механізму її реалізації, а точніше механізму відповідальності за її порушення. У даному випадку відсутня і логіка, бо якщо складення присяги є обов'язковою підставою вступу на посаду чи набуття статусу, то відповідно її порушення чи невиконання зобов'язань, передбачених нею мали б стати підставою втрати відповідного статусу.

Застосувати присяги народного депутата України і Президента України при набутті ними передбачених Конституцією України повноважень як інструмент конституційно-правової відповідальності не передбачає запровадження імперативного мандата. Як уявляється, це певна компенсація відсутності демократичних традицій які притамані

західно-європейській та американській моделям представницького управління. Іншими словами, у випадку, якщо народний депутат України і Президент України не відчуває відповідальності перед Конституцією України, законами України і **власною совістю** доцільно було б розробити механізм конституційної відповідальності.

Конституцією України передбачено і можливість відмови скласти присягу та її наслідки. Наприклад, відмова народного депутата скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата; правові наслідки відмови скласти присягу Президентом України не передбачені Конституцією, втім теоретично, зробити він це може, хоча з точки зору здорового глузду, – не повинен. Відмова скласти присягу главою держави передбачена Конституціями, зокрема, Чехії та Словаччини і має наслідком скасування результатів виборів.

Дотримання норм Конституції у сучасних умовах неможливе без підвищення конституційної відповідальності. Впровадження механізму відповідальності осіб за порушення присяги у формі звільнення з цієї посади, буде сприяти вдосконаленню системи гарантій дотримання норм Конституції. Недієвість в тому числі механізму присяги призводить до таких негативних явищ, невиконання або погане виконання високопосадовцями своїх обов'язків

Таким чином, можна констатувати, що, теоретично, створення відповідного механізму реалізації і застосування присяги, підсилення її змісту могло б суттєво вплинути на відповідальність осіб, які складають присягу при вступі на посаду, а отже, і удосконалити систему правової охорони Конституції.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

Тимошенко Ганна Юріївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 2 факультет, 2 курс, 6 група

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

Парламентська опозиція – вагомий гарант забезпечення ефективної, прозорої діяльності органів державної влади. Для розвитку

демократичних процесів у суспільстві, побудови правової держави парламентська опозиція займає значне місце, оскільки сприяє врахуванню інтересів меншості у формуванні та проведенні загальнонаціональних програм розвитку, створює додатковий контрольний орган за діяльністю Кабінету Міністрів. Враховуючи те, що інститут парламентської опозиції функціонує в Україні з часу її утвердження, як незалежної, суверенної держави, тому що перебуваючи у складі СРСР, тоталітарні засади якої виключали будь-яку можливість існування парламентської опозиції, законодавче закріплення цього інституту в Україні не набуло достатнього розвитку і потребує вдосконалення.

По-перше, слід зазначити, що чинне законодавство бракує чіткого визначення терміну парламентська опозиція, яке б закріплювало сутність опозиції через перелік таких основних завдань та функцій, як здійснення контролю за діяльністю уряду, критика цієї діяльності та пропонування власної конструктивної альтернативи. Вперше цей термін було визначено Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів» від 01.06.2007, де опозиція закріплювалась, як сукупність депутатських фракцій, які не входять до коаліції. Але це формулювання відносить до статусу опозиції й ті фракції, які займають пасивну позицію. Більш детальне визначення міститься у ст. 72 Регламенту Верховної Ради України, відповідно до якого депутатська фракція, чисельний склад якої налічує більш ніж половину народних депутатів, які не увійшли до складу коаліції, та голова чи заступник голови якої на пленарному засіданні Верховної Ради оголосив заяву про опозиційність до політичного курсу коаліції та/або сформованого нею Кабінету Міністрів України, є опозиційною депутатською фракцією.

По-друге, слід проаналізувати законодавче регулювання правового статусу парламентської опозиції. Загальне підґрунтя здійснення парламентської опозиційної діяльності забезпечується закріпленням Конституцією України наступних норм : положення про політичну багатоманітність (ч. 1 ст. 15), гарантування державою свободи політичної діяльності не забороненої Конституцією України та законами України (ч. 4. ст. 15), забезпечення права громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів (ст. 34) та інші норми.

Згідно пп. 2 п. 15 Резолюції 1549 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 19.04.2007 Асамблея рекомендує українським органам влади

терміново ухвалити та ввести в дію без подальшого зволікання базові конституційні закони (закони про Регламент Верховної Ради України, про парламентські тимчасові спеціальні та слідчі комісії, про центральні органи виконавчої влади, про парламентську опозицію, про референдум), з тим щоб усунути причини кризи та запобігти подальшій недієздатності демократичних інституцій в Україні.

Позитивним моментом регулювання правового статусу опозиції є прийняття Регламенту Верховної Ради України, в розділі XIII якого дається ґрунтовний перелік прав парламентської опозиції. Аналізуючи міжнародний досвід, слід зазначити, що достатньо вагомим було закріплення у ст. 72 Регламенту можливість парламентської опозиції утворити опозиційний уряд з числа народних депутатів — членів парламентської опозиції, після сформування Верховною Радою персонального складу Кабінету Міністрів України. Проте даний розділ потребує доповнення принципами діяльності, гарантіями, встановленням обов'язків парламентської опозиції та відповідальності за їх порушення. Слід закріпити такі умови діяльності парламентської опозиції, як недопустимість використання для залучення народних депутатів до складу опозиції матеріальних, фінансових та інших способів, що передбачають отримання вигоди; закликання або вчинення інших дій, спрямованих на незаконне захоплення державної влади, розповсюдження завідомо неправдивої інформації про діяльність уряду, пропаганду війни, насильства і т.д.

По-третє, постає питання щодо виду акта, який має закріплювати правовий статус парламентської опозиції. На сьогодні це питання врегульовано Регламентом Верховної Ради України від 19.09.2008. Згідно п. 21 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначається організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України. Проте відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 Регламент, який унормовує організацію, діяльність Верховної Ради України має прийматися виключно як закон України і за встановленою ст.ст. 84, 93, 94 Конституцією України процедурою його розгляду, ухвалення і набрання чинності. Ч. 5 ст. 83 Конституції зазначає, що порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України. Деякі науковці вважають, що Регламент є внутрішнім актом, який регулює діяльність певного органу, і прийняття Регламенту Верховної Ради як закон є порушенням

парламентської автономії, бо вступ його у силу закону залежить від глави держави.

Таким чином, наголошується потреба у прийнятті Закону України «Про опозицію». Також слід зазначити, що Конституція України взагалі не містить положень стосовно опозиції, закріплює лише статус коаліції. Закріплення в Конституції України норм щодо опозиції сприяло би більшій відповідальності та прозорості діяльності уряду, створювало б перешкоду для існування корупції в вищих органах державної влади, і таким чином, підвищувало б рівень довіри населення до посадових осіб органів державної влади.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Слінько Т.М.

Токарев Василий Алексеевич

Самарский государственный университет,
юридический факультет

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА РЕЖИМА «СОСУЩЕСТВОВАНИЯ» В КОНТЕКСТЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Кризисные, или, используя терминологию К. Шмитта, «ненормальные», ситуации, прерывающие привычный ход развития социума, определяют направления поиска выхода из них с наименьшими потерями и при наибольшей легитимности обнаруженного решения. Примером последнего следует считать реализованную в Конституции Франции 1958 г. модель смешанной республики. Как полагает А.Н. Медушевский, «неоднократная и... периодическая смена парламентских форм правления авторитарными режимами бонапартистского типа ставила вопрос о поиске особого механизма соединения преимуществ этих двух типов политического режима при элиминировании их недостатков»¹. Правительством генерала де Голля был предложен оригинальный механизм преодоления негативных

¹ Медушевский А.Н. Теория конституционных циклов. – М.: ИД ГУ ВШЭ, 2005. – С.118.

сторон парламентаризма, позволивший выйти из порочного круга политической и правовой традиции при сохранении сильной исполнительной власти. Однако этот механизм содержал в себе возможность возникновения своеобразного режима, названного французами «cohabitation» («сосуществование») и устанавливавшегося трижды за полвека существования Пятой республики.

Анализ правовой природы данного режима представляется оправданным проводить, принимая во внимание следующие факты: 1) ситуацию подготовки и одобрения на референдуме проекта новой Конституции; 2) конституционную реформу 1962 г.; 3) собственно периоды «сосуществования». Все составляющие характеризуют режим «сосуществования» как неотъемлемый элемент практики легальной формы разрешения ситуации политической нестабильности и как проверку на прочность конструкции рационализированного парламентаризма.

Работе над проектом Конституции предшествовало принятие Закона от 3 июня 1958 г., названного в литературе «предучредительным актом»². Его содержание сводилось к поставленным перед авторами базового юридического текста республики пяти условиям, среди которых, по нашему мнению, особого внимания заслуживает п. 3, устанавливавший ответственность Правительства перед Парламентом. Исходя из этого требования и основываясь на положениях речи Мишеля Дебре, представившего в Государственном совете окончательный вариант Конституции, можно судить о подлинных намерениях ее учредителей. Они избрали «узкий путь между конвенционным и президентским режимами по направлению к парламентскому режиму — от неясности полномочий только у Собрания к строгому разделению властей с приоритетом главы государства»³. По сути, М. Дебре обозначил возврат к конституционной модели эпохи конца Июльской монархии или периода Третьей республики до столкновения 16 мая 1877 г. Президента Мак Магона и антиклерикальной Палаты депутатов.

² Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский союз, Соедин. Штаты Америки, Япония, Индия: учеб. пособие / Сост. сб., пер., авт. введ. и вступ. ст. В.В. Маклаков. — М.: Волгерс Клувер, 2006. — С. 42.

³ Цит. по: Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты. — М.: Юристь, 2002. — С. 260.

Условия, поставленные Национальным собранием перед Ш. де Голлем, не расходились с его собственными концептуальными установками. Так, еще в 1946 г., выступая в Байо, он высказался против жесткого разделения властей по американскому варианту и за использование плебисцита при принятии важных решений. Но тогда же будущий Президент поставил под сомнение процедуру не прямых выборов главы государства, которая, тем не менее, первоначально была закреплена в ст. 6 Конституции. Тем самым роль Президента, как арбитра и гаранта стабильности политической системы, уменьшалась из-за отсутствия у него предельно твердой легитимной почвы, что прекрасно понимали де Голль и его сторонники. Как замечал М. Дебре, «Президент Республики должен стать замком свода (*clef de voûte*) нашего парламентского режима»⁴, принимавшего форму дуалистического парламентаризма.

Впрочем, инициированная ими конституционная реформа 1962 г. мало что изменила в природе режима. Цементирующим фактором стало положение ст. 50, включенной в текст Конституции в соответствии с п.3 Закона от 3 июня 1958 г. и подтверждавшее ответственность Правительства перед Национальным собранием. «Если что и изменилось, то не полномочия Президента Республики, а практика»⁵, — пишет Ж.-П. Жакке. Предполагая овладеть ей и направить ее в нужное русло, учредители Пятой республики создали *правовые* основания для *политической* эволюции режима, спустя 24 года впервые принявшего форму «сосуществования». Оно стало возможным благодаря тому, что «президентские структуры (*présidence*) абсорбировали полномочия Правительства»⁶. В итоге глава государства, в отличие от парламентариев, фактически представляющих департаменты, оказался субъектом власти, органически соединившим высшую степень легитимности (согласно Закону № 62-1292 от 6 ноября 1962 г.) со значительными полномочиями (согласно сложившейся практике). Между тем, когда политические ориентации парламентского большинства и Президента не совпали, практика уступила место точному применению норм Конституции, и установилось «сосуществование»

⁴ Discours de Michel Debré devant le Conseil d'État // Конституция Французской Республики 1958 г.: Учебник французского юридического языка / Сост. и отв. ред. Н.Н. Маслова, Н.П. Хомякова. — М.: Международные отношения, 2000. — С.95.

⁵ Жакке Ж.-П. Указ. соч. — С.261.

⁶ Там же.

Президента и пользующегося поддержкой Национального собрания оппозиционного Правительства.

Такая ситуация складывалась в 1986-1988 (Ф. Миттеран – Ж. Ширак), в 1993-1995 (Ф. Миттеран – Э. Балладюр) и в 1997-2002 (Ж. Ширак – Л. Жоспен) гг. Дважды выход из нее Президенты находили в роспуске Национального собрания, что формально придавало их политическим решениям правовой характер. Отчасти по этой причине французский опыт стал актуальным для России в начале 90-х гг. и для Украины последних 5 лет. Вместе с тем он представляет самостоятельный интерес в контексте осмысления проблематики преодоления конфликта между «правлением Собрания» и «плебисцитарным бонапартизмом» с помощью известного конституционному праву достаточно рационального и легитимного механизма при всех издержках «cohabitation».

Секція VI. КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Katarzyna Gorka

Jagiellonian University, Chair of Constitutional Law, Poland,
PhD-Student

THE RIGHT TO PRIVACY UNDER THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND

1. The history of right to privacy in Poland

The right to privacy has not had constitutional rank until the Constitution of Poland has been enforced on 2 of April 1997¹, that is it was not formulated *expressis verbis* in previous Polish constitutions. Nevertheless, the attempts to read off this right from other provisions of formerly binding Constitution of 1952 were made. Professor W. Sokolewicz deemed that there is a complex of rules and rights, that guarantees unconstrained development of personality to Polish citizens. He classified into that complex: principle of law and order, guarantees of rights and freedoms as personal property, freedom of conscience and religion, personal immunity, inviolability of residence and of correspondence, right of defence and regulations concerning care and security over marriage and family². That concept was not accepted, though³. The right to privacy was also formulated

¹ The Constitution of the Republic of Poland of 2 of April 1997 (Dz.U.97 no. 78, pos. 483 as amended)

² W. Sokolewicz, *Le droit de «pivacy» et ses limitations [in:] Rapport Polonais, presentes au IX Congres International de Droit Compare, Warszawa-Wroclaw 1973, p. 307 and next. The report was referred to in: J. Braciak, Prawo do prywatności, Warszawa 2004, p. 125-126*

³ J. Braciak, *Ibidem*

on grounds of civilistic doctrine and judicial decisions. One of the most significant precursors of development of the private life's protection conception was A. Kopff and his publication of the beginning of the 70. entitled «The conception of the right to intimacy and to private life – constitutional problem»⁴. The basis for his reflections was acceptance of the conception of uniform right to individuality, which was a superior construction, within which he distinguished the right to private life's protection and the right to protection of other personal interests. Within the analyzed right to private life's protection he differentiated: the right to intimacy of private life and the right to privacy of life⁵. Whereas, one of the first material judgments dealing with the sphere of private life was the judgment of the Supreme Court from the beginning of the 80⁶. The Court held that the protection in that scope could refer to the cases of disclosing facts from private and family life, misuse of information obtained from others, inter alia those of intimacy, in that sense that the Court published them later on or made them public in some other way. It should also be mentioned of judgment of the Polish Constitutional Tribunal, which just before enforcing present Constitution ruled directly that the right to privacy and assurance of its proper protection is a necessary element of democratic state of law⁷. The protection of the right to privacy before 1997 was also set out in ordinary legislation – inter alia in the Civil Code of 1964 and the Statute of Press Law of 1984.

2. The constitutional essence of the right to privacy

From the date of coming into force of the Constitution of 1997, the right to private life's protection was expressed in art. 47 and according to this article «everyone shall have the right to legal protection of his private and family life, of his honour and good reputation and to make decisions about his personal life». This right was, in some way, supplemented in art. 49 («the freedom and privacy of communication shall be ensured»), art. 50 («the inviolability of the home shall be ensured» – so called protec-

⁴ Published in «Studia Cywilistyczne», volume XX, Warszawa-Krakow, 1972

⁵ Ibidem, p. 39-40

⁶ Judgment of 18 of January 1984, publication: I CR 400/83, OSN 1984, no. 11, pos. 194

⁷ Judgment of 24 of June 1997, K 21/96, OTK ZU 1997, no. 2, pos. 23

tion of domestic peace) and art. 51, in which so called informational autonomy is set out.

Under the art. 47 of the Constitution it leaves no doubt that the Legislature has a constitutional duty to ensure individuals with appropriate protection of private sphere not only against public persons' interference but also against interference of other individuals and private persons⁸. The Constitution guarantees the protection of private sphere to individuals inter alia in vertical dimension, that is against authorities and other public entities. In art. 47, beside the interest in the form of private life, family life and personal life were pointed out. Thus, it can be stated that these three values consist on general and superior value in the form of the right to privacy.

The right, under the art. 49 of the Constitution – to communicate – is perceived widely, because it includes different types of communication. It covers the secrecy of correspondence, both that of traditional meaning and that of electronic meaning (via Internet), the secrecy of telephone conversations and other forms of transmission. From those are implied inter alia interdiction of telephone tapping or interdiction of introducing correspondence's censorship.

The freedom of communication, however, comprises of not only the secrecy of correspondence, but also inter-personal relations of all kinds⁹.

The protection of domestic peace from the art. 50 of the Constitution lies in interdiction of public servants' interference. Due to crime-prevention campaign, a need for search of flats and other rooms or vehicles can appear.

From the art. 51 of the Constitution arises a duty to protect personal details and so called informational autonomy of individual. According to this article No one may be obliged, except on the basis of statute, to disclose information concerning his person (51 para. 1). Public authorities shall not acquire, collect nor make accessible information on citizens other than that which is necessary in a democratic state ruled by law (41 para. 2). Anyone whose Polish origin has been confirmed in accordance with statute may settle permanently in Poland (51 para 3). In tern 51 para 4 determines that a Polish citizen may not be expelled from the country nor forbidden to return to it.. The informational autonomy stands for the right to inde-

⁸ See inter alia judgment of the Constitutional Tribunal of 20 of November 2002, K 41/02, OTK A 2002, no. 6, pos. 83

⁹ Judgment of the Constitutional Tribunal of 20 of June 2005, K 4/04

pendent deciding of disclosure of information concerning that person to others, as well as the right to control those information being in possession of other persons¹⁰.

3. The right to privacy of public persons and persons performing public functions

It should be said, to begin with, that in the Polish Constitution freedom of speech is founded, which was guaranteed in art. 54 and right to public information in art. 61. According to first of these article The freedom to express opinions, to acquire and to disseminate information shall be ensured to everyone. According to second – A citizen shall have the right to obtain information on the activities of organs of public authority as well as persons discharging public functions.

The Polish Constitution does not define who are public persons and who are persons performing public functions. In Polish doctrine a very wide definition of public persons is assumed¹¹. These are the persons not only engaged in political activities, but also interested in artistic, scientific, social and sport life and the ones acting for charities. It is stressed that work of those people arouses usually interest of the society – and those are commonly known persons. As a consequence, according to representants of Polish doctrine, an individual could be included in the circle of public persons, when he/she fulfills at least one of the given conditions. Those conditions cover being engaged in public life, stirring up well-grounded social enthusiasm above all because of managed business or because of participation in an event that aroused interest of the society or being a commonly known person (e.g. actor, singer). The Constitutional Tribunal marked that these are the persons holding in public life a high position from the point of view of shaping people's attitudes and opinions and causing common interest in respect of these or that achievements¹².

On the contrary, the definition of persons performing public functions is narrower than one presented above. Those are persons formally bound with public institution. Performing a public function is connected with realization of particular tasks in the institution, within authorities structure or

¹⁰ Judgment of the Constitutional Tribunal of 19 of February 2002, U. 3/01

¹¹ See J. Sienczylo-Chlabicz, *Naruszenie prywatności osob publicznych przez prase*, Krakow 2006, p. 230 and next

¹² Judgment of the Constitutional Tribunal of 20 of March 2006, K 17/05

on other position of decision-making in structure of public administration, as well as in other public institutions. Those persons take actions affecting directly legal situation of others (e.g. they prepare decisions)¹³. Therefore such persons are e.g. President, Prime Minister, members of Parliament and also clerks making administrative decisions.

Both public persons and persons performing public functions, as well as any other physical persons, are entitled to right to privacy. Nevertheless, that right has a narrower character in reference to the first two categories, exactly on account of constitutional provisions art. 54 and art. 61. Everybody, especially press, if wanting to satisfy expectations of the society, could spread information (that they managed to acquire) concerning both categories of those persons. But only under the art. 61 there is a duty of disclosing information to everyone who is interested, yet only by the second category of those persons – those who perform public functions and only those information that are in relation to performing that functions.

4. Constitutional limitations on the right to privacy

At the end of the reflections on the right to privacy in the Constitution of 1997, it should be indicated what kinds of limitations on that right there are. Fundamental to issues concerned art. 47 of the Constitution does not point any of those. It does not mean, however, that that right has an absolute nature. The rest of discussed provisions shows that a limitation can be inserted in a statute, and additionally according to art. 51 a limitation can be made only when it is necessary in democratic state of law. In regard to residual guidelines for limitations, one should refer to general provisions applicable to all rights and freedoms contained in the Polish Constitution. The general rule for limitations is comprised in art. 31 para. 3 of the Constitution and from that rule beside from the obligation to fulfill formal prerequisite (which means that a limitation can only be contained in a statute) another obligation arises to fulfill so called substantial prerequisite (that is a limitation can only be imposed for the sake of so called public interest)¹⁴. Public interest includes protection of six «goods»: state's security, public order, natural environment, health, public morals and the freedoms and rights of other persons). The limitations should also meet the criterion of the principle of proportionality (when are necessary in a democratic state).

¹³ Ibidem

¹⁴ L. Garlicki, *Komentarz do art. 31 Konstytucji*, Warszawa 2006, p. 14 and next

Such limitations shall not violate the essence of freedoms and rights, also the right to privacy.

Scientific advisor: Dr hab. Professor UJ: Piotr Tuleja
Chair of Constitutional Law UJ, Bracka 12, Krakow

Байова Карина Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студент, 10 факультет, 2 курс, 3 група

ПОРЯДОК ОБРАННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ

Сьогодні в Україні точиться дискусія щодо реформування статусу глави держави. Зокрема, існує пропозиція щодо зміни порядку обрання президента, тобто перехід від позапарламентських виборів до -- виборів президента парламентом. Такий порядок притаманний парламентській республіці, де глава держави виконує в основному представницькі функції. У цьому зв'язку є доцільним розглянути особливості конституційно-правового становища президента на прикладі парламентської республіки, зокрема Італії.

Так, основні засади діяльності глави держави Італії закріплені в Конституції 1947 року в ст. 87 гл. 2 «Президент Республіки». Відповідно до ст. 83 Президент обирається Парламентом на спільному засіданні всіх його членів. У виборах приймають участь також по три делегати з кожної області, які обираються обласними радами таким чином, щоб забезпечити і представництво меншин. Область Валь д'Аоста представлена одним делегатом. Вибори Президента проводяться таємним голосуванням і більшістю 2/3 складу зборів. Після третього голосування достатньо абсолютної більшості. Причому, що важливо, участь у виборах беруть і представники областей. Отже, Президент отримує підтримку не лише депутатів парламенту, а і делегатів від адміністративно-територіальних одиниць.

Умовах парламентської багатопартійності обрання Президента – результат компромісу політичних партій з приводу конкретної кандидатури. Дана обставина впливає на поведінку глави держави, який

отримує свій пост одразу від декількох політичних фракцій. Ця поведінка відрізняється від тієї, якою б вона могла бути, якщо Президент отримав би владу шляхом прямого голосування.

Навідміну від України, в якій віковий ценз на виборах Президента становить 35 років, в Італії він запроваджується досить високий – 50 років. За думкою науковців, це обумовлено тим, що діяльність глави держави потребує значного життєвого і політичного досвіду, належного освітнього рівня, здатність до вирішення складних політичних, правових, економічних і соціальних проблем, а це, звісно, досягається з відповідним віком.

Також встановлюється вимога щодо громадянства, тобто Президентом Італії, як і України, може бути обраний саме громадянин цієї країни. Це обґрунтовано тим, що глава держави мусить бути досить добре обізнаний з різними аспектами суспільного життя країни, його мають добре знати виборці.

Згідно ст. 85 Президент обирається на 7 років (в Україні – на 5 років, при чому встановлюється заборона одній і тій самій особі обиратися Президентом України більше ніж два строки підряд) і може неодноразово переобиратися. За 30 днів до сплину цього строку голова Палати депутатів скликає спільне засідання палат Парламенту і делегатів від областей для проведення президентських виборів. Якщо ж до сплину їх повноважень залишається менше 3-х місяців, вибори проводяться протягом 15 днів після скликання нових палат, а повноваження діючого Президента відповідно подовжуються.

З терміном повноважень Президента пов'язана ще одна вимога законодавства. Парламент Італії чи одна з його палат не можуть бути розпущені Президентом за пропозицією Уряду протягом останніх шести місяців, повноважень Президента. Це правило не діє, якщо останні шість місяців повноважень Президента пересікаються з останніми шістьма місяцями повноважень Парламенту. Таке правило встановлене для того, щоб перешкодити Президенту скористатися проведенням дострокових виборів для свого переобрання.

До прийняття на себе своїх функцій Президент на спільному засіданні палат Парламенту приймає присягу на вірність республіці.

Таким чином, можна сказати, що глава держави – це особа, яка формально займає найвищу сходинку в державній ієрархії та здійснює верховне представництво держави у внутрішніх та зовнішньополітичних відносинах. На прикладі Італії ми побачили відмінності в

обранні Президента в парламентських та парламентсько-президентських республіках, і можна сказати, що в цих формах правління є як свої недоліки, так і переваги.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Барінова Наталя Геннадієвна

МГИМО (У) МИД РФ,

студентка, міжнародно-правової факультет, 2 курс

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ АВТОНОМИИ СЕМЬИ В США

Имея более чем двухсотлетнюю историю, Конституция США является старейшей из ныне существующих конституций и представляет собой весьма краткий документ, который определяет лишь основные параметры организации федеральной власти и важнейшие принципиальные положения, на которых базируется американский федерализм. В ее тексте отсутствуют многие институты, которые считаются традиционными для современной мировой практики конституционализма, – в частности, в ней нет упоминаний о естественных правах человека и о таких институтах как брак, семья, права и обязанности родителей и детей и т.д.

Важнейшие права человека и гражданина были провозглашены в Билле о правах, представленном на первой сессии Конгресса США в декабре 1791 г., и содержательно примыкающем к нему ряду последующих поправок, которые явили собой правовую основу защиты прав личности от вмешательства федеральной власти.

Конституция США является очень устойчивой: за время ее существования было предпринято более 11 тысяч попыток внести в нее поправки, из которых удачными оказались только 27. Одной из наиболее известных попыток внесения поправки в главный закон США была попытка Президента США Джорджа Буша в 2004 году законодательно закрепить понятие «брак», определяя его как союз

между мужчиной и женщиной. Однако американский Сенат не поддержал рекомендованные президентом изменения в Конституцию.

Вопрос о конституционно-правовой защите автономии семьи тесно связан с таким фундаментальным правом как право на неприкосновенность частной жизни, регулируемое пунктом о надлежащей правовой процедуре поправок V и XIV к Конституции США. Это подтверждается регулярной практикой обращения к данной норме Верховного суда США при рассмотрении дел, касающихся вопросов семьи.

Роль Верховного суда в развитии содержания Конституции является очень значительной. Толкование Конституции сегодня невозможно без учета судебных решений и именно это приспособливает главный закон США к изменяющимся историческим условиям.

Для конституционного закрепления защиты автономии семьи большое значение оказало решение по делу *Meyer v. Nebraska*, которое слушалось в 1923 году, и в котором Верховный суд определил фундаментальные права в сфере семейных отношений. В нем дано очень широкое определение «свободе», гарантированной XIV-й поправкой к Конституции США: «Без сомнения, свобода подразумевает не просто свободу от физического ограничения свободы, но также и право лица заключать договоры, заниматься теми или иными видами деятельности, приобретать полезные знания, вступать в брак, создавать семью и воспитывать детей, поклоняться Богу согласно диктату своего разума, а также пользоваться любыми иными привилегиями, являющимися по общему праву основополагающими для достижения счастья свободным человеком»¹⁵.

Тем самым Судом было закреплено положение, согласно которому автономия семьи относится к фундаментальным правам человека, а вмешательство государства в эту сферу допустимо только в крайних случаях. Автономия семьи включают в себя целый комплекс прав, среди которых – право вступать в брак, право на опеку над детьми, право не разлучаться с членами семьи, право на воспитание детей и другие. Ни одно из этих прав, однако, не носит абсолютного характера и так или иначе ограничено. Пределы применения и ограничения этих прав определены многими прецедентными решениями Верховного Суда США, однако даже малейшее вторжение го-

¹⁵ 262 US 390 (1923).

сударства в эту сферу жизни личности должно иметь под собой очень веские причины.

Расширительное толкование XIV-й поправки к Конституции США в результате привело к тому, что семейные отношения стали значительной частью конституционного права США, и многочисленная практика рассмотрения Верховным судом США дел, так или иначе касающихся интересов семьи¹⁶, является этому неопровержимым доказательством.

Рецензент: к.ю.н., доцент кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова.

Бельская Татьяна Александровна
Ивановский государственный университет,
аспирантка юридического факультета

СООТНОШЕНИЕ СТАТЬИ 222 ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РФ И КОНСТИТУЦИИ РФ

В последнее время тема самовольного строительства приобрела особую актуальность: его осуществление затрагивает как интересы частных лиц, так и государства.

Отношения по созданию объекта недвижимости (включая подготовку к строительству) регламентируются в основном в публично-правом порядке. По окончании строительства объект вовлекается в гражданский оборот. С этого момента отношения по обороту объекта недвижимости в большей части регулируются в частноправовом порядке.

¹⁶ Напр.: *Pierce v. Society of Sisters*, 268 U.S. 510 (1925); *Prince v. Massachusetts*, 321 U.S. 158 (1944); *Griswold v. Connecticut*, 381 U.S. 479 (1965); *Eisenstadt v. Baird*, 405 U.S. 438 (1972); *Cleveland Board of Education v. LaFleur*, 414 U.S. 632 (1974); *Moore v. City of East Cleveland*, 431 U.S. 494 (1977); *Lawrence v. Texas*, 539 U.S. 558 (2003) и т.д.

Однако если на этапе подготовки к строительству, а также самого строительства требования законодательства выполнены не будут, то по окончании строительства объект недвижимости приобретает специфический статус «самовольной постройки». Данный статус объекта означает, что все отношения с ним регулируются преобладающим образом в публично-правовом порядке.

Определение самовольной постройки дано в ст.222 ГК РФ: под самовольной постройкой законодатель понимает жилой дом, другое строение, сооружение или иное недвижимое имущество, созданное на земельном участке, не отведенном для этих целей в порядке, установленном законом и иными правовыми актами, либо созданное без получения на это необходимых разрешений или с существенным нарушением градостроительных и строительных норм и правил.

Не смотря на то, что определение понятия самовольной постройки дано через перечисление объектов недвижимости, при создании которых имело место порочное правовое основание, фактически правовой режим объектов недвижимости на самовольные постройки не распространяется. Исходя из всеобщего деления вещей на движимые и недвижимые, известного как римскому, так и российскому праву, если вещь не является недвижимой, значит она относится к классу движимых вещей. В соответствии с указанной классификацией, самовольная постройка должна относиться либо к классу движимых вещей, либо недвижимых, поскольку данная классификация не предусматривает исключений. Однако противоречивая формулировка ст.222 ГК РФ не дает возможности однозначно отнести самовольную постройку к движимым или недвижимым вещам.

Как справедливо полагает К.И. Скловский, в основании самовольного строительства всегда лежит публичный деликт — самоуправное занятие земельного участка, нарушение градостроительных норм и т.д. Как и всякое правонарушение, самовольное строительство влечет для лица, его совершившего, определенные негативные последствия. Лицо, осуществившее самовольную постройку, не приобретает на нее право собственности и не вправе распоряжаться постройкой, то есть совершать с ней какие-либо сделки. Фактически самовольная постройка исключается из гражданского оборота. Самовольная постройка подлежит по общему правилу сносу осуществившим ее лицом либо за его счет.

Представляется, что слово «снос», используемое законодателем, имеет достаточно узкое значение – «разрушение, уничтожение». Самовольную постройку можно зачастую не только снести, но и разобрать, перенести на другое место и т.д. Исходя из вышеизложенного снос самовольной постройки, в значении «уничтожение», противоречит ст.35 Конституции РФ, согласно которой право частной собственности охраняется законом.

Согласно п. 3 ст. 222 ГК РФ в редакции, действующей с 01.09.2006 г., право собственности на самовольную постройку может быть признано за лицом, в собственности, пожизненном наследуемом владении, постоянном (бессрочном) пользовании которого находится земельный участок, где осуществлена постройка. Таким образом, законодатель ограничил круг лиц, за которыми возможно признание права собственности на самовольную постройку, теми, кому земельный участок принадлежит на вещном праве.

Ранее в ст. 222 ГК РФ отсутствовало жесткое указание на то, что для признания права собственности на самовольную постройку, необходимо обладать вещным правом на земельный участок. В силу расширительного толкования судами ст. 222 ГК РФ (в редакции, действовавшей до 01.09.2006 г.) предполагалось возможным признавать право собственности на возведенную самовольную постройку при наличии обязательственного права на земельный участок, в частности возникшего после самовольного создания объекта недвижимости.

В соответствии со ст. 19 Конституции РФ все равны перед законом и судом. Статья 222 ГК РФ в редакции, действующей с 01.09.2006 г. ставит участников гражданского оборота в неравные условия. Так, при буквальном толковании ст. 222 ГК РФ получается, что арендатор земельного участка, предоставленного для целей строительства, построивший на нем объект недвижимости с соблюдением градостроительных норм и правил, но без соответствующего разрешения, не имеет права в дальнейшем признать на построенный объект право собственности. В то же время собственник земельного участка, предоставивший его в аренду для целей строительства третьему лицу, вправе признать право собственности на самовольно возведенный объект за собой.

Представляется, что формулировка ст. 222 ГК РФ противоречит статьям 19 и 35 Конституции РФ. В связи с этим считаю необходимым внести изменения в ст. 222 ГК РФ: 1) дать в ст. 222 ГК РФ

определение понятию «снос», которое должно включать в себя освобождение земельного участка от самовольной постройки любыми законными способами и 2) включить право аренды в перечень прав на земельный участок, обладатели которых могут признать право собственности на самовольную постройку.

Научный руководитель: д.ю.н. Бибииков А.И.

Божко Володимир Миколайович

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, к.ю.н., доцент, докторант Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Світовий та вітчизняний досвід яскраво свідчить про те, що успішний розвиток та добробут особи, суспільства та держави залежить виключно від повноти реалізації прав і свобод кожною людиною. Саме тому в ст. 3 Конституції України людина проголошена найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії мають визначати зміст і спрямованість діяльності держави. Більше того, утвердження та забезпечення прав і свобод людини названо головним обов'язком держави.

Право на працю, як одне з фундаментальних прав людини, займає визначальне місце в системі загальнодержавних цінностей, котрі формують економічне та соціальне становлення суспільства взагалі та будь-якого його члена зокрема. Проте, як наголошував Ю.М. Тодика, право на працю, як й інші соціально-економічні права, здебільшого мають характер принципів і не забезпечуються безпосереднім захистом у судовому порядку. «У зарубіжних країнах такі права нерідко розглядаються як моральні (на відміну від позитивних, що захищаються в судовому порядку)», - стверджував вчений. Щоб пересвідчитись в цьому, спробуємо дослідити закріплення права на працю в конституціях провідних країн світу. Актуалізує таке дослідження

й фінансово-економічна криза, що охопила не лише Україну, але й більшість країн світу, яка супроводжується масовими вивільненнями працівників з роботи, порушенням їх права на працю та її оплату. Окрім того, ініціатива окремих суб'єктів права законодавчої ініціативи щодо необхідності внесення змін до чинної Конституції України (чи прийняття її в новій редакції) може бути спрямована в тому числі й на зміну редакції ст. 43 Основного Закону нашої держави. Все це, на нашу думку, підтверджує актуальність порівняльного аналізу конституційного закріплення права на працю у конституціях провідних країн світу.

Аналіз конституцій розвинених держав засвідчив, що способи конституційного закріплення права на працю можна поділити, щонайменше, на п'ять груп. До першої групи відносяться ті конституції, у яких досить однозначно сформульовано це право та проголошується намір створити умови для його повного здійснення. Так, Конституція Князівства Андорра 1993 р. (р. 29) і Конституція Угорської Республіки 1949 р. (§70) закріплюють припис, згідно якого «кожен має право на працю». В ст. 48 Конституції Республіки Болгарія 1991 р. це право сформульовано наступним чином: «державна піклується про створення умов для здійснення права на працю». В ст. 7 Конституції Мальтійської Республіки 1964 р. проголошено «піклування держави про умови, що зроблять це право ефективним». Відповідно до ст. 43 Конституції України 1996 р. «державна створює умови для повного здійснення громадянами права на працю». Приблизно такий же підхід реалізований у ст. 23 Конституції Бельгії 1994 р., з тієї лише відмінністю, що говориться не про досягнення повної зайнятості, а про забезпечення «по мірі можливості високого рівня зайнятості».

До другої групи можна віднести конституції, в яких проголошено лише свободу праці, в той час як саме право на працю не згадується. Так, в ст. 12 Основного закону ФРН 1949 р. закріплено «право вільно обирати професію, місце роботи й навчання». Конституція Республіки Албанія 1998 р. наділяє кожного правом «заробляти собі засоби на життя працюю, яка не заборонена законом, свободою щодо вибору професії й правом на соціальний захист праці» (ст. 49). Відповідно до Конституції Грузії 1995 р. (ст. 30) «праця вільна» і «державна сприяє працевлаштуванню громадян ... котрі залишилися без роботи». У ст. 29 Конституції Республіки Вірменія 1995 р. акцентується увага на тому, що «кожен має право на вільний вибір праці». До цієї ж

групи конституцій варто також віднести і Конституцію Республіки Білорусь 1996 р., оскільки в ній право на працю розкривається через свободу праці.

До третьої групи можна віднести конституції тих держав, у текстах яких право на працю прямо не згадується, але окреслюються законні умови праці. Так, наприклад, нічого не сказано про це право у Конституції Боснії й Герцеговини 1995 р. та Конституції Республіки Ісландія 1944 р. До цієї групи можна віднести і Конституцію Російської Федерації 1993 р. відповідно до ст. 37 якої «праця вільна ... кожен має право на працю в умовах, що відповідають вимогам безпеки і гігієни ... а також право на захист від безробіття».

До четвертої групи відносяться конституції, що містять обов'язок з боку держави застосувати всі наявні в неї важелі впливу з тим, щоб ліквідувати безробіття або забезпечити повну зайнятість. Так, ст. 35 Конституції Азербайджанської Республіки 1995 р. проголошує: «Держава використовує всі свої можливості для ліквідації безробіття». Досягнення такої ж мети проголошено і в конституціях таких держав, як Республіка Польща 1997 р. (ст. 65) та Португальської Республіки 1976 р.

І, нарешті, у п'ятій групі конституцій проголошено не лише право на працю, але й обов'язок працювати. Єдність права й обов'язку на працю закріплено у ст. 27 Конституції Японії 1947 р., ст. 35 Конституції Іспанії. В ст. 9 Конституції Республіки Сан-Марино 1974 р. проголошено, що «праця є правом й обов'язок кожного громадянина». «Кожен має право й зобов'язаний працювати» — проголошує припис ст. 49 Конституції Турецької Республіки 1982 р. У Преамбулі Конституції Французької Республіки 1946 р. говориться, що «кожен зобов'язаний працювати і має право на одержання роботи».

Отже, узагальнюючи все вищесказане, можна зробити висновок, що конституційне право на працю визнається одним із основних елементів правового статусу особи майже у всіх країнах світу, а способи його закріплення та реалізації в значній мірі характеризують рівень розвитку суспільства. Користуючись накопиченим цивілізацією досвідом також можна стверджувати, що варто заохочувати політику повної зайнятості, уникаючи при цьому перетворення права на працю в трудову повинність. Економічні стимули до праці, а не примус повинні відігравати визначальну роль при виборі роботи.

Божко Юлія Вікторівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 7 факультет, 2 курс, 75(3) група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛОБІСТЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Слово «лобізм» має англійське походження. В «Оксфордському словарі» зазначено, що вперше воно було зафіксовано у письмовій мові у 1553 році та позначало прохідні коридори в основному монастирі. Від них відходили двері до окремих кімнат, галерей, тихим закоулкам котрі й ставали місцем зустрічі зацікавлених осіб з «зовнішнього монастирю світу» та його жителів, котрі мали в той час немалу владу в тому числі й політичну. А вже в XVII столітті цим терміном почали позначати коридори, холи в парламенті. Нині цим терміном позначається скоординована практика відстоювання інтересів чи чинення тиску на законодавців і чиновників неурядовими організаціями, фінансово-промисловими групами чи етнічними спільнотами на користь того, або іншого рішення.

В різних країнах світу процедура лобізму регламентована по-різному. У якомусь смислі зразковою є модель, що існує в США. Юридичною основою для лобізму у США є перша поправка, прийнята у 1789 році. Вона гарантує право громадян звертатися з клопотаннями до органів державної влади. У 1946 році діяв закон «Про регулювання лобістської діяльності» (Federal Regulation of Lobbying Act) За цим законом лобісти мають обов'язково реєструватися у секретаря Сенату і у клерка Палати Представників, повідомивши при цьому область своїх інтересів. Лобіст також зобов'язаний під присягою представити письмову заяву, в якій приводиться ряд даних: найменування і адреса своєї установи; ім'я і адреса наймача; терміни найму; сума винагороди, що виплачується йому; цілі і сума, виділена на витрати. До речі, закон не обмежує розмір засобів, які витрачаються на лобіювання, проте заборонено використовувати федеральні засоби. Крім того, лобіст чотири рази на рік повинний представляти відповідним органам свій фінансовий звіт.

Ще до цього був закон 1938 року «Про реєстрацію іноземних агентів» Своїми рішеннями 1953 та 1954 років Верховний Суд США

уточнив дію цього закону і поширив її лише на тих осіб і організації, головною метою яких є вплив на законотворчий процес шляхом «прямого спілкування з членами Конгресу з питань обговорюваного або передбачуваного федерального законодавства».

У більшості інших західних країн спеціальних законів про лобізм немає, проте норми, регулюючі таку діяльність, інкорпоровані в низку законів. Наприклад, у ФРН вони присутні в прийнятих в 1972 році Кодексі поведінки члена Бундестагу і Положенні про реєстрацію союзів і їх представників при Бундестазі.

Незважаючи на відносну новизну для політичного лексикону України терміну «лобізм», це явище існувало і в радянській політичній системі. У цей час сформувалися традиції лобіювання, які були прийняті, практично без змін, новою українською політичною системою. Серед них – широке використання особистих зв'язків і незаконних методів, відсутність реальної конкуренції інтересів, абсолютна непрозорість механізму лобіювання. Сам термін «лобізм» сприймається як синонім протекціонізму, підкупу голосів в угоду корисливих, вузько партійних інтересів на шкоду інших суб'єктів правовідносин. Вважається, що це незаконний тиск на владні структури, хабарництво, корупція.

Правові основи лобіювання в Україні закріплені в Конституції України, а саме в частині 1 статті 38, яка говорить : «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами»

9 листопада 2005 року вже подавався законопроект «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» (№ 8429, Гринів І.), але він не був прийнятий Парламентом. В Україні лобізм, як офіційний інститут відсутній.

Якщо розглядати нинішню ситуацію-то знову робиться спроба узаконити лобізм. Майбутній закон має визначити основні терміни – «лобіювання», «лобіст», «замовник лобіювання» тощо. Також він має визначити: 1. можливі об'єкти лобіювання; 2. суб'єктів лобіювання; 3. категорії замовників лобіювання; 4. предмети лобіювання; 5. встановити законодавчі бар'єри для попередження зловживань та корупції в цій сфері суспільних відносин; захист органів державної влади від незаконного впливу; 6. визначити легальну форми лобіювання.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Васюткин Николай Ефремович

Бурятский государственный университет,

аспирант кафедры конституционного и международного права

НАКАЗЫ ИЗБИРАТЕЛЕЙ КАК ЭЛЕМЕНТ ИМПЕРАТИВНОГО ДЕПУТАТСКОГО МАНДАТА

Переход к демократическому режиму и формирование парламентаризма в России с учетом мирового опыта позволило пересмотреть уже устоявшийся в отечественной правовой практике «императивный» мандат и перейти к «свободному» мандату. На сегодняшний день отказ законодателей от императивного мандата на федеральном уровне критикуется многими учеными. Следует отметить, что принципиальным отличием «свободного» мандата от «императивного» является независимость и не подконтрольность (во всяком случае, юридическая) депутата перед своими избирателями: депутат не связан в своей деятельности наказами избирателей, более того, в законодательных актах некоторых стран содержится прямой запрет давать такие указы; депутат не обязан отчитываться перед избирателями; депутат не может быть отозван.

Анализ законодательства субъектов Российской Федерации позволяет выделить разные варианты правового закрепления модели (вида) депутатского мандата, т.к. федеральный законодатель позволяет субъектам Российской Федерации самостоятельно выбрать ту или иную модель депутатского мандата на свое усмотрение. На сегодняшний день можно отметить, что основным признаком принадлежности к императивному или смешанному мандату является наличие тех или иных элементов депутатского мандата. Например, одним из таких элементов является институт наказов избирателей депутату.

Существует несколько точек зрения и подходов к определению понятия наказов избирателей в конституционном праве. В частности, наказ определяют как поручение избирателей депутату и соответствующему представительному органу власти по вопросу общественного значения, требующего решения данного органа либо иного компетентного органа¹⁷. Комарова В.В. определяет указы как регуля-

¹⁷Авакьян С.А. Конституционное право России: учебный курс: в 2 т. Т.1 – М.: Юристъ, 2005. – С. 428.

тивную форму непосредственного народовластия при осуществлении государственной и местной власти, форма контроля и форма реализации конституционного права непосредственного участия граждан в управлении делами государства и общества; составная часть императивного мандата, задаче которой является коррекция персонального состава властных органов и направления его деятельности.

На сегодняшний день имеются различные подходы к определению наказов избирателей в законодательстве субъектов Российской Федерации. Можно выделить несколько, например, указы избирателей – это одобренные собраниями (сходами), конференциями граждан предложения по вопросам социального, экономического и политического развития, удовлетворения материальных и духовных потребностей населения, направленные кандидатам в депутаты областного Собрания в период предвыборной кампании (Архангельская область), либо поручения граждан, обладающих активным избирательным правом, депутату (депутатам) областного Совета народных депутатов, имеющие общественно значимый характер и подлежащие обязательной реализации в деятельности областного Совета в случаях и при условиях, установленных Законом (Орловская область), либо предложения избирателей, рекомендованные к выполнению Правительством и утвержденные Законодательным Собранием (Пензенская область). В Республике Бурятия в соответствии с ч. 1 ст. 5 Закона Республики Бурятия от 8 июля 2008 № 386-IV «О наказах избирателей депутатам Народного Хурала Республики Бурятия» под наказами избирателей депутатам понимаются предложения по наказам избирателей, рекомендованные к принятию и утвержденные Народным Хуралом. В свою очередь под предложениями по наказам избирателей понимается одобренные собраниями избирателей и имеющие общественное значение поручения депутатам, которые направлены на улучшение деятельности органов государственной власти по вопросам экономического, социального и культурного развития, обеспечения жизни и деятельности жителей избирательного округа, муниципального образования, республики.

Таким образом, можно сделать следующий вывод, что вследствие существования различных подходов к определению наказов избирателей имеются разные модели наказов избирателей. В частности, можно выделить «классическую» модель наказов избирателей, где указы избирателей можно рассматривать как обязательное поручение

выборному должностному лицу для дальнейшего рассмотрения и реализации, но при этом данная модель должна иметь два важных признака — это отчет перед избирателями и ответственность перед избирателями (отзыв депутата или выборного должностного лица) за ненадлежащее исполнение обязанностей по работе с наказами. Также можно выделить «консультативную» («постсоветскую») модель наказов избирателей, которая трансформировалась в современных условиях в рамки института свободного мандата. Данная модель сводится в основном к письменным предложениям (одному из видов обращений граждан) и также может предполагать депутата отчет перед избирателями, но данный отчет будет выполнять больше информационную функцию.

Некоторые ученые выделяют третью модель депутатского мандата — смешанную, сочетающую в себе элементы свободного и императивного мандатов. Данное предложение достаточно спорно, т.к. исследование показывает, что такой элемент императивного мандата как наказания избирателей может иметь как императивный, так и консультативный характер. К примеру, в Республике Бурятия имеются два элемента императивного депутатского мандата — это отчет депутата перед избирателями и наказания избирателей, но правовая природа данных элементов позволяет говорить об их «мягкости», не имеющую правовую основу для дальнейшего отзыва депутата. Соответственно данную модель можно охарактеризовать как свободный мандат.

Научный руководитель: Ю.И. Скуратов, д.ю.н., профессор,
Заслуженный юрист РФ

Глинянська Олена Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 10 факультет, 2 курс, 3 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ

Інститут конституційного правосуддя існує в більшості розвинутих країн світу. І як підтверджує світовий досвід, він є найбільш ефективною правовою гарантією верховенства Конституції.

Питання статусу, місця і ролі конституційних судів надзвичайно актуальне для країн молодого демократії, зокрема України. На сучасному етапі існують дві основні системи конституційного контролю, умовно визначені як «американська» і «європейська» моделі. У Франції запроваджено так звану «квазісудову» модель Конституційного контролю – Конституційну Раду, яка є органом конституційної юрисдикції. Вона формується за участі представників різних гілок влади. Так, по три члени Конституційної ради призначаються Президентом Республіки, головою Національних зборів і головою Сенату. Проте, крім цього основного складу, до Конституційної ради входять також усі экс-президенти Республіки. Судді призначаються у Франції на такий же строк як і в Україні (9 років). У Франції передбачена процедура ротації, при якій змінюється 1/3 складу Конституційної Ради через кожні 3 роки, що забезпечує періодичне оновлення складу даного органу. Всі члени Конституційної ради приймають присягу перед Президентом республіки.

Члени ради не можуть поєднувати свою посаду з іншими посадами, вказаними в законі, за спільним правилом – з посадами в державному апараті, в державному або приватному секторі економіки. Якщо порушується принцип несумісності функцій або неспроможності виконувати свої повноваження, Конституційна Рада констатує відставку свого члена. Це впливає на неупередженість розгляду справ.

Процедура розгляду справ відбувається на закритих засіданнях у письмовому порядку. Особливо важливим положенням є встановлення чіткого терміну розгляду справ. Так, Конституційна рада приймає рішення в місячний строк, а в термінових випадках – у восьмиденний. На Конституційну раду покладено функцію обов'язкового попереднього контролю за конституційністю органічних законів і регламентів палат парламенту. В обов'язки ради входить контроль за відповідністю міжнародних договорів Основного закону, вирішення спорів про розподіл компетенції між законодавчою й виконавчою владами.

Специфіка Конституційної ради Франції полягає в різноманітності її компетенції, що стосується Президента і парламенту. Рада розглядає скарги на законність обрання членів двох палат парламенту, а також питання виборності й несумісності посад, що виникають стосовно членів парламенту. Широке коло повноважень має Конститу-

ційна рада з питань обрання Президента республіки. Зокрема, Рада бере участь у підготовці виборів Президента, у проведенні операцій по виборах і в оголошенні їх результатів, стежить за законністю висування кандидатів у президенти, складає і публікує їх список.

Отже, Конституційна Рада Франції є дієвим засобом здійснення конституційного контролю.

Визначення точного терміну конституційного впровадження і обов'язковий попередній контроль, безумовно, сприяє забезпеченню балансу влади, верховенства природного права над позитивним, Конституції над законом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Гриценко Т.М.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 3 факультет, 2 курс, 9 група

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ВИБОРЧИЙ БАР'ЄР

Одним із правових інститутів, що застосовується у пропорційній системі виборів є так званий загороджувальний (виборчий) бар'єр. Загороджувальний бар'єр – це встановлений законом мінімальний відсоток голосів виборців, який має зібрати конкретна партія або виборчий блок партій у масштабах всієї країни для того, щоб одержати доступ до парламенту і взяти участь у розподілі депутатських мандатів.

Дослідження цієї теми є вкрай актуальним з точки зору вдосконалення застосування пропорційної виборчої системи.

Для отримання місць у парламенті в Німеччині політична партія має подолати 5% загороджувальний бар'єр, який обмежує представництво невеликих партій у парламенті. У той же час німецька виборча система надає таку можливість, якщо партії отримали не менше трьох мандатів в одномандатних округах. Незважаючи на 5% бар'єр нові політичні партії, яких підтримує електорат, мають реальний шанс пройти у парламент.

Згідно із Законом від 30 березня 1957 р. (зі змінами від 1993 р.), щоб бути обраним до Палати Депутатів парламенту Італії у багато-мандатних округах за пропорційною основою, партійні коаліції повинні отримати принаймні 10% дійсних голосів виборців. Партія, яка є членом коаліції, – 2%, а партія, яка бере участь у виборах сама, 4%. У сенаті інші розрахунки – 20% для коаліції, 8% для партій-одинаків, 3% для окремих учасників коаліцій.

У Португалії загороджувальний бар'єр тим вищий, чим меншим є значення округу, а це, у свою чергу веде до диспропорційності результатів виборів для великих, середніх та маленьких партій у різних за значенням округах: «вартість» одного місця ««дорожчає» для маленьких партій разом зі зменшенням округу.

У Чеській республіці загороджувальний бар'єр для партій – 5%. Висота виборчого бар'єру не мотивує партії до передвиборчої співпраці, оскільки цей бар'єр завжди підвищується на 5%, тобто прямо пропорційно до кількості коаліційних партій. Відповідно 10%, 15%, 20% для двочленної, тричленної та багаточленної коаліції.

В Угорщині, для того щоб перемогти у виборчих перегонах за партій ними списками, потрібно подолати бар'єр 5%. Для блоків цей поріг складає 10%.

У Польщі при розподілі мандатів враховуються виборчі списки лише тих партій, які отримали щонайменше 5% голосів у масштабі країни. Для коаліції виборчий поріг встановлено на рівні 8%. Якщо жодна із партій чи блоків не набере вказаного вище відсотка голосів, відповідні пороги знижуються до 3% і 5%.

Молдова: бар'єр від 6% до 12% для партій та коаліцій. Допускається участь у виборах незалежних кандидатів нарівні з політичними партіями чи блоками (бар'єр – 3%).

Словаччина: бар'єр – 5%. Мандати отримують в першу чергу ті кандидати, які одержали більшу кількість голосів. Якщо за кандидата подано менше 10% голосів виборців, які підтримали партію, він залишається на тому ж місці в списку, яке затверджене партією.

Занадто високий виборчий бар'єр не дає змогу представлення інтересів багатьох голосуючих(близько 45%), а занадто низький (наприклад 1% як у Ізраїлі) прирівнюється до його відсутності.

Отже, запровадження загороджувального бар'єру необхідно, оскільки він сприяє формуванню стійкої парламентської більшості . Водночас, занадто великий загороджувальний бар'єр призводить до

згортання демократичних принципів і домінування однієї політичної партії. Разом з тим, навпаки невисокий і однаковий для політичних партій і блоків бар'єр загрожує ефективній роботі парламенту. В Україні варто внести диференційований загороджувальний бар'єр для партій – 3%, а для блоків – 9%.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Дягілев Олексій Володимирович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри конституційного права України

ПРОБЛЕМА ЛОБІЮВАННЯ: ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ США ТА ШЛЯХИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Існування державних інституцій та громадянського суспільства в демократичних країнах завжди характеризується взаємним впливом. З одного боку держава шляхом прийняття нормативних актів та управлінських рішень регулює різноманітні аспекти суспільного життя, з іншого боку суспільство в особі як окремих громадян, так і їх об'єднань намагається вплинути на процес державного управління. Отже, маємо справу з процесом лобіювання, а саме намаганням громадян або їх груп вплинути на органи державної влади з метою змусити останні до прийняття рішень в інтересах вказаних громадян або їх різноманітних об'єднань (від громадських організацій до великих фінансово-промислових груп). Оскільки лобістська діяльність торкається важливої сфери взаємодії влади та суспільства, багато закордонних країн намагаються її нормативно врегулювати. На нашу думку, розглядаючи питання про можливі шляхи легалізації лобізму в Україні, варто проаналізувати зарубіжний досвід, в першу чергу відповідне законодавство США, оскільки багато фахівців вважають США батьківщиною лобізму, а діюче в країні законодавство у цій сфері – найбільш розвинутим.

Конституційним підґрунтям для здійснення лобіювання у США вважається перша поправка до Конституції, яка гарантує право про-

мадян на звернення до уряду з петиціями про задоволення скарг. На думку американських науковців та політологів, самою переконливою петицією є добре розроблений лобістом законопроект. На сьогодні, базовим нормативно-правовим актом США у галузі лобіювання є прийнятий у 1995р. Федеральний Акт «Про відкритість лобіювання» (*Lobbying disclosure act*). В 1998р. Акт був доповнений технічними поправками (*Lobbying Disclosure Technical Amendments Act of 1998*). Дія вказаного Акту розповсюджується на лобістську діяльність не тільки у Конгресі США, а і в органах виконавчої влади. Акт визначає правові категорії лобіювання, перераховує види діяльності, що не підпадають під поняття «лобізм». За визначенням Акту лобістом є особа, що витрачає не менш ніж 20% свого часу на лобістську діяльність, має багаточисельні контакти з членами законодавчого та виконавчого органів влади, отримує за свої послуги від клієнтів не менш ніж 5000 доларів протягом 6 місяців. За порушення вказаного закону передбачені значні штрафи. В Акті ретельно прописаний порядок реєстрації, звітування, а також оподаткування суб'єктів лобіювання. Вся інформація про лобістів доводиться до відома громадської інспекції, кожні півроку лобісти зобов'язані направляти детальний звіт про свою діяльність.

Окрім зазначеного базового закону окремі аспекти лобістської діяльності регулює ряд нормативних актів. Так, в 1976 р. прийнято Федеральний Акт «Про лобіювання недержавними громадськими організаціями», який у 1990 р. був деталізований Положенням Податкової адміністрації США про лобіювання. Вказані норми стосуються лобіювання недержавних громадських та дослідницьких організацій та встановлюють відсоток бюджету зазначених структур, що може витратитись на лобістську діяльність. В 1977 р. затверджені Стандарти етичної поведінки для службовців органів виконавчої влади, а в 1978 р. – Кодекс етичної поведінки конгресменів, які були доповнені поправками у 1989, 1991 та 1995 рр. Вказані нормативні акти заборонили займатися лобіюванням державним службовцям протягом 1 року з моменту припинення своїх повноважень, а також здійснювати лобіювання з тих питань, якими дана особа займалась перебуваючи на державній службі. Дія Кодексу розповсюджується як на членів Конгресу, так і на працівників його апарату. Крім того, в 80-ті роки ХХ ст. були прийняті окремі норми галузевого законодавства про лобіювання. Так, в 1986 р. вступили

в силу ст.ст. 4911 та 162 (е) Податкового кодексу США, що визначають порядок оподаткування суб'єктів лобіювання; в 1989 р. – ст.ст. 112 та 407 Федерального Акта «Про реформу Міністерства житлового будівництва і міського розвитку» від 1989 р., які спрямовані на забезпечення відкритості лобіювання даної урядової установи; в 1989 р. прийнято ст. 1352 Зводу законів США, більш відому як «поправку Берда» до Федерального Акту «Про асигнування на Міністерство внутрішніх справ». Вказана норма заборонила використання федеральних коштів на лобіювання та зобов'язала підприємчиків звітувати про свою лобістську діяльність. Також, в 2007 р. прийнято Федеральний Акт «Чесного лідерства і відкритої влади», який конкретизував форми контактів представників влади з лобістами з метою мінімізації корупційних ризиків.

Звичайно, законодавство США не вирішує всіх проблем, пов'язаних з лобізмом, проте, створює умови для більш прозорої та гласної діяльності як лобістів, так і посадових осіб. Що ж до України, то вітчизняний Основний Закон прямо не регулює, але створює умови для здійснення лобістської діяльності. Базовою є ст. 38 Конституції, де закріплене право громадян на участь в управлінні справами держави. Правомірність існування суб'єктів лобістського впливу – «груп інтересів» зазначена в ст. 36 Конституції України, яка закріплює право громадян України об'єднуватись в громадські організації з метою захисту своїх прав, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Легалізація лобізму в Україні можлива у вигляді прийняття спеціального закону, в якому доцільно закріпити: 1) визначення поняття лобіювання, а також лобіста, як фізичної, так і юридичної особи; 2) визначити порядок взаємодії лобістів з органами державної влади і місцевого самоврядування; 3) розповсюдити сферу дії закону на лобістську діяльність в органах державної влади і місцевого самоуправління, заборонивши таку в суді та правоохоронних органах; 4) закріпити в законі прийнятні методи лобістської діяльності і ввести санкцію за протиправні методи лобіювання; 6) закріпити права лобістів та порядок їх реєстрації. Звичайно, вказаний закон буде носити «рамочний характер» та має бути доповнений іншими нормативними актами, особливо з питань етики державних службовців та депутатів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кушніренко О.Г.

Калініна Аліна Владиславівна

Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого,
студентка, 6 факультет, 2 курс, 3 група

ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В США

Існування Основного Закону (конституції) потребує особливого його захисту. У світі органи державної влади покликані забезпечувати *конституційний контроль* – дотримання відповідності нормативно-правових актів конституційним нормам. Конституційний контроль може здійснюватися як судами загальної юрисдикції, так і спеціально створеними конституційними судами чи державними органами (несудовий контроль). В Україні органом конституційної юстиції є спеціально створений Конституційний Суд, але у такій провідній країні як США, – конституційний контроль здійснюється Верховним Судом, який за багато років свого існування довів ефективність своєї роботи.

В США конституційна юстиція включена в систему судів загальної юрисдикції, яку, згідно з *статтею III Конституції*, складають Верховний суд та ті нищі суди, які час від часу засновуються Конгресом (*розділ 10*).

Очолює федеральну судову систему і здійснює (наряду з іншими повноваженнями) функцію судового контролю Верховний суд США. Він складається з 9 членів, які призначаються Президентом США пожиттєво, але можуть бути зміщені з посади за процедурою імпічменту. Необхідно зазначити, що Конституція США (1787р.) повноваження судів прямо не встановлює. Вони сформувалися на основі судового тлумачення конституції.

Першим кроком у здійсненні Верховним судом конституційного судочинства послугувало його рішення в відомій *справі «Марбері проти Медісона» (1803 р.)*, в якій Верховний Суд вперше в історії держави встановив, що, прийнятий Конгресом закон, який суперечить Конституції, може бути чинним. Голова Верховного Суду *Д. Маршалл* зазначив, що з огляду на те, що Верховний Суд «повинен» тлумачити закони, а Конституція є найвищим законом, судовий нагляд є обов'язковим. І якщо закони Конгресу або рішення виконавчої гілки влади суперечать Конституції, то вони не можуть мати чинності. Отже, в результаті розгляду справи було зроблено наступні підсумки:

1) конституція є законом, який підлягає судовому тлумаченню, як і будь-який інший закон; 2) суди мають право тлумачити конституцію для того, щоб вирішувати справи відповідно до неї; 3) у випадку виникнення протиріч між конституцією і законом, суди зобов'язані застосовувати конституцію як «вищий закон» держави або ті закони, які їй відповідають.

Дехто з сучасників Д. Маршалла, зокрема *Т. Джефферсон*, не сприйняли ідею судового нагляду Д. Маршалла, оскільки вона суперечила Конституції. На практиці її продемонстрував суддя Верховного Суду штату Пенсильванія, який у справі «*Ікін проти Рауба*» (1825) зазначив, що всі три гілки влади відповідальні перед народом за конституційність прийнятих ними рішень. Проте, юридична думка США сприйняла все-таки рішення Д.Маршалла чим було започатковано одну з двох світових систем конституційного правосуддя, а саме – здійснення конституційного судочинства судами загальної юрисдикції.

Зміст конституційного контролю в США включає наступні *поваження судів*:

- 1) владне тлумачення конституції;
- 2) перевірка конституційності законів Конгресу та легіслатур штатів, нормативно-правових актів виконавчої влади;
- 3) встановлення норм права у формі судових прецедентів.

Здійснюючи тлумачення норм та доповнюючи на власний розсуд конституцію 1787 р., Верховний суд створює нові правові встановлення в фактичному основному законі держави, таким чином, він своїми рішеннями формує «*живу конституцію*» США, яка реально регулює різноманітні сфери життя американського суспільства і держави.

Особливостями конституційного контролю в США є:

1) базування конституційного контролю на звичаї, тобто він не має законодавчої основи, але, тим паче, визнається одним з найважливіших принципів судової системи;

2) питання про неконституційність закону чи іншого акту виникає, коли ці акти вже опубліковані та вступили в силу, тобто Верховний суд США не дає попередніх висновків щодо законопроектів, які розглядаються в Конгресі (однак, такий інститут існує в декількох штатах);

3) Верховний суд розглядає питання про неконституційність акта не взагалі, не в самостійному провадженні, а лише у зв'язку зі слуханням якої-небудь судової справи, вирішуючи, таким чином «долю закону на основі справи» (це так званий конкретний нагляд, який

відрізняється від абстрактного нагляду, який здійснюється в ряді країн незалежно від виникнення в суді конкретного спору). Перевірка цілеспрямована на охорону конституційних прав і свобод людини (громадянина), якщо таке право торкається (обмежується або умалюється) тим чи іншим законом;

4) у випадку, якщо акт буде визнано неконституційним, то він втрачає юридичну силу.

Отже, конституційний контроль не заперечує виключного права Конгресу приймати закони, і будь-який закон може діяти, доки якась особа не поставить перед Судом питання про його неконституційність у зв'язку з порушенням своїх конституційних прав, а Суд не погодиться з цим. Але якщо верховний суд США визнає закон або якусь його частину неконституційними, то це означає припинення дії даного закону або відповідної його частини, і ні один суд країни не прийме більше позову, заснованого на такому законі.

За 190 років Верховний суд визнав неконституційними 122 положення федеральних законів (повністю або частково). В цілому можна констатувати, що конституційний контроль США був і залишається ефективним засобом захисту конституційних прав і свобод, він є важливим джерелом формування «живої конституції» США. Правлячі кола, включаючи і судові, вважають, що в умовах прецедентного права немає необхідності створювати конституційний суд за образом і подобою до європейських країн. В *XIX-XX ст.* дана модель конституційного контролю була сприйнята в Аргентині, Болівії, Данії, Ізраїлі, Мексиці, Норвегії, Швеції, Японії та деяких інших країнах.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Lukjanchenko V.A.

Lugansk State University of Internal Affairs named after E.A. Didorenko, student of the 307 gr.

LEGAL PROTECTION IN THE RELIGION

To begin with, I want to say, that the creation of legal, economic and social foundations of the democratic state is the inalienable condition of

building of the Ukraine's state system, development of the political system, improvement of the state participation in economics, social orientation of government activity and development of spiritual and religious sphere. The Ukraine's national interests in spiritual and religious sphere represent the relations between the state and religious organizations, which would provide their safe vital activity and harmonious, progressive development. The forming, legal attaching and practical decision of these tasks are carried out by the political system and expressed in domestic and foreign state policy.

Ukraine's entry into the European Council, active collaboration with foreign countries and European Union marked the beginning of new era in relations of our state with the world community. These relations are built on the basis of universally recognized international standards and norms of international law.

In the Article 1 of the Law of Ukraine «On freedom of conscience and religious organizations» it is defined the following tasks: guarantee of right to freedom of conscience of Ukraine's citizens and its realization; insuring of the Declaration about the state sovereignty of Ukraine and norms of international law, social justice, equality, defence of rights and legal interests of citizens regardless of their attitude to religion; determination of the state duties in relation to religious organizations; determination of duties of religious organizations to the state and society.

In these conditions the processes of forming and functioning of the present Ukrainian legislation are extended. The new political and legal course «on the construction of society in the interest of man», taken by Ukraine in 1991 and confirmed by the Constitution of Ukraine from June, 28, 1996 favored «the integration of Ukraine into the world community» and increase of role of legal norms in the national legislation of Ukraine.

In the new Constitution of Ukraine from June, 28, 1996 the list of rights and freedoms is considerably enlarged, foremost by inclusion in it the rights and freedoms confirmed in international and legal acts about the rights and freedoms of man and citizen. These rights include the freedom to profess any religion, perform religious worships and sacral ceremonies, conduct religious activity.

The freedom to conscience and freedom to religion take an important place in the system of personal rights. Ukraine is the temporal state. No religion can be set as state or compulsory.

In spite of different models of optimization of state religious policy there are a lot of questions which are needed in further development and

improvement. It's necessary to give the clear definition of purpose, grounds, forms and mechanisms of realization of this policy and fix them in legislation.

The presence in multinational Ukraine of different confessions, religious beliefs makes this constitutional norm especially meaningful. It provides the freedom of choice of religion not limited by any external reasons.

To conclude, it is necessary to note that the state and religious organizations are intercommunicated. On the one hand, the religious ideology forms the part of ideology of the legal system of the state, on the other hand, the state creates the certain conditions of activity of religious organizations. The quality of their cooperation is called to provide the defense of Ukraine's national interests by forming the harmonious and fruitful relations in the system: man – religious organization – state – society. One of key instruments of achievement of this purpose on the part of the state is its policy in the field of religious relations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гостев В.В.

Консультант з мови: Калюжна В.Ю.

Музика Тетяна Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 10 факультет, 2 курс, 2 група

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА ВИКОНАВЧОЇ ГІЛОК ВЛАДИ У КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ

Важливою складовою розвитку України як суверенної незалежної держави є вдосконалення системи державної влади. З цією метою необхідні вивчення та врахування позитивного досвіду взаємодії законодавчої і виконавчої влади в Норвегії, що є досить розвиненою державою, тому може бути прикладом для України у напрямі налагодження відносин парламенту і уряду.

Конституція Королівства Норвегія від 17 травня 1814 року встановлює, що Норвезьке Королівство є вільною, незалежною, неподільною та невідчужуваною державою, її форма правління – обме-

жена і спадкова монархія. Це зумовлює деякі особливості у конституційно-правовому регулюванні взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади. Виконавча влада в Королівстві належить за Конституцією Королю чи Королеві, граничний вік яких визначається законом. Законодавча влада здійснюється громадянами через Стортинг – парламент.

Водночас, незважаючи на формальне право монарха формувати уряд – Державну Раду – він утворюється парламентом. Після виборів до Стортингу між парламентськими фракціями (на виборах до Стортингу вересня 2005 року пройшло 7 партій) проходять консультації, результатом яких є висунення кандидатури Прем'єр-міністра і призначення міністрів (не менше семи). Більшість урядів (42 з 66), сформованих у Норвегії після 1864 року, були урядами меншості: партії, що опинилися в меншості, формували Державну Раду. Зокрема, урядом меншості був уряд, сформований у 1997 році коаліцією «Християнської народної партії», «Венстре» («Лівої») та «Партії центру» з 42 депутатів.

Уряд несе колективну відповідальність за політику, яку проводить, хоча кожен міністр має право публічно виражати незгоду з того чи іншого питання. Члени уряду можуть брати участь у парламентських обговореннях, але не мають права голосу.

Члени уряду призначаються з числа громадян, які не є членами Стортингу. Встановлюються вимоги щодо несумісності членів уряду, на відміну від Великобританії, де також існує парламентарна монархія, але члени Кабінету (уряду) є також членами Парламенту.

Стортинг здійснює контроль над діями Уряду. Важливими інструментами контролю є проголошення вотуму недовіри, звернення до суду з вимогою про імпічмент, перевірки з боку Рахункової Палати та система парламентських запитань та інтерпеляцій. Кожної п'ятниці в уряді проводиться «Час запитань». Парламент або група депутатів може звернутися до уряду з вимогою дати пояснення з приводу здійснюваної ним політики чи з певного конкретного питання, причому відповідь не лише супроводжується додатковими питаннями, а може спричинити загальне голосування про недовіру уряду.

Король має нормотворчі повноваження: він може видавати й відмінити постанови, що стосуються торгівлі, митниць, економіки, а також поліції, однак вони не повинні суперечити Конституції та вста-

новленим Стортингом законам, та акти залишаються в силі тимчасово до найближчої сесії Стортингу. Стортинг може вимагати відомостей про союзи та договори, які Король від імені держави уклав з іноземними державами. Король має право мобілізувати війська, починати війну для оборони країни та укласти мир, вступати до союзів та виходити з них, посилати та приймати дипломатичних представників. Проте для своєї чинності особливо важливі договори та договори, що потребують видання нового акту Стортингу, повинні бути ним схвалені.

Усі акти Короля для вступу в силу потребують контрасигнації. Рішення з питань військового командування мають бути підписані доповідачем з цього питання. Інші рішення підписуються Прем'єр-міністром, або, у випадку його відсутності, іншим вищим членом Державної Ради.

Тільки Стортинг як парламент уповноважений приймати та скасовувати закони, встановлювати податки, податі, мита та інші державні повинності на поточний рік. Стортинг встановлює, які суми надаються Королю за його цивільним листом, та затверджує цивільний лист королівської сім'ї, що не може включати нерухомість. У зв'язку з цими повноваженнями парламенту конфліктні ситуації між Стортингом та королівським урядом отримували іноді дуже своєрідне втілення. Так, у відповідь на відмову короля підписати законопроект про створення норвезьких консульств з'явилось рішення Стортингу про зменшення цивільного листа короля, у відповідь на його відмову відкрити норвезькі посольства, відокремлені від шведських, — відмова виділяти асигнування на деякі посольства, які вважаються спільними, на тій підставі, що для Норвегії в них немає необхідності.

Король Норвегії здійснює «королівське затвердження» — підписання законопроектів, схвалених Стортингом, що надає їм силу закону. При цьому Король має право вето щодо прийнятих парламентом законопроектів. В такому випадку законодавче рішення не може бути представлене Королю протягом тієї ж сесії. Якщо таке рішення прийняте двома сесіями Стортингу (не послідовними) різних скликань, причому в проміжку між першим та останнім голосуванням Стортингом не прийнято інше законодавче рішення, і після цього направлено Королю на підпис, то воно отримує силу закону незалежно від волі Короля. Отже бачимо, що вето короля має відкладний характер,

хоча процедура його подолання є досить складною. Також під час обговорення законодавчих рішень Король має право висловлюватися з відповідних питань, оголошуючи про їх схвалення чи відхилення. Законопроекти, щодо яких не здійснено ніяких дій, вважаються відхиленими. Всі закони, крім тих, які були прийняті з подоланням права вето Короля публікуються від імені Короля з прикладанням печатки Норвезького Королівства.

Отже, Королівство Норвегія є конституційною парламентською монархією. Існуючий розподіл повноважень між гілками влади в Норвегії зумовлює плідну взаємодію виконавчої і законодавчої влад, що призводить до стабільності державного управління.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Полякова Юлія Володимирівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 10 факультет, 2 курс, 3 група

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ

Аналіз діючої Конституції України свідчить про те, що Україна належить до відносно децентралізованих унітарних держав, тобто влада в адміністративно-територіальних одиницях здійснюється місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Багато в чому система влади в Україні нагадує французьку модель. Франція також відноситься до відносно децентралізованих унітарних держав: виборні органи влади існують на усіх ланках адміністративно-територіального устрою. Тільки кантон має лише органи виконавчої влади. У регіоні поряд з органами самоврядування діє виконавча влада в особі префекта, в департаменті – голова генеральної ради, в комуні – мер, який обирається муніципальною радою – органом місцевого самоврядування. До території Франції належить острів Корсика на праві політичної автономії, Полінезія, Нова Каледонія, острови Уолліс і Футуна – на праві заморських те-

риторій. Вони також управляються виборними органами. (Розділ XII «Про територіальні колективи» Конституції Франції).

Наприкінці ХХ століття у Франції була проведена реформа щодо децентралізації управління, яка підвищила статус органів місцевого самоврядування. По-перше, було встановлено одноманітні правила адміністративного контролю за діями місцевих колективів, зокрема однаковий контроль стосовно рішень усіх місцевих органів – муніципальних, генеральних та окружних рад, мерів чи голів генеральних і окружних рад. Причому цей контроль стосувався не лише доцільності, але й законності із застосуванням судових процедур. По-друге, префект перестав бути виконавчим органом департаменту як місцевого колективу, його функції перейшли до голови генеральної ради. Департамент, як самоврядний територіальний колектив, став управлятися виключно виборними органами влади. По-четверте, принципово змінився статус округу, який до 1982 р. був лише громадським утворенням. Після реформи він став управлятися виборним адміністративним органом.

Децентралізація влади у Франції призвела до розподілу повноважень між центральною державною владою і місцевими органами влади. Децентралізовані рівні управління здобули більшу автономію і стали більш відповідальними за свої дії. Реформа закріпила перерозподіл функцій між різними адміністративними рівнями. Була реалізована одна з головних цілей цієї реформи – модернізація адміністративної системи, зокрема на місцевому рівні, через підвищення її здатності відповідати на щоденні потреби населення і сприяння та підтримки місцевих проектів економічного розвитку.

В Україні також було запропоновано ряд законопроектів, в яких передбачається децентралізація влади. Це пов'язано з розвитком місцевого самоврядування. Зокрема, в законопроекті «Про територіальний устрій України», який був розроблений Р. Безсмертним, пропонувалося здійснити широку й глибоку децентралізацію з передачею значної частини повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування на місцевому та регіональному рівні: ліквідувати районні державні адміністрації, а за обласними залишити лише контроль та наглядові функції. Відбувається перерозподіл повноважень між різними рівням місцевого самоврядування, вводиться посада представника ради у населених пунктах, що не є адміністративними центрами територіальних одиниць.

Такий варіант передбачає трирівневу систему адміністративно-територіального устрою. Пропонується запровадити такі одиниці: громада (сільська, міська), район (місто-район на правах громади), регіон (міста-регіони). Сьогодні триває дискусія про чисельність таких утворень, але слід пам'ятати досвід Франції, яка не зменшувала примусово кількість комун. Метою майбутньої адміністративно-територіальної реформи в Україні повинна стати максимальна комфортність проживання її громадян та якість послуг, що надаються владою.

Отже, ми вважаємо, що в Україні необхідно продовжувати реформу щодо децентралізації влади. При цьому варто спиратися на досить вдалий приклад зарубіжних країн, зокрема Франції. У цій країні децентралізація призвела до раціонального поєднання загальнодержавних інтересів з інтересами й особливостями регіонів, ефективним використанням їх природно-ресурсного, трудового, науково-технічного й виробничого потенціалу, тісної взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закоморна К.О.

Семеній Юлія Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 7 факультет, 4 курс, 2 група

МОДЕЛЬ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД: ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Європейська хартія місцевого самоврядування, вказуючи на загальні принципи формування представницьких органів місцевого самоврядування, не дає рекомендації щодо виборчої системи, за якою мають проводитись вибори на місцевому рівні, залишаючи це питання на розсуд депутатів національних парламентів. В різних країнах неоднаково вирішують цю проблему.

В Україні до 2006 року обрання депутатів місцевих рад здійснювалося за мажоритарною системою відносної більшості. 26 бе-

резня 2006 року відповідно до законодавства на виборах за мажоритарною системою обиралися лише депутати сільських та селищних рад, а депутати міських, районних у містах, районних, міст Києва та Севастополя, обласних рад обиралися за пропорційною системою за виборчими списками від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Як демонструє досвід останніх років, такий порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування є неефективним, а тому необхідно шукати шляхи вдосконалення існуючої моделі місцевих виборів, зокрема, використовуючи практику країн-членів Європейського Союзу.

При визначенні виборчої системи необхідно враховувати, перш за все, ступінь підтримки населенням політичних партій, який, як свідчать дослідження, залежить від чисельності місцевого населення: чим більший муніципалітет, тим більший вплив мають політичні партії на діяльність органів місцевого самоврядування. Так враховуючи дану закономірність, Польща запровадила мажоритарну виборчу систему у муніципалітетах з чисельністю населення до двадцяти тисяч жителів, а пропорційну — з населенням більше двадцяти тисяч. В Угорщині та Латвії партії мають незначну підтримку у місцевого населення, а тому, попри те, що в цих країнах застосовують змішану виборчу систему, незалежні кандидати зазвичай сумарно отримують близько 80% голосів виборців, в той час, як партіям в сукупності належить лише 20% голосів. На відміну від вищеназваних країн, у Словаччині, де також діє змішана виборча система, партії отримують приблизно 90% місць у представницьких органах місцевого самоврядування.

У Великобританії на виборах до представницьких органів графств та округів (рад) застосовується нетипова мажоритарна виборча система. Після опублікування у пресі повідомлення про проведення виборів, політичні партії або приватні особи можуть підписати документ про висунення кандидата у радники. Цей документ мають підписати 8 виборців даного виборчого округу, після чого він передається до відповідного органу, що проводить вибори. Для висловлення згоди обиратися у радники, особа повинна подати заяву про балотування. Якщо на день голосування кандидатів висунуто більше, ніж необхідно обрати, то проводиться голосування. Якщо ж число кандидатів

дорівнює кількості мандатів радників, то всі вони оголошуються обраними без голосування.

У Греції на виборах в комунах з кількістю виборців до 5000 застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості з елементами пропорційності — кандидати, список яких отримав відносну більшість голосів виборців, отримує 3/5 місць в раді, решта розподіляється між іншими суб'єктами виборчого процесу пропорційно до кількості отриманих голосів.

У Данії вибори до муніципальних рад та рад графств проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у єдиному багатомандатному виборчому окрузі. Партії можуть висувати один з двох видів списків — або з вказівкою бажаного для партії порядку розміщення кандидатів, або список «рівноправних» кандидатів (якщо питання про те, хто стане депутатом від партії, не має для неї принципового значення). В обох випадках виборець може проголосувати або за список в цілому, або за окремого кандидата у списку, голос на підтримку кандидата одночасно вважається голосом на підтримку партії.

У Люксембурзі в муніципалітетах з кількістю виборців до 3000 — система з перерозподілом місць в два етапи: кожен виборець має стільки голосів, скільки мандатів розподіляється в межах округу і може голосувати за різних кандидатів від різних списків. Кандидати, які отримали більше 50% голосів, вважаються обраними. Якщо після цього залишаються вакантні місця, кількість вакантних місць множить на два і отриманий добуток показує, скільки кандидатів має право на участь в розподілі нерозподілених місць. З цих кандидатів членами муніципальної ради стають ті, хто отримав на свою підтримку більше голосів виборців.

При виборах до органів місцевого самоврядування у Баварії застосовується система кумулятивного вотуму, яка характеризується тим, що кожен виборець має стільки голосів, скільки необхідно обрати депутатів і самостійно розподіляє голоси між кандидатами: може віддати декільком кандидатам по одному голосу або віддати всі голоси одному кандидату.

Таким чином, визначення виборчої системи необхідно здійснювати, враховуючи наступні фактори: розмір території, чисельність населення, стратифікація населення, матеріально-технічне забезпечення місцевого осередку, ефективність функціонування інститутів

громадянського суспільства, механізм взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади та інші.

На наш погляд, найбільш оптимальною моделлю виборів до місцевих рад в Україні може бути застосування мажоритарної системи відносної більшості на виборах до сільських, селищних, міських та районних у містах рад, і пропорційну систему зі списками «рівноправних» кандидатів, за якого виборець може проголосувати або за список в цілому, або за окремого кандидата у списку, а голос на підтримку кандидата одночасно вважається голосом на підтримку партії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Богачова Л.Л.

Штефан Вікторія Сергіївна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук,
спеціаліст відділу наукових досліджень

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УЧАСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
В ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ
В УКРАЇНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ**

В сучасному суспільстві політичне життя є практично немислимим без політичних партій. Вони є важливим інститутом демократичного суспільства та елементом його політичної системи, за допомогою якого здійснюється зв'язок між громадянами і державною владою.

Політичні партії покликані реалізовувати надзвичайно важливу функцію народу як єдиного джерела влади. Вони повинні виступати гарантом реалізації активного та пасивного виборчого права населення. Партії як інститут політичної системи взаємодіють з державою в особі її органів. Партії – це такі громадські об'єднання, які беруть участь у виборах на різному рівні, формують свої політичні цілі та ідеї, прагнуть брати участь у роботі органів державної влади. У зв'язку з цим слід виділити електоральну функцію політичних партій, яка

впливає з самої сутності партій як організацій, призначених для завоювання і здійснення державної влади. У демократичному суспільстві ця мета політичних партій може бути досягнута тільки легальним шляхом – шляхом участі партій у виборах, насамперед до вищого представницького органу держави – парламенту.

Ефективність політичних партій у здійсненні електоральної функції залежить від багатьох умов: типу партійної системи, яка утвердилась у державі, загального рівня розвитку демократії та демократичних інститутів, типу виборчої системи, якості виборчого законодавства, тощо.

Україна та Росія тривалий час перебували у складі однієї держави – у складі СРСР. Правова система, партійна система цих двох республік була ідентичною. Однак, після розпаду СРСР вони стали на шлях самостійного розвитку, змогли самостійно обирати напрями розвитку своєї правової системи, і, звичайно, виборчої системи.

І в Україні, і в Російській Федерації діє пропорційна система виборів. В обох державах політичні партії стали основними суб'єктами виборчого процесу, які мають виключне право висування кандидата у депутати Верховної Ради і Державної Думи, відповідно. В обох державах заявляють про недемократичність такої системи, особливо враховуючи те, що партійні списки є закритими. Вбачають у цьому і обмеження пасивного виборчого права громадян, передбаченого Конституціями держав.

Однак, в Росії структура виборчих списків є зовсім іншою, ніж в Україні. Там партійні списки поділені на регіональні групи, а в загальнофедеральну частину можуть увійти тільки 3 кандидати. Така структура списку обумовлена федеративним устроєм та спробою хоч якось забезпечити зв'язок між виборцями та депутатами. Вважається, що в Україні списки є набагато недемократичнішими, оскільки партія висуває єдиний цілісний список у загальнодержавному багатомандатному окрузі.

Законодавство обох держав не містить практично жодного регулювання процедури висування кандидатів.

Відрізняються в Україні та Росії форми забезпечення висування партійного списку кандидатів. В Україні передбачена тільки грошова застава, у Російській Федерації законодавчо закріплена і можливість збору підписів виборців в підтримку висування списку кандидатів політичною партією. Звичайно ж, можливість збору підписів для під-

тримки партійного списку є позитивним явищем, але не можна вважати її запровадження в Україні необхідним. Адже, зважаючи на активність політичних партій в Україні, їм набагато легше буде внести заставу.

В обох державах законодавець надав політичним партіям право висувати кандидатів до складу виборчих комісій. Однак, на відміну від України, в Росії політичні партії є не єдиним суб'єктом, який має це право. Досвід проведення парламентських виборів в Україні свідчить про те, що в Україні не спрацьовує належним чином система висування кандидатур до складу виборчих комісій виключно політичними партіями. Якщо ж вони залишаться єдиним суб'єктом висування, то необхідно зробити це обов'язком та запровадити більш жорсткі вимоги до процедури висування кандидатур, передбачити жорстку відповідальність за недбале ставлення до цієї процедури політичними партіями. В обох державах це сформульовано не як обов'язок, а як право політичної партії, що негативно впливає на сумлінність висування партіями кандидатів у члени виборчих комісій. Спільним недоліком українського та російського законодавства є також відсутність вимог щодо освіти та професійної підготовки осіб, які висуваються політичними партіями.

Положення про відповідальність політичних партій є надзвичайно важливими, оскільки саме від партій залежить те, як пройде виборчий процес. На жаль, українське законодавство суттєво відстає від російського з питань відповідальності політичних партій за порушення виборчого законодавства. Не передбачено в Україні можливості скасування реєстрації всього виборчого списку партії, що вважається суттєвим недоліком. В Україні необхідно ввести законодавче положення про можливість зняття з реєстрації всього виборчого списку політичної партії у разі неналежного виконання партіями своїх обов'язків під час виборчого процесу.

Взагалі, законодавство обох держав, і України, і Російської Федерації вимагає вдосконалення питань щодо відповідальності політичних партій за порушення виборчого законодавства.

Отже, законодавче регулювання участі політичних партій в парламентських виборах в Російській Федерації та в Україні має спільні риси та багато розбіжностей. Але головною спільною ознакою є те, що в обох державах політичні партії є такими суб'єктами виборчого

процесу, від яких залежить весь його результат і без яких він не може відбутися.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.

Янишевський Маркіян Мар'янович

Львівський національний університет імені Івана Франка,
студент юридичного факультету, 4 курс, 42 група

ІНСТИТУТ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА В АВСТРАЛІЇ ТА НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ: СТАТУС ТА КОМПЕТЕНЦІЯ

Інститут генерал-губернатора (Governor-General) як представника влади монарха Великобританії в Австралії та Новій Зеландії є цікавим і своєрідним різновидом глави держави у світі, початок формування якого припадає на час створення англійських колоній на цих територіях наприкінці XVIII століття. До початку XX століття колоніальну владу очолював губернатор, що призначався монархом Великобританії за погодженням з урядом. Влада губернатора носила абсолютний характер: він приймав рішення з усіх питань життя колонії, формував бюрократичний апарат, був головнокомандуючим армії. Сучасний статус сформувався після вступу в законну силу Акту про Конституцію Австралійського Союзу 1 січня 1901 року та Акту про дарування Конституції Новозеландській колонії 1852 року, а також у 30-х роках XX століття після прийняття Вестмінстерського статуту 1931 року, який суттєво обмежив сферу компетенцію генерал-губернатора.

Зазначені вище нормативно-правові акти визначають генерал-губернатора персональним представником глави держави Єлизавети II, яка є формально королевою Австралії та Нової Зеландії. Генерал-губернатор є фактичним главою держави, який призначається і звільняється монархом Великобританії за поданням уряду Австралії чи Нової Зеландії. Для реалізації своїх функцій та утримання допоміжного апарату йому виплачується сума коштів із Консолідованого фонду доходів Королеви. Розмір цієї своєрідної грошової допомоги є

чітко визначений і не може бути змінений у період перебування генерал-губернатора на посаді. Право на ці кошти має виключно особа, яка на даний момент перебуває на посаді. Колишні генерал-губернатори чи інші посадові особи цього права не мають.

Можна виділити цілу низку **особливостей статусу генерал-губернатора**:

1) Хоча існує конституційний звичай про те, що генерал-губернатор практично завжди діє за порадою міністрів уряду, він не позбавлений права користуватися всіма повноваженнями, що передбачені в Акті про Конституцію Австралійського Союзу та Акті про дарування Конституції Новозеландській колонії («**резервні**» повноваження).

2) Характерною особливістю статусу генерал-губернатора є його **позапартійність**. Генерал-губернатор розглядається як символ національної єдності та лідерства.

3) Практика призначення генерал-губернатора свідчить, що найчастіше ним стають найбільш відомі та шановані особи австралійського та новозеландського суспільства.

Повноваження можна умовно поділити на три групи функцій: **конституційна, церемоніальна та суспільно-інтегруюча**. Метою конституційної групи функцій є підтримка легітимності та безперервності влади уряду. До неї **належать**: розпуск парламенту на вимогу уряду, формальне призначення лідера політичної партії, яка здобула більшість місць у парламенті на посаду прем'єр-міністра, затвердження списку кандидатур на міністерські посади, надання згоди на вступ акту законодавства у законну силу, право скликання та відстрочки парламентських сесій, розпуск Палати представників парламенту Австралії, підписання законів. Ці повноваження генерал-губернатор реалізовує виключно зі згоди прем'єр-міністра. Крім цього генерал-губернатор наділений так званими «**резервними повноваженнями**» (The Reserve Constitutional Powers), до яких відносять: призначення прем'єр-міністра на розсуд генерал-губернатора, усунення прем'єра з посади, розпуск парламенту з власної волі, відхилення прохання прем'єра про розпуск парламенту і накладення вето на закони, прийняті парламентом. Однак генерал-губернатор може застосувати ці повноваження вкрай рідко, наприклад під час політичної кризи, коли ні одна політична сила не має більшості у парламенті і виникає потреба у створенні широкої коаліції для формування уряду. Інший випадок може бути пов'язаний із прий-

няттям парламентом явно неконституційного закону, саме тоді генерал-губернатор має повне право застосувати вето. Генерал-губернатор призначає на державні посади за згоди прем'єр-міністра, володіє правом помилування та є головнокомандуючим збройних сил держави, також він призначає суддів. Згідно Акту про Конституцію Австралійського Союзу він є главою виконавчої влади, при ньому функціонує дорадчий орган Виконавча Рада. У разі якщо генерал-губернатор не може виконувати свої повноваження за станом здоров'я або перебуває за кордоном, його функції виконує адміністратор уряду (Administrator of the Government»), в разі відсутності – пост займає міністр юстиції (the Chief Justice), а при його відсутності – Президент апеляційного суду (the President of the Court of Appeal) чи його заступник.

Другою групою функцій генерал-губернатора є **церемоніальна**, що полягає в участі генерал-губернатора у публічних заходах як особи, що презентує державу. Сюди слід віднести: відкриття сесій парламенту, зустріч глав держав, керівників парламентів та інших відомих персон, які прибувають у Австралію чи Нову Зеландію. Також генерал-губернатор призначає закордонних послів, приймає вірчі і відкличні грамоти від дипломатичних представників інших держав, нагороджує державними нагородами, керує відзначенням дня Вайтангі, що є національним святом Нової Зеландії.

Третьою групою функцій є **суспільно-інтегруюча роль** генерал-губернатора, що є найважливішою у діяльності сучасного генерал-губернатора. Він підтримує та представляє усі ті речі, процеси, які об'єднують австралійців чи новозеландців як націю. У цій частині генерал-губернатор подорожує по країні, відвідує столиці штатів, округів, регіональні центри та спільності аборигенів. Він патрує численні національні, культурні, освітні, спортивні та професійні об'єднання, бере участь у відкритті важливих об'єктів. Також до цієї сфери відносимо сприяння та участь у різноманітних конференціях щодо питань освіти, здоров'я, культури, оборони та економіки, які мають виняткове значення для розвитку нації. До прикладу чинний генерал-губернатор Нової Зеландії Ананд Сат'янанд є спонсором та меценатом близько 200 організацій.

Таким є інститут генерал-губернатора у Австралії та Новій Зеландії. Він істотно видозмінювався з часу виникнення, однак існує по сьогодні. Хоча генерал-губернатор володіє лише формальними

повноваженнями, він уособлює єдність нації, виступає гарантом законності, що є надзвичайно важливим фактором розвитку сучасної держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Заяць І.Я.

Уварова Олена Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, аспірант кафедри теорії держави та права

ПРИНЦИП ПРЯМОЇ ДІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПРАКТИЦІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Сьогодні дискусійним залишається питання щодо визнання за судами загальної юрисдикції можливості відмовитися від застосування припису нормативно-правового акта, який, на думку суду, суперечить Конституції, і застосувати норми Конституції.

Прибічники надання таких повноважень судам загальної юрисдикції посилаються на принцип прямої дії норм Конституції, оскільки в них відображені «надпозитивні принципи, які набувають особливої переваги, що дозволяє судам розглядати їх як такі, що мають вищу силу і пріоритет над будь-якими юридичними актами в разі конфлікту» (С.І. Максимов). Противники вказують на те, що: 1) вирішення колізії між Конституцією України і чинним нормативно-правовим актом, належить до виключної компетенції Конституційного Суду України (ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України»); 2) положення нормативно-правових актів є основою для врегулювання необмеженої кількості випадків, а отже, якщо припустити, що вони протирічать Конституції України, то їх застосування у подальшому може призвести до порушення прав і свобод людини, а тому суд загальної юрисдикції має вказати через встановлену процедуру на цей недолік у правовому регулюванні єдиному органу конституційної юрисдикції, а не обмежуватись незастосуванням певного нормативно-правового акта в

окремій справі; 3) нормативно-правовий акт до того моменту, доки він не втратить чинність на території України, має застосовуватись при врегулюванні випадків, які входять до сфери його регулювання, а отже, його незастосування у конкретній справі може стати підставою для скасування рішення суду вищою судовою інстанцією як незастосування матеріального права, що підлягало застосуванню у цій конкретній справі і могло вплинути на вирішення справи по суті.

Законодавець на питання щодо повноважень судів загальної юрисдикції у випадку виявлення ними при вирішенні конкретної справи нормативно-правових актів, що суперечать Конституції, чіткої відповіді не дав. Кодекс адміністративного судочинства України вказує на два можливих варіанти дій суду: згідно з ч. 4 ст. 9 у разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу; ч. 5 ст. 9 у свою чергу передбачає, що у разі виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта. Схоже положення містить Цивільний процесуальний кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України з цього приводу обмежується більш загальними вказівками: відповідно до статті 4 суд вирішує господарські спори на підставі Конституції України, Закону України «Про господарські суди», цього Кодексу, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству України.

Як вбачається, поставлене питання має вирішуватись через розв'язання конфлікту між двома принципами – принципу прямої дії вимог, що знайшли відображення в тексті і в дусі Конституції, і принципу виключеної компетенції органу конституційного судового

контролю. У кожній конкретній ситуації пріоритет може бути надано одному з них. Наведемо приклад. 15 січня 2009 року Президентом України було підписано Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо використання дитини для жебракування», яким передбачено введення кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. У зв'язку з тим, що голосування Верховною Радою України за прийняття цього Закону відбулося раніше, в тесті Закону залишився припис, згідно з яким Закон набирає чинності з 01.01.2009 р. У той же час Закон був опублікований лише 25.02.2009 р. Як вбачається, в такій ситуації суд загальної юрисдикції, звернувшись до принципів верховенства права і правової визначеності, що, зокрема, знайшли відображення в ст. 57 Конституції України, якою гарантовано право кожного знати свої права і обов'язки, а також встановлено вимогу, відповідно до якої закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, а також ст. 94 Конституції України, згідно з якою закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування, має відмовитись від застосування вказаного Закону по відношенню до випадків, які мали місце після 01.01.2009 р., але до 25.02.2009 р.

Такий висновок відповідає позиції Європейського Суду з прав людини, що була висловлена у Рішенні зі справи «Проніна проти України» від 18.07.2006 р. Зокрема, у п. 24 Суд вказав, що «у правовій системі України, де фізична особа не має права індивідуального звернення до Конституційного Суду України, національні суди мають досліджувати питання відповідності нормативних актів Конституції і, якщо існує сумнів, звертатися з клопотанням про відкриття конституційного провадження. Однак цю систему не можна тлумачити як таку, що зобов'язує суди передавати кожне таке питання до Конституційного Суду. Очевидно, суди загальної юрисдикції користуються певною дискрецією щодо розгляду питань конституційності, які виникають в рамках цивільного провадження».

Науковий керівник: д.ю.н., професор,
академік Академії правових наук України Цвік М.В.

Чурсіна Катерина Олександрівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури
України, 4 курс, 17 група

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розвиток місцевого самоврядування – один з найважливіших напрямків утвердження перетворень в Україні. Конституція України та прийнятий Господарський кодекс України створили правові умови для розгорнення процесу муніципалізації, забезпечуючи системну трансформацію основ функціонування комунальних інфраструктур.

Спираючись на аналіз господарського законодавства України, аналітичні матеріали органів державної влади, можна говорити про те, що муніципальна господарська діяльність стала об'єктом спеціального правового регулювання та державної політики, спрямованої на її підтримку та розвиток. Ефективна система місцевого самоврядування ґрунтується на чітко налагодженому фінансово-економічному механізмі. При цьому важливим елементом фінансового управління місцевого самоврядування є певний інструментарій, який доцільно розділити на дві групи:

1. Макрополітику, тобто монетарну, податкову, торгівельну політику, яку реалізує держава в межах всієї країни
2. Мікрополітику, яка включає бюджетну, інвестиційну, інноваційну політику тощо, за допомогою якої державні органи влади та органи місцевого самоврядування впливають на діяльність суб'єктів господарювання.

У зв'язку з особливою роллю муніципальної влади, специфікою її правового регулювання ключовим залишається питання визначення правового статусу комунальних підприємств та характерних ознак, які відрізняють їх від інших суб'єктів господарських відносин. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що від імені та в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради. Одним із основних методів ведення муніципальної господарської діяльності є пряме управління.

При прямому управлінні органи місцевого самоврядування здійснюють безпосереднє управління комунальними унітарними підприємствами. Згідно ч. 7 ст. 78 Господарського кодексу України комунальне унітарне підприємство очолює керівник підприємства, що призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство. Статутний фонд такого підприємства утворюється цим органом, а мінімальний розмір статутного фонду комунального підприємства встановлюється відповідною місцевою радою. Комунальні підприємства мають ряд переваг перед приватними і державними. Послуги комунальних підприємств для населення дешевше, ніж приватні. Доходи, одержані від послуг населенню, йдуть не на користь приватних осіб або держави, а залишаються в розпорядженні місцевих рад. Комунальні підприємства можуть використовуватися органами місцевого самоврядування як ефективні інструменти місцевої економічної політики.

Рішення органів місцевого самоврядування з питань управління комунальною власністю є не просто адміністративно-правовими актами, а й актами волевиявлення територіальної громади в особі уповноважених органів на здійснення правомочностей власника.

У контексті цього питання слід звернути увагу щодо визначення господарських повноважень органів місцевого самоврядування, які ще не були предметом наукового дослідження. На разі аналіз законодавства України, яке закріплює організаційно-господарські повноваження органів місцевого самоврядування, дозволяє виділити дві групи ознак. По-перше, загальні ознаки, які стосуються всіх повноважень органів місцевого самоврядування. По-друге, специфічні ознаки організаційно-господарських повноважень, які закріплені Господарським кодексом, однак недостатньо розроблені в теорії господарського права. Специфічні ознаки організаційно-господарських повноважень органів місцевого самоврядування закладені в ст. 24 Господарського кодексу. Виходячи з цього, слід назвати ці ознаки.

По-перше, організаційно-господарські повноваження в процесі управління господарською діяльністю. Поняття управління цією діяльністю в Господарському кодексі не визначається. Але, звертаючись до певних положень кодексу та адміністративно-правової теорії, таке управління характеризується як підзаконна владна діяльність з організації господарських зв'язків, яка здійснюється органами місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією.

По-друге, суб'єктами організаційно-господарських повноважень згідно ст. 2 Господарського кодексу України є органи державної влади та місцевого самоврядування. Види органів місцевого самоврядування визначені Конституцією України (ст. 140) та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 5, 10, 11).

По-третє, в законодавстві організаційно-господарські повноваження закріплені за органами місцевого самоврядування тільки відносно суб'єктів господарювання комунального сектору.

Одним із повноважень органів управління комунальною власністю, що чітко не написано у Законі, є визначення правового статусу окремого суб'єкта господарювання у комунальному секторі економіки. Згідно ч. 2 ст. 24 Господарського кодексу України цей статус визначається уповноваженими органами управління відповідно до вимог Кодексу та інших законів.

Місцеві ради та їх виконавчі органи є колегіальними органами, тому реалізація їх компетенції, зокрема відносно комунальної власності здійснюється шляхом прийняття рішень на сесіях (засіданнях).

На нашу думку, окремі повноваження управління комунальною власністю, віднесені Законом до відання виконавчих органів ради, слід зараховувати до повноважень місцевих рад. Насамперед це стосується тарифно-цінової політики в комунальному секторі економіки (відомо, наскільки гостро сприймається територіальними громадами зміна тарифів, наприклад, на проїзд у громадському транспорті, на окремі комунальні послуги), делегування представників до спостережних рад господарських товариств, створених за участю територіальної громади, тощо. Такі законодавчі зміни дозволять не тільки підняти авторитет відповідних рішень у суспільстві, а й забезпечить більш прозоре, представницьке вирішення суспільно-важливих проблем.

Вищеназвані пропозиції щодо вдосконалення законодавства сприятимуть становленню більш чіткої системи управління комунальною власністю. Українське законодавство, юридична наука та практика місцевого самоврядування вимагають подальшої розробки питання про функції управління комунальною власністю, концепції чотирьохелементного складу правомочностей комунального власника, чіткого розмежування повноважень з управління комунальною власністю між місцевими радами та їх виконавчими органами.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Шевердіна О.В.

Шостак Алла Борисівна

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого,
студентка, 4 факультет, 2 курс, 13 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування — одна з основ демократичного суспільства, специфічна форма народовладдя, закріплена у законодавстві, право і реальна можливість жителів сіл, селищ, міст (територіальних спільнот, громад) самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів держави.

В Україні місцеве самоврядування є складовою частиною конституційного ладу, воно «визнається і гарантується» Конституцією України (ст. 7).

Проблема вдосконалення місцевого самоврядування є дуже важливою на шляху формування громадянського суспільства, оскільки воно є однією з заporук демократії, соціального благополуччя населення, адже досвід переконливо засвідчив, що значна частина соціальних, економічних, політичних негараздів, що сьогодні мають місце в Україні, породжені відсутністю належного місцевого самоврядування, слабкою його фінансовою базою.

Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. надало відчутного імпульсу розвитку законодавчої бази місцевого самоврядування. На даний момент у правовому полі України нараховується понад 700 законів, пов'язаних із цією сферою, зокрема, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., Закон «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14 січня 1998 р., Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р., Закон «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р., Закон «Про місцеві референдуми» від 11 липня 2001 р., Указ Президента «Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні» від 30 серпня 2001 р. та інші.

Оцінюючи сучасну правову базу місцевого самоврядування в Україні, потрібно зазначити, що вона в основному відповідає загально-визнаним світовим нормам і вимогам, проте практика виявила слабкі місця, певні прогалини у законодавстві про місцеве самоврядування,

які фактично притаманні кожній державі, особливо молодій, яка за історичними мірками робить лише перші кроки на шляху демократичного розвитку. Залишається ще чимало невіршених проблем, наявність яких викликає певні ускладнення у здійсненні місцевого самоврядування на практиці. Від початку свого становлення вітчизняне самоврядування здійснювалося без чіткої стратегії розвитку. На жаль, такої стратегії не існує й зараз. На даний момент в Україні актуально не тільки прийняття нової редакції профільного Закону «Про місцеве самоврядування», але й внесення змін до Конституції України.

Темі конституційно-правового регулювання місцевого самоврядування присвятили свої роботи Ю. Тодика, С. Алексеев, Б. Андресюк, І. Бенедик, О. Бориславська, І. Галаган, В. Журавський, А. Коваленко, Н. Корнієнко, В. Крупін, А. Крусян, П. Любченко, В. Мамонова, Ю. Мельников, П. Недбайло, М. Орзіх, В. Основін, В. Погорілко, Т. Проценко, Н. Пухтинський, С. Серьогіна, О. Сушинський, О. Фрицький, Л. Явич та ін. Ними досліджувалися правове регулювання місцевого самоврядування, особливості його формування в українських умовах, сутність взаємодії між органами місцевого самоврядування та, власне, громадами.

Не претендуючи на повне охоплення теми, незаперечність тверджень і висновків, автор, готуючи цей матеріал, ставила собі за мету дослідження деяких проблем місцевого самоврядування та пошук їх вирішення, а саме:

По-перше, у чинному законодавстві відсутня чітка відповідь на деякі питання щодо первинного суб'єкта місцевого самоврядування – територіальної громади. Так, відповідно до статті 140 Конституції України територіальна громада – це жителі села (чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Більш повне, уточнене визначення терміну «територіальна громада» дається у ст. 1 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»: «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр». Залишається невизначеним час, який громадянин повинен прожити на відповідній території, щоб вважатися постійним жителем села, селища, міста та чи можна вважати членом відповідної територіальної громади громадянина іншої

держави чи особу без громадянства, яка постійно (або тривалий час) проживає у даному селі, селищі, місті?

По-друге, досі у законодавстві не закріплено механізму контролю громадянами посадових осіб органів місцевого самоврядування.

По-третє, немає чіткого розмежування повноважень органів самоврядування та місцевих органів виконавчої влади. Останні при вирішенні багатьох питань місцевого значення на практиці традиційно залишаються «вищестоящими», нерідко у тій чи іншій формі допускають втручання у справи окремих територіальних громад, їх органів, посадових осіб, незважаючи на те, що відповідно до законодавства їх роль в основному зводиться до представлення спільних інтересів територіальних громад, здійснення щодо інших розташованих на відповідній території органів місцевого самоврядування певних координаційних функцій.

Наукові керівники: к.ю.н., доцент Барабаш Ю.Г.;
к.і.н., доцент Лукаш С.Ю.

ЗМІСТ

Секція I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ3

Адашиш Людмила Іванівна.

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА3

Бігун В'ячеслав Степанович.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОСУДДЯ
В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....6

Борисенко Дмитро Вікторович.

РОЗПОДІЛ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ СУЧАСНОСТІ9

Вовк Д. О.

ВИХІДНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ..... 11

Волкова І.

ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ 14

Дидикин Антон Борисович.

МОДЕЛІ ОБ'ЯСНЕННЯ В ФІЛОСОФІИ ПРАВА:
АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОДХОД 15

Евсеев Александр Петрович.

ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ТРУДАХ Ю.Н. ТОДЫКИ..... 18

Ірха Юрій Богданович.

ВІЛЬНІ ВИБОРИ І ЛЕГІТИМНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ 21

Клочко Маріанна Іванівна.

МОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....23

Кравченко Вадим.

КОНТРОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ РЕГУЛЮВАННЯ ОСНОВНОГО
ЗАКОНУ УКРАЇНИ 26

Кретова И.Ю.

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА
КАК ПОЛИТИКО-ПРАВОВАЯ ПРОБЛЕМА 28

Куліш Наталя Олександрівна.

ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ 31

Магомедова Д.А.

РЕЛИГИОЗНЫЙ ЭКСТРЕМИЗМ В КОНТЕКСТЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА 34

Петлевич Наталя Степанівна.

ДО ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ
ОСОБИСТОСТІ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ..... 36

Прийма Сергій Васильович.

СУБ'ЄКТИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ 38

Ребус Юлія.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВЗАХИСНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ 41

Романенко Люсія Тарасівна.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ РЕФЕРЕНДУМІВ
В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ 42

Семеніхін Ігор Вікторович.

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ
ЗАКОНОТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ 45

Старчук Оксана Володимирівна.

МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ У СИСТЕМІ
ПРИНЦИПІВ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ..... 48

Ткаченко Дарина Володимирівна.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... 51

Топильницький Максим Володимирович.

ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ
НА МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН
НА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РІВНІ 53

Трач Ірина Олександрівна.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 56

Трескін Дмитро Олександрович.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЙ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ УКРАЇНИ 58

Філатова Н.Ю.

ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ
КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ 61

Чебаненко Олена Дмитрівна.

КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСНОВА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО
ДІАЛОГУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ 64

Юревич І.В.

ЩОДО САМОСТІЙНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ 67

Секція II. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ 70

Азізбаєва Лілія Ісхаківна.

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 70

Байса М.М.

ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ,
ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ 72

Берченко Григорій Валерійович.

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 75

<i>Біда Євгенія Анатоліївна.</i> ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	78
<i>Гаврилова Ангеліна Анатоліївна.</i> ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	80
<i>Євсюкова Юлія Борисівна.</i> ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОХІДНОГО БАР'ЄРУ В УКРАЇНІ	82
<i>Іванюк Олена Адамівна.</i> ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ	84
<i>Каламайко Андрій Юрійович.</i> ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЮЧОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	87
<i>Коваленко М.Г.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ.....	89
<i>Коробейник Євгенія.</i> ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ: ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	92
<i>Крайник Григорій Сергійович.</i> ОКРЕМІ ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	95
<i>Кузема Катерина Александровна.</i> ЗАКРЕПЛЕНИЕ ПРОПОРЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ВЫБОРОВ В УКРАИНЕ С ОТКРЫТЫМИ СПИСКАМИ.....	97
<i>Любенська Анна Олександрівна.</i> ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ» ВІД 08.12.2004 РОКУ: ЙОГО НАСЛІДКИ	99
<i>Марюхіна Катерина Віталіївна.</i> КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЕКТА ЗАКОНА «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ».....	102

Миронович І.В.

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ПОДОЛАННЯ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 105

Рибальченко Ольга Віталіївна.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ 107

Сметаніна Наталія Володимирівна.

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 109

Ходаківський Сергій Петрович.

БІЦЕФАЛІЗМ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФЕНОМЕН
КОНСТИТУЦІЙНОГО ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ 112

Черкасов Олег Володимирович.

ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 115

Секція III. ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ 118

Акімова А.С.

МЕХАНІЗМ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 118

Борбунюк Олексій Олександрович.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ 120

Буцмак Артем Юрійович.

ФІНАНСУВАННЯ РЕФЕРЕНДУМІВ 122

Горгоц Олена Олександрівна.

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ОСНОВНА ФОРМА
РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ НАРОДОМ 124

Ходаківський Віталій Іванович.

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ
У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ 126

<i>Корзун Л.В.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНИ.....	129
<i>Крещенко Марина Анатоліївна.</i> ЩОДО ПОНЯТТЯ НАРОДОВЛАДДЯ.....	131
<i>Настечко Катерина Олександрівна.</i> РОЛЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СТАНОВЛЕННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	134
<i>Нікітенко Олена Олександрівна.</i> ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ ЯК ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	136
<i>Омелько І.І.</i> СУТНІСТЬ І ПРИРОДА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	138
<i>Павлова О.В.</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	141
<i>Павлович Д.М.</i> ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	142
<i>Приходько Яна Анатоліївна.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	145
<i>Пузовікова К.І.</i> РЕФЕРЕНДНА ДЕМОКРАТІЯ У СИСТЕМІ НАРОДОВЛАДДЯ.....	148
<i>Рубашченко Микола Анатолійович.</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ» І «ПУБЛІЧНА ВЛАДА» В АСПЕКТІ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	150
<i>Руденська Вікторія Вікторівна.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ В УКРАЇНІ.....	152

<i>Ткачук Мар'яна Василівна.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	155
<i>Толкачова Ірина Анатоліївна.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ	158
<i>Трійняк Таміла Іванівна.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	160
<i>Шкіря Ганна Юріївна.</i> УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	162
Секція IV. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	165
<i>Боденко Д. О.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ	165
<i>Волох Наталія Іванівна.</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОЛЛЕКТОРСКИХ АГЕНТСТВ И СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ С ПОЗИЦИЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА	167
<i>Голик Марина.</i> ПРАВО НА СВОБОДУ СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ.....	170
<i>Гриценко Тетяна Василівна.</i> ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИНА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ	173
<i>Дерев'яшкіна Анна.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИМОГ ЩОДО ВІДКРИТОСТІ Й ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ.....	175

Ісаєнко Ірина Павлівна.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ
ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ..... 177

Кривенко Олександр Олександрович.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 180

Лавриненко Олексій Олександрович.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЖИТТЯМ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 183

Ладигін Сергій Сергійович.

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ 185

Латиш Катерина Володимирівна.

«НАТЕ СРЕЕСН» АБО СВОБОДА ВИСЛОВЛЕННЯ ДУМКИ:
ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА..... 188

Летнянчин Любомир Іванович.

ДО ОБГОВОРЕННЯ НЕДОЛІКІВ ТА ПЕРЕВАГ
ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ» 191

Логачова Вікторія Вікторівна.

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
ТА ГРОМАДЯНИНА, ЯК НЕОБХІДНА УМОВА
КОРИСТУВАННЯ ОСОБОЮ СВОЇХ ПРАВ І СВОБОД 193

Матат Юрій Ігорович.

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ ЯК ГАРАНТІЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 195

Павшук Катерина Олександрівна.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ПРАВ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКА:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 198

Пилипенко Євген Вікторович.

ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ ЯК АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ 201

Пристінський І.О.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ СУБ'ЄКТІВ, ЩО МОЖУТЬ ВИСТУПАТИ
ЗАСНОВНИКАМИ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД..... 203

Рудницька Юлія Вікторівна.

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ..... 206

Саннікова Марина Вікторівна.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
ЗАГАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ..... 208

Середюк Вікторія Василівна.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ
ЗАБОРОНИ ЦЕНЗУРИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СВОБОДИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ..... 211

Скляр Анна Володимирівна.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ГРОМАДЯН,
ЯКА ПРИЙШЛА НА ЗМІНУ ІНСТИТУТУ «ПРОПИСКИ»..... 213

Ткаченко Анна Володимирівна.

ЩОДО РОЗВИТКУ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ..... 215

Туляк Нарек Таронович.

ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ
ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ.... 217

Уразова Анна Олександрівна.

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 220

Цувіна Тетяна Андріївна.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ..... 222

Чернопищук Яна Володимирівна.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ «ДІТЕЙ ВІЙНИ»..... 225

Чернявська Ольга Олексіївна.

ОСОБИСТІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА..... 228

Шеверєва В.Є.

ПРАВО НА УЧАСТЬ У ПЕРЕДВИБОРНІЙ АГІТАЦІЇ
ТА ПРАВО ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ АКЦІЙ..... 230

Шелеп Ірина Федорівна.

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ: ЮРИСДИКЦІЙНА
ТА ДОЮРИСДИКЦІЙНА ФОРМИ 233

Яковлева Ольга Николаевна.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРАВА ПОДОЗРЕВАЕМОГО
В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ:
ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ 236

**Секція V. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ
ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ..... 239**

Діжурко Ольга Володимирівна.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В УКРАЇНІ..... 239

Долінін Дмитро.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 241

Зозуля Олександр Ігорович.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
ЗА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОПОМІЖНИХ
ОРГАНІВ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ..... 246

Каліновський Анатолій Володимирович.

РАХУНКОВА ПАЛАТА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ 249

Кльоц Роман Сергійович.

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 251

Кмитюк Олена Миколаївна.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ
УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ 253

Ковальова Алеся Олександрівна.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 256

Кожевников Иван.

РОЛЬ СПЕЦИАЛЬНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ КОМИССИЙ
В ПРОЦЕДУРЕ ИМПИЧМЕНТА В УКРАИНЕ..... 259

Коляда Марія.

МЕЖИ ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ
І ЗАКОНІВ УКРАЇНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ 261

Кравченко О.В.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ..... 264

Кульчій І.М.

СТАТУС РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 267

Лапкін Андрій Васильович.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ
І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 270

Луніна Ю.О.

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ АСОЦІАЦІЙ МІСЦЕВИХ РАД 272

Любченко Олексій Олександрович.

РІШЕННЯ ПРО ОДНОРАЗОВЕ ВІДХИЛЕННЯ ВІД ПРОЦЕДУРИ
В АСПЕКТІ ГОЛОСУВАННЯ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ..... 274

Малишкіна Наталя Олегівна.

НОМІНАЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ
ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 277

Маляров Євгеній Валерійович.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
СТАТУСУ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД В УКРАЇНІ 278

Мандрікова Катерина Олександрівна.

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.... 281

<i>Марчук Роман Валентинович.</i> КРИТЕРІЇ ДОПУСТИМОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗВЕРНЕНЬ І ПОДАНЬ ДО РОЗГЛЯДУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ	284
<i>Олькіна-Дабіжа Олена.</i> ІНСТИТУТ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ	287
<i>Польщиков І.В.</i> ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕЛЕГОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	290
<i>Романюк Павло Віталійович.</i> КОАЛІЦІЙНИЙ УРЯД: ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	292
<i>Савчин Михайло Васильович.</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ ДЕРЖАВІ	295
<i>Салівон Григорій Ігорович.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД.....	298
<i>Сільницький Андрій Володимирович.</i> СУТНІСТЬ ПРИСЯГИ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА І ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ ДЕРЖАВИ.....	300
<i>Тимошенко Ганна Юрїївна.</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ	302
<i>Токарев Василій Алексеевич.</i> ПРАВОВАЯ ПРИРОДА РЕЖИМА «СОСУЩЕСТВОВАНИЯ» В КОНТЕКСТЕ ПРЕОДОЛЕННЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА.....	305
Секція VI. КОНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	309
<i>Katarzyna Gorka.</i> THE RIGHT TO PRIVACY UNDER THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND.....	309

<i>Байова Карина Володимирівна.</i> ПОРЯДОК ОБРАННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ.....	314
<i>Барінова Наталя Геннадієвна.</i> КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ АВТОНОМИИ СЕМЬИ В США.....	316
<i>Бельская Татьяна Александровна.</i> СООТНОШЕНИЕ СТАТЬИ 222 ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РФ И КОНСТИТУЦИИ РФ.....	318
<i>Божко Володимир Миколайович.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ	321
<i>Божко Юлія Вікторівна.</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	324
<i>Васюткин Николай Ефремович.</i> НАКАЗЫ ИЗБИРАТЕЛЕЙ КАК ЭЛЕМЕНТ ИМПЕРАТИВНОГО ДЕПУТАТСКОГО МАНДАТА.....	326
<i>Глинянська Олена Володимирівна.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ.....	328
<i>Гриценко Т.М.</i> ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ВИБОРЧИЙ БАР'ЄР.....	330
<i>Дягілев Олексій Володимирович.</i> ПРОБЛЕМА ЛОБІЮВАННЯ: ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ США ТА ШЛЯХИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	332
<i>Калініна Аліна Владиславівна.</i> ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В США	335
<i>Lukjanchenko V.A.</i> LEGAL PROTECTION IN THE RELIGION.....	337
<i>Музика Тетяна Олександрівна.</i> ВЗАЄМОДІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА ВИКОНАВЧОЇ ГІЛОК ВЛАДИ У КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ.....	339

<i>Полякова Юлія Володимирівна.</i> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ.....	342
<i>Семеній Юлія Олександрівна.</i> МОДЕЛЬ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД: ВІТЧИЗНЯНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС	344
<i>Штефан Вікторія Сергіївна.</i> ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УЧАСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУВ УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ....	347
<i>Янишевський Маркіян Мар'янович.</i> ІНСТИТУТ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА В АВСТРАЛІЇ ТА НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ: СТАТУС ТА КОМПЕТЕНЦІЯ.....	350
<i>Уварова Олена Олександрівна.</i> ПРИНЦИП ПРЯМОЇ ДІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПРАКТИЦІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ.....	353
<i>Чурсіна Катерина Олександрівна.</i> ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	356
<i>Шостак Алла Борисівна.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	359

Наукове видання

ДРУГІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЧИТАННЯ

**ЗБІРКА ТЕЗ НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ І ПОВІДОМЛЕНЬ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ УЧЕНИХ, АСПИРАНТІВ І СТУДЕНТІВ
ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА ПРАВА
Ю.М. ТОДИКИ**

ISBN 966-8919-68-8

Відповідальні за випуск *О.О. Любченко, Д.О. Копій*
Редактор *Н.І. Чашка*
Комп'ютерна верстка *О.А. Мірошниченко*

Підписано до друку 20.05.2009
Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс
Друк RISO. Умов. друк. арк. 21,13 Умов. фарб.-від. 22,86
Умов.- вид. арк. 23,3. Наклад 200 прим.

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 3065 від 19.12.2007 р.

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4
<http://khpg.org>

ТОДИКА Юрій Миколайович (13.01.1942-10.02.2007) – доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений працівник культури Молдавської РСР, засновник сучасної школи конституційного права в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого.

Народився 13 січня 1942 року в с. Троїцьке Попаснянського району Луганської області. У 1969 році закінчив юридичний факультет Кишинівського державного університету, у 1972 році – аспірантуру Інституту держави та права Академії наук СРСР, успішно захистивши кандидатську дисертацію. Після цього працював вченим секретарем відділення філософії та права Академії наук Молдавської РСР, помічником Голови Президії Верховної Ради Молдавської РСР. У 1989 році успішно захистив докторську дисертацію.

З 1990 року його життя було нерозривно пов'язано з Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого. Саме його зусиллями в академії була створена кафедра конституційного права України, яка з часом перетворилась у потужну наукову школу. З 1992 року Юрій Миколайович незмінний завідувач кафедри конституційного права України. Під його керівництвом були виконані та успішно захищені 14 докторських і кандидатських дисертацій у галузі конституційного права.

Його фундаментальні монографічні праці заклали основу подальшого розвитку науки конституційного права. Серед них: «Конституция Украины – основа стабильности конституционного строя и реформирования общества» (1997), «Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина» (1998), «Конституционно-правовой статус иностранцев и беженцев в Украине» (1999), «Основы конституционного строя Украины» (1999), «Конституция Украины: проблемы теории и практики», «Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект» (2001), «Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине» (2003). Загалом кількість опублікованих наукових праць сягає більше 230, загальним обсягом понад 500 друкованих аркушів.

За значні здобутки в науково-педагогічній сфері Ю.М. Тодика був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, Почесною грамотою Верховної Ради України, Почесною грамотою Конституційного Суду України. Він двічі ставав лауреатом Премії імені Ярослава Мудрого.